KONSTANTİN FEDİN

OLAĞANDIŞI BİR YAZ

2

ROMAN

EVRENSEL BASIM YAYIN

KONSTANTİN FEDİN • OLAĞANDIŞI BİR YAZ - 2

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Olağandışı Bir Yaz

2. Cilt

Konstantin Fedin

Çeviren
Nice Damar

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Galipdede Caddesi
Şahkulu Sokak
Şahin İş Merkezi
No: 10 Kat: 2
Tünel / İstanbul
Tel: 0212 293 63 45-47
Faks: 0212 293 63 31

Evrensel Basım Yayın-149

Olağandışı Bir Yaz
2. Cilt
Konstantin Fedin

Çeviren
Nice Damar

Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

Birinci Basım
Kasım 2000

ISBN 975-6865-52-0

Baskı
Kayhan Matbaası

OLAĞANDIŞI BİR YAZ

II. CİLT

ON SEKİZ

Merküri Avdeyeviç, ikinci kez maliye bölümüne çağrıldı.

Ragozinle görüşmesinin üstünden bir ay geçmiş, hayatının tehlikede olduğu düşüncesine zorlukla alışmıştı. Şimdi yine rapor vermesi gerekiyordu, ama sanki ölmeye gidiyordu.

Karşılaşacağı şeyler hakkında kötümser duygular beslemesine karşın, Ragozin onu iyi karşıladı. Ses tonundan onu onayladığı sezilmesine karşın konuşmayı gereksiz yere uzatmak istemediği de anlaşılıyordu. Bankada yapılan araştırma sonucunda Meşkov'un, hiç parasının olmadığı hakkında söyledikleri doğrulanmıştı. Gerçekten de her şeyini kaybetmişti. "Özgürlük Tahvilleri"ne karşı beslediği saçma sapan güven şimdi işine yarıyordu. Oysa ilk başlarda ne kadar üzülmüştü. Bir dilenciye dönüştüğüne seviniyordu. Eskiden insanı para kurtarırdı şimdi ise parasızlık. Meşkov tehlikenin geçtiğini anladı. Düşüncelerini uzun uzun anlatmaktan çekiniyordu fakat yine de süslü laflar etmekten geri kalmadı:

"Eskiden insan zor günler için ayırdığı bir rubleyle neler yapardı. Sizden hiçbir şey saklamadım Piyotr Petroviç, zaten istesem de saklayamazdım. Yalnız eskiden nasıl yaşadığımı bilirsiniz, gerçekleri reddedemeyiz. Ama kimseye bir zararım dokunmazdı, yalnızca yaşlılığımı düşündüğüm için emeğimden artırdıklarımı biriktirirdim. Şimdi bir ayağım mezarda olduğu halde endişelenmiyorum. Bir işim var ve bunu yapamayacak olursam Sovyet hükümeti diğer işçilere baktığı gibi bana da bakacak. Daha ne olsun."

Ragozin "Tamam, konuşmamızı burada bitiriyoruz işçi Meşkov," dedi. Meşkov'a dikkatle baktı. Sonradan kapsamlı bir araştırma yapılacağını hissettirmek istemiyordu. Ama sert bir tonla sordu:

"Hiç altının olmadığını söylüyorsun öyle mi?"

"Evet öyle."

"Bu durumda diyecek bir şey yok. Kooperatif mağazasındaki işinde hiçbir tasa duymadan çalışmaya devam edersin. Kooperatifte çalışıyordun değil mi?"

Evet kooperatifte çalışıyordu ve bunu Ragozin'e yüzlerce defa söylemişti. Meşkov şimdilik ölmeyeceğine sevinerek eğildi. Her şey iyi gitmişti. Sokağa çıkınca birden öfkelendi. Ragozin'in hiçbir tasa duymadan çalışırsın demesi içinde bir hoşnutsuzluk uyandırmıştı. Sanki ona bir lütufta bulunuyordu. Bu Meşkov'a çok ağır gelmişti. Korkusu katlanmıştı. En çok da işinden endişe ediyordu.

Daha geçenlerde dükkana birkaç adam gelmiş ve Ticaret Birlikleri adına tüm kıymetli evrakları görmek istemişlerdi. Malları bir arabaya yükleyip faturayı imzaladıktan sonda sessizce uzaklaşmışlardı. Satışı defterlere işlerken Merküri Avdeyeviç'in içine bir kurt düşmüştü. Çünkü gerçek bir satış değildi bu. Bu korkuyla askeri makamlara gitti. Sayfalar incelenirken onu kodese tıkacaklar, bir daha hiç ışık görmeyecek diye ödü kopuyordu. Mağazaya döndüğünde cinayet masasından birilerini kendini bekler buldu. Korkudan neredeyse bayılacaktı. Fakat birden şansının döndüğünü anladı. Araba kasabanın dışında görevlilerin dikkatini çekecek bir avluda bulunmuştu. Araçtakiler nezarete götürülmüş, şimdi de mağazada incelemelerde bulunuluyordu. Merküri Avdeyeviç'in masum olduğu hemen anlaşıldı.

Meşkov böyle bir tehlikeden kurtulduğu için kiliseye koşup dua etti. Şükranlarını sundu. İşini kaybedebilirdi. Eğer şanslı olmasaydı eski bir tüccar ve mal sahibi olan Meşkov'a kim inanırdı? Şimdiki kafayla ona kimse güvenmez ve hırsız muamelesi görürdü.

Hayır, hiçbir tasaya kapılmadan işini sürdürmesi olanaksızdı. Yine de, her şeye rağmen Ragozin'e minnet borçluydu. Son tehlikeyi onun sayesinde savuşturmuştu. Çok canı sıkılıyordu. Gayri ihtiyari, mağazaya giden yoldan saptı. Bunca olaydan sonra onu orada bekleyen kimse olmazdı.

Bütün yaşamı boyunca da zaten arka sokakları kullanmayı tercih etmişti. Valeriya İvanovna sabrı taşana kadar sesini çıkarmadan onu takip eder sonra küskün bir edayla "tanrı aşkına neden hep çöp yığınlarının arasından gidiyorsun" diye söylenirdi.

Ama keyif olsun diye yürüyüşe çıktığında hep dar yollardan ve kuytulardan geçerdi. Gururlu bir insan değildi ama gizemliydi. Halkın zengin bir adam olduğunu düşünmesini istemezdi.

Anacaddeden çıkıp ara sokaklardan birine saptı. Burası otların boy attığı, çöp dökülen bir çukurun bulunduğu ıssız bir sokaktı. Orayı geçip mezarlığa giden yolda yürüdü. Hava çok sıcak ve tozluydu. Isınan topraktan buhar yükseliyordu.

Valeriya İvanovna için bir dua okuduktan sonra bir toprak yığınının üstüne oturdu. Rahatlamak için hep buraya gelirdi. Bahar gelince eline bir kazma alıp, gevşeyen toprağı atmak ve haçı düzeltmek için mezarlıkta biterdi. Kutsal günler ve bayramlarda da kapılarda bekleyen dilencilerden kaçmak için gelirdi. Haçların arasından cenaze törenlerinde söylenen şarkıları duyulurdu.

"Cennet korku veriyor, toprak bilmiyor ne yapacağını.."

Meşkov kendi kendine "cennet korku veriyor" diye düşündü, "Toprak ne yapacağını bilmiyor olabilir, bak neler neler olacak. Gör bak! Gözlerini kapadığı için tanrıya teşekkür et Valeriya İvanovna. Tanrıdan başka hiçbir şeyden korkmazsın böyle olunca."

Dingin bir ruhla sessizce mezara eğildi. Sonra çıkıp manastırın yakınlarındaki küçük türbeye doğru yürüdü.

Bu türbenin bir azize ait olduğu söyleniyordu. Manastırın arkasındaki eğimli arazide bir meşelik, meşeliğin gölgesinde de bir ev vardı. Korkuluğun arkasında sarı binalar ve kilisenin kubbesi görünüyordu. Meşelikteki ev özürlü çocuklara ayrılmıştı. Ağaçlıkta sabahtan akşama kadar bağırtılar işitiliyordu. Devrim sırasında yıkılan türbenin kapıları artık hiç kapanmayacaktı. Ama sık ağaçlığın arasındaki bu geniş binada sessiz köşeler bulmak mümkündü.

Bu sessiz köşelerden birindeki bir bölmede piskopos yaşıyordu. Piskopos diğerlerinden farklıydı. Tam bir Ortodoks olmasına, kilisede alınan kararlarda üstlerine hiç karşı çıkmamasına karşın onu diğerlerinden ayıran, yaşam biçimiydi. Eğer küçük bir papaz olsaydı bu, kurallara uygun ve övgüye değer sayılabilirdi ama onun konumu böyle yaşamasına uygun değildi ve piskoposluğa yükselmiş yüce bir kişi için lekeleyiciydi.

Papazlıktan bu seviyeye yükselirken hiçbir şey aynı kalmamıştı. Çelişkili durumu özel bir ilgi odağına yerleşmesine neden olmuştu. Rütbesi yükseldikçe ihtiyaçları artacağına o bir dilenci gibi yaşıyordu. Ona yardımcı olmak isteyen müritlerini, umursamaz ve gönlü zengin bir insan tavrıyla geri çeviriyordu. Bu tutumunu biyip, cömertliğinden faydalananlar çoktu. Yandaki evde yaşayan gençler bile sırf zevk olsun diye oraya gelirlerdi. Dünya malına değer vermemesi herkesin saygısını kazandırmıştı. Müritleri sessizce ama sürekli artıyor, pişmanlıktan kurtulmak, bilinçlerini rahatlatmak için gerçek bir dindar olduğunu düşündüklerinden ona geliyorlardı. Elbette, ünü, insanların kitleler halinde ziyaret ettiği yakın zamanlardaki efsanevi keşişlerinkiyle karşılaştırılamazdı ama yadsınamaz bir nam salmıştı. Fakat, insanların onun dindarlığına duydukları inançtan kaynaklanan bir ün kazandıkça kilise büyüklerinin nefretini üstüne çekmiş ve suçlanmaya başlamıştı. Piskoposluğun bağlı olduğu din büyükleri ve kilise meclisi, onun sadeliğini kurnazlık olarak nitelendirdi. Cömertliği ise papazlığa duyduğu nefretin belirtisi olarak değerlendirildi. Gururunun tanınmasından, ağırbaşlılığının azizlere özenmesinden ileri geldiğini iddia ettiler. Kısaca ardından gidenler erdemlerini, düşmanları ise günahlarını sıraladılar.

Meşkov hayatında ilk kez kiliseye karşı durdu. Piskoposla samimiyeti arttıkça onu tam olarak benimsedi. Günahsızlığından kuşkulananları suçladı, düşmanlarından da sonsuza dek nefret etti.

Meşkov tam bir ağırbaşlılıkla türbeye girdi. Uzun zamandır bu anı bekliyordu. Ama bu gücü ancak şimdi bulabilmişti. Türbenin içinde yürürken korkuyla, daha bir saat önce tanrıtanımaz Ragozin'in evinde yürüdüğünü düşündü. Oysa şimdi tanrının hizmetkarı olan birinin evinde yürüyordu rahat rahat. Tanrıya övgüler gönderirken kafasında cennetten gelen sesler dolanıyor gibi geliyordu ona.

Meşkov'u hırpani kılıklı bir papaz karşıladı. Ve onu hemen yapının dış bölmesine çıkardı. Oraya daha önce de gelip kapıyı çalmış "Tanrının, İsa'nın ve Kutsal Ruh'un adına," demişti. Papaz kayboldu ama hemen dönerek piskoposun kendisini kabul

edeceğini bildirdi.

Merküri Avdeyeviç ikonların karşısında istavroz çıkardı. Eğilip sağ elini yere değdirdi ve kutsanmak için içeri girdi. Piskopos onu, hasta olduğu için kalkamadığını söyleyerek koltuğunda eğilip selamladı. Seyrek bir sakalla kaplı yüzünde kalp hastalarında görülen bir şişkinlik vardı. Tıraşlıymış gibi yüzü açılmıştı. Uzun beyaz saçları saç derisine iliştirilmiş gibi duruyordu. Gözleri hiç hareket etmiyor fakat renksiz saydamlıklarından endişeli bir insan olduğu belli oluyordu. Oda penceresi küçük olduğundan, sadece güneş ormana geldiğinde ışığa boğuluyordu.

Piskopos Meşkov'un sağlığıyla ilgili sorularını elini savurarak kesti ve hızlı hızlı tespih çekmeye başladı. Bir konuk beklediğini söyleyerek Meşkov'u buraya getiren nedenleri kurcalamadı.

"Kararımdan dolayı beni kutsamanız için geldim efendim . Uzun zamandır keşiş cüppesi giymek istiyordum. Şimdi tam sırası, beni kutsamanızı istiyorum."

Merküri Avdeyeviç bir kez daha eğildi.

Piskopos sakin bir edayla:

"Biraz acele etmiyor musunuz?" diye sordu

"Altmış yaşındayım yüce rahip."

"Bunu görüyorum. Bu cüppe on beş yaşındaki keşişlere daha iyi yakışır. Yalnız manastır giysisi genç ya da yaşlı, bazılarında iyi durmaz."

"Kalbimin sesine kulak veriyorum yüce rahip."

"İsterseniz biraz oturun ve sakinleşin. Karar verdiğinize göre dert edilecek bir şey yok."

"Ben kararımı verdim yüce rahip, sadece ruhumun temizlenmesini istiyorum."

"Tanrı yardımcınız olsun. Ama ruhunuzu temizlemek için kiliseye girmenize gerek yok. Haçınızı bu duvarların dışında da taşırsanız tanrıya daha çok hizmette bulunmuş olursunuz bence."

"Bu kadar ağır bir görevi yerine getiremiyorum."

Piskopos sevecen bir edayla başını salladı, "Bunu görüyorum," dedi, "nefreti yenmek kolay değil."

Yine öne doğru eğildi, Meşkov'un yüzüne yakından bakmak

istiyordu. Sonra güç duyulur bir sesle "Kendinle barışmaya bak, kurtuluşu orada bulacaksın," dedi.

Merküri Avdeyeviç içini çekip, bakışları, güneşin altında yüklü bir elektrik kablosu gibi duran piskopostan uzaklaştı,

"Gücüm yok," dedi ona.

"Yani seni buraya getiren zayıflığın mı?"

"Ruhum kirlendi yüce rahip."

"Bu, zayıflık değil, güçlülük, kutsal babamız da öyle istiyor."

Piskopos yorulmuş gibi koltuğuna çöktü. Tespih çekmeyi bıraktı ama parmağı, üzerine büyük bir haç oyulmuş büyük bir tespih tanesinin üzerindeydi. Sonra kendisinden beklenmeyen sert bir edayla konuştu:

"Yani sana acı veren yanlışlıklardan kurtulmak istiyorsun."

Meşkov "Hayır," dedi kendinden emin, "yanlışlarım buraya gelişimi hızlandırdı. Ama bir manastıra girme düşüncesi gençliğimde de vardı. O zaman hayatım patronun yanında çalışan satış memurlarıyla geçerdi. Onlar eski inançtakilere katılmamı istiyorlardı. Bizim inancımıza karşıydılar. Az kalsın baskılarına dayanamayacaktım. Yalnız iyi bir adam Athos tepesindeki ulu Jerome'ye başvurmamı önerince ona bir mektup yazdım. O da bana bir kitap gönderdi ve Ortodoksluk'a inancımı onayladı. Sonra kutsal kitaplar okumaya başladım ve manastıra girmeye karar verdim. Ama aynı kutsal insan böyle bir işe girmemi annemin ölümüne kadar ertelememi buyurdu, tanrının istediğini ondan sonra yapabilirdim. Ama annem daha sağken evlendim. Bütün hayatım boyunca, bir aile reisi olsam da manastıra girmeyi düşündüm. Dul kaldığımda da bu düşünce değişmedi. Şimdi tam zamanı. Bakmakta olduğum torunuma şimdi üvey babası bakacak. Yani manastıra girmemi engelleyen bir şey yok."

Piskopos kısa bir suskunluktan sonra "Çok iyi," dedi, "maddi varlıkları bırak ve beni izle."

Meşkov, "Verecek bir şeyim yok," dedi. Birden canlanmıştı, "Değer verdiğim son malımı, *Azizlerin Yaşamları*'nı size vermiştim yüce rahip, odamda bulunan ne varsa rahatlıkla çöpe atılabilir."

Meşkov hücrenin duvarlarına bakınıyordu. Piskopos sevecen-

likle gülümsedi, "Ne arıyorsun, bir armağan mı umuyorsun? Onları bugün başka birisine verdim. Önceki gün şehirli bir papaz beni görmeye geldi. Hayatın zorluklarından yakındı. Müritleri artık ayinlere gelmiyormuş, para kaynakları da kurumuş. Onun adına üzüldüm ve şunu söyledim arabana '*Yaşamlar*'ı koy, belki onu alacak birini bulursun. Belli ki, kutsal babamız uzun zamandır *Azizlerin Yaşamları*'nı okumuyor. Burnu kızılcık gibiydi, hemen kitapları karıştırdı. Zavallı adam!"

Meşkov yavaşça başını salladı. Piskopos ona sordu "Üzülüyor musun?"

"Kitaplarımın sizde oluşu beni çok sevindiriyordu rahip."

"Tabii," dedi piskopos, hâlâ gülümsüyordu ama biraz canı sıkılmıştı.

"Sen sadece kitaplarını verirken değil, başkaları da onları verince üzülüyorsun. Bir şeyi verdikten sonra unut."

"Ruhum kirlendi."

"Hangi manastıra girmek istiyorsun. Manastırlar da son günlerde huzurlu değil. Cephedeki askerler gibi ruhban kardeşlerimiz de yakında dövüşmeye başlayacak."

"Hvalinsk yakınındaki manastıra girmek istiyorum. Sizce uygun mu?"

Piskopos, "O manastırı biliyorum," dedi şakacı bir edayla, "sakin, güzel bir yer. Ama Eski İnançlılar oraya çok yakın. Ayrıca kardeşlerimizden daha güçlüler.

"Ortodoks Kilisesi'ni koruma görevi verirlerse ben buna çoktan hazırım. Muhalifleri utandırmayı ben burada öğrendim."

Piskopos biraz rahatlamıştı "Tabii," dedi, "zaten öyle olmalı, tanrı da bizimle"

Merküri Avdeyeviç bir dua okudu. Piskoposun önünde diz çöktü, o da onu kutsayıp elini öpmesine izin verdi. Piskopos giderken Meşkov duraksayarak din adamının sağlıksız, sarkmış yüzüne merakla baktı. Konuşması için eliyle işaret etmesini bekliyordu.

"Kafanda ne var?" diye sordu piskopos.

"1335 sayısının önemini bana anlatabilir misiniz?" diye sor-

du Meşkov kurnazca. Piskoposun saydam gözleri bir an devinimsiz durdu, renkleri soldu, iyice kapanana kadar kısıldı. Sonra birden açıldılar ve yakıcı bakışlarla Meşkov'a yöneldiler:

"Bunu neden düşünüyorsun?"

Meşkov kendinden emin yanıt verdi, ama yine mazlum bir hali vardı.

"İnsanların ve kralların tarihini kehanete bağlayan bir kitap okudum. Kitap şu sözlerle bitiyordu: 'beklenen kutsanmıştır ve bu 1335 günde oldu."

"Bu kutsal kitabı kim yazmış?"

"Bilgili bir adam yazmış. Ya da bana öyle geliyor. Adı Van Beiningen."

"Bir Alman mı?"

"Bilmiyorum. Tek bildiğim bu kitabın sansürden geçtiği."

Piskopos kararlı bir biçimde "Ne çıkar bundan?" diye sordu, "Sansür ileriyi görmediği için sosyalist kitaplara izin veriyor."

"Ama bu kitap sosyalizme karşı yüce rahip."

"Bu fazla bir şey ifade etmez. Roma'daki papalar da sosyalizme karşı."

"Ama bu kitap Roma Katolik kilisesini kötülüklerin kaynağı olarak gösteriyor."

"Bunun da fazla bir önemi yok. Çünkü sosyalistler de papalığı fazlasıyla kötülüyor."

Merküri Avdeyeviç, fazla karışmış kafasını eğdi. Bu durumda piskopos onu ya cezalandıracak ya da bağışlayacaktı. Piskopos, zaferinin ağırlığını hissettirmek için bir süre sustu. Sonra yumuşak bir edayla gülerek tespihini dizine vurdu, neşeyle sordu:

"Bizde istemediğin kadar çok varken neden başka şeytanlar ithal ediyoruz."

Sakalından bir tel kopardı, yüzü sertleşmişti. Kopardığı teli baş ve işaret parmağının arasında gezdirdi.

"Sen evine git, sobanı yak ve Van bilmemneni içine at, adı her neyse," dedi sert bir tavırla, "ayrıca ukalalık yapma. Her şey çok basit, her şeyi anlarım demekten vazgeç. Kehanetler tanrının sözleridir, aritmetiğin değil, bunu sakın unutma. İnsanlar gerçeğin

küçük bir kısmını anlayabilir. Hazreti İsa, en son çare olarak dilimize başvurulacağına hükmeder. Dilimiz nedir peki, aklımızın yetersizliğidir. İşte böyle! Tanrı, bir gün der ve biz onu yirmi dört saat olarak anlarız. Ama Tanrı belki de atalarımızın bütün hayatını bunun içine katmıştır. Bir fındığın içi gibi. Şimdi sen İncil'deki sayılardan ne anlam çıkarıyorsun. Yorum önemlidir burada, ama inancı da unutmamalı. İnanç ve kalp temizliği belirleyicidir. Öğretmenimizin ikinci gelişine dair söylenenleri unutma. İsa da dahil hiç kimse saat ve günün ne olduğunu bilmeyecektir. Yalnız cennetteki babamız bunu bilir."

Piskopos ellerini saçlarında gezdirerek iç geçirdi, sonra yumuşak bir sesle sürdürdü: "Beni yordun, şimdi git. Manastırda yaşamaya başlayınca günah çıkaran papaza sansürden geçen kitapla ilgili günahlarını anlat. Belki sana ceza verecektir. Şimdi huzur içinde gidebilirsin. Önünde zorlu sınavlar var, hoşça kal."

Merküri Avdeyeviç, evine uçar gibi gitti. Geçmişiyle arasında büyük bir uçurum açılmıştı, gelecekten ise tıpkı gençler gibi çok şey bekliyordu. Geçmişten geriye yanları eprimiş bir çift pabuç kalmıştı. Eğer bir mucize olur da geçmiş geri gelirse Meşkov'un orada bir yeri yoktu artık. Kutsanmış ve istekleri yerine gelmişti. Geçmişte yaptıklarından dolayı suçlanmıştı, yeni biri olmasına gerek yoktu çünkü daha önceden yenilenmişti. Ya da ona öyle geliyordu. Attığı cesur ve kararlı adımdan etkilenmişti.

Eve dönünce, aslında beklediği bir sürprizle karşılaşması ayrılışını çabuklaştırdı. Ayrılmak artık hayattaki tek amacıydı. Şimdi mutluydu, sürpriz onu daha serbest hale getirmişti. Daha önce de gidebileceğini anlayınca biraz üzüldü. Böyle bir niyeti olduğunu onlara anlatabilirdi. Ona ihtiyaçları yoktu nasıl olsa; yardım ve öğütlerine de. Masa yeni ütülenmiş bir örtüyle kaplıydı. Öteki her şey de masa örtüsü gibi düzenli ve hoştu. Lisa beyaz bir elbise giymiş, ışıltılı kabarık saçlarını tepesine toplamıştı. Böyle, boyu daha uzun görünüyordu. Anatoli Mihayloviç'in parmağındakiyle uyum içindeki yeni ve zarif yüzük parmağında ışıldıyordu. Hazırlık çoktan bitmişti. Masada dört iskemle vardı. Vitya sarı ipekten ütülü düz bir gömlek, Oznobişin, düğmelerine

çarlık kartalı işlenmiş yazlık bir takım giymişti.

Merküri Avdeyeviç eşikte belirince herkes sustu.

"İşlemleri yaptırdınız mı?" dedi kızına kafasını sallayarak.

"Evet yaptırdık," dedi Lisa.

Merküri Avdeyeviç kendi odasına gitti. Bir dakika sonra da çerçevesi solmuş, elinin ayası büyüklüğünde bir ikonla geri döndü. Bununla ilkin Lisa'yı sonra da, ikinci kez damadı olduğu için Oznobişin'i takdis etti. Sonra Vitya'nın kafasına hafifçe vurdu.

"Şimdi bir üvey baban var. Ona öz babanmış gibi davran. Bundan sonra evin reisi odur. Annenden daha çok sözü geçer. Anladın değil mi? Ve ben..."

Lisa, "Hadi masaya oturalım," dedi.

"Oturmadan, size bir şey anlatmak istiyorum," dedi Merküri Avdeyeviç ısrarla, "siz hayatınızı değiştirdiniz, ben de değiştireceğim. Uzun zaman önce ettiğim yemin kabul olundu. Hayatımın geri kalan kısmını artık bir manastırda geçireceğim. Umarım beni yürekten bağışlarsınız."

Merküri Avdeyeviç kızının ve Anatoli Mihayloviç'in karşısında eğildi. Lisa babasına yaklaşıp elini onun alnına koydu.

"Baba bu konuda daha önce neden bir şey söylemedin?"

"Çok düşünüp az konuşmak lazım, o yüzden. Bir şeyi bir kere söyledin mi bir daha geri dönülmez. Artık sizin için endişelenmeme gerek yok. Sen iyi bir adamla evlendin, böylece Vitya'ya bakacak biri var. Şimdi artık ruhumu düşünebilirim. Benim esas sorunum hem uyumak hem de uyanmak."

Diğer üçü sıkılmıştı, sessizce ona bakıyorlardı. Utanır gibi bir halleri vardı.

Sonunda "Dede cüppe mi giyeceksin," diye sordu Vitya.

Lisa "Vitya!" diye bağırdı.

Merküri Avdeyeviç sıkıntıyla iç çekti.

"Odamı sana devredeceğim," dedi Oznobişin'e. Anatoli Mihayloviç kadınsı ellerini oğuşturdu, ona zorlukla karşı çıktı.

"Ama buna gerek yok. Lisa'nın ve benim çok az bir yere ihtiyacımız var."

"Başka bir şey veremem," dedi Meşkov, "sizi bıraktığım için

korkmuyorum, içim rahat. Konuşmaya masamızda devam edelim."

Meşkov yemeklere baktı. Siyah bir şişede duran şarap ve ışıl ışıl parlayan bir şişe de votka vardı. Yiyeceklerin güzel kokusuna bir süre alışamadı.

"Bir düşünün, bir düşünün," diye fısıldadı, "ailemizin ilk Sovyet nikahında bulunuyorum," kapıyı sıkı sıkı kapattı, herkes yerine oturdu.

Meşkov kızıyla torununun arasına geçmişti. "Bu bir nişan törenine benziyor," dedi, "kilisedeki tören ne zaman olacak? Kilise kutsamazsa, evlilikler mutlu yürümez. Nikah kutlaması ben buradayken yapılsın."

Lisa, "Niye birdenbire böyle bir karar aldın?" diye sordu. Bunu sorarken kendini suçlu hissediyor ama nedenini bilmiyordu.

Meşkov onun omzuna dokundu. Bu kaçınılmaz duruma kendisini alıştırmasını öğütledi.

"Birdenbire olmadı tatlım. Ama kutsal papazın onayını bugün aldım. Ve şimdi..."

Meşkov yeniden gözlerini masaya dikti ve konuşurken gülümsedi.

"Bana biraz şarap verin. Bir şeyi değiştirmez nasıl olsa. Son bir kez uçayım. Bütün hayatımın şerefine."

Sessizce oturuyor, gerçeği içlerinden onaylıyorlardı. Daha önce ne zaman böyle kendilerinden geçtikleri bir şölen olduğunu anımsamıyorlardı. İlk kez şarap içen Vitya ağzını şapırdatıyordu.

Merküri Avdeyeviç dostane bir gülüşle baktı, "Nereden buldun bunu?" diye sordu, "İnsanı canlandırıyor. Eski şaraplar gibi. Dinleyin lütfen. Yasal danışmanıma bir soru soracağım. Herkes çalışmak zorunda olduğuna göre benim ayrılınam tabii ki bir tatsızlık yaratacak, değil mi?"

"Hastalanmak zorunda kalacaksınız."

"Anlıyorum. Bunu ben de düşündüm. Ama ne yapmam gerekir?"

"Bu konu hukuktan çok tıbba girer."

"Ya bunca yıldır sağlığım iyiyse?"

"Böyle bir şeyin mümkün olamayacağını söyleyen bir doktor bulmalısınız. Bu kişi, 'Mutlaka bazı sıkıntılar olmuştur' demeli."

"'Herkesin doğduğu günden itibaren sıkıntıları olabilir' demeli."

"Durum gerektiriyorsa herkes ölebilir."

Meşkov, "Durum gerektiriyorsa mı?" diye yineledi, cebine hafifçe dokunarak göz kırptı.

"Doğru düşündün," dedi Anatoli Mihayloviç votkaya uzanarak.

Merküri Avdeyeviç, kendini ne zaman kaybettiğini anlayamadan, hep, birdenbire sarhoş olurdu. Sıkıcı bir dünyadan kurtulur, renklerin parıldadığı bir aleme giderdi. Bu dünya onu harekete geçirirdi.

Ama Lisa bu anı hemen fark ederdi. Çocukluğunda babasının sarhoşluk belirtilerini öğrenmişti. Burun delikleri titrer, sakalını inatla ikiye ayırırdı. Bu hem canının yandığını hem de öfkelendiğini gösterirdi. Lisa, şişeyi babasından uzağa koydu.

Babası ona, kendini haklı çıkarmaya çalışarak itiraz etti, "Ben hâlâ bu dünyanın vatandaşıyım, arzularının kölesiyim," dedi, "keşiş olunca dünyanın zincirleri yok olacak, ben de hayatımda gerçek özgürlüğü tadacağım."

"Bu doğru," dedi Oznobişin, "gerçek özgürlük kişinin kendi benliğinden kurtulduğu yerde ortaya çıkar."

"Bunun doğru olduğuna inanıyor musun?" diye sordu kuşkuyla Meşkov, "Yani insanın kendi benliğinden kurtulunca mı özgür olacağını düşünüyorsun."

"Bence bu doğru. Dindar bir insan ise yalnızca tanrının arzusuna göre kendinden kurtulur."

"Evet böyle. Bir insan arzularını ruhsal hocasına sorar. O da kişiye tanrının arzusunu söyler. Sanırım şöyle söylersek daha doğru olur. İnsan kendi arzusundan kurtulur ama kendinden kurtulamaz. Ancak ölüm bizi benliğimizden kurtarır. Yaşamın hızlı akışından kurtuluruz."

Merküri Avdeyeviç onun konuyu ortaya böyle koyuşundan hoşlanmıştı. Votka şişesine uzandı. Ama Lisa daha atak davranarak ona yarım bardak votka uzattı. Meşkov'un sarı kaşları inip

kalktı, "Görülüyor ki babanı avucuna almışsın," dedi zorlukla. Tam bu sırada biri duvara vurdu ve bir öksürük sesi işitildi. Bu, iki evi ayıran koridora ait bir duvardı. Gitar tahtası kadar ince duvarın yumruklanması konuşmalarını kesti. Lisa kapıyı hafifçe açtı.

Kapıda, yaşamını burada sürdüren ihtiyar Matvey duruyordu. Gözlüklerinin üstünden odaya masum bir ifadeyle baktı, Lisa'ya bir şeyler söyledi.

Lisa da babasına dönerek "Bir envanter işi için gelmişler," dedi.

"Envanter mi, ne envanteri," diye sordu Merküri Avdeyeviç. Bu sırada yarısı dolu bardağını tamamen doldurup kafasına dikti, masadan öfkeyle kalktı. Kızını kenara itip sakalını ikiye ayırdı.

"Ne envanteri," diye sordu, "insanın bir şeyi kalmayınca neyinin envanterini alacaksınız," dedi.

"Evleri ve binaları ölçmek istiyorlar," dedi Matvey yavaşça, "ne kadar yaşanacak alan var bilmek istiyorlar. Ben senin muhtemelen odaların büyüklüğünü bildiğini söyledim."

"Sana kim sordu?"

"Ne fark eder. Sen ölçüleri söyle de her yeri kazıklarıyla delmesinler."

"Niye delmesinlermiş, bunun için para almıyorlar mı?"

"Ama odalara girmezlerse her şey daha çabuk biter."

"Bu beni ilgilendirmez. Ev de benim değil."

"Biliyorum biliyorum Merküri Avdeyeviç," dedi yaşlı adam gülümseyerek, "ama ziyafetini bölerlerse daha kötü olur."

"Ziyafetimi mi?" dedi Meşkov yavaşça, sonra parmaklarının üstünde yükselerek ihtiyar adamın içeriyi görmesini engellemeye çalıştı. Birden bağırdı, "Ziyafetimi mi?" diye yineledi, "Ya, demek bu yüzden bunları odama getiriyorsun, etrafa baksınlar diye. Bir ziyafet ha? İşte bu yüzden insanların dairelerine giriyorlar."

Matvey küçümser bir edayla kafasını salladı, "Böyle kötü kötü kokan ev yapımı bir şarap varken ne diye senin evine girsinler," dedi.

"Ev yapımı şarap mı?" dedi Merküri Avdeyeviç yüksek sesle, "Burada böyle bir şey olmadığı için sana teşekkür ederim."

"Baba!" diye bağırdı Lisa.

Meşkov Matvey'i kovarken avazı çıktığı kadar bağırarak protesto etti, "Bu damıtılmış çarlık votkasıdır. Bunu bil. Çarlık votkası bu. Berbat ev yapımı şarap değil anladın mı? Belki şimdi koşup bağırarak Marküri Avdeyeviç'in çarlık votkasını ev yapımı şaraba tercih ettiğini söylersin. Hadi durma koş, Meşkov'un neler yaptığını söyle, utanmaz herif."

"Utanmaz adam sensin," dedi yaşlı adam, gözlüklerini alıp koridordan uzaklaştı.

Merküri Avdeyeviç "Hiç durma koş, hiç durma koş!" diye bağırıyordu. Kapıyı çarptı ve odanın bir ucundan ötekine koşuşturmaya başladı.

"Herkese Meşkov'un çarlık damgası taşıyan votkaları biriktirdiğini söyle. Bunlarla ziyafet verdiğini anlat. Düğün kutladıklarını, cümbüş yaptıklarını söyle. Dedikoducu komşularına bir yudum bile koklatmadığını söyle. Hiç durma koş. Ayakların henüz seni taşıyorken durma!"

Yaşlı işçi duvara hızla vurup koridordan bağırdı "Boşuna üzülme, herkes senin nasıl biri olduğunu biliyor."

Meşkov da duvarı yumrukladı. "Bu ne cüret, nasıl biri olduğumu ha? Tehlikeli olan biz değiliz sizsiniz. Sümüklü burnunuzu başkalarının kapısından içeri sokuyorsunuz. Her şeyimi elimden kim aldı, beni bir dilenciye döndüren kim? Siz! Siz! Seni alçak çakal. Sen ve senin gibiler yaptı bunu. Gömleğime kadar her şeyimi aldınız. Değersiz bonolarıma bile el koydunuz. Kendi özgürlüğünüz için tahvil çıkardınız. Dolandırıcılar! İnsanlara o tahvillere para yatırmalarını söylediniz. Bunu hatırlatan sensin. Yine de size göre bunlar küçük şeyler. Her işe burnunuzu sokar kendinize göre bir şeyler çıkarırsınız. Bulduklarınızı yakalayıp yutarsınız. Oldu yutun bakalım Meşkov'u, yutulacak bir şey kalmayana kadar. Yüreğini sökün, hoşunuza gitmeyecektir. Başka insanların üzerinden yükselmek adama uğursuzluk getirir. Asla zengin olamazsınız, asla patron olamazsınız.

Meşkov masaya koştu ve bir dikişte bir bardak votkayı yuttu. Bir saniye kadar nefesini tutarak durduktan sonra bir sandalyeye çöktü.

Bütün bunlar olurken Lisa ayakta durmuş, pencereden bakıyordu.

Bir zamanlar babasının bağırışlarından korkardı. Çünkü babası, öfkeyle yıkabilir, dövebilir, hatta öldürebilirdi. Ama şimdi içinde en küçük bir korku yoktu. Ona acıyor, çaresizliğinden utanıyordu. Babası rüyalarında ona ne kadar da uysal ve güçsüz görünüyordu artık. Ona yardım etmek istiyor ama aralarındaki yabancılaşma bunu önlüyordu. Meşkov zayıf ve acınası bir haldeydi. Lisa da ona karşı bir üstünlük duyuyor ama hiçbir şey yapamıyordu. Şu anda ona duyduğu acıma öfkeyle karışıktı. Anatoli Mihayloviç'in önünde ondan çok utanmıştı, babasının çıkardığı gürültü ona çok acı vermişti. Lisa bu günden itibaren ailesine katılacak olan kocasını düşünüyordu. Kaba ve sert bir başlangıç yaşamıştı. Çevresine bakmadan, Oznobişin'in kenara çekildiğini hissetti. Kocası ne yapacağını bilemiyordu.

Sonunda sessizlik oldu ve Lisa düşüncelerinden uzaklaştı. Dirseklerini masaya dayayıp bir şeyler mırıldanan babasına döndü.

"Ne yaptım ben onlara? Niye bana cani diyorlar? Niye bana işkence ediyorlar? Niye beni küçük görüyorlar? Benim emeğim onlarınkinden nasıl kötü olabilir? Herkes yaşamak için çalışmıyor mu? Niye benim ekmeğimi kapmak istiyorlar?"

"Sakin ol," dedi Oznobişin. Tabakları anlayışlı bir tavırla yaşlı adamın dirseklerinden uzaklaştırmaya çalıştı.

Oznobişin'in sesindeki sevecenlik Merküri Avdeyeviç'i yumuşattı. Ağlamaklı oldu. Dili artık onu dinlemiyordu.

"Ruhum kirlendi. Günaha girdim, ama kefaretini vereceğim. Vereceğim kefaretini. Bağışlayın beni. Günahkarım ben... Uzaklara gideceğim... Siz olmadan yaşayacağım. Eskiden insanların inzivaya çekildiği gibi... Kuzey Pechora Manastırı'ndaki bodrumlara kaçmaları gibi... Ben de öyle yapacağım... Kendimi ormana gömeceğim... Yalnız Vitya'yı bıraktığım için üzüleceğim... Bağışlayın beni... Geri kalan günlerimde size dua edeceğim... Tanrım bağışla beni..."

Sonra kafasını masanın kenarına çarptı.

Lisa, Vitya'ya baktı. Birlikte Merküri Avdeyeviç'i kaldırıp odasına götürdüler. Bu hafif ve küçük gövdeyi yatağına yatırdı-

lar. O sırada Meşkov, Vitya'yı yakaladı ve yanağından öptü. Dedesinin pabuçlarını çıkarıp ellerini silen Vitya ise bu arada kendi yanağını da sildi.

Dedesini daha önce hiç böyle görmemişti. Şimdi kendini biraz üstün hissediyordu. Sarı gömleğini düzeltip baktı. İpeği biraz kırışmıştı, ama temizdi. Lisa yorganı babasının üstüne örtünce onu yalnız bırakıp çıktılar.

Oznobişin eşine çekinerek yaklaştı, omzuna sarıldı. Lisa onun gözlerine bakamıyordu. En sonunda zorla konuştu.

"Onu bağışla... Kalbi temiz bir insandır. Yalnızca... biraz... despottur."

"Tabii ki onu bağışladım," dedi Anatoli Mihayloviç onu rahatlatmaya çalışarak, "gururlu olmak, olmamaktan daha zordur. Bunu anlamak lazım..."

Birden Lisa onun yanından uzaklaştı, öfkeyle derin derin iç geçirdi. Küskündü ve yüzü duyduğu utançtan kızarmıştı. "Bu durumda gurur değil söz konusu olan. Kendinden başka kimseye katlanamaz o."

Lisa masaya oturdu ve gözlerini bir süre Vitya'ya dikti.

"Bizi bırakıp gideceğine çok seviniyorum," dedi sonra.

ON DOKUZ

Alyoşa çimenlerin üstüne yatmış ağlıyordu. Dorogomilov'un bahçesinin her köşesini tanır, orada her zaman keyif alacak bir şeyler bulurdu. Burada büyükleriyle başka yerlerde söylemeye cüret edemeyeceği hayali konuşmalar yapıyordu.

Islak yanakları, sivri ve sert yapraklara değdi. İğnelerinin batmasını cana yakınlıklarının bir işareti olarak görüyor, çevresindeki her şeyi dost olarak algılıyordu. Köklerden süren filizler, bodur ağaçlar, kırmızı sırtlarında siyah gözleri olan böcekler, olgunlaşmamış ebegümecilerin beyaz tohumları ona hep gece kıyafetlerine dikilen keten düğmeleri hatırlatıyordu. Dış dünyadan yalıtılmış bu yerde kendi kendine düşünüyordu:

"Alyoşa'nın neden acı çektiğini biliyorsunuz ve onu yürekten seviyorsunuz. O da sizi seviyor. Ama bakalım babası Alyoşa'yı seviyor mu? Hiç sanmıyorum."

Arseni Romanoviç Alyoşa'ya ikinci kez kumsala gitmeyi önermiş, babası da ona ikinci defa izin vermemişti. Bütün oltalar elden geçmiş, hazır hale getirilmiş ve ağların hepsi onarılmıştı. Vitya yeni iğneler edinmişti; boyu, küçük bir çivi kadar olanlar, Olga Adamovna'nın firketesi kadar büyük olanlar. Her şey hazırdı. Ama babası yine de olmaz demişti.

Arseni Romanoviç, Alyoşa'ya kirpi dikenlerinden yapılmış olta mantarı hediye etmiş, bir siyah bir de beyaz iğne vermişti. Volga'da bunların eşine rastlanmazdı. Tabii ki, mantarda delikler vardı ve su çok olursa mantar batıyordu. Ama Arseni Romanoviç, tavan arasında bulduğu arı kovanından edindiği balmumuyla bu delikleri kapatacağına söz vermişti. Balmumu çakmak taşı kadar sertti. Ama Arseni Romanoviç alkol ocağında onu eritebilirdi. Fakat alkol olmadığı için ocak yanmıyordu. Ocağa gaz da konulabilirdi. Ve yakın zamana kadar Olga Adamovna'da gaz bulunduğunu ve nerede sakladığını biliyordu Alyoşa.

Fakat Olga Adamovna Alyoşa için bir talihsizlik kaynağıydı,

Arseni Romanoviç'in Alyoşa'ya zarar verdiğini söylüyordu. Kuşkusuz onu kıskandığından böyle konuşuyordu ama hiç, Olga Adamovna ile Arseni Romanoviç kıyaslanabilir miydi? Annesi dışında gözüne hiç kimse Arseni Romanoviç kadar tatlı görünmüyordu Alyoşa'nın. Eğer birisi ona, büyüyünce kime benzemek istersin diye sorsa, Arseni Romanoviç gibi olmak isterim derdi.

Bütün hayatı boyunca onun gibi olmak isterdi, ama yine de bunu gerçekleştirmenin çok zor olduğunu biliyordu. Arseni Romanoviç kadar çok şey bilemezdi. Nasıl böyle bir evi, bahçesi, kalabalık koridorları olabilirdi? Ya marangoz tezgahına ne demeli? Ya cankurtaranına? Yürürken, peşinden çocuklar onu izlerlerdi. Böyle bir şey nerede olabilirdi? Küçük çocuklar asla Alyoşa'nın arkasından gelmezlerdi. Ve Alyoşa'nın asla Arseni Romanoviç'inki gibi bir işi olamazdı. Alyoşa'nın babasına bakalım. Tabii ki çalışmak istiyordu ama hiçbir işi yoktu. Ya Arseni Romanoviç'in şapkasına ne demeli? Ya sakalına? Alyoşa bu kadar uzun bir sakala nasıl sahip olsundu?

Hiçbir zaman onun gibi olamayacaktı. Ama diğer çocuklar gibi onunla yaşayabilirdi. Paldır küldür tepeleri aşar, kumsala giderlerdi. Özgürce, korkusuzca ve hep böyle neşeli kalırlardı.

Alyoşa gözyaşlarını silip ebegümeci toplamaya başladı. Topladıkları bir avuç kadar olunca onları bahçede yemek istedi. Çünkü orada kimse göremezdi. Başka türlü de doymazdı. Bir süre önce Olga Adamovna pazardan ebegümeci almış Alyoşa'dan önce babası onları alıp bir tabağa koymuş sonra da çöpe atmıştı.

"Bir dahaki sefere lütfen böğürtlen getirin madam," demişti, "Bunlardan çok kolay kolera bulaşır."

Genelde babası her şeyden korkardı. Geçenlerde de birden, hepsinin açlıktan öleceğini söylemiş, kederli bir ses tonuyla "Bizi kimse sevmiyor Asya," demişti. Bazen "Belki Alyoşa güzel şeyler görecek ama senle ben göremeyeceğiz," gibi laflar ettiği de oluyordu.

Alyoşa da bir defasında ona "Eğer görmeniz güçleşirse babacığım, Olga Adamovna gibi kelebek gözlük alın," demiş, babası da "Seni tatlı küçük aptal," diye yanıt vermişti.

Alyoşa son ebegümecini de bunları düşünürken midesine in-

dirdi, sonra patikaya çıktı. Kafasını kaldırınca koridora bakan pencerelerden birine sırtını dönmüş bir üniformalı gördü. Kısa kesilmiş saçlarından ve düzgün sırtından kim olduğunu anladı.

Ellerini temizleyip eve doğru koşmaya başladı. Yolda ayakkabısı açılıverdi, başparmağını bütün kuvvetiyle ileri itmesine karşın ayakkabısının arkasının iyice açılmasını önleyemiyordu. Yüreği güp güp atıyordu. Koridorda annesiyle babasını Zubinski ile konuşurlarken buldu.

"Şu an ve sonrası için bir kez daha yineliyorum," diyordu Zubinski.

"Kaderimiz ona bağlı," diye karşılık verdi annesi sessizce. Zubinski'ye kocaman açılmış gözlerle bakıyordu.

"Çok üzgünüm, bu yapılanlar tamamen yanlış ama ne yapabilirim ki. Cephedeki durum da o kadar belirsiz ki kimse ne olacağını kestiremiyor. Ben sadece bana verilen emirleri iletiyorum. Yarından sonra bu ev boşaltılmalıdır. Çünkü çoktan orduya geçti. Sizden Yurttaş Dorogomilov'a bu son kararı iletmenizi rica ediyorum."

Zubinski topuklarını hızla birbirine vurdu, şapkasını giydi ve selam verdi. Alyoşa bir kez daha onun topuklarının çıkardığı sesi duydu.

Babası bir şey söylemeden odasına gitti. Alyoşa soluk soluğa kapıya yapışmıştı. Kalbi hızla atıyordu. Korkusu dinmemişti. Zubinski'nin kullandığı 'son' sözcüğü, kafasında bir çan gibi çınlıyor, çınlama gittikçe artıyor, yaklaşan bir lokomotifin gürültüsünü andırıyordu. Şimdi lokomotif sokaktan geliyordu. İşte şimdi de bahçeye dalmış, ağaçları birer birer yere indiriyordu. Hızla eve girip koridora daldı. Alyoşa'nın bastığı yer bir saniye içinde çökecek gibiydi.

"Demek böyle," dedi babası sessizliği yırtan sert bir ses tonuyla.

Annesine döndü, Alyoşa'nın daha önce hiç görmediği bir biçimde ağlamaya başladı, "Bana sulu gözlerle bakma," dedi.

Sonra tütün kutusunu alıp yatağın üstüne attı. Titreyen elleriyle bir sigara sardı. Annesi, tıpkı Alyoşa'yı yatıştırmak istediği zaman yaptığı gibi, yaklaşıp yavaşça saçlarını okşadı.

"Hemen yıkılma," dedi "beni dinle, şu despot İzvekov'a git ve durumumuzu anlat"

"Anlatırım," dedi babası. Sesi alaycıydı, "Şimdi anlatılacak zaman değil. Herkes eline bir sopa almış etrafını kırıp döküyor. Beni hiç dinlemezler. O gençlerin karşısında küçük mü düşeyim. Durumumuz, hangi durumumuzdan söz ediyorsun, ortada bir felaket var. Tabut ve mezar var. Sivri bir kazıkla gelen ölümü görüyorum."

"Ne demek küçük düşmek," diye sordu annesi, "yağmur yağarken yanına şemsiyeni aldın diye küçük düşmen söz konusu olur mu?"

Babası yerinde zıpladı, biraz sessiz kaldıktan sonra "Şapkam nerede?" diye sordu. Leğenden kepçeyle su alıp yüzünü yıkadı, saçlarını ıslattı. Sonra saçlarını tarayıp kravatını düzeltti.

"Lütfen bana kızına," dedi, Alyoşa'nın annesinin elini uzun uzun öptü. Koridorda oğluna baktı. Alyoşa kapıdan, annesine kadar kaymak istiyordu ama babası onu yakalayıp havaya kaldırdı. Sanki hep küçücük bir çocuktu Alyoşa. Onu yere indirip alnından öptü.

Alyoşa mutluluktan bayılacak gibiydi, "Baba baba... Arseni Romanoviç'e sana son karar dediklerini söylemeyeceksin değil mi?"

"İçeri gir," dedi babası, "annen sana her şeyi açıklayacak."

Aleksandr Vladimiroviç bir kez daha sokaktaydı. Kendini çok tuhaf hissediyor, insanlarla ilgilenmiyordu, havayı da fark etmiyordu. Koku alma duygusu zayıflamış, tüm düşüncesi ona acı veren şeye odaklanmıştı. Kendi kendine "ölüm mahkumunun son saati" diyordu buna. Kafasında hangi gerçeğin daha önemli olduğunu tartıyor, bu gerçeklikten bir anlam çıkarmaya çalışıyordu. Gerçek olan, ölüme mahkum olduğuydu, işte bu gerçeği sorguluyordu içinde. Bunun anlamını kavramaya çalışırken çelişkiler büyüyor, aklı karışıyordu. Bir an cezasına katlanması gerektiğine ikna oluyor ama hemen sonra isyan ediyordu.

Fakat iç savaş da bir gerçekti, ayrıntılarına girmeden, tıpkı ölüm sözcüğünün bir mahkuma bu dünyadan çekip gitmeyi anlatması gibi olan biteni bir bütün olarak görebiliyordu.

Sessiz kentin içinden yavaşça geçerken ara sokaklardan birinden gittikçe yükselen bir ses duydu. Temmuzda patlayan volkan, kentin masum sükûnetine son veriyordu sanki.

Temmuzda, Wrangel'in Kafkas ordusu yavaşça Volga'nın üstlerindeki Kamişin'e ulaşmıştı. Bir ay önce Ekaterinador'da, Güney Rusya Silahlı Kuvvetleri'ne gönderilen bir emirde, Kolçak'ın Rusya'nın tek hakimi olduğu yazıyordu. Kolçak buna yanıt olarak bir generale gönderdiği telgrafta "çok duygulandığını" bildirdi. Güneyin ve doğunun karşıdevrimci kuvvetlerini birleştiren bu olaydan sonra Denikin Çarlık Kenti'ne girdi. Oradaki kuvvetlerini denetledikten sonra küstah bir bildiri yayınladı: "Asıl amacımız Rusya'nın kalbine girmek, Moskova'yı almaktır. Emrediyorum..."

Bu emir Beyaz generallerin düzenleyeceği harekatlarla ilgili ayrıntılı talimatları da içeriyordu. Bu talimatlar, Savaş ve Barış romanında General Pful'un, kendilerini evlerinde hissetmeleri için kötü Rus üniformaları giyen askerlerinin yaptıkları teorik planlara benziyor, gerçeğe uymuyorlardı. Yine bu talimatlara göre Wrangel, Saratov'dan Rtişyevo ve Balaşov'a kadar bir cephe oluşturacaktı. Sonra cephe Penza ve Nizni Novgorad'dan geçerek Moskova'ya ilerleyecekti. Sidorin, Elets ve Kaşira'da olduğu gibi, Voronej'de, Kozlov ve Ryzan'da harekatlar yapıyordu. Mai-Mayevski, Kursk, Orel ve Tula'dan geçerek Moskova'ya yürüyecekti. Güneyde ise, talimatlar Kiev ve Kherson'un, Nikolayev ve Odessa'nın alınmasını gerektiriyordu. Uzaklarda, kuzeybatıda Yudeniç, Petrograd'ın üzerine yürümek için genel bir plan hazırlıyordu.

Çarlık Kenti ve Kamişin bölgesinde Beyazların her an Volga'nın batısına geçmesi bekleniyordu. Böylece Urallar'daki Kazaklar'la kuvvetlerini birleştireceklerdi. Ama o sırada Vasili Çapayev, Frunze'nin emrine uyarak Urallar'a doğru yürüyordu. Denikin'in "Moskova Talimatları" bir gün önce uygulanmaya başlamıştı. Kazaklar yenildiler ve beş gün sonra güneye yöneldiler. Frunze'nin belirlediği bir başka beş gün içinde de, Çapayev, süvarilerini Uralsk'a sürdü ve kentin kuşatması bitti. Ertesi gün Kızıl Ordu, Doğu Cephesi'nde başka bir zaferi kutladı. Zlatoust

kenti alındı ve Kolçak'ın kuvvetleri apar topar Sibirya'ya çekildiler. Ural Dağları'nın ötesine sürülüyorlardı.

Gece ormanda yolunu kaybeden biri, şafağın sökeceğini, yolların açılacağını bilir. Ama bu, karanlıkta kıstırılmış olma duygusunu gidermez. Pastuhov da Uralsk'ı ve Zlatoust'u biliyordu. Çarlık Kenti'ne yapılan karşı saldırının devrimci güçler tarafından hazırlandığının bilincindeydi. Cephelerden birinin Saratov'a çok yakınlaştığının da farkındaydı. Evet savaş kente yaklaşıyor, eşikte gürlüyordu. Savaş Pastuhov'un, Asya'nın, Alyoşa'nın, vazodaki çiçeklerinin, yazılarının, düşüncelerinin, gelecekten beklentilerinin ve yaşamlarının üzerine çullanıyordu. Tarih, çağlar, takvim, saatin ibresi, hepsi, her şey Pastuhov'u savaşa zorluyor onu ölüme mahkum ediyordu. Gerçek buydu.

Ama bunun nasıl bir anlamı vardı. Aleksandr Pastuhov, neden istemediği, taraf olmadığı bir savaşta kaybolup gitsindi. Cinayet ya da başka bir suç işleyenler mahkum edilirdi. Fakat onun ne suçu vardı? Niye suçlu bulunmuştu. Bir Kızıl değildi, yani Beyaz sayılabilirdi, ama bir Beyaz da değildi yani Kızıl sayılabilirdi. Mahkum edilmişti, çünkü ne Beyaz ne de Kızıl'dı. Peki bütün dünya Kızıl ya da Beyaz diye ayrılabilir miydi? Pastuhov bir başka rengi tercih ediyorsa, mesela portakal renginin yanındaysa ne olacaktı? Demek onu öldürmeliydi öyle mi? Peki ya lacivertse ne olacaktı, onu yine öldürmeliydi. Ama niye portakallar ve lacivertler kimseyi öldürmüyordu. Niye hep Kızıllar ve Beyazlar öldürüyordu. Yeşillerin de adam öldürdüğünü düşünelim, ormanda saklanan asker kaçakları, yeşil kardeşlerimiz; öldürmek için gelenler; Yeşiller'i kardeş saymak biraz garip kaçtı burda, ama o da bir olasılık. Pastuhov'un karanlıkta kaybolduğu ormandalar onlar. Pastuhov kayboldu ve mahkum edildi. Gerçek bu. Bu gerçekten bir anlam çıkarmak da olası. Ölüme mahkum olan biri, başkalarının ölümünden de bir anlam çıkarabilir değil mi? Ama kendi ölümünden bir anlam çıkaramaz. Onun ölümünü tarih, çağ, takvim, saatin ibresi istemiştir, kendisi istememiştir asla. Ona göre, yani Pastuhov'a göre ölümünün en küçük bir anlamı yoktur. Aklı da protesto etmektedir bu ölümü.

Ama kendisi istemese de ölüme aklı yatmıştır bir anlamda. Bir

insan, kendi doğasıyla yüzleşmek gibi tarihsel koşullarla da karşı karşıya gelir. Doğnın gücüyle savaşarak yaşamı uzatma şansı vardır. Doğanın gücü galip gelirse insan ölür. Sunulmuş koşullardan en uygununu seçerek hayatını uzatmak için savaşma şansı vardır belki fakat hayatını koruyacak bir ortamı seçemezse ölüme zamanından önce yenilir. Sonra hiçbir şeyi kalmaz ve kurban olmaktan bir anlam çıkarmaya uğraşır. Kurban olmakta anlam aramak boşunadır. Ama o yine de çabalar. Pastuhov kendisinin de kabul ettiği gibi genç, yetenekli ve sağlıklı bir insandır ve anlamsızca kurban edilmektedir. Bu durumun ne kadar anlamsız olduğunu anlayacaktır insanlar. Bir, iki, beş, on tane Pastuhov öldürdükten sonra, yaptıkları şeyin anlamsız olduğunu birden anlayacaklardır. Onları öldürmenin bir anlamı yoktur, ayrıca onları öldürerek zarar ve acı da verecekler, bunu bir gün anlayacak ve durumun ayırdına varacaklar. Kurban, anlamsızlığı dışında önem de kazanacaktır. Pastuhov bir kez daha başladığı noktaya döndü. Kurban olmak sadece kurban edenler için önem kazanabilirdi. Kurban olansa hiçbir şey kazanmazdı. Kendilerini "kardeşleri için" kurban edenler bir şey kazanmaz, "kardeşler" kazanırdı.

Kim peki bu kardeşler, ötekiler, arkadaşlar? Pastuhov kimin hatırına öldürülecek? "Kardeşler"; kim onlar? Asya mı? Alyoşa mı? Pastuhov yitip giderse çok acı çekecekleri bir gerçek. Ya Petrograd'daki arkadaşları? Artık ülkenin çeşitli yerlerine dağılmışlardır ve kendisini hiç düşünmüyorlardır. Tiyatro yönetmenleri, oyuncu toplulukları mı üzülecek? Büyük bir olasılıkla onun kaybından kâr sağlayacaklardır. Pastuhov'un ölümü kime yarayacak? Pastuhov'un popülerliği azalınca zarar edecek bir iki düzenbaza. Ölümünü tantanayla duyuracaklar, sahte gözyaşlarını sildikten sonra mutluluktan dans edeceklerdir. Pastuhov'un oyunları bir daha olmayacaktır. O zaman o yalnızca onlar dans etsin diye mi ölecektir.

Hayır, Pastuhov'un hiç arkadaşı yok. Belki de bütün bu dert, arkadaşları olmadığı içindir. Belki arkadaşları olsa, ona hangi tarafı seçmesi gerektiği konusunda yardım ederlerdi. Tarih, çağ, zaman, takvim, saatin ibresi, yani hepsi onu ölüme mahkum

ederken neye kurban gidecek? Pastuhov bir seçim yapmak zorunda mı? Yaşamın bütün anlamı, özü bir noktada, bu seçimde toplanmış gibi şimdi.

Aleksandr Vladimiroviç, İzvekov'a mahkum olduğu duygusuyla gitti. Kabul odasında biraz beklemesi gerekiyordu. Ona saygısızlık yapılması olasılığına karşı hazırlıklıydı. Sinmesi bile geri çekildiğini göstermez miydi? Hiç kimsenin ona saygısızlık edebileceğini düşünmüyordu aslında. Yarım saat sonra İzvekov telaşla fırladı.

"Binlerce defa özür diliyorum. Telefonla konuşuyordum. İçeri buyrun. Kusura bakmazsanız yemeğimi yiyeceğim," dedi.

İzvekov onu makamının yanındaki küçük bir odaya götürdü. İki tabağın üstündeki örtüleri kaldırdı. Tabakların birinde darı lapası diğerinde elma vardı. Ayrıca bir de çavdar ekmeği duruyordu.

"Elmadan alın," dedi İzvekov.

"Hayır teşekkür ederim. Umarım rahatsız etmiyorumdur. Benim işim çok zaman almaz."

"Hayır hiç rahatsız etmiyorsunuz," dedi İzvekov, bir kaşık lapayı ağzına götürürken, "elmayı lütfen alın. Rokotovkaya'daki Sovyet bahçelerinden geliyor. Oraya gittiniz mi hiç?"

"Evet eskiden güzel bir yerdi."

"Yine güzeldir."

"Siz gördünüz mü?"

"Hayır, ama şimdi nasıl olduğunu hayal edebiliyorum."

Pastuhov genç adamın çok özel bir yemekmiş gibi lapayı keyifle yemesine şaşırdı. Tuhaflık İzvekov'un iştahında değildi. Bugünlerde herkesin damak zevki garipleşmişti. Hiç ara vermeden yemek yerken yüzünde bir uyanıklık ifadesi vardı.

"Bugünlerde her şey aynı. Meyve bahçeleri de kamyonların park yerine benziyor," dedi Pastuhov.

"Bu iyi mi, kötü mü?"

"Hiç fark yok. Gördüğüm kadarıyla insanların sefaleti yaşam seviyesinin düştüğü ile ilgili öğretilerden kaynaklanıyor. Herkese eşit ve genel bir mutluluk yarattığınız gibi eşit ve genel bir yaşam yaratamazsınız"

İzvekov dilini dudaklarında gezdirdi, arkadaşına göz kırptı.

"Felsefe yapmak istiyorsunuz ha? Çehov'un öyküsündeki gibi. Peki öyleyse, tamam. Başlarken yanlış bir kavramı düzeltelim o zaman; eşit ve genel arasında fark vardır. Genel, herkese ait olan anlamına gelir, ama bunlar eşit olmayabilir. Genel olan çeşitlidir, herkes ona ulaşabilir. Herkes işini zevkine göre seçecektir. Biri bahçıvan, biri cerrah, biri çiftçi, biri mühendis olacaktır ama hepsi mutlu olabilir."

"Eğer böyle bir mutluluğa karşı çıkmazlarsa," dedi Pastuhov.

"Bunun kime ne faydası olur."

"Birinin yararına olan ötekine olmaz. Savaş gösterdi bunu."

"Her şey dağıtılıncaya kadar durum böyledir. Fazladan serveti olanlar tabii ki bu servetin dağılmasından mutlu olanlara karşı çıkacaklardır. Bu, onların yararınadır."

Pastuhov İzvekov'un yüzünde bir memnuniyet ifadesi gördü. Kendine güvenli birinin üstünlüğünün farkında olmasından kaynaklanan bir memnuniyetti bu. Sanki rakibine çok kolaylıkla yanıt vermesini ödüllendiriyormuşcasına lapasının kalanını da iştahla yiyordu.

"Düşünceler dağılır," dedi Pastuhov ona karşı çıkarak, "duygular yaşama gücü verir."

"Düşünceler de öyledir," diye bağırdı heyecanla İzvekov, "hatta belki düşünceler daha önemlidir, çünkü duyguları muhafaza ederler."

"Bu doğru değil," diye karşı çıktı Pastuhov, sesi öfkeliydi, "ilk başta acı vardır. Sonra hareket başlar ve bir çığlık duyulur. En sonunda da konuşma gelir. Düşünceler duygulardan doğar, tersi doğru değildir. Hayır, tersinden gitmek doğru değildir. Öfke, nefret ve aşk duyguları her zaman nedenlerinden daha güçlüdür. Biz savaş istemiyoruz ama onu ortadan da kaldıramıyoruz."

"Sebepsiz savaş istemiyoruz. Yani kötü amaçlar için savaşmak istemiyoruz"

"Sanırım siz aşkın sebep olduğu bir savaş istiyorsunuz değil mi? Amacı ve nedeni güzel olan bir savaş, haksız mıyım? Ama duygular düşünceler sayesinde zenginleşip soylulaşır, düşüncelerden önce gelen duygudur. Örneğin nefret duygusu, savaş nefretten ilham alır. Böyle bir duygu sizin esas aldığınız düşünceden

daha güçlüdür. Savaşın kötülüğü, amacın iyiliğini bastırır."

İzvekov tabağını bırakarak döndü. Pastuhov'a sabit ve sert bakışlarla baktı.

"Siz derken kimi kastediyorsunuz," diye sordu.

Pastuhov omuz silkmeden önce biraz durdu "Kişisel olarak sizi kastetmiyorum. Ama sen 'biz' dedikten sonra... Ben de konuşurken... Genelde..."

"Kendini bizden ayırıyor musun?"

"Bu yasak mı?"

"Yoo, hakkınız tabii. 'Biz' kendi aramızda mı konuşuyoruz yoksa konuşma 'sen'le 'biz'in arasında mı geçiyor bilmek istiyorum. Belli ki ikincisi geçerli. Bense 'Biz' adına konuşuyorum... Evet bu savaş da bizdeki nefreti körükledi. Ama bu kör bir nefret değil. Her şeye keskin bir gözle, adaletin gözüyle bakmak lazım. Biz ezilenlerin insan gibi yaşaması için savaşıyoruz. Savaş istemiyoruz, herkes için barış istiyoruz. Ama bize karşı şiddet uygulayarak savaşa zorladılar. Korkmuyoruz ve savaşa karşı savaşıyoruz. Bu yüzden bizim savaşımız amaçsız değil, kötü nedenleri de yok. Sizin de belirttiğiniz gibi iyi ve güzel bir savaş. Önemli ve yüce amaçları var. Silahlarımızı bıraktığımız gün vahşet çığrından çıkar. Çünkü düşmanlarımız bize acımaz, toptan ortadan kaldırırlar. Şimdi mahrum kaldıklarımıza bir daha hiç kavuşamayız."

İzvekov'un sözünü kesmek için elini kaldırdı Pastuhov, "Yüce amaçlarınızdan asla kuşku duymadım," dedi sakin bir sesle.

Buraya gelirken yolda kendisi de aynı acılarla boğuşmuştu.

"Anlamlı bir kavgadan korkacak kadar naif ve acınacak biri değilim. Ama iyilik adına ne kadar çok şeytanlık yapıldığını gördüğümü söyleyebilirim."

Kiril, yanıt vermeden elmayı alıp ikiye böldü, yarısını gülümseyerek Pastuhov'a uzattı "Bir dene," dedi.

Pastuhov, bölünen elmanın sulu beyaz etine uzun süre dikkatle baktı.

"Görünüşe göre sadece ben baştan çıkacağım," dedi Kiril. Yarım elmayı bir kez daha ikiye böldü. Elmayı ekmekle yiyen İzvekov'un geleneklere ne kadar değer verdiğini anladığı için Pastuhov bir şey demedi. Onu dikkatle seyretti. Kiril'in köşeli çene-

si, güçlü kasları elmanın büyüsüne kapılmıştı. Yine de bakışları, konuyla ilgili olarak tetikte olduğunu gösteriyordu.

Elma yemeyi bırakmadan "Savaştan korktuğunuzu söylüyorsunuz," dedi, "ama savaş derken devrimden söz ediyorsunuz, ya da bana öyle geliyor."

"İnsanların insanları öldürmesini kastediyorum. Bu kıyıma ne denildiğini biliyor musunuz?"

"Sanırım savaşa katılmadınız. Savaşta 'zayiat' diye bir terim vardır. Bizim ahlak anlayışımız, bu yitirdiklerimizi devrim uğruna sarf etmemizi ister. Aslında düşmandan korunurken ve büyük yıkımları önleyecek zafer peşinde koşarken ordularımız servetlerimizi ve canlarımızı gözden çıkarmak zorunda kalıyorsa devrimde neden mal ve can kaybı olmasın. Devrimin amacı yeni bir dünya yaratmak değil mi? Bir asker, zafer kazanmak için cephane harcıyor, evleri yıkıyor, insanları ve servetleri ortadan kaldırmak zorunda kalıyorsa, yaptığından sorumlu tutulmazken, çatlak bir tabak ve kırık bir omuz için devrim niye sorumlu tutulsun?"

"Mantıklı ama vahşice," dedi Pastuhov.

"Dünya savaşına ne diyorsunuz. Sanırım sonunda devrim olmasa ona pek karşı çıkmazdınız. O savaş vahşiydi ve mantıklı değildi, buna katılıyor musunuz?" Pastuhov'a muzaffer bir edayla baktı Kiril.

Bu beklenmedik tartışma allah bilir nereye kadar gider diye geçirdi içinden Pastuhov. Yorulduğunu belli etmek istemiyordu. Yumuşak bir sesle yanıtladı:

"İnsan açıklamaya eğilimli bir yaratıktır. Ne gördüğünü ve neler olduğunu açıklayamadığı sürece içi rahat etmez. Ama bir açıklama biçimi bulduğunda her şeyi onunla uyumlu hale getirmeye çalışır."

"Kendisiyle uyumlu olsun diye değil, doğru kabul ettiği bir izahı savunmak için yapar bunu."

Konuşmaları dayanılmaz bir hal almaya başlamıştı. Ama arkadaşı bu tartışmadan büyük bir zevk alıyordu. Her şeye rağmen Pastuhov şu anda laf ebeliği yapmak istemiyordu.

"Bir açıklaması olsun diye kalabalık bir tramvayın basamaklarından sarkıp hayatınızı tehlikeye atarak gitmeye değer mi?"

diye sordu Pastuhov yorgunlukla, "Yürüyerek gitmek daha mantıklı değil mi?"

İzvekov takıldı "Ya da eşekle gitmek."

Pastuhov yine omuz silkti, "Görünüşe göre siz açıklama uğraşı içindesiniz ama Rusya'yı tam olarak anlamamışsınız?"

"Hayır biz yeni Rusya'yı kurmak için her şeyi anlamaya çalışıyoruz. Bu bakımdan bunu eski Rusya'yı korumak için yapanlardan farklıyız."

"Her şeyi bir seferde fırlatıp atmak doğru değildir. Benim gibi düşünen pek çok insan var. Sadece ben değilim böyle düşünen."

"Yalnız olmadığınızı biliyorum," dedi Kiril gülümseyerek, "sayılara bakarsak sizin gibi düşünen iki yüz bin insan var, şimdi daha da arttılar."

"Ne sayıları bunlar?"

"Asker kaçaklarını toplama merkezinin sayıları." İzvekov güldüğünü göstermemek için elini kaldırmıştı, "Ama daha az da olabilir. Komisyon ne kadar etkin olduğunu göstermek için sayıları artırıyor. Hepsini yakalıyor kimseyi de kaçırmıyor.

Pastuhov duraksadı. Halinden, yanıt verecek halde olmadığı belli oluyordu. Birden tutarlı bir sesle konuşmaya karar verdi, şakadan vazgeçerek düşüncesini söyledi. Bu İzvekov'un da hoşuna gitti:

"Anlıyorum. Sen bir Bolşevik'sin ve partinin aldığı son karar senin asker kaçaklarıyla uğraşınanı gerektiriyor. Yanılmıyorum değil mi."

"Söylediklerinizi onların söyledikleri de, asker kaçağı olmayanlarla..."

İzvekov daha uygun bir sözcük aradı ama dayanamayıp güldü.

Bu gülüşteki hoşnutluktan Pastuhov şakalaşmanın daha akıllıca olduğunu anladı. Havalı bir edayla ayağa kalkıp paltosunu düzeltti.

"Asker kaçağı ettiği yemini bozmuş olandır. Ben hiç yemin etmedim."

Kiril de ayağa kalktı, çekik kaşları gerildi. Gözlerini kısarak Pastuhov'u baştan aşağı süzdü.

"Bir kentte sel tehlikesi varsa orada oturanlar yemin etmeden bir baraj yaparlar... Saklanan ve yardım etmeyen herkes asker kaçağıdır."

Pastuhov mendilini çıkarıp dudaklarını sildi. Aşırı bir nezaketle Kiril'e sordu: "Yemeğinizi bitirdiniz mi?"

"Evet," dedi İzvekov, "hadi odama gidelim."

Kiril odasında da masanın arkasında durdu. Bu işi bir an önce bitirmeye hevesli görünüyordu.

"Felsefi tartışmamızdan sonra bilmem bana yardımcı olur musunuz?" dedi Pastuhov gerginlikle, "Ailece sokağa atıldık. Kentin askeri makamları kendileri kullanmak üzere oturduğumuz yere el koydular. Ev Dorogomilov'un. Onu hiç duydunuz mu? O da bizim gibi evinden olacak."

"Dorogomilov mu?"

"Evet, orayı yarın boşaltmak zorundayız. Nereye gideceğimiz hakkında hiçbir fikrimiz yok. Sizden ya tehlikeyi durdurmanızı ya da başımızın üstüne bir çatı bulmanızı rica ediyorum."

Konuşma felsefe yapamayacakları bir boyuta gelmişti. Eve askeri makamlar el koyacaksa İzvekov tahliyeyi durduramazdı. Pastohov'a yeni bir yer sağlama konusundaysa... Konut sorunu çok vahim bir sorundu. Pastuhov kendi imkanlarını kullanmalıydı. Tabii ki yirmi dört saat içinde yeni bir yer bulamazdı ama İzvekov başka bir çıkış da bulamıyordu.

"Özür dilerim," dedi Pastuhov gücenik bir dille, "yarın Saratovlu hemşerilerim ailemi çingeneler gibi, bavulların üstünde oturur görürse Şehir Sovyeti ne düşünür acaba."

"Böyle bir durum olmayacak. Konut bölümü size geçici de olsa bir ev sağlayacak."

"Barakada mı kalacağız?" diye sordu Pastuhov, hafifçe eğilerek.

Beklediği ilgiyi gördüğü için İzvekov'a minnet duyuyordu.

"Olabilir," dedi İzvekov soğuk bir tonla, "sizi ev sağlamak için, Konut Bölümü'ne göndermeyeceğimizden emin olabilirsiniz."

Pastuhov gururlu bir anıt gibi duruyordu. Devinimsizdi ve omuzları sarkıyordu. Sanki vücudu genişlemişti. Derin bir soluk aldı, "Bana neler yaptıracaksınız... Yalnız tanrı bilir," dedi kırgın bir sesle.

İzvekov "Sizin ne yapacağınız beni pek ilgilendirmiyor," diye

yanıtladı hemen, "benden yaşlısınız. Kafanız çalışıyor."

O sırada odaya kısa saçlı bir sekreter girdi, "Ne var?" diye sordu ona.

"Sizi konferansa bekliyorlar."

"Tamam. İşim bitti. Hemen gelirim."

Pastuhov alçak bir sesle "İyi günler," dedi. Hızla yürüdü, İzvekov'a elini bile uzatmamıştı.

Kapı kapanır kapanmaz Kiril sekreterinden askeri komiseri aramasını istedi. Sekreter manyetoyu çevirirken, Kiril de volta atıyordu. Sekreter telefonun kolunu bir kaldırıp bir indirerek santralden hat almaya çalışıyordu. Kiril duruma müdahale ederek santrale ulaşmayı başardı. Komisere de biraz uğraştıktan sonra ulaşabildiler.

"Bize biri şikayette bulunuldu. Kent sakinlerinden birini evinden çıkarıyormuşsunuz... Evet, adı Arseni Romanoviç Dorogomilov. Nasıl biri olduğunu Ragozin'den öğrenebilirsiniz. Bu konuda bir şey bilmiyorum ne demek. Niçin bana soruyorsunuz? Bunu kimin yaptığını soran benim. Sizin adınıza yapmışlar... Ne demek bu?.. Daha fazla yere mi ihtiyacınız var... Bu çok komik... Lütfen durumla ilgilenin. Mutlaka daha önemli işleriniz vardır. Benim de öyle. Lütfen bu işi halledin. Çünkü çok önemli, sonucu da bana bildirin."

Kiril hızla baldırına vurdu ve pencerenin yanına gitti. Pastuhov her şeyi anlayamazdı, uzaklardaydı. Canlı ama sıkıntılı yürüyordu. İzvekov'un makamından da böyle çıkmıştı. Başı dik, sağ kolunu hışımla sallayarak yürürken şimdi daha kibirli görünüyordu. Hayır, böyle bir insan laf olsun diye konuşamazdı. Bu evrende değerli biri olduğuna inanıyordu. Herkes böyle birine yol verir, ona değerinin farkında olan biri olduğu için saygı duyarlardı. Belli ki burada bir yanlışlık vardı.

Evet, bir yanlışlık vardı. Pastuhov, üstün biri olduğuna inanarak gururlu bir edayla gidiyordu. Bu onun genel tavrıydı. Aslına bakılırsa, dünyanın onu inkar edip küçük gördüğünü düşündüğünden eski güvenli halinden iz kalmamıştı. Durmadan aynı şeyi tekrarlıyordu: işte burada; genç ve yakışıklı. Bir zamanlar sokakta özgür ve salınarak yürürdü ama şimdi son adımlarını attığını

düşünüyordu. Bu iyi yetişmiş, bakımlı ve üstün insana son kez bakın, bakın da görün; onu bilinmeyene taşıyorsunuz. Bu sizin ona son bakışınız, onunla geçirdiğiniz son saatiniz. Bakın ve gördüğünüz her şeye elveda deyin, çünkü onunla birlikte siz de kaybolup gideceksiniz.

Aleksandr Vladimiroviç eve karamsar girdi. Asya hemen kötü bir şeyler olduğunu anladı. Şapkasını fırlatıp paltosunu çıkardıktan sonra bir sandalyeye çöken Pastuhov, daha önce hiç böyle düşünceli görünmemişti.

"Ne oldu?" diye sordu Asya üzüntüyle.

"Şeytan benimle oyun oynamaya çalıştı," dedi Pastuhov. Asya'nın endişesi artmıştı, zorlukla gülümsedi.

"Seni baştan çıkarabildi mi?"

"Bana taze çay demle."

Demlediği çay öyle koyuydu ki, Asya, kalbine bir şey olacak diye korktu. Daha sonra Pastuhov yattı, karanlık basana kadar gözleri tavana dikili öylece kaldı. Bir süre sonra Asya'yla birlikte bahçeye çıktılar. Zaman zaman Alyoşa'nın ittiklediği ters dönmüş el arabasının üstüne oturdular. Kendileri için önemli konuyu herhangi bir heyecan belirtisi göstermeden konuşuyorlardı. Kararlarını vermişlerdi. Ama ikisi de çok dikkatliydi. Yaşadıkları bütün olayları değerlendirdiler.

Bir halı deseni gibi birbirine karışmış ebegümeci ve kahkaha çiçekleriyle dolu, terk edecekleri bu bahçenin sessizliği onları mutlu ediyordu. Gülhatmiler parmaklıklara sarılıyor, köknarlar bahçenin üzerinde bir örtü gibi uzanıyordu. Burası elbette bir cennet değildi ama çok sevmişlerdi. Yakında da uzaklaşmaları gerekiyordu. Dünün kaçaklarıyken yarının sürgünleri olacaklardı. En önemli işleri yine böyle sakin bir yer bulabilmekti. Bir kez daha Balaşov'u özlemle andılar. Orayı çok seviyor, ama bir türlü ulaşamıyorlardı. Petrograd'ı, oraya yerleşmek için terk etmişlerdi. Anastasya Germanovna'nın yaşlı akrabalarıyla malikaneleri onları bekliyordu. Aile ortamında yatacak yerleri, yiyecek ekmekleri olurdu. Ayrıca orada herkes insanın değerini bilirdi. Hemen Balaşov'a doğru çıkmaya karar verdiler.

Pastuhov, kararlarını Dorogomilov'a o gece bildirdi.

Son bir haftadır Arseni Romanoviç çok coşkuluydu. Olaylar enerjisini artırıyor, kendi hareketsizliğine de kızıyordu. Kent teyakkuz halindeydi. Yaklaşan tehlike karşısında hazırlıklar tamamlanmaya çalışılıyor, o da hayatı boyunca yaptığı gibi hesapları tutmaya, sayılarla haşır neşir olmaya devam ederken amaçsız yaşamını değiştiremediği için öfkeleniyordu. Evinden çıkarılacağı haberini hiçbir itiraz göstermeden karşılamıştı. Bu sarsıcı haber onda hayatını değiştirebileceğine dair bir umut yaratmıştı. Belki orduya katılıp cepheye giderdi. Rengi atmış paltosunu bir üniformayla değiştirir, kravatını çıkarır, sakalını ve uzun saçlarını traş ederdi. O zaman, hiçbir yorgunluk emaresi göstermeyen yürüyüşünü herkes beğenirdi. Kendi yaşamına hiç önem vermiyordu ve onu değerli bir amaç için duraksamadan feda edebilirdi.

Pastuhov, ailesini ertesi gün Balaşov'a götüreceğini söyleyince Arseni Romanoviç "Deme yahu!" diye bağırdı, "Savaş çok yakınımızda. Çocukla birlikte nasıl gideceksiniz? Çevrenizde de hep Beyazlar olacak."

"Çevremizde kimlerin olacağı bizim için önemli değil!" dedi Pastuhov kibirle. "Ben çok zor bir durumdayım."

Arseni Romanoviç bir şey söylemedi. Biraz geriledi. Karanlık koridordan, kibar görünmek için hiçbir çaba harcamadan sessizce odasına gitti.

Alyoşa da bu kısa konuşmayı duymuş, Arseni Romanoviç'in babasına sırt çevirmesine üzülmüştü. Daha önce Dorogomilov'un yüzünde hiç böyle çelişkili bir ifade görmemişti. Çocuk gece zorlukla uyudu. Bütün gece rüyasında bir çan kulesinden, bir uçurumdan ya da bir gemi direğinden fırlatıldığını gördü. Bir kaç kez terler içinde uyandı. Ertesi gün hazırlık başladı. Olga Adamovna tabakları gazetelere sarıyor, Alyoşa bavulların kayışlarını çekiştirdikçe babası söyleniyordu.

Vitya ile Pavlik'i esaslı bir kavgaya tutuşmuşken gören Alyoşa o zamandan beri onlara büyük bir değer veriyordu. Yanlarındayken üstün insanlarla birlikteymiş hissine kapılıyor, onlara hem saygı duyuyor, hem de korkuyordu. Bu ikisine asla yalan söyleyemezdi. Bu yüzden çocuklar Arseni Romanoviç'i görmeye geldiklerinde her şeyi anlatmaya hazırdı. Ama birlikte balkonda

durarken çocukların her şeyi bildiğini anlayınca üzülüp utandı.

Arseni Romanoviç'le karşılaştıklarında Vitya'yla Pavlik ona bir yabancı gibi baktılar. Pavlik sanki tükürecekmiş gibi başparmağını emiyor, Vitya ıslıkla, daha önce duymadığı bir ezgiyi çalıyordu. Alyoşa bu müzikten çok rahatsız olmuştu. Sonunda Vitya acı çekmekte olan Alyoşa'ya acıdı.

"Kaçıyorsunuz ha?" dedi.

Alyoşa özenli bir sesle açıkladı, "Annemin evine gidiyoruz. Dedemin ve anneannemin yaşadığı yere."

"Yapma yahu! Niye daha önce gitmediniz? Buraları ısınana kadar beklediniz galiba."

"Ne demek istiyorsun," diye sordu Alyoşa.

"Söylediğimi."

Pavlik Alyoşa'yı hor gören bir edayla konuştu "Onlar Beyaz."

"Hayır değiliz," diye yanıt verdi Alyoşa cılız bir sesle.

Vitya sordu, "O zaman niye Kızıl Ordu'nun askerlerine karşısınız?"

"Biz Kızıl Ordu'nun askerlerine karşı değiliz," dedi Alyoşa. Gözleri yaşarmıştı.

Üç çocuk bir süre konuşmadan, birbirlerine bakmadan öylece durdular. Sonra Alyoşa Vitya'ya doğru bir adım atarak dikkatle konuştu: "Kırgın mısınız?"

"Niye olalım?" dedi Pavlik öfkeyle.

Vitya da ona katıldı: "Kırgın olacak bir durum mu var? Sen küçüksün, nereye giderlerse seni de götürüyorlar."

"Her şey babamın yüzünden," dedi Alyoşa acılı bir sesle.

Durumunu anladığı için Vitya'ya şükran duyuyordu "Ben Arseni Romanoviç'i ya da sizi terk etmek istemiyorum," dedi Alyoşa. Öfkeden kıpkırmızı kesilmişti.

Pavlik, Alyoşa'nın gözünü açmak istiyormuş gibiydi, "Yoksullar daha iyidir," dedi, "babam senin babandan daha yoksuldur ama daha iyi bir insandır. Yalnız ayyaştır."

"Ayyaş da ne demek?" diye sordu Alyoşa.

"Keyfi yerindeyse içer."

"Seni döver mi?"

"Hayır çok içer, sersem!"

Bir süre öyle kaldılar, sonra Pavlik Vitya'ya döndü, "Hadi gidelim, ne bekliyoruz."

Alyoşa'yı merdivenlerde tek başına bırakarak elveda bile demeden ayrıldılar. Önündeki açık kapıdan ağır eşyalar sürüklenerek üst kattaki koridora çıkartılıyordu.

Bu tatsız seslere merdivendeki adamların takırtısı da eklendi. Ve Arseni Romanoviç bahçede belirdi. Paltosu açıktı, şapkası da yoktu, saçları ise karmakarışıktı. Alyoşa'nın yanından hızla geçerek kapıya yöneldi, mandala dokundu ama sonra durup geri çekildi.

Alyoşa'nın başını kucakladı, sonra içten bir duyguyla üç kez göğsüne doğru çekti. Alyoşa'ya sarılırken soğuk ve karışık sakalları çocuğa sürtünüyordu. Bir saniyeden kısa süren bu anlaşılmaz sarılma ve öpme faslından sonra Arseni Romanoviç kapıya koştu.

Alyoşa kapının gıcırdayıp çarptığını duyduktan sonra terk edildiğini, yalnız kaldığını anladı. Yumruklarını kafasına kaldırıp merdivenleri tırmanmaya başladı. Küçücük gövdesi ağlarken sarsılıyordu. Yakın zamana kadar anlayamadığı şeylerin ne olduğunu iyice kavramıştı. Acısını sözcüklerle ifade edebiliyor, ağlarken umutsuzca, kibirli sözler söylüyordu. Aslında sadece ağlıyordu. O, annesi, babası ve Olga Adamovna kimsesizdiler. Bilinmeyen bir yere doğru kaçarlarken de herkes onları küçük görüyordu. Çünkü babası yoksul bir adamdan daha kötüydü, kendisi de Pavlik'le Vitya'dan daha korkaktı. Bir tek Arseni Romanoviç onlara acıyordu. Acıyor ve seviyordu fakat artık onları kurtaramazdı, sonsuza dek bırakmıştı.

Alyoşa yazlık mutfağa girerek sobanın yanında durdu. Yumruklarını gözlerinden çekince eve ilk geldiğinde bulduğu cankurtaran simidini gördü.

O muhteşem alet yine aynı yerdeydi. Alyoşa'nın sevinçle hatırladığı kim bilir kaç olay bu eşyaya bağlıydı. Anımsamadığı balık gezintileri, sahile yapılan geziler, kayık maceraları, yelkenli gezileri, gemilerin geçerken bıraktığı dalgalarda yüzmeleri ve en önemlisi kamp ateşleri... Arseni Romanoviç ile daha yüzlerce belki de daha fazla kamp ateşi yakacaklarını düşlemişti. Arseni Romanoviç ne zaman çocukları kayıkla bir gezintiye çıkarsa değişmez yoldaşları bu cankurtaran simidi olurdu. Şimdi Alyoşa bu

sadık yoldaştan bütün umutlarını yitirmiş olarak ayrılıyordu. Kendini, artık kimsenin kurtaramayacağı kaybolmuş biri gibi hissediyordu. Boyalı mantara vurdu, etrafındaki ipten halkaya dudaklarını değdirdi.

Annesinin sesi birden koridorda duyuldu, "Alyoşa neredesin, neredesin Alyoşa."

Alyoşa elleriyle gözlerini silip sert bir tonda yanıtladı, "Buradayım, yalnız lütfen bağırma."

Pastuhovlar güneş batmadan eşyalarıyla istasyondaydılar. Dorogomilov onları yolcu etmemişti.

Alyoşa, Olga Adamovna'nın annesine söylediklerini duydu, "Bizimle istasyona kadar gelmesi gerekmezdi, ama en azından vedalaşabilirdi, görgü kuralları bunu gerektirir."

"Acımasız bir yargı," diye yanıt verdi annesine, belirsiz ve dalgın bir gülümsemeyle.

Pastuhov kimseyle konuşmadı. Buradaki insanların görüntüsü onu çok üzmüştü. Hayat gerçekten vahşi ve çok değişkendi. İstasyon meydanında kamp kurmuş, geçen bahar olduğu gibi, bavullarına zincirle bağlı olarak bekliyorlar, onları kalabalıktan korumaya çalışıyorlardı. Son aylarda ne kadar çok değişiklik yaşamışlardı.

İstasyonda küçük topluluklara, gruplara ayrılmış ama aynı amaç için orada bulunan ne kadar çok insan vardı. Bir kısmı sonsuz bir nehir halinde istasyona akarken ötekiler ters yönde hareket ediyordu. Sonra preslenmiş kuru üzüm kalıpları gibi kapılara hücum edip, yine aynı şekilde kapılardan fışkırıyorlardı.

Pastuhov'u etkileyen bir başka şey de Kızıl Ordu askerlerinin çokluğuydu. İnsanların başları üzerinde süngüler parıldıyordu. Askerler, terlemiş sırtlarından çıkardıkları paltolarını koşum takımları gibi yerde sürüklüyorlardı. Günün havasına uygun olmayan paltolar uzak kış gecelerini hatırlatıyordu.

Meydan, torbalarının üzerinde oturan mültecilerle doluydu. Kalabalıktan uğultulu bir ses yükseliyordu. Seslerin hiçbirinin diğerlerinden ayrılmadığı uğultunun içinde en güçlüleri, düşen bir çaydanlığın tıkırtısı, bir çocuğun çığlığı ya da bir lokomotifin iniltisiydi. Alana hakim tok seslerdi bunlar. Görünüşe göre bu çok sesli, çok farklı insanlardan oluşan kalabalıktan farklı fikir-

ler de çıkabilirdi.

Düşüncelere dalmış Pastuhov'un önünde, beklenmedik bir anda yepyeni üniformasıyla genç bir asker belirdi. Zayıf ve teni hafiçe yanıktı. Banyodan yeni çıkmış bir hali vardı. Güldüğünde çenesindeki gamze büyüyordu. Pastuhov'a istekli ve gençlik dolu bir ifadeyle baktı, onun tepkisini bekledi.

Uzun bir sessizlikten sonra sabırsızlaştı: "Sanırım beni tanımadınız," dedi çocuksu bir mırıltıyla, "eskiden bıyığım vardı."

"Bıyığınız mı?" diye sordu Pastuhov.

"Bize madalya kurdelenizi göstermiştiniz," dedi Alyoşa birden atılarak,

Subay "Evet, doğru," dedi, "benim adım Dibiç."

Asya "Tanrım tabii ki," diye bağırdı, "ne kadar gelişip güçlenmişsiniz."

"Sağlığıma yeni kavuştum. Ne oldu anımsamıyorum, uzun zamandır ilk defa kendimi insan gibi hissettim. Siz nasılsınız? Yine yola çıkıyorsunuz ha? Gideceğiniz yere daha varmadınız mı?"

Pastuhov, "Senin istediğin yere ulaştığını görebiliyorum," dedi, bakışlarını Dibiç'in şapkasındaki kızıl yıldıza dikmişti.

Dibiç gülümsedi, "Evet," dedi, "yine ordudayım, yeni birlikler oluşturuyoruz."

"Örgütleme işi ha? Tabii emir vermene izin vermezler."

Ettiği tatsız laflar Dibiç'i etkilememişti. Tanıdıklarını görmüş olmaktan hoşnut, hevesle konuşuyordu:

"Emir vermek biraz bekleyebilir. Şu anda, yeni birimler oluşturmak savaşta dövüşmekten zor. Ne tesadüf... Birkaç gün önce sizi düşünüyordum. Bizi Rtişçevo'da tutuklamaya kalkan askeri anımsadınız mı?"

"Donuk bakışlı arkadaşı mı?"

"Evet. Tek gözünü kullanabiliyordu. Öbür gözüne kıymık batmıştı. İpat İpatiev."

"İyi mi?"

"Gönüllü olarak benim birliğime katıldı. Rtişçevo'yu anıp güldük. Ona, 'Bak sen neler yapmışsın' dedim. 'Devrim yapmaya yardımcı olan bir arkadaşı dondurucuya koymaya çalışmışsın.' Hastanedeyken sizin yaptıklarınızı gazeteden okudum," dedi.

"Deme yahu," dedi Pastuhov, konuşurken Dibiç'in kemerindeki matarayı sıkmıştı, "söyleyin bana. Başarısızlıkla sonuçlanacak bir işe karıştığınızın farkında değil misiniz?"

Dibiç hiç telaş göstermeden şapkasını geriye itti, "İş mi?" dedi, "Bu iş değil, tarihtir."

"Sen de bu tarihin kurbanı olacaksın?" dedi Pastuhov keskin bir sesle, Dibiç'in matarasını kendine çekip bıraktı.

Dibiç biraz geriledi sonra ciddi bir edayla "Belki de," dedi, gözlerini kısıp meydan okudu: "Ya kurban olmazsam?"

"Olmazsan mı?" dedi Aleksandr Vladimiroviç sözcükleri uzatarak, "Olmazsan o zaman ben deliririm."

Dibiç güldü, "İstediğin gibi olsun."

Asya tehlikeyi sezinlemişti, hemen araya girdi. Yüzü iyi niyetle ışıldayarak Dibiç'e döndü. Onu ilk karşılaşmalarından beri anımsıyordu, "Şimdi burada ne yapıyorsunuz?" diye sordu.

"Buraya yeni askere alınanlardan oluşan bir piyade mangasıyla geldim. Onları Uvek'e götüreceğim ve gemiye bindireceğim. Savaş çok yakınımızda. Dün Beyazlar Kamişin'i aldılar. Duydunuz mu?"

Pastuhov karısına baktı. Asya endişesini yapmacık bir gülüşün arkasına saklamıştı, "Sen bu istasyonda evinde gibisin. Belki bizim gibi zavallılara acır, gitmemize yardımcı olursun," dedi.

"Nereye gidiyorsunuz?"

"Son karşılaşmamızda gitmek istediğimiz yere. Evimize."

"Evinize mi?" diye sordu Dibiç gülümseyerek, "Bu, masallarda olur. Gerçekten Balaşov'a mı gidiyorsunuz? Oraya gitmenize yardım edemeyebilirim. Ama deneyeceğim."

Dibiç kalabalıkta kayboldu. Uzun zaman da görünmedi. Döndüğünde nerdeyse gece olmuştu. İstasyon komutanıyla görüştüğünü, onun Pastuhov'la özel olarak konuşmak istediğini bildirdi. Dibiç, mangasının çoktan trene bindiğini söyleyerek aceleyle gitti.

Eğer o an, biri gelip de Pastuhov'a bir yük treninde on berbat gün geçireceğini, günler geceler boyunca istasyonlarda sürüneceğini ve sonunda yine de istediği yere varamayacağını söyleseydi yolun kıyısında oturup kamp kurmayı tercih ederdi. Veya kamp kuracağı yer manastır ya da Dalgumnov vadisindeki meyve bah-

çeleri de olabilirdi. Ama Pastuhov halinden hoşnut ısrar etti ve yolunu değiştirmedi. Sonunda ailece trene binip berbat bir salla bilinmeyen bir nehirde gider gibi yola çıktılar.

Pastuhov, bir kez daha Rtişçevo'da indi. Orada yine vagonlar, atlar, otlar, samanlar, sığırlar, parçalanmış otomobiller ve sayısız insan vardı. Bir kez daha Balaşov trenine binmek için komutanlara, subaylara, komiserlere başvurdu. Yorulmuş, zayıflamıştı. Asya da ışıltısını yitirip solmuştu. Alyoşa ya uyuyor ya da Olga Adamovna'nın kucağında oynuyordu. Her şeyleri tozlanmıştı. Kavurucu step güneşi onları sersemleştirmişti.

Bir sabah uyandıklarında, kendilerini tam gaz giden bir trende buldular. Vagonlarını diğer vagonlara bağlayan bağlantıların çınlamasıyla, sallana sallana huşağaçları ve köknarların arasındaki bir yokuşa giriyorlardı. Kimse kendi vagonlarının başka bir vagona nasıl bağlandığını, nereye gittiklerini ve ne kadar zamandır yolda olduklarını açıklayamıyordu. Küçük bir istasyonda, Kozlov'a gittiklerini anladılar.

"Ne fark eder?" dedi Pastuhov, "Uzun zamandır hiçbir şeyi anlayamıyorum. Nereye gittiğimizin ne önemi var?"

Ama Asya'nın yüzündeki umutsuz ifadeyi görmüştü, "Böylesi daha iyi," dedi aceleyle, "Kozlov'dan çıkıp, Gryaz'dan geçerek, Balaşov'a daha kolay gideriz."

Sonra Olga Adamovna'ya baktı, "Gözlerinizi ovuşturup durmayın madam. Tarihsel bir dönemden geçiyoruz. Her şeye karşı hazırlıklı olmalıyız!" diye bağırdı.

YİRMİ

Temmuz başında Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi, bütün parti örgütlerine seslenen bir mektup yayınladı. Lenin tarafından yazılan bu mektup "Denikin'e Karşı Tüm Gücümüzle Savaşalım" başlığını taşıyor ve şöyle devam ediyordu:

"Yoldaşlar, sosyalist devrimin önemli, belki de en önemli anlarını yaşıyoruz."

Mektupta Kolçak ve Denikin Sovyet Cumhuriyeti'nin en büyük ve en önemli düşmanları olarak gösteriliyor, müttefiklerin desteğinin, bu düşmanları güçlendirdiği söyleniyordu. Kritik bir an yaşandığı belirtildikten sonra ise her şeye rağmen bütün düşmanların yenileceği vurgulanıyordu; bunun başarılmaması için hiçbir neden yoktu.

"Biz ittifakın dışında bütün düşmanlarımızı yendik. İttifak, İngiltere, Fransa ve Amerika'nın güçlü emperyalist burjuvazisini temsil ediyor. Düşman kollarından birini; Kolçak'ı yok ettik. Ama öbür kolu Denikin bizi hâlâ tehdit ediyor."

Henüz kırılmamış kolun Cumhuriyete yönelik saldırısına karşı Lenin, partiye savaş durumuna geçmesini söylemekteydi. Bütün kurumlar savaş durumuna göre çalışmalıydı. Askeri bakımdan önemli olmayan bütün çalışmalar hiç durakksamadan bırakılmalıydı. Lenin şöyle yazıyordu: "Petrograd savaş bölgesinde ve Ukrayna'yla güneydeki büyük cephede çok çabuk büyüyen tehdit karşısında seferberlik ilan edilmelidir. Bütün diğer işler, çalışmalar ve fikirler savaşın yanında önemsiz kalmıştır. Şimdi en önemli sorunumuz savaştır. Denikin saldırısını başka türlü püskürtemeyiz. Bu açıktır ve iyice anlaşılıp uygulamaya geçilmelidir."

Bir zümrüt gibi keskin ve sert mektup, ülkede güçlü yankılar uyandırdı. Devrimin kaderini ve ülkenin geleceğini etkileyen mektubun her satırı, savaştan soyutlanmış kurumları vurmakta, gerçeği ve içinde bulunulan durumu apaçık göz önüne sermekteydi. Saratov'da yaşayanlara göre mektupta sözü edilen yer Saratov'du. Mektuptaki gerçekler de Saratov'daki gerçekler; Aşağı

Volga bölgesindeki sosyal gerçeklerdi. Öyle ki, bütün Rusya'nın geçmişine ve bugünkü durumuna bakıldığında savaştan soyutlanmış gibi duran tek yer Saratov'du. Bu yüzden, devrime sempati besleyen Saratovlular, bu mektubun genel olarak bütün Cumhuriyete, özel olarak da Saratov'a seslendiğine inandılar.

Ragozin de mektubu bir kere işte, bir kere de evde olmak üzere iki kez okudu. İkinci kez, gece, gaz lambasının ışığında elinde kalemle okuduktan sonra çalışanlara verilmek üzere savaşla ilgili iki satırlık uygulama planı yazdı.

Ragozin Parti İl Komitesi'ne çağrılmıştı. Komite yöneticilerinden biri onu şimdilik Maliye bölümünden almanın imkansız olduğunu söyledi. Bu bölümün faaliyetini Ragozin yoluna sokmuştu. Şimdi buranın şefini değiştirmek her şeyi bozmak anlamına gelirdi. Ama Piyotr Petroviç, doğal bulduğu bu itiraza hazırlıklıydı. Cebinden, çizik çizik ve işaretlerle dolu mektubu çıkardı. Sonra "Askeri olmayan çalışmaların azaltılması" başlıklı bölümde altını çokca çizdiği bir paragrafı bulup yüksek sesle okumaya başladı:

"Şunu ele alalım örneğin: Ulusal Ekonomi Üst Konseyi'nin Bilim ve Teknik Bölümü. Bu çok yararlı bir kurum ve sosyalizmin tam olarak inşasında çok önemli bir görevi var. Bütün bilimsel ve teknik güçlerin doğru hesaplanmasını ve dağıtımını sağlıyor. Ama böyle bir kurum çok gerekli mi? Tabii ki değil. Şu an insanları, ordudaki Komünist çalışmalar yerine bu kuruma verirsek, çok yanlış olur. Bu kurumdaki görevler acil ve önemli değildir."

Ragozin'in amiri, "Dur biraz," dedi, "bizim de bu evrakı incelemediğimizi mi sanıyorsun?"

"Olabilir, incelemişsinizdir. Ama bırakın da birkaç satır okuyayım. 'Başkentin içinde ve dışında böyle birçok kurum vardır. Bu kurumları sosyalizmi tam olarak anlatabilmek için kurduk. Ama Denikin'in korkunç ilerleyişi ile karşı karşıyayken, çok önemli olmayan her şeyi bırakarak saflarımızı hazırlamalıyız. Başka türlü davranmak aptallık olur.'"

"Ne söylemek istiyorsun? Maliye Bölümü'nü dağıtalım mı?"

"Maliye Bölümü'ne bir şey yapmayın. Beni Maliye Bölümü'nden alın."

"Eğer bu doğru olsaydı, seni hiç oraya koymamamız gerekirdi."

Ragozin parmağını kaldırdı, "Her şey zamanında yapılmalı,"

dedi, "biz bilimsel ve teknik başarıların karşısında mıyız? Tabii ki hayır. Ama şimdi bunların sırası değil. Haksız mıyım? Sadece şimdi sırası değil... Şimdilik maliyeye başka biri bakabilir. Bu da burada söylenmiş. Bak."

Mektubu bir daha açtı ve altını çizdiği bir başka paragrafı, parmağıyla takip ederek okudu:

"Bu küçülen kurumları, içinde bir tek komünist bırakmadan çalıştırma riskini göze almalıyız. Bu kurumları burjuva yöneticilerinin idare etmesine izin vereceğiz."

"Okumaya devam et," dedi komite üyesi:

Ragozin sustuğunda mektubu onun elinden aldı "İlerde neler diyor bak 'bu yaptığımız büyük bir risk taşımaz. Çünkü bunlar çok önemli kurumlar değildir' anladın mı? Ama senin bölümün çok önemli"

"Okumayı biliyorum," dedi Ragozin. Ayağa kalkıp masanın çevresinde yürümeye başladı. Sonra komite üyesinin üstüne var gücüyle abanarak parmağıyla işaret ettiği bölümleri daha iyi vurgulamak istedi.

Aslında onları okumuyor, orada anlatılanları kendi sözcükleriyle tekrarlıyordu: "Sorun burada bak nasıl konmuş. İşte böyle; kurumu kapatmak iyi mi olur, kötü mü, yoksa üretimi onda dokuza mı indirmeli veya kurumda bir tek komünist bile bırakmamalı mıyız gibi sorulara kim yanıt verebilir? İllerdeki bölüm başkanları ya da parti çekirdeği. Ben bir bölüm başkanı mıyım değil miyim? Bu soruya ben yanıt verebilir miyim, yoksa benim yerime parti çekirdeği mi yanıtlamalı?"

Komite üyesi Ragozin'i küskün bir tarzda hafifçe iterek "Senin yerine yanıtladılar," dedi, "ve parti çekirdeği değil, İl Komitesi yanıtladı. Şimdi söyle, partinin isteklerini yerine getirecek misin? Savaş için toplanan paraların miktarını artır ve savaşla ilgisi olmayan harcamaları kıs. Mesela Zaton'da gemiler onarılıyor ama yeterince metal işçisi yok. Ücretleri biraz artırırsan yeni işçiler bulabilirsin."

Piyotr Petroviç sanki sancılanmış gibi sıkıntılıydı "Niye hiç kimse bana Zaton'da işçi açığı olduğunu söylemedi. Ben de metal işçisiyim."

"Yine eski havayı çalıyorsun. İnsanları tezgahlardan alıp so-

rumluluk verdik. Sense tersinden gidiyorsun."

"Bunu demek istememiştim. Depoda ve raylarda beni hatırlayacak pek çok yaşlı işçi vardır. Orada uzun yıllar boyu çalıştım. Bu insanları Zaton'a götürebiliriz. Bu işi bana verir misiniz?"

"Niye olmasın, istiyorsan iş senin olsun. Ama öncelikli sorumluluklarını ihmal ederek yapma bunu."

"Acil sorumluluklarımı hemen kısıp onda dokuzunu ya da onda sekizini alacağım," dedi Ragozin göz kırparak.

"Şakanın sırası değil!"

Ragozin kapının önünde "Tamam," dedi gülerek, "dürüst olmak gerekirse sorumluluklarının onda yedisini üstleneceğim, daha fazlasını değil."

Önce depoya indi. Depo, lekeli camlarındaki kırıklardan rüzgârın vızıldayarak girdiği atölyelerin isli, dumandan kararmış kemerleri altındaydı. Daha sonra hemen Zaton'a gidecekti. Bu huzurlu cennet köşesinde perçincilerin takırtıları, elektrikli testere çığlıkları ve törpü iniltileri birbirleriyle yarışıyordu. Depoda eski günleri anımsayan iki metal işçisi bulabilmişti. Bunlar, eski dostlarıyla hemen içten bir sohbete koyuldular. Bir tanesi Zaton'da ona yardımcı olabileceğini söyledi. Depodaki iş sabahtan akşama kadar aralıksız sürüyordu. İkisi de, genç işçileri nehir işçilerine yardım etmeye ikna edebileceklerini söylediler.

Ragozin Zaton'da ilk iş olarak bu girişim için devletten alınan parayı kesti. Çünkü savaşta sık sık karşılaşılan olağandışı görevlerle başa çıkamıyorlardı. Gemilerin dönüşü sırasında gördüğü zırhlandırılmış bir römorkörü hemen düzeltmeye koyularak akşama kadar çekiç salladı. Zaton'daki vaktinin büyük bir bölümü işte bu römorkörle uğraşmakla geçti. Eskiden de eline yakışan römorkör aletler şimdi de işe yarıyordu. Üstleri de Ragozin'in Zaton'da işleri iyi idare ettiğini heyecanla kabul ediyorlardı. Ama bu heyecanı ona belli etmeden görevinin başına çağırdılar. Donanmanın bu kadar yavaş ilerlediği sırada tamirat işleriyle uğraşılmasının hata olduğunu söylediler.

Ragozin buna, bıyıklarını çekiştirerek "Pekala, bana uyar. Ne aptalmışım bu vahşi işlere girdim," diye karşılık verdi.

Nehir donanmasındaki müfrezeler, Çarlık Kenti'nin düşmesinden sonra Doğu Cephesi'nde Kolçak'a karşı başarılı akınlar

düzenlemişler, sonra da Kama civarından çekilip, Aşağı Volga'ya gitmişlerdi. Tam bu esnada Kızıl Ordu Perm kentini ele geçirdi.

Güney bölgesine ulaşan gemiler Volga kıyısında dövüşen birliklere topçu desteği sağladılar. Bu gemiler ilkin Kamişin'den geri çekilmeye zorlanmış, sonra da yüz elli verst kuzeye gitmişlerdi. O savaştaki donanma birkaç verst* uzunluğundaki otuz kırk gemiden oluşuyordu. Gemilerin yüzlerce toptan oluşan bataryaları vardı. Geri çekilmeden sonra müfrezelerden biri, Wrangel'in artçı birliklerini yok etmek amacıyla yine düşman birliklerinin arkasına geçmişti. Bu müfrezeden gruplar halinde inen denizciler Beyazları paniğe uğrattı. Kamişin ve Nikolayevskaya'yı bombalayan müfreze, Denikin birliklerinin morallerini bozarak Saratov'a doğru kaymalarına neden oldu.

Bu harekatlar sırasında büyük kayıplar oluyordu. Nehir güçlerinin saldırısına uğrayan düşman buna yoğun hava saldırısıyla yanıt veriyordu. Bu yüzden yaralanan birkaç gemi tamire götürülmüştü. Bu sırada Volga donanmasının kuzey müfrezesine verilmek üzere başka gemiler onarılmış ya da yeniden şekillendirilmişlerdi. Bu donanma, rıhtımlarındaki savaş gemileriyle, sokaklarında gezinen Karadeniz ve Baltık denizinden gelme tayfalarıyla ve diğer Volga kentlerinin sakin havasına benzemeyen bir deniz yaşantısının sürmesiyle bir liman kenti görünümündeki Saratov'u korumak içindi.

Sessiz römorkörler çok eskiden beri sıra sıra dizilmiş olan mavnaları rahatlıkla çekiyor, mavnalar da dümene çarpan pervane suyuyla yıkanıyorlardı. Hepsi şimdi ateş püskürten kalelere dönüşmüş, savaş gemisi haline gelmişlerdi. Mavnalar nehir zorluk çıkardığı zaman piyadeleri taşımak, askerler ya da gemilerle çıkarma yapmak için kullanılıyorlardı. Bazı savaş gemileri çok fazla silahlandırılmıştı. İçlerinden en iyisinin iki tane dört inçlik topu, iki tane üç inçlik uçaksavar topu, dört tane makineli tüfeği, bir radyo istasyonu ile telsizi vardı.

Bir savaş gemisine dönüştürülen römorkör eski masum görünüşünü kaybediyordu. Gemide şimdi Kızıl Donanma bayrağı dalgalanıyordu. Çıkarma sırasında bir yere bağlanmıyor, sadece

* Rus uzunluk ölçü birimi, 1067 m.

demir atılıyordu. Denizciler gitgide tayfa argosuyla konuşmaya başladılar. Aheste ilerleyiş artık eskimiş verstlerle ölçülmüyordu, seyir defterine miller girmişti. Uzmanlar beğeniyle "ne kadar canlı bir gidişi var," demiyorlardı. Hayır, şimdilik saatte on iki knotluk bir ilerleyişi vardı. Köprüyü yöneten kaptanın yerini bir komutan almıştı. Güvertedekilere de eskiden nehir işçisi denilirken şimdi tayfa deniyordu.

Bir Volga gemisinde, yerini hiçbir denizcinin dolduramayacağı bir adam vardı. Bütün askeri yenilikleri gözleri ışıldayarak inceliyordu. "İsterseniz gidin, gününüzü görün," der gibiydi sanki adam, "ama ben olmasam güzel kaleniz bir anda karaya oturur. Ana Volga'daki kıvrımları, kanalları, sığlıkları bilen tek kişi benim." Adam bir pilottu, Volga'da doğmuştu ve nehir donanmasının ruhuydu. Donanmayı en tehlikeli görevlerde bile sığ sularda rahatlıkla yönetebiliyordu. Onun sağladığı dönüşüme karşın savaş gemileri yine de römorkörlük yaptıkları günleri unutamıyor, çarklarının suları sıçrata sıçrata gidişini hatırlıyorlardı.

İki feetten az bir kısmının suyun içinde olduğu, bu, yirmi beş beygir gücündeki motora sahip gemilerin yüreklerinde özel bir yeri vardı.

Ragozin de işte böyle küçük bir römorköre tutulmuştu. Adı 'Tehlikeli'ydi. Bu adı çok seviyordu. Nehir işçileri tarafından büyük bir coşkuyla zırhlı hale getirilen gemiyi almaya gelen donanma askerleri şaşkınlıktan donakalmışlardı. Güvertedeki rayların arkasında üstü çatıyla örtülü bir siper oluşturulmuştu. Kapalı alanda kendirlerle sızdırmazlık sağlanmış, makineli tüfeklerle ateş açılabilecek mazgallar yapılmıştı. Geminin baş ve kıç taraflarında ise güverteye bağlı olmayan tekerlekli iki tane üç inçlik arazi topu bulunuyordu.

"Dinleyin arkadaşlar," dedi donanma askerleri. İşçileri protesto ediyorlardı, "Bu zırhlı gemiden ateş açacak olursanız kendirler tutuşur, siper takla atarak suya düşer. Bu durum Tehlikeli için bile çok tehlikelidir. Gelin her şeye baştan başlayalım."

Bir süre sonra çatı örtüsünün kaldırılması ve bir kat daha zırh yapılması için emir geldi. Ragozin en kritik anda belirivermişti. Nehir işçilerinin, gemi ustalarının, donanma erlerinin, ocakçıların ve liman işçilerinin coşkusu onu sersemletti. Fakat, Cumhuri-

yeti korumak için inşa edilen kalenin yapımında ilkel Volga işçiliği kullanılmıştı. Sonunda işçiler kendi elleriyle yaptıklarını tekrar bozup yeni askeri beceriler kazandırılmış olarak yeniden kuracaklardı. Ragozin de yaşamı boyunca hep böyle bir iş istediğini düşündü. Kan ter içinde, yorulup yıkılıncaya kadar yapacağı bir iş istiyordu. Ayrıca bu iş, düşmanın yıkmaya çalıştığı yeni bulunmuş bir gerçeğin savunulması için yapılıyordu. Devretmediği sorumluluklarını da ihmal etmek istemiyordu. Gerçi komitedekilere meydan okurken bunları onda yedi oranında üstleneceğini söylemişti ama kendi kendine onda iki oranında bir azaltmanın uygun olacağı kararına vardı. Bu çok sevdiği işe kendini bir saat kadar kaptırdıktan sonra silahlı bir donanma erinin korumasında Zaton'un kapılarından çıktı. Kaşları terden ıslanmış, elleri yağ ve pastan kirlenmişti. Ama bitkinlik denilemezdi hissettiğine, çok tatlı bir yorgunluktu bu. Aralarında bir tek sözcüğün bulunmadığı üst üste yığılmış sayıların soyut bir krallık kurduğu sayfalara döneceği için kızgın değildi.

Kapıdan çıkıp onu bütün yaz gezdiren eski arabasına binerken bir şeyin eksik olduğu hissine kapıldı. Sanki, geride ne olduğunu anımsayamadığı çok önemli bir şeyi bırakmış, elleri şimdi bomboş kalıvermişti.

Yolda, oynayan çocuklar gördü. İçlerinden en büyüğü bir tuğla fırlatıyor diğerleri de onu taklit ediyorlardı. En küçükleri de eline aldığı ağır bir tuğlayı, var gücüyle gerilip kafasına kadar kaldırarak hendeğe fırlatınca gösterdiği başarıyla büyüklerin saygısını kazanmak istiyordu, ama onu kimse bir bakışla bile kutlamadı.

Bu küçük kahramanda Ragozin'e Pavlik Parabukin'i hatırlatan bir şey vardı.

"Tepeye çıksak ne olur?" diye sordu şoföre, "Bizi Simbirsk karayoluna götürür, değil mi?"

Şoför tepeden gitmeye itiraz edecek değildi, Ragozin'in bunu ona sormasına şaşırdı.

Ragozin oğlunu aramaktan vazgeçmemişti ama, ancak bazı anlarda aklına geliveriyordu. Şimdi yüreğinde bir sızı uyanmış, endişeye benzer bir duyguya kapılmıştı. Unutmaya çalışmak bile yatıştırmıyordu onu. Bir ay önce manastır bölgesine giderek oğlunun nerede olabileceğini araştırmıştı. Belki de bir devrim okulun-

daydı, başka nerede olabilirdi ki? Cezaevinde doğduğuna göre ilkin kuşkusuz bir öksüzler yurduna yerleştirilmişti. Acaba ona nasıl bakmışlardı? Belki sokaklara düşmüş, bir serseri olmuştu. Belki de yankesicilik yapıyordu. Bu talihsiz insanların çoğu nehir kıyısında, demiryolu istasyonlarında ve pazarda dolanırlardı.

Devrim okulundaki öğrenciler ve öğretmenler Ragozin ismini taşıyan bir çocuğu hatırlamıyorlardı ama yaşlı öğretmenlerden biri, Remezov ya da Ragozin adında bir erkek çocuğunu anımsıyordu. Fakat bu öğretmen geldikten sonra çocuk yanlışlıkla Gusyolka Okulu'na gitmişti. Okulda eski evraklar saklanmıyordu ve büyük çocuklar gibi, yaşlı öğretmenlerin çoğu da buradan ayrılmıştı. Her şey değişmişti. Çocuk kurumlarından sorumlu örgütler arasında çocuk suçluları kimin denetleyeceği konusunda bir yetki rekabeti vardı. Görevin Eğitim, Sağlık, Adalet ve Sosyal Refah Halk Komiserlikleri tarafından üstlenildiği karışık bir ortamda küçük bir çocuğun izini yitirmek çok kolaydı. Hele bu çocuğun varlığı kesin değilse.

Ragozin manastır korusunda, gözlerini yere dikmiş, ağırlığını bastonuna vererek dolaşan şişkin suratlı bir rahip gördü. Öğretmenler onun piskopos olduğunu söylediler. Ragozin, dini hayattaki düzenli huzurun değişmeden sürdüğünü düşündü can sıkıntısıyla. Çocuk kurumlarının arasındaki karışıklıkta şeytan bile ayağını kırabilirdi. Geçmişe ait papazlar ve piskoposlarla geleceğin emanet edileceği çocukların bir arada oluşlarında bir mantık var mıydı?

Pristannoye Köyü'nün sıkıcı yolunu sarsılarak alırken, Ragozin, Gusyolka Okulu hakkında duyduklarını düşünüyordu. Adı bile kalbe korku salıyordu. Okul, çocukların korkuyla boyun eğmek zorunda kaldığı şiddetiyle nam salmıştı. Öyle ki Gusyolka'dan gelen birinden çocuklardan önce büyükler ürküyordu.

Kasvetli bina az sonra göründü. Avludaki seyrek çimlerin etrafını saran sivri parmaklıklar göz alabildiğine uzanıyordu. Uzaklarda, sağ kıyısındaki çorak tepeleriyle Volga ışıldıyordu.

Arabalarıyla büyük bir meyveliği geçip ekim yapılan bahçeye geldiler. Her şeyin ışıltılı ve taze olduğu burada gri gömlek veya elbise giymiş kızlarla erkekler ağaç diplerini çapalıyorlardı. Sulama zamanıydı şimdi. Ragozin onların gülüşmelerini uzaktan

duydu. Çok canlıydılar. Belli ki, Gusyolka'nın üzerindeki acı halesi bir gecede uçup gitmişti.

Müdürün uzaklarda olduğu söylenince, Ragozin, okulla ilgili her şeyi müdür kadar bildiğini, çünkü kendisinin de Gulyoska'dan çıktığını alçakgönüllülükle söyleyen genç bir öğretmenle konuştu. Ona göre okul değişmişti, şimdi de başkalarını değiştiriyordu.

"Başarılı mı peki?" diye sordu Piyotr Petroviç kuşkuyla.

"Tabii," diye yanıt verdi öğretmen.

Fakat oğlunu sorduğunda, öğretmen o kadar kendinden emin yanıtlamıştı ki, Ragozin güven duyamadı.

"Eskiden buradaydı, geçen bahar kaçtı," dedi adam.

"Kaçtı mı, nasıl yani?"

"Ötekiler gibi. Onu tam olarak anımsamıyorum, bahçede değil atölyede çalışırdı."

"Kaç yaşındaydı hatırlıyor musunuz?"

"Sanırım on dört."

Tam bir hayalperest diye geçirdi aklından Ragozin. Sonra da okulun kayıt yapılan bölümüne nasıl gidileceğini sordu.

Öğretmen ona tarif etti:

"Düz gidin, binaları geçip sağa dönün."

Ragozin birkaç adım atmıştı ki ekledi, "Ama orada kimseyi bulamazsınız, bütün kayıt bölümündekiler bugün patates ekiyor."

Ragozin hiçbir başarı sağlayamadan geri dönmek zorunda kaldı. Görünüşe göre işler karışmıştı ve yanlış iz sürüyordu. Aşağıdan yukarı gitmeliydi. Yani oğlunu bir koyda yüzen binlerce balık arasında aramaya çalışacağına gizemli derinliklere ulaşabilen bir ışık gibi, ihtiyacı olan küçük balığı oradan bulup çıkarabilmeliydi. Ama önemli olan bu ışığı bulabilmekti. Arşivleri, yıllıkları, istatistik verileri tarayıp belirli bir tarihe ve sayıya ulaşabilir; sonra da Piyotr Petroviç ve Ksana'nın oğlu olan ihmal edilmiş, neşeli çocuğu bulabilirdi.

Piyotr Petroviç işe geç döndü, morali de bozuktu. Onu kapıda epey insan bekliyordu. Azarlar gibi konuşan genç bir çift sırayı ihlal ederek zorla içeri girdi.

"Ragozin Yoldaş neler oluyor burada," dedi adam.

"Akıl almaz bir durum," dedi kadın da.

Erkek, sarı düğmeli gri ceket giyen bir öğrenciydi. Koyu renk

buklelerinin üzerine bir panama şapkası tünemişti. Araplara benziyordu. Davet edilmeden bir koltuğa oturuverdi.

Genç görünümlü olmasına karşın kibrinden kasvetli görünen amazon arkadaşı da yanında duruyordu. Beş gündür bekledikleri halde paralarını alamamalarına itiraz ediyorlar; çocuk sergisi için Halk Eğitimi Bölümü'nden bu parayı acil olarak istiyorlardı.

"Beş gün sizce uzun bir zaman mı" diye sordu Piyotr Petroviç hiç oralı olmadan.

"Hiç böyle bir şey görmedim," dedi kız.

Öğrenci saygısızca bağırdı: "Durumumuz acil olduğu halde bizi beş gündür bekletiyorsunuz. Neredeyse bir hafta olacak. Her şey hazırken siz işi karıştırıyorsunuz."

Piyotr Petroviç umursamaz bir edayla güldü.

"Karışıklık eksik kaldı?" dedi.

Öğrencinin arkadaşı "Ne demek istiyorsunuz?" diye sordu küçümseyen bir edayla, "Birkaç ruble için yapılıyor bunlar."

Öğrenci panama şapkasını çıkardı, havalı saçlarını arkaya attı.

"Bizi Halk Eğitimi Bölümü yolladı. Bu sergiden sorumluyuz ve gerekli parayı alacağız. Sergi tamam, ama katalog ve ilan bastıramadığımız için açamadık."

"Bu para sizin değil, bizim," dedi kız yine, "siz yalnızca kasiyersiniz."

Kasiyer sözcüğünü aşağılık şeyler karşısında duyulan tiksintiyle söylemişti. Öğrenci ısrarla açıklamaya çalışıyordu "Çocukların yaptığı resim ve heykellerden oluşan bir kent sergisi açıyoruz." Sonra devam etti: "İşçi okullarının ve öteki eğitim kuruluşlarının başarılarını ilk kez gösterecekken..."

"İyi öyleyse gidin açın," diye kestirip attı Ragozin, "benimle ne ilgisi var."

"Ne yani, sizinle ilgisi olmadığını nasıl söylersiniz? Kanunsuzca tuttuğunuz paramız nerede öyleyse," dedi kız öfkeyle.

Ragozin dudaklarını büzüp yanıtladı "Şimdilik bu amaçla size para veremem. Bunu konuşacak zamanım da yok. İyi günler"

"Bir dakika," dedi öğrenci beklenmedik bir biçimde, "katalog olmasa da olur. Yalnız bize para verin ki ilan bastıralım." Yalvarır gibi konuşuyordu. Yüzünün esmerliği biraz açılmıştı. Kaşları da artık gergin değildi.

"İlanınızı gazetede bastırın."

"Ama buna bile paramız yetmiyor."

Ragozin güldü,

"Ben ne yapabilirim yoldaşlar? Sizin çocukça fantezilerinizden daha önemli konular olduğunu anlamaya çalışın."

"Çocukça fanteziler mi?" diye bağırdı genç kadın, sersemlemiş gibiydi. Yumruklarını masaya koydu, "Rakamlara gömülmüş, dünyada neler olup bittiğinin farkında bile değilsiniz. Bir bürokrat gibi gerçeklere uzaksınız."

Bu hırçın küçük yaratık neler saçmalıyordu böyle. Ragozin baktı. Dünyada neler olduğunu kendisinden daha iyi bildiğini iddia ediyordu. O bürokrat mıydı gerçekten? Ama bürokratların göbekleri şiş, ağızlarında da parıldayan altın dişler olurdu.

"Bildiğiniz tek şey gelen talepleri reddetmek, devrimci başlangıçlara engel olmak," diye devam etti hiç tınmadan.

"El işçiliğiyle ilgili bir okul kuruyoruz, Cumhuriyetimiz için yeni insanlar yetiştiriyoruz. Bir karar vermeden önce neden sergimize bir bakmıyorsunuz..."

"Endişelenmeyin, bakacağım tabii," dedi Ragozin, "bakalım değerli paralarımızı nasıl israf ediyorsunuz."

Hareketleri sertti, ikisini de dışarı çıkarttı.

Bu görüşmedeki konuşmaları hatırladıkça mutlu oluyordu. Birkaç gün sonra, kırmızı yeşil fenerlerle süslü bir yazının yer aldığı el yapımı bir davetiye almıştı. Çocuksu bir ifadeyle şöyle yazılıydı:

"Sevgili yoldaş, lütfen sergimizin açılışına gelin ve resimlerimizi ve heykellerimizi görün."

"Bu, baskıyla yapılmış davetiyelerden çok daha sevimli olmuş," dedi Ragozin ve güldü, "üstelik daha akıllıca."

Bu küçük kurbağaların ne yaptığını görmek gerek, diye düşündü. Bir gidip bakmaya karar verdi. Dikkat etmezse gerçeklerden uzak düşebilirdi. Bir kez daha gülüp davetiyeyi özenle cebine koydu.

YİRMİ BİR

Sergi kentin ortasındaki Belediye oditoryumunda açılmıştı. Ve belli çevrelerde önemli tartışmalara konu oldu. Bu kent, bir sanat geleneğine, birinci sınıf bir sanat okuluna ve Radişçev Müzesi'ne sahip olmakla övünürdü. Müze bütün kentlerdeki en eski müzelerden biriydi. Sanatçılar burada Avrupalılar gibi yetiştirilirdi. Koridorlarda Barbizon ve Bogolyubov'un okulundan resimler asılıydı. Devrimden önceki yıllarda gelişen tuhaf eğilimler ortalığı karıştırmıştı. Borisov ve Musatov'un şatafatlı resimleri, deneyciliği benimseyenlerin her türlü baharat koyarak yaptıkları deneysel yemeklere benziyordu. Burada kırmızı ve siyah geometrik bilmeceleriyle Saratov sakinlerini korkutan süper Matisse'ler de bulunuyordu.

Çocukların sergisi sanat çevresinde heyecan uyandırmış, iki konu üzerinde yoğun tartışmalara neden olmuştu. Birinci sorun sanatı öğrenme yöntemiyle ilgiliydi. Yeni yönteme göre öğretmen arkada öğrenci ise önde olacaktı. Çocukların, dünyayı kendi çocuksu algılayışlarına göre ifade etmelerine izin verilecekti. Burada özgür hayal gücünün önemi büyüktü. Taklit ve kopyacılık lanetleniyor, yaşamdan bu şekilde alınan öğeler ise ciddiye alınmıyordu. Tartışılan ikinci konu ise sanatın amacının ne olduğuydu. Sanatın amacı sanatsal zevki artırmak mıydı? Eğer öyleyse bu nasıl bir yön izlemeliydi. Belki de her şey sanatın izleyiciye ne kadar ulaştığına bağlıydı. Sanatın estetik ve eğitici amaçları olduğu üzerine ısrar edenler, yüzyıldan daha eski olan farklı eğilimlerin çelişkisini esas alıyorlardı. Güzellik sonsuza kadar kalacak mıydı, sanatın gelişimi denilince ne anlaşılmalıydı. Phidias mı, Rodin mi; hangisi daha iyiydi? Sanatın Dünyası grubu mu, fütüristler mi; hangisi daha güçlüydü? Sanatın herkes tarafından anlaşılması gerektiğini savunanlar ise bunu küçük görenlerin oluşturduğu denizde boğuluyorlardı. "Herkesçe anlaşılır olmak ne demek?" diye soruyorlardı onlara, "Gezici Sergiler Grubu'nun tabloları,

Brokar Şirketi'nin kase altlıkları kadar anlaşılır değil mi? Genç nesli nereye götürüyorsunuz?"

Sonunda bir avuç felsefeci, okullarda neler olduğunu, çocukların çalışmalarının ilginç olup olmadığını merak ederek serginin açılışına gelen kalabalığın arasında erimişti.

Ragozin bu kadar büyük bir topluluğu görmekten şaşırdı. Tabii ki, çoğu, kendisi gibi birkaç dakikalığına gelmişti buraya. Çünkü, savaş kentin kapılarını döverken insanların bugünlerde böyle şeylere ayıracak zamanı yoktu.

Ragozin büyük aydınlık koridorun renkli bezemelerini, buradaki farklı görsel ifade biçimini hayretle izledi.

Resimleri incelemeye başladığında, bunların ilk bakışta çocuk büyütenlere tanıdık gelen sıradan resimlere benzediğini fark etti. Çitlerle, ağaçlarla çevrili bahçelerinde köpekler ve arabalar bulunan, bacalarından duman çıkan küçük evler. Güneş küçük gözenekli, tanelerin güçlükle geçtiği kendirlere benziyordu. Yıldızlar ise birer kar tanesi gibiydi. Küçük kara adamlar domates kırmızısı bayraklar taşıyorlardı... Ve savaş; silahların ağzından alevler fışkırıyor, mor bir duman bütün resmi kaplıyordu. Savaşla ilgili başka resimler de vardı. Mesela, süvariler boynuzsuz beyaz keçilerin üstünde dört nala gidiyorlardı. Veya bir başkasında resimde elinde bir mektupla, çimenlere uzanmış ölü bir adam tasvir edilmişti. Mektubun üzerinde çok küçük harflerle "Oğlun Volodia"dan ibaresi seçiliyordu.

Ragozin bir resimde her şeyden önce, ifade edilen düşünceyi kavramaya çalışırdı. İki benzer resim arasındaki farktan, kendini neyin çektiğini anladı. Birinde şarap pembesi bir zeminde oturan sarı bir deve vardı, bu resme bakınca büyük bir hüzne kapılmıştı. Çöldeki bütün umutsuzluk hayvanın yalnızlığını ifade ediyordu; pembe ve sarı. Diğer resimde kahverengi bir kayalığa tırmanan kırmızı bir arap atı çizilmişti. At, o kadar aceleciydi ki doksan derecelik bir açı yapmıştı. Kırmızı ve kahverenginin gösterdiği güce bakılırsa hiç kuşkusuz cennete kadar çıkacaktı. Küçük sanatçının ışığa dönüştürdüğü renkler duygulandırıcıydı.

Ragozin, bu güzel resimlere yaklaşıp, sağ köşedeki kalınca yazılmış imzayı okudu; Ivan Ragozin.

Deveyle ata bakakalmış, imzayı tekrar tekrar okuyordu. Elleri ve ayakları uyuşmuştu sanki. Neredeyse adım atamayacaktı. O anda içine derin bir korku kapladı. Ksana'nın ona bir oğul doğurmuş olabileceğinden neden hep emindi. Neden kendine hep oğlunu araması gerektiğini söylüyordu. Kızını arasaydı onu daha çabuk bulabilirdi belki.

Ama iyice açılmaktan yanan gözleri deveyle atın altındaki imzadan başka bir şeyi görmüyordu şimdi. Çevresindeki her şey kırmızıyla kahverengi ve sarıyla pembe olmuştu. Bu ışık ve renk cümbüşünün karşısında, hiç değişmeden sabit duran ismi görüyordu tek: İvan ragozin. Demek oğlu yaşıyor, yakınlarda bir yerlerde oturuyor ve bu serginin duvarından küçük ve boyalı elini babasına uzatıyordu. Değerli ve yetenekli bir çocuktu belki de. Elbette, Piyotr Petroviç'le Ksana'nın çocuğu başka nasıl olabilirdi ki.

Bu sırada kalabalıktan Kiril İzvekov sıyrılıvermişti. Yüksek sesle konuşarak Ragozin'in dirseğini yakaladı; "buna ne diyorsun, güzel değil mi?" dedi ona.

"Evet," dedi Ragozin duygusuz bir tonda, "sanki sesi yandaki odadan geliyordu"

Sonra birden çocukların ortasında, kolluklarını hışırdatarak Dorogomilov göründü. Pavlik'in kırmızı kafası hepsinin ortasında parlıyordu. Ragozin hemen harekete geçip çocuğun elini yakaladı. Onu o iki resmin yanına götürüp sordu, "Şuna bir bak. Hoşuna gitti mi?"

"Of," dedi Pavlik, "at gerçek değilmiş gibi duruyor, bunu yapanı tanıyorum ben. Yoksul ressam!"

"Niye yoksul?" diye sordu Piyotr Petroviç, gücenmiş gibiydi "nereden biliyorsun?"

"Rıhtımda onunla birlikte turlarız. Ona herkes yoksul ressam der. Hep resim yapar. Bize de gösterir. Bundan daha güzel yaptığı başka atlar da var."

"Tamam buraya gel," dedi Ragozin, Pavlik'i resimlerin yanına sürükledi.

"Oku bakalım, burada ne yazıyor."

Pavlik imzayı okudu, merakla Ragozin'e baktı. Sonra "Seninkiyle aynı," dedi. Anlamsız bir sözdü bu.

"İsmi bu mu?"

"Sanırım istediği her isimle imzalayabilir. Ama bu onun eşeri."

"Onu bana getirmeni istiyorum. Görmeliyim. Söz verir misin?"

"Nerede bulayım onu. Bir yurtta kalıyordu."

"Hangisinde?"

"Nereden bileyim bana hiç söylemedi."

"Ama onu nehrin kıyısında görürsün değil mi? Nerede buluşuyorsunuz... Onu bana getireceğine söz ver."

Tam bu sırada cepleri şişkin, parlak kumaştan, eski bir palto giymiş bir ihtiyar Pavlik'le Ragozin'in arasına girdi. Sürekli gülüyordu, "Bağışlayın Ragozin Yoldaş," dedi, "ama sergiyle ilgili izlenimlerinizi almak istiyorum. Gazete için. Makalelerimi U.M. diye imzalarım, bilmem hiç dikkatinizi çekti mi, okudunuz mu?"

"Evet," dedi Ragozin ciddiyetle, "resim alanında ünlü bir uzman olarak, bu serginin yeni sanatın gelişiminde büyük tarihsel öneme sahip olduğunu yazabilirsiniz."

Mertsalov defteri tutan elini indirdi. Dazlak kafasının parşömen derisi, kaşlarına doğru hafifçe buruştu.

"Bu makale sizin için iyi olacak. Politik bir gazeteci olarak tanınıyorsunuz. 'insan güzel bir testereyi nereden alabilir," başlıklı makele de sizindi sanırım."

Mertsalov'un ağzı daha da açıldı, bakışlarında öfke ve aşağılama vardı.

"Yanılıyor muyum acaba?" dedi Ragozin, Mertsalov'un yanına yaklaşıp. Sonra öfkeyle devam etti, "Pastuhov'un devrimci bildiriler dağıttığına dair saçmalığı yazan sendin değil mi? Pastuhov'un Beyazlar'a kaçtığını biliyor musunuz? Gazeteyi kapatmalısınız. Siz..."

Ragozin, Pastuhov'un kim olduğunu söylemeden arkasını dönüp uzaklaştı. Mertsalov'u da tamamen unuttu. Kalabalıkta Pavlik'i arıyordu. Ama onunla para konusunda tartışan amazon kılıklı genç kadınla karşılaştı. İvan Ragozin'in resimlerinin olduğu yere çağırdı onu.

"Bu küçük çakalı tanıyor musunuz?" dedi övünçle genç kadın, "Güzel resimler değil mi?"

Ben size dememişmiydim, der gibi başını arkaya atmıştı.

"Evet, bu genç sanatçıyı nasıl bulabilirim?"

"Vasatla iyiyi ayırabilmenize sevindim. Bu çizgilerdeki soylu sadeliği anlayabiliyor musunuz?" dedi genç kadın, bu sırada parmağıyla kırmızı atın omurgasına ve yelesine dokunuyordu.

"Bu resim folklorik olanlardan daha iyi. Çünkü folklorik resimlerden daha berrak ve yalın. Çeşitli akımlardan etkilenmeden sanatın köşe başını tuttuğumuzun farkında mısınız?"

"Evet," dedi Ragozin, bunu anlıyorum der gibi, "ama anlamadığım bir şey var. Soruma niye yanıt vermediniz? Bütün resimleri çok güzel asmışsınız. Ama kimin olduğuna dair en ufak bir bilgi vermemişsiniz."

"Bu duvardaki bütün resimleri yurttaki çocuklar yaptı. Beğendiğiniz bir resim olursa kimin yaptığını bulurum."

"Tamam resimler güzel. Bu sanatçı da. En kısa zamanda bulmanızı istiyorum."

Ragozin elini hızla salladı, genç kadın da ona ilk kez gülümsedi.

"Peki para işi ne olacak?"

"Para konusunda bir şey yapamam," diye yanıtladı Ragozin gülerek, "zaten şimdi parayı ne yapacaksınız ki, her şey bitmiş. Çok da güzel olmuş."

Bu cümleyi tekrarlaya tekrarlaya oradan uzaklaştı.

Gözü insanları ve resimleri artık görmüyordu. Ona her şey kötü geliyor, kafasını oğlunu bulup bulmadığı sorusu allak bullak ediyordu.

İki gün sonra Zaton'dan dönerken Sovyet'in girişinde iki küçük çocukla karşılaştı. Ön avludaki çite abanmış ayçiçeği yiyorlardı. Ragozin, Pavlik'i hemen tanıdı, yanındakinin de kim olduğunu kestirdi.

"Çoktandır bekliyoruz," dedi Pavlik öfkeyle.

Piyotr Petroviç sakin görünmeye çalışıyordu "Hadi gelin," dedi çocuklara.

İşte bir kere daha onun odasındaydılar. İçerde, bir köşeden diğerine adımlarken oğlanları yanına oturtmak mı, yoksa kendi otururken onları ayakta tutmak mı veya kendisi adımlarken onların oturması mı daha iyi olur diye düşünüyordu şimdi.

"Allah kahretsin, ne fark eder?" dedi sonra, volta atmayı sürdürdü. Pavlik'in getirdiği çocuğu iyi inceleyemeyeceğini anlayınca birden önlerinde durup içtenlikle güldü. Pavlik ona umursamadan bakıyordu, diğer çocuk da soğukkanlıydı. Saçları dağınık, alnı genişti. Sivri kaşları şakaklarına doğru kıvrılıyordu. Güzel gözleri kahverengi ve yuvarlaktı. Zayıf bir çocuktu, kolları ve bacakları da uzundu. Dirsekleri elbisesinden sanki yumruk atacakmış gibi çıkmıştı.

"Demek o resimler senin," dedi Ragozin. Hoşuna gidecek şeyleri ona bilerek söylemiyordu.

"Bilmiyorum," dedi çocuk, galiba kendine güveni yoktu.

"O resimler... Kırmızı atlı olanı."

"Tabii senin çizdiğin at," dedi Pavlik, "ne korkuyorsun. Piyotr Petroviç onu beğenmiş."

"Koktuğumu kim söyledi?"

"Ben bir şey demedim," dedi Ragozin hoş görünmeye çalışarak, "onları beğendiğim doğru. Işıltılı ve hoş... Hoş... Adın ne senin?"

"İvan."

"İvan Ragozin, değil mi? Kaç yaşındasın peki? Yakında on olursun herhalde."

"Belki daha çok."

"Daha çok," diye iddia etti Pavlik, "ben neredeyse on bir oldum, o benden daha güçlü."

Piyotr Petroviç rahatladı, "Gerçekten mi?" diye sordu, "Görelim bakalım."

Oğlanın sıska pazularını tuttu Ragozin. Eli, gayri ihtiyari uzun süre orada kaldı. Çocuk daha sonra Ragozin'in elinden kurtulup bir adım geriledi.

"Vanya," dedi Ragozin yavaşça, "hımmm, baban var mı?"

Çocuk tıpkı büyük bir insanın alaycılığıyla "Bir tane olmalı," dedi.

"Bence de," dedi Piyotr Petroviç sıkıntılı bir sesle, sonra yine volta atmaya devam etti, "anneni anımsıyor musun?" diye sordu.

"Babam anımsıyordur," dedi Vanya aynı alaycılıkla.

Ragozin'in karşısında duruyordu. Kafasını arkaya atmış, dirseklerini daha da dışarı çıkarmıştı. Belli ki annesi ve babasıyla il-

gili sorulara hazırlanmıştı kendisini. Yani cevapları da hazırdı. Piyotr Petroviç, oğlanın duygusuzluğu karşısında geriledi. Kendini kontrol edemediği için canı sıkılmıştı, çocuğa kızgınlıkla bakıyordu. Profilinin Ksana'ya ne kadar benzediğini fark etti. Aynı sivri kalkık burun, aynı yuvarlak güzel gözler... Az kalsın "oğlum oğlum" diye bağıracaktı. Bu sözler dilinin ucuna gelip gidiyor, ama kendini tutuyordu.

"Beni niye buraya çağırdın?" diye sordu çocuk, Piyotr Petroviç'e.

"Tanışmak için. Daha samimi olmak için."

Petroviç çocuğun solmuş gömleğini, beline kemer yerine taktığı teli, eskimiş ayakkabılarını fark etti.

"Resim alıyor musunuz?" diye sordu Vanya birden.

"O niye?"

"Ben sizin... Sergiye resim almaya gelenlerden olduğunuzu düşündüm."

Ragozin güldü, "Sen resimlerini satıyor musun?" diye sordu.

"Ufak bir miktar çok makbule geçerdi."

"Makbule mi geçer? Senin yurtta kaldığını sanıyordum."

"Mevsimine göre. Şimdi her yer sıcak."

"Karnını nasıl doyuruyorsun?"

Vanya omuzlarını silkti.

"Yemek mi?" diye yanıtlamaya başladı alaycı bir tonda, "Benim yatılı öğrenciler gibi düzenli yemek yediğimi mi sanıyorsunuz?"

Pavlik deneyimli bir nehir izcisi gibi konuştu: "Volga'da her zaman yiyecek bir şeyler vardır," dedi.

"Donanma karargahında ya da başka yerlerde de," diye ekledi Vanya.

Piyotr Petroviç beklenmedik bir anda araya girdi, "Ya da Gusyolka'da. Oraya da gittin değil mi?"

Vanya itiraz etti.

"Bana Gulyoska'da olduğunu söylemek zor mu geliyor sana."

"Ne olurmuş orada olduysam. Sözde yurttan terlik çalmışım ve onları pazarda satmışım. Bu yüzden beni mahkemeye çıkardılar. Halbuki terlikleri benden bazı fareler çaldı. Onları gammazlamak istemiyorum."

"Tamam, geçmiş geçmişte kaldı? Şimdi nerede kalıyorsun?"

Vanya kollarını kavuşturdu. Ve yavaşça kapıya döndü. Bu soruları sıkıcı bulmuş gibi bir hali vardı.

"Beni yine yurda gönderiyorlar," dedi hoşnutsuzlukla, "kağıtlarım çoktan gitmiş."

"Biliyorum," dedi Piyotr Petroviç hemen, "çok iyi. Ama ben benimle yaşamanı isteyecektim. Çok yalnızım ve birlikte iyi vakit geçirebiliriz sanıyorum. Okula gidersin... Resim yaparsın... Yani ne istersen, anladın mı?"

Vanya yanıt vermedi, Pavlik Ragozin'e şaşı gözlerle baktı, hafif bir ıslık çaldı, "Vay be, bu işten bir şey anlamadım ben."

"Anlaşılmayacak bir şey yok," dedi Ragozin, hızlı hızlı "tutarlı bir öneri getirdim."

Sonra Vanya'ya yaklaşıp elini çocuğun omuzuna koydu.

"Bu akşam buraya gel, tamam mı?" dedi incelikle. Sonra ona nerede oturduğunu tarif etti.

Oğlanın kaçamak bakışlarını yakalamaya çalışırken Pavlik de kuşkuyla Vanya'yı izliyordu. Vanya'nın işi bozmasından ya da bu randevuyu ekmesinden korkuyordu.

Piyotr Petroviç ısrar etti: "Tamam hadi el sıkışalım. Seni bu akşam göreceğim."

Pavlik pazarlık yapan bir tüccar gibi atıldı, "Bir daha düşünelim."

"Evet seni bir daha düşüneceğim," dedi Ragozin de şakayla, ama Vanya'nın ateşli çıkışı karşısında geriledi, "Seninle yaşamamı niye istiyorsun?"

Bu kritik soruya yanıt bulamıyordu Ragozin. Yüreğindeki yarayı belli etmemeye çalışarak Vanya'nın sırtına hafifçe vurdu.

"Çok şey bilirsen çabuk yaşlanırsın," dedi ona "ama bu akşam gelirsen sana her şeyi anlatırım. Şimdilik bu kadar yeter, hoşça kalın."

Çocuklar çıktı. Kapıyı kapatmak üzereyken birden Vanya'ya seslendi:

"Hey! Bir dakika bekle."

Beceriksizce araştırdığı ceplerinden çıkan bozuklukları Vanya'nın avucuna sıkıştırdı. "Bunlarla kendine yiyecek bir şeyler

alırsın. Ama bu akşam gelmeyi unutma. Tamam mı?"

Kulağını dikkatle kapıya yasladı. Çocukların koridorda ve kaldırımda gittikçe uzaklaşan adımlarını seçmeye çalışarak dinledi. Sokağa çıktıkları anı kestirebiliyordu. Bir an durup bekleyerek aşağı fırladı. Sonra hemen arabasına binip şoföründen sürmesini istedi.

Manastır bölgesindeki yurda geldiler. İvan Ragozin'in kağıtlarını verdi Ragozin. "Kişisel Evraklar" yazılı bir dosyada çocuğun öğretmenlerinin verdiği tavsiye mektupları, tıbbi sonuçlar ve okul komisyonunun düşünceleri yer alıyordu. Bu dosyada ayrıca, yurdun terliklerini sattığı için Azınlık Hakları Bölümü'nün İvan Ragozin hakkında verdiği karar ve başka çarpıcı evraklar da vardı. Ragozin onları sıraya koyarken dikkatini, üzerinde Çarın ve Aile Sorunları Bakanlığı'nın mührü bulunan eski, sarı bir kağıt çekti.

İçini rahatlatacak bir söz bulmak umuduyla Ragozin'in gözleri bu kağıda dikildi kaldı. Ama şu anda bu sözcüğün ne olduğunu sorsalar bir şey söyleyemezdi. Kağıdı ayağa kalkıp okumaya çalıştı. Ama sonra yine oturdu. Kafasını ellerinin arasına alıp kendini tekrar zorladı.

Cezaevi kaleminin damgasını taşıyan mektup sığınak sokağındaki öksüzler yurduna gönderilmişti. Mektupla birlikte bakım masraflarını devletin karşılayacağı bir oğlan çocuğu gönderiliyordu. Çocuğun annesi Saratov sakinlerinden Ksana Ragozina'ydı. Tutuklandığı cezaevinde çocuğunu doğururken ölmüştü. Annesinin ifadesine göre çocuğun babası, yasal kocası Piyotr Petroviç Ragozin'di. Ragozin bir çiftçinin oğluydu, devlete karşı suç işlemiş olmasına karşın yakalanamamıştı.

Çocuk cezaevinde vaftiz edilmiş ve kendisine İvan adı verilmişti. Geniş alınlı, yuvarlak gözlü çocuk yeniden gözlerinin önüne geldi Ragozin'in, kolunun sıcak yumuşak kaslarını parmaklarında hissediyor gibiydi.

Sayfaları karıştırırken kendisini seyreden kıza "Bu çocuğa ben bakacağım," dedi.

"Çocuğun vasisi olmak istiyorsanız Reşit Olmayanlar Bölümü'nden izin almanız gerekiyor."

"Vasi de neymiş?" dedi Ragozin.

"Çocuğu üzerinize almak istemiyor musunuz?"

"Ben onun babasıyım."

Meydan okuyan bir eda takınmıştı Ragozin, mutluydu sesi de heyecanlıydı.

"Bu bir şeyi değiştirmez. Eğer siz..."

"İster vasi, ister hami olarak değerlendirilsin fark etmez, onu almak için ne yapmam gerektiğini söyleyin."

"Halk Eğitimi Bölümü'ne başvurun. Orada Sosyal Haklar Bö..."

"Belki başka bir bölüm daha vardır," dedi Ragozin, "Çocuk onlarda değil, çocuk bende anlıyor musun? Onu buldum, anlıyor musun? Oğlumu buldum. Ah siz ve allahın cezası bölümleriniz."

Ragozin neşeyle kızın omuzuna vurdu. Hızla arabaya gitti.

Evine geldiğinde yemek hazırlaması için ev sahibesine biraz para verdi, ayrıca tavsiyelerde de bulundu. Sonra yine işyerine gitti. Sonraki zamanını hep bir şeylerin eksik kaldığı duygusuyla geçirdi. Pazardan bir şey unutup unutmadığını, işyeri yemekhanesinden bir şey alıp alamayacağını düşündü.

Vanya daha gelmemişti. Piyotr Petroviç tabakları kontrol etti, masayı kendi zevkine göre yeniden kurdu. Öteberi sepetinden bir yatak takımı çıkarıp ev sahibinin yardımıyla bir şilteyi odaya sürükledi. Sonra masaya oturup neler yapabileceğini düşündü. Birkaç kez pencereye gidip geldi, kapıya yürüdü. Sonuçta geceyi hiç uyuyamadan geçirdi. Çocuğu buraya getireceği yerde gitmesine izin verdiği için kendini suçluyordu.

Ertesi sabah ilk kez Zaton'a gitmedi. Pavlik'in adresini sormadığı için kendine kızıyordu. Halbuki Vanya'yı oradan daha kolay bulabilirdi. Bu yanlışlığın Dorogomilov'un yardımıyla düzeltilebileceğini düşündü. Vanya'yı ararken, Arseni Romanoviç'in büyük yardımlarını unutmasına şaşırıyordu.

Dorogomilov baba oğulun hikayesinden çok etkilendi. Sergideki güzel resimleri ve arkadaşlarının fakir ressamla ilgili anlattıklarını aklından çıkaramıyordu Ragozin. Dorogomilov ona bu küçük çocuğu aramasının düşünceleriyle tutarlılık içinde olduğunu söyleyerek onu bulması için elinden geleni yapacağına söz verdi.

Yemek vakti Ragozin, çocuğun gelip gelmediğini merak ede-

rek eve döndü. Onu heyecanla karşılayan ev sahibi çocuğun bir saattir kendisini beklediğini söyleyince rahatladı. Kadın onun karnını doyurmuş, sonra da çocuk uyuyakalmıştı.

Piyotr Petroviç odanın kapısını dikkatle açıp içeri süzüldü. Parmak uçlarına basarak pencereye gidip orada oturdu.

Vanya odanın ortasına serili şiltede yatıyordu. Çocuğu sevgiyle seyretti. Çıplak ayaklarına sinekler konup duruyor, ama uykusu çok derin olduğundan çocuk hiçbir şey hissetmiyordu. Kirle kaplı tabanları kesik ve çiziklerle doluydu, parmak uçları ise kare biçimindeydi. Ragozin kendi parmak uçlarının da kare biçiminde olduğunu, ayağının üst kısmının düzlüğünü hatırladı. Çocuğun yanına giderek ellerini de inceledi. Eklemleri hafifçe büyümüştü. Oldukça küçük tırnakları uçlarda genişliyordu. Sanki Piyotr Petroviç'in küçük ölçekli bir kopyasıydılar. Doğanın bir biçimi alıp eskisi gibi yeniden üretmesi ne garipti. Vanya'nın yüzü ise tamamen Ksana'yı andırıyordu. Bu, özellikle gözleri kapalıyken çok belirgindi. Ksana uyurken ne kadar düşünceli ve ince görünürdü.

Birden susadığını hissetti Piyotr Petroviç. Kovanın yanına gitti. Fakat yanlışlıkla tasa çarpınca telaşla çevresine bakındı ama Vanya hâlâ derin uykudaydı. Ragozin üzerine bir örtü örttü, sinekleri odadan çıkarmak için de eline bir havlu alıp salladı. Pencereye de bir battaniye astı.

Vanya uyandığında konuşmaya nasıl başlamalıydı acaba.

"Sen benim oğlumsun," diye mi başlasaydı. O zaman çocuk babasına "şimdiye kadar neredeydin?" diye sormaz mıydı. Olsun, polisin onun hakkında kovuşturma açtığını annesinin de öldüğünü anlatırdı. Oğlu "Kendini kurtardın da neden annemi kurtarmadın?" derse!

"Hizmet ettiğim büyük dava kurtardı beni."

"Ama benim doğduğumu biliyordun. Niye beni bulmaya çalışmadın."

"Bu davamız için zararlı olurdu."

Sonra çocuk herhalde şöyle derdi, "Yani davanı benden daha çok seviyorsun. O zaman şimdi niye istiyorsun beni?"

Konuşurken çok dikkatli olmalıydı, çok dikkatli. En büyük tehlike çocuğun ürkmesiydi. Kendini dünyada yapayalnız hisse-

den bir çocuk için bir baba ne ifade edebilirdi ki. Vanya, gözetlenmeyi, yaşlıların yasalarını, kendi eğilimlerinin göz ardı edilmesini çok iyi bilirdi. Birden karşısına kel kafalı bir adam çıkıp kendisine oğlum demeye başlamıştı. Ama babası onda hiçbir öğretmenin uyandırmadığı duyguları uyandıracak, onun için bir örnek olacaktı.

Ragozin odadan sessizce çıktı. Oğlu uyurken onun için boyalar ve defterler almak istiyordu. Ev sahibesine, eğer uyanırsa çocuğun gitmesine izin vermemesini tembihledi.

Ama ilk gittiği mağazada ne boya, ne de defter vardı. Bunun üzerine aceleyle kent merkezine yollandı. Çocuk eğitimi hakkında şimdiye dek hiç düşünmediğini fark etti ya da en azından diğer sorunlar kadar kafa yormamıştı. Bu yüzden kafasında dolaşan düşünceler son derece yeniydi onun için. Ama bir teori kurma durumunda olmadığına göre hemen bir davranış planı oluşturmalı, hareketlerini bir baba olarak yeniden düzenlemeliydi. Oğlu da nasıl davranacağına onun davranışlarına bakarak karar vermeliydi. Evet, çevresindeki insanları taklit ederek büyüyen çocukların eğitimi, toplumun sorumluluğundadır ama çocuğun taklit edeceği bir toplumun oluşması için daha zaman gerekir. Ragozin'in herhalde oğluna "biraz bekle oğlum benimseyebileceğin örnekler oluşturacağız. Şimdi senin geleceğin için savaşıyoruz, bu yüzden seni düşünecek zamanımız yok. Ama bu savaşı kazanır kazanmaz seninle ilgileneceğiz" diyecek hali yoktu. Bu sözler "büyümeye bir süre ara ver" demek anlamına gelirdi. Tabii ki bir çocuğa büyümesi için gereken her şey sağlanmalıydı. Ragozin de sorumlu biriydi.

Uğradığı ikinci mağazadan, Ragozin'e, aradıklarını hiçbir yerde bulamayacağı söylendi. Çünkü boyadan daha önemli olan şeyler bile yoktu. Defteri ise ancak, yakın bir zamanda stok yapan üçüncü dükkanda buldu.

Bir kez daha sokaktaydı. Düşüncelerini hemen toparlayamadı. Her şeyden önce eğitimin amacının ne olduğunu kararlaştırmalı diye düşünüyordu. Örneğin bir Sovyet vatandaşı kendini doğduğu yerde başka hiçbir yerde olamayacağı kadar saygın hissetmeliydi. Her gün kafasına işlenen saygınlık duygusu çocuklu-

ğunun ilk yıllarından bu yana özel bir biçimde gelişmeli, bayağı ilişkilere karşın hiç bozulmadan kalabilmeliydi. Ya da mesela Kızıl Ordu saflarında üstler ve astlar arasında bir kardeşlik duygusu gelişmeliydi. Savaşta öne çıkan, bağlılık ve sorumluluk duygusuydu. Tabii ki okulda da yoldaşlık duygusu işlenmeliydi. Ev de arkadaşlık ilişkilerinin kazanıldığı yerdi. Günlük hayatta iyi davranışlar, terbiye ve başkasını düşünme özelliği öğreniliyordu. Ragozin tam bu noktada kendi kendine dur bir dakika dedi, "iyi davranışlar" ne demek. Eski geleneklerin kalıntıları. Arkadaşlık genelde nedir? Bir davranış biçimi midir? Sonuçta elimizde ne kalır? Özel amaçlar, özel paylaşımlar için kurulan arkadaşlıklar, çocuğun manevi dünyasını geliştirirmiydi? Bu sorun oğlu arkadaş edinmeden önce çözülmeliydi. Ama her şeyden önce Vanya uyanmadan çözmek gerekirdi. Acaba Vanya uyanmış mıdır? Ragozin acele etmeli, oğlunun ona soracağı her soruya hazırlıklı olmalıydı. Onu düşünerek yaşamak; böyle davranmak daha doğru olacaktı.

Üçüncü dükkanda ne boya ne defter vardı. "Okullar tatilken defter bulmayı nasıl düşünebiliyorsunuz?"

Ragozin'e dükkanda hem bunu söylediler hem de savaşı anımsattılar.

Çocukların sergisindeki alelacele yapılmış resimleri düşündü. Sergi çok yakınlardaydı, uğramak istedi.

Orada tanıdıklarıyla karşılaştı. Esmer öğrenciyi ve genç kadını gördü. Ragozin girdiğinde tartışıyorlardı ama onu görünce tartışmayı kesip ona karşı birleştiler. İçinde bulunduğu zor durumu anlattı Ragozin onlara. Diğerleri, bunda şaşılacak bir şey görmüyordu, her şey olması gerektiği gibiydi. Boya ve defterler okullara, yurtlara dağıtılıyor buradan çocuklara yeterince veriliyordu.

"Ama bu yeterli değil," diye karşı çıktı Ragozin, "ya ev ödevleri, evde yapılan resimler."

"Bizim çocuklar için ev artık ölmüş bir kavramdır," dedi öğrenci.

"Ev ödevi, modası geçmiş bir öğrenme yöntemidir," dedi genç hanım da.

"Bunların hepsi tartışılacak konular, ama benim zamanım

yok. Oğlum için nereden boya bulabilirim."

Genç hanım sert bir sesle yanıt verdi "Biz bu işten anlamıyoruz."

"Biz çocuktaki mülkiyet duygusunu ortadan kaldırmak istiyoruz. Çocuklara da çirkin küçük sevgililer gibi hediyeler verilmesine karşıyız," dedi öğrenci.

"Bir şey kesin," dedi Ragozin de kapıya yönelirken, "siz çok şey bildiğinizi sanıyorsunuz ama hiçbir şey bilmiyorsunuz."

Uzun bacaklarının hızını artırarak yürüyordu şimdi. Vanya çoktan uyanmış olmalıydı. Onu görebilirdi. Onun gibi bir çocuk için özgürlük duygusu çok hassas bir konuydu. Babası bu konuda herhangi bir şey düşünmediğini göstermeli, asla irdelememeliydi. Kalbinde en çok değer taşıyan şeylerin ne olduğunu anlamak için sorular sorarak bezdirmemeli, tersine Vanya'yı kendi hayatına katmalı, çalışmalarını, kavgasını, geleceğe dair fikirlerini anlatmalıydı ona.

Ragozin birden ayaklarına baktı, kendince iyi bir başlangıç yapmıştı. Kentte cicili bicili bir şeyler aramak için Zaton'a ve büroya gitmemeyi önceden kararlaştırmıştı. Peki bunları oğluna nasıl açıklayacaktı, "bugün sosyal görevlerimi astım oğlum. Seni gördüğüm için çok mutluyum ve işi düşünemiyorum."

"Başka türlü söylersek, insan çok mutluysa görevlerini asabilir," derdi oğlu da.

Vanya böyle bir soru sormuş gibi sıkıntı duydu Piyotr Petroviç. Her şeye rağmen bugün bir istisnaydı, bütün hayatında böyle bir şey ilk kez olmuştu. Yitirdiği zamanı telafi ederdi.

İşine çok önem veriyordu. Köşeyi dönüp büroya uğradı ve birkaç saat gecikeceğini söyledi.

Tekrar yürümeye başladığında önünde giden bir adam birden düşüverdi. Adam hantalın biriydi. Ayağa kalkması çok zordu, Ragozin'e baktı, Piyotr Petroviç de ona yardımcı oldu.

"Teşekkür ederim, fazla önemli değil," dedi adam, "karpuz kabuğuna bastım, hepsi bu."

"Canınız yandı mı."

"Çok az. Sadece dizim incindi biraz."

Beyaz paltosunu temizliyordu. Dikkatle baktı Ragozin'e, "Ne

tesadüf, ben de sizi görmek istiyordum. Nasılsınız Ragozin Yoldaş."

Piyotr Petroviç Oznobişin'i tanıdı, "Beni görmeye niye gelecektiniz. Çok meşgulüm."

"Özel bir konu için. Fazla zamanınızı almam. İsterseniz şimdi anlatabilirim, kapının önünü kapatmayalım da."

"Sizinle mi ilgili?"

"Hayır sizinle ilgili," dedi Oznobişin kendinden emin.

"Benimle mi?"

Binanın girişinden uzaklaşıp yavaşça ön avluyu geçtiler.

"Söyleyecekleriniz kısa olsun, yalnız."

"Bir iki kelime. Önce bana özen gösterdiğiniz için size teşekkür etmek isterim. Bunun sonucunda beni çok kötü bir duruma düşürecek bir yanlış anlama ortadan kalktı."

"Ama siz savcıydınız zaten, değil mi?"

Oznobişin güldü "Eğer olsaydım, sizinle burada konuşamazdım. Ya da en azından sokakta. Tehlikeyi göze alarak, geçmişimle ilgili şüpheleri ortadan kaldırdığınız için size teşekkür ederim."

"Ama bunun benimle ilgisi ne?"

"Fazla bir şey söylemediniz ama, karınızın kaderini merak ettiğinizi sanıyorum. Özellikle çocuğunuzu doğurup doğurmadığını ya da çocuğunuzun yaşayıp yaşamadığını."

"Ah" dedi Ragozin sonra sustu.

"O zaman size yardımcı olmaya cesaret edememiştim. Ama şimdi elimden geleni yapacağıma yemin ederim."

"İyi."

"Çok özenli bir çalışmadan sonra belge bulmayı başardım. Bu belge o zamanki koşulları gözler önüne seriyor. Ama koşullar ne kadar kötü olursa olsun mutlu son gerçekleşebiliyor. Bu belge hazır şimdi. Edinebilirsiniz."

"Nerede?"

"Arşivde."

"Ne belgesi bu?"

"Karınızın cezaevinde öldüğünü kanıtlayan bir belge. Gömüldüğü yeri de belirtiyor."

"Gerçekten mi?"

"Evet, dökümana göre karınız doğumda ölmüş. Bu yüzden de ortada mutlaka bir çocuk var."

"Deme" dedi Ragozin.

"Şimdi bu çocuğun peşine düşeceğime söz veriyorum."

"Bu ilginç işte. Peki sonra ne olacak."

"Bunun için uğraşmak lazım. Buna destek olursanız yapabilirim."

"Ne desteği?"

"Araştırmamı sürdürmem için."

"Sana destek verirsem araştıracağından emin olabilir miyim?"

"Tabii ki," diye bağırdı Oznobişin, "bunu bir onur meselesi olarak görüyorum. İlkin çocuğun doğduğu yılki cezaevi arşivlerini araştıracağım."

"Bu kanıtların seni evime götüreceğini söylesem ne dersin?"

"Evinize mi?"

"Oğlumla birlikte yaşadığım evime."

"Neyinize... Buldunuz mu?.."

Oznobişin korkmuş gibiydi. Dudaklarının rengi solmuştu. Elini kaldırıp incinen dirseğini ovuşturmaya başladı. Sonra Ragozin'e doğru eğilip "Tebrikler," dedi içini çekerek, "en içten duygularımla. Bu mümkün mü, gerçekten oğlunuzu buldunuz mu? Çok sevdiğiniz..."

"Çok sevdiğim," diye araya girdi Ragozin, "bu zor duruma sizi neyin düşürdüğünü öğrenebilir miyim?"

"Tek nedenim size yardımcı olmaktı. Minnettarlığımı göstermek için."

"Minnet duyacak bir şey yok."

"Size hizmet etmekten mutluyum."

"Bu kolay değil. Ben hizmet kabul etmem."

Elleriyle şakaklarını tutmuştu Ragozin. Sonra eğilip girişe yöneldi, yürürken dönüp güldü, "Düşmüş... Karpuz kabuğuna basmış da," dedi. Yukarı doğru seyirttiğinde kendi bölümünde çalışan memurlardan birine rastladı.

"Parti komitesine gittiniz mi? Sizin için bir araç gönderdiler."

Ragozin kendi odasına çıkmadan birinci kattaki koridorun

sonundaki odaya uğradı. Lenin'in mektubunun nasıl yorumlanacağını tartıştıkları komite üyesi onu selamladı.

"İşte isteklerin gerçekleşti," dedi komite üyesi, "senin askeri bir göreve verilmen kararlaştırıldı. Volga donanmasında saha komiseri olacaksın. Oradaki durumu biliyorsun değil mi?"

"Biraz," dedi Ragozin bir koltuğa çökerken, "ne zaman gideceğim?"

"Askeri komiseri ara. Saha komiseri hastaymış, sen onun yerini alacaksın. Donanma yarın yola çıkıyor."

"Yarın mı?"

Ragozin duraksayarak konuşuyordu, "Hangi bölümde olacağım?"

"Niye endişeleniyorsun. İşleri yardımcına devredersin."

"Birkaç saat içinde mi?"

"Bilmiyorum belki de birkaç dakika içinde. Beyazlar Lesnoy Karamiş'teler."

"İyi," dedi Ragozin, zorlukla doğrularak "Hoşça kalın o zaman."

"Üzgün görünüyorsun."

"Yanılıyorsunuz."

"Peki o zaman sana iyi şanslar."

El sıkıştılar.

Ragozin askeri komisere telefon ederek evrakları almaya hemen geleceğini söyledi.

Arabasına bindiğinde şoföre önce eve uğramasını söyledi.

Vanya'yı uyandırmak için eve girerken gürültü çıkardı. Gitmeden önce pencereye astığı battaniye bir çiviye asılmıştı. Şilte boştu. Çarşaflar ise bir sepete atılmıştı.

Ragozin hemen ev sahibesine döndü, kadın umutsuz bir hareket yaptı ona. Vanya'nın uyanıp su içtiğini fark etmiş ona çay vermek istemişti. Ama odasına gittiğinde Vanya yoktu. Kadıncağız kapıdan mı, pencereden mi gittiğini anlayamamıştı. Bir şey çalmış olmasından endişeleniyordu. Piyotr Petroviç bunu duyunca kadına kötü kötü bakmasına rağmen gayri ihtiyari etrafı süzdü. Her şey yerli yerinde görünüyordu.

Bir dakika kadar o odada kaldı Ragozin. Ona şimdi burası tu-

haf bir biçimde boş ve yabancı geliyordu. Sanki burada hiç yaşamamıştı.Yanlış davranmıştı işte. Halbuki karşılaştıkları ilk anda ona her şeyi anlatmalıydı. Çocuk, bir babası olduğunu biliyor muydu acaba? Şimdi neredeydi, her şey bitmiş miydi?

Ragozin kırışık çarşafı katlayıp yastığının altına koydu.

"Sanıyorum hemen gideceğim," dedi ev sahibesine canı sıkkın bir ifadeyle, "bir süre böyle olacak. Sizden bir şey isteyeceğim. Eğer çocuk geri dönerse onu lütfen geri çevirmeyin. Kendini evindeymiş gibi hissetsin. Benim odamda kalır. Her türlü yardıma layık iyi bir arkadaştır. Yaptığınız her şeyin karşılığını ödeyeceğimden emin olabilirsiniz. Hoşça kalın."

Sonra sokağa çıktı Ragozin. Şoföre arabayı çok hızlı sürmesini söyledi.

Askeri komiserin odasında, Volga Donanması'nın kuzey müfrezesine kurmay olarak atandığını öğrendi. Kurmay Başkanlığı'nda da ertesi sabah Ekim adlı savaş gemisinden rapor vermesi söylendi. Ekim, filonun öncüsüydü ve kumsalın ötesinde demirlemişti.

Ragozin bütün geceyi Maliye Bölümü'nün başına geçecek arkadaşına işleri devretmekle geçirdi. Nehire de işyerinden gitti. Eski işlerini aklından çıkardığı gibi, nehrin kendisi için geçmişte kalan halini de kafasından sildi.

Volga'daki işyerine Ragozin'i bir nehir motoru taşıdı. Ekim'in güvertesine çıkınca bir nöbetçiyle karşılaştı. Bir saat sonraysa Birliğin komutanıyla birlikte kumsalda sıraya konulmuş dört gemiyi teftiş ediyorlardı. Son gemi Tehlikeli'ydi. Römorkör küçültülmüş bacasıyla kavgacı bir görünüme sahipti. Gemi su yeşiline boyanmış, güverteyi kaplayan zırhı ise aşınmıştı. Mürettebatın ağırlıklı olarak donanmadan aktarılmış olmasına karşın Zaton'da birlikte çalıştığı Volgalılar'la karşılaştı. Tanıdık bir gemide tanıdık yüzlerle karşılaşmak Ragozin'i çok sevindirmişti. Tayfalar da onu içlerinden biri gibi görüyordu. Komiserin birlikteki gemilerin tamir edilmesine yardımcı olduğu ve her türlü aleti kullanabildiği haberi yayılmıştı.

Birlik kurmayı gece güvertedeki bir kabinde toplantı düzenledi. Piyotr Petroviç Ragozin hayatında ilk defa bir savaş haritası-

nın nasıl okunduğunu, bir pusulanın nasıl tutulduğunu görüyordu. Farklı gemilerin komiserlerinin verdiği raporları dinledi sonra. Akşama doğru güverteye çıktığında yorgunluktan bitkin bir haldeydi. Volga'yı, bütün gün üstünde olmasına rağmen ilk kez duyumsadı.

Sakin sakin akan nehrin pembemsi rengi sol kıyının aşağı kısımlarında sarıya dönüşüyordu. Uzaklarda Pokrovsk'taki zahire depoları güneşte titreşip sararmıştı. Bir deve kervanını andırıyorlardı.

Ragozin birden çölde duran sarı deveyi anımsadı. Bu resim ona çok dokunmuştu. Aslında böyle şeyler her zaman görülebilirdi. Bu renkler, bu boşluk duygusu her yerde vardı. Peki böyle bir umutsuzluk her zaman mümkün müydü? Kalbi tuhaf tuhaf çarpmaya başlamıştı. İki gece boyunca gözleri açık kaldığı için şimdi dinlenmesi gerekiyordu. İmgelemi o kadar güçlüydü ki aynı anda birkaç hayal birden kurabiliyordu. Oğlunun pembe ve sarı renklerle ifade ettiği anılarına şimdi kumların cırtlak sarısı ve suyun pembe yüzü de eşlik ediyordu. Kiril'le birlikte balığa çıktıklarındaki gün batımını anımsadı birden. Bu gezi onları kente geri götürecek bir deniz motorunun gelmesiyle sona ermişti. Aynı deniz motorunu yine görür gibi oldu. Gözlerini ovuşturdu ama bu yorgunluğun yol açtığı sanrılardan biri değildi. Gözlerini açtığında deniz motorunu karşısında gördü. Motor, bir saban demiri gibi nehirde altın yarıklar aça aça ilerliyordu.

"Bu ne, deniz motoru mu?" diye sordu nöbetçiye.

"Evet komiser yoldaş."

Gürültüsü gitgide artan motor, büyük bir daire çizerek hemen Ekim'e yanaştı. Ragozin, savaş gemisinden indirilen iskeleyi çevik hareketlerle çıkan bir adam gördü.

"Kiril!" diye bağırdı ona doğru koşarak.

Makine dairesinin yanındaki alt güvertede buluştular. Mazot ve yanmış benzin kokan dar koridorda kucaklaştılar. Kiril'i odasına götürdü Ragozin. Birbirlerine bakıp neşeyle gülüşüyorlardı. Ragozin'in yorgunluğundan eser kalmamıştı.

"Ne yapıyorsun buralarda?" diye sordu.

Kiril'in elinde bir pazar sepeti vardı, "Annemin işleri," dedi sıkıntıyla, "ona dün senin gideceğini söyledim."

"Kendimi, ziyeretine gelinen bir hasta gibi hissediyorum," dedi Ragozin gülerek.

"Aptallaşma," dedi Kiril, sepette bir süre arandı, sonra bir şişe çıkardı. Yine güldüler. Şarabı dar ranzada omuz omuza otururak içmeye başladılar. Bir gazete parçasının üzerine koydukları meyvelerden yiyor ve hiç ara vermeden içiyor, arada bir kafalarını sallıyorlardı. Açık pencereden gördükleri, ayna gibi yansıtıcı yüzeye baktıklarında su sanki başlarının üstündeymiş gibi geliyordu onlara. Nehir sanki gerçekte olduğundan yüz kat daha hızlı hareket ediyordu.

"Bu gece mi gidiyorsun?" diye sordu Kiril.

"Gece yarısı."

"Geç kalacağım diye korktum."

Ragozin elini Kiril'in dizine koydu "Geç kalan sen değilsin," dedi.

"Şu işe bak, senin gibi bir sivilin ne işi var burada. Canımı sıkıyor bu."

"Acelen ne? Senin de sıran gelir. Seni daha önemli işlere saklıyorlar."

"Daha önemli ne demek? Her saat yaptığımız iş de önemli."

"Bu doğru ama, ana işler ve tali işler vardır. Ana işlere çok özen gösterilmelidir ama tali işler bekleyebilir."

Ragozin bunu kendinden geçerek söylemişti. Kiril ona ters ters baktı, "Kafanda ne var?"

Ragozin zıpladı, her zamanki gibi vücudunu gerdi. Ama kabinin tavanı evininkinden alçak olduğu için yumrukları tavana çarptı.

"Kahretsin!" diye bağırdı. Elini bir kez daha İzvekov'un dizine koyup bastırdı.

"Kafamda bir şey var. Beni bağışlayacaksın biliyorum. Belki de onu şimdi düşünmemeliyim. Ama... Sana söyleyecek zaman bulamadım. Oğlumu buldum."

Kiril ona şaşkınlıkla baktı.

"Evet buldum onu. Benim ve Ksana Afanasyevna'nın çocuğunu. Ksana onu cezaevinde doğurmuştu. Yeni buldum."

"Nerede şimdi?"

"Bak... Görüyorsun onu buldum, ama tam olarak değil. Yine aramak lazım. Ama bu kolay, çok kolay artık."

Sevinçle döndü Ragozin. Yüzünü Kiril'den ayırmıyordu.

"Bu işi yapabilir misin? Benim, işlerimi düzenleyecek zamanım olmadı. Başka bir iş çıktı, anlıyor musun, onu tam bulmuştum ki..."

"Söylediklerinden bir şey anlamıyorum."

"Pavlik Parabukin'i anımsıyor musun? O, oğlumun arkadaşı. Pavlik'e söyle... Ya da iyisi mi, Dorogomilov'la konuş. İvan Ragozin'i aradığını söyle, anladın mı? Bütün çocuklar avucundadır. Ona git ve anlat... Tamam mı?"

Kiril, Ragozin'i daha önce hiç böyle görmemişti. Yüzünde çelişkili ifadeler vardı. Piyotr Petroviç'in. Ümitsizlikten özür dilemeye geçiyordu bu ifadeler. Kiril ise ona bakamıyordu. Ragozin'in kafasını omuzuna yasladı "Her şeyi anladım ve yapacağım," dedi duygulanarak, "endişelenme. Çocuğu bulacağım ve benimle birlikte yaşayacak. Benimle ve Vera Nikandrovna'yla. Sana yanıt vereceğim. Ben ve annem yani. Memnun oldun mu? Bunun önemsiz, ikinci dereceden bir düşünce olduğunu sanma. Bence bu, senin gece yarısı burdan gitmene neden olan görevin kadar önemli. Göreve giderken için rahat olsun. Oğlun ve kavgan için savaş. En kısa zamanda da dön."

Sakinleşmişlerdi. Oturup konuşmaya devam ettiler. Veda içkilerini içerken hava iyice kararmıştı.

Sonra makine dairesinin yanından geçerek iskeleye çıktılar. Yolda, boyu Ragozin'den biraz daha uzun iri yapılı bir tayfa vardı. Göğsü o kadar genişti ki yolu tıkamıştı. Halbuki kolay geçsinler diye sırtını duvara yaslamıştı.

Kiril buradan zorlukla geçmeye çalışırken başı neredeyse tavandaki lambaya dokunan tayfanın yüzüne baktı. Elmacık kemiklerini, güçlü alnını, burnundaki çilleri aydınlatan sarı ışığın altında gülümseyen tayafanın yüzündeki huzur, Kiril'i etkiledi. Archangelsk'de, Dibiç'i hastanede ziyaret ederken rastladığı tayfayı anımsadı. Tayfa da onu hatırlamıştı.

"Yoldaş Straşnov mu?" dedi Kiril.

"Bizimle mi geliyorsunuz Yoldaş İzvekov?" diye sordu tayfa

da,"o"ları kalın söylüyordu.

"Buraya arkadaşım Yoldaş Ragozin'i görmeye geldim. Sizin şefiniz. Ona iyi bakın."

"Elimizden geleni yaparız," dedi tayfa.

Kiril güldü "Ona bir şey olursa sorumlusu sensin."

"Bize güvenebilirsiniz."

"Pekala," dedi Kiril. Hastanede de aynı şey olmuştu. Kiril giderken sanki gerekli çalışmaları yapmış gibi Dibiç rahatlamıştı.

"Kendini şimdi nasıl hissediyorsun."

"Hangi tarafının yaralandığını unuttum."

Kiril güldü, tayfanın elini sıktı. Piyotr Petroviç'le de vedalaşıp motora binerken "İyi şanslar!" diye bağırıyordu.

Ama motorun çıkardığı gürültüden cevabı duymadı.

Ragozin motorun ucunda gittikçe küçülen ışık tamamen yok oluncaya kadar arkasından baktı. Bir süre sonra ortalık kararmış, sular da kapkara olmuştu. Hareketsiz savaş gemilerinin durgun ışıkları motorun üzerinde dalgalanıyordu. Nehirde ağustos gecesinin serinliği hissediliyordu. Gece yarısına iki saat kalmıştı. Uyuması gerekiyordu artık, Ragozin kabinine döndü.

YİRMİ İKİ

Kızıl Ordu bahar ve yaz boyunca ilerlemeyi sürdüren Denikin'in tehditi altındaydı. Güney Cephesi başkomutanlıkla irtibat halinde, bir karşı saldırı planını uygulamaya başlamıştı. Planın asıl hedefi, Güney Cephesi'nin sol kanadındaki kuvvetlerle, Beyazlar'a güçlü bir darbe indirmekti. Darbeyi indirecek kuvvetler, Çarlık Kenti ve Novorossisk yönünde ilerleyerek Don steplerini geçeceklerdi. Onlara destek verecek batıdaki yedek kuvvetler ise Voronezh ve Kupyansk'da düşmanı bozacaktı. Bu harekatta, Kızıl Ordu'nun piyadesi, topçusu ve makineli tüfeği Denikin'inkinden fazlaydı. Ama Beyazlar'ın süvari güçleri daha üstündü.

Sonraki plan, Denikin'in kaderini belirliyordu ve bu planı Stalin hazırlamıştı. Sonbaharın sonunda uygulanacak yeni plana göre Novorossisk üzerinden ilerlenerek Don'un geçilmesini öngören ilk plan hatalıydı. Bu durum, ikinci plan Ağustos'ta uygulanmaya başladıktan sonra anlaşıldı.

Çünkü Kızıl Ordu'nun ilerleyişini durdurmak isteyen Denikin de ilerlemeye başlamış, aynı anda, iki yaşlı karşıdevrimci tarafından yönetilen iki harekat yapmıştı. Bu yaşlı karşıdevrimciler Kazaklar'dan General Mamontov ve Gönüllüler'den de General Kutepov'du.

Mamontov yönetimindeki Dördüncü Don Süvari Birlikleri Ağustos'ta Novokopersk yakınlarında Sovyet hatlarını geçti. Sekiz yüz askerden oluşuyorlardı, topları ve zırhlı araçları vardı. Ayrıca bin kişilik piyade müfrezesinin desteğini alıyorlardı. Denikin'in birliklere verdiği ilk görev, Kozlov'daki demiryolu kavşağını alarak, Kızıl Ordu'nun Güney'deki cephe gerisini bozmaktı. Sonra bu düşüncesini değiştirdi ve Novokopersk'in kuzeybatısında bulunan Kızıl Ordu'nun, Lisky'deki kümelenmesini yarmak için birliklerini Voronej'e gönderdi. Mamontov, Denikin'in verdiği emirleri uygulamadı ve cephe hattını geçer geçmez kuzeye, Tambov'a doğru ilerledi. Denikin, Mamontov'un batıya doğ-

ru ilerlemesini istiyordu, ama bu olmadı. Mamontov, birliklerini her gün Kızıl Ordu güçlerinin biraz daha gerisine sürüyordu. Kızıl Ordu güçleri ise cephede toplanmıştı. İlerleyişinin sekizinci günü Tambov kentini aldı.

Başından beri Don Kazakları'nın beklenmedik ve korkunç akınları, Lenin'in Temmuz'da yazdığı mektuptaki öngörülere tıpatıp uyuyordu; isabetli uzgörüsü çok şaşırtıcıydı. Mamontov'un, çemberi yarmasından bir ay önce Lenin şunları yazmıştı. "Denikin ordusunun bir özelliği de Kazaklar'ın ve subayların çok olmasıdır. Bunlar, kitlelerin desteğine gereksinim duymazlar ve kolaylıkla hızlı akınlar yaparlar. Ayrıca panik yaratmak için zorlu ve umutsuz saldırılara girişmekten çekinmezler. Yıkım yapmak için yıkım yaparlar."

Kiril İzvekov olayların önceden bu kadar doğru tahmin edilmesine şaşırmış, Mamontov'un yönetimindeki Dördüncü Don Kazakları Birliği'nin saldırılarına karşı yoldaşlarını uyarmıştı. Bu uyarıya duyarsız kalmak bağışlanamazdı. Ne Kiril ne de yoldaşları Mamontov'un ilerleyişine karşı korunmasız kalmış olmalarına haklı bir neden görebiliyorlardı, bir şey söyleyebiliyorlardı. Cephe hattındaki yarılmanın tarih ve yerinin tam olarak verilmiş olmasına inanamıyorlardı. Lenin mektubunda ek tedbirlerin alınmasını istiyordu. "Böyle bir savaşta sıkı bir askeri disiplin sağlanmalı ve ciddi askeri tedbirler alınmalıdır. Herhangi bir duruma uyurken yakalanmak ya da kontrolün kaybedilmesi her şeyin bitmesi demektir."

Kiril yapabileceği her şeyi yaptığına inanıyor ama yine de daha fazlasını yapması gerektiğini düşünüyordu; eğer "uyurken yakalanırlarsa" Mamontov'un uğursuzluğuna izin vermiş olurlardı.

Ragozin'in Kızıl Ordu saflarında cepheye gitmesinin kendisi ve davası için daha iyi olduğunu düşünüyordu. Kızıl Ordu sürekli büyüyor Ragozin de hiç rahat yüzü göremiyordu. Beyazlar'ın bir cepheyi daha yardığı haberi gelince işler yoğunlaştı.

Güney Cephesi'nin orta kısmında ilerleyen Kutepov komutasındaki Birinci Gönüllüler Ordusu, iki Sovyet ordusunun birleştiği yerde cepheyi yarmıştı. Zorlu bir savaştan sonra Beyazlar bir ordunun Kursk yönünde, öbür ordunun da Vorozhbay önünde

gerilemesini sağladılar. Sonunda, Kupyanski önünde Voronej'de, Kızıl Ordu'nun indireceği darbeye yardımcı olacak kuvvetler kaldı.

Bunlardan başka, Ağustos'un ortasında, Mamontov'un cepheyi yarmasından beş gün, Kutepov'un cepheyi yarmasından üç gün sonra, bir saldırı başladı. Bu saldırıyı başlatan aynı zamanda Güney Cephesi'nin de komutanı olan Kızıl Ordu'nun başkomutanıydı. Denikin'e karşı yapılan saldırı plandaki son değişiklikler göz önüne alınarak yapılmamıştı.

Ordudakiler de dahil, Sovyet yetkililerin çoğu gibi İzvekov da, başlayan saldırının harekat açısından iyi hazırlanmadığını bilmiyordu. Tam tersine Kızıl Ordu'nun harekete geçmesine çok sevinmiş ve bunu iyiye alamet saymışlardı. Ayrıca Kızıl Ordu'nun güçlü olduğunu düşünüyor, Beyazlar'ın karşı girişimlerine karşın saldırının iyi gittiğini sanıyorlardı. İzvekov'u rahatsız eden tek şey, Mamontov'un süvarilerini yenme görevinin ana vurucu güce verilmesiydi. Bu görev için iki kolordu ayrılmıştı. Bu, Kızıl Ordu'nun vurucağı darbeyi ana doğrultuda, Volga civarında ve Don yönünde yoğunlaştırıyordu. İzvekov şimdi büyük birliğiyle, Tambov bölgesindeki tarlaları ve insanları çiğneyen Mamontov'un süvarilerini izliyordu.

Cepheden son haberler geldikçe, Kiril işini bırakıp elindeki haritaları açıyordu. Önce okul haritalarına sonra da detaylı zirai haritalara bakıyordu. Bunlardan birliklerin hareketinin esasını öğrenmeye ve harekatların gelişini tahmin etmeye çalışıyordu. Kızıl Ordu'nun başarıları arttıkça Ragozin'e duyduğu özenme de aynı oranda artıyordu.

Anoçka onu bir gece haritaların içinde kaybolmuş bir haldeyken buldu. Odasına kapıyı vurmadan girmişti. Onu sekreteri sanan Kiril kafasını kaldırmadan ne istediğini sorunca canı sıkıldı. Masa lambasının saçtığı kısa gölgeler, Kiril'in kaşlarına dökülen saçlarını karartmıştı. Işık çenesine ve büzülmüş dudaklarına da vuruyor, traşsız olduğu ortaya çıkıyordu.

Kafasını haritadan kaldırarak, "Ne var?" diye sordu yüksek sesle.

Sonra birden koşup Anoçka'nın ellerini tuttu.

"Nasıl girdin buraya?" diye sordu tereddütle. Sesi biraz fark-

lı çıkmıştı.

"Girebileceğimi söylediler... Girmemeli miydim?"

"Tabii ki girmelisin. Bunu sormuyorum. Nereden geldiğini merak ettim. Bekliyordum... Yani, seni görmek istiyordum. Bir konu hakkında... çok önemli..."

Kiril her zamankinden hızlı konuşurken dilinin dolandığının farkındaydı. Cankurtaran gibi haritaya sarıldı. Bir kere daha Anoçka'nın ellerini tutup, onu kendine çekti.

"Bunu her gün erteliyorum. Ama hiç zamanım yok. Buraya gelmen ne güzel. Bak ne güzel bir tesadüf."

Sol eliyle Anoçka'yı tutan Kiril sağ eliyle de ona masayı kaplayan haritayı gösteriyordu.

"Bak bu Volga, görüyor musun, Donanmamız şimdi burada. Ertesi gün Kamişin bizim olacak. Anlıyorsun değil mi? Wrangel geriliyor. Süvarimiz onu yanlardan sıkıştırıyor."

Anoçka'nın omuzlarını sıkıp onu sola iterken batıyı gösterdi. "Bu Budyonni'nin atlı birlikleri. Onları duydun mu? Hayır mı? İşte bu yönde ilerliyorlar. Sutulov'daki Don Kazakları'na doğru. Eğer onları yenersek, sonra..."

Anoçka'yı bir kere daha itince kız geriledi. Kiril sesini alçaltırken ona bakıyordu.

"Sonra her şey düzelecek."

Kiril Anoçka'ya umutlarını ve coşkusunu artıran şeylerden söz ediyor, korkularını ise hiç açmıyordu. Haritanın kuzey kısmını Anoçka'dan gizledi, kız oraları görmemeliydi. Volga'daki sevindirici olayları anlatırken, aklından kuzeydeki; Saratov'un kuzeybatısındaki korkutucu durum geçiyordu. Tambov Bölgesi'nin durumu kötüydü. Mamontov'un süvarileri şimdilik çok coşkuluydu ve Moskova'ya doğrudan giden yol kapanmıştı. Başkente ancak Penza'dan geçip bir tur atarak gidebiliyordunuz. Kiril, Anoçka'nın dikkatini bu üzücü olaylardan uzaklaştırmak istiyor, bunlar dışında ondan, başka hiçbir şey saklamadığını düşünüyordu. Kızın beklenmedik gelişinin yol açtığı rahatsızlığı belli etmemeye çalışıyordu.

Kiril diğer haritalara da baktı. Küçük bir harita çıkarıp hepsinin üstüne koydu. Sonra yine Anoçka'ya yaslanıp, "Sana biraz

önce Kamişin-Çarlık Kenti yönünü gösterdim. Şimdi daha batıya bakalım. Beş gün önce cephe buradaydı, görüyor musun? Bak nasıl bir yarık açmışız. İşte bu kırmızı çizgi onu gösteriyor. Hoşuna gitti mi? Böyle ilerlersek, bir hafta içinde Kupyansk'da oluruz. Bak."

Anoçka'yı haritaya doğru çekti. Ama kız, "Buradan iyi görebiliyorum," dedi, "yalnız niye Kanişin'e bir günde ve Kupyansk'a bir haftada ulaştığımızı anlayamadım. Bak Kamişin ne kadar uzak, ama Kupyansk şuracıkta."

Kiril kenara çekildi, "Tabii," dedi, "bu hiç hoş değil.... Bu konudaki karışıklık... Haritalar farklı ölçekte." Bunları söylerken traşsız ağzının üstüne dokundu.

"Küçük haritalarda uzak olan yerler yakın gözüküyor."

Anoçka güldü, "O zaman yalnızca küçük haritalarla savaşmalıyız."

Kiril de güldü.

"Beni görmek istediğini söylemiştin," dedi Anoçka neşeli ve gerçekçi bir edayla, "bana strateji öğretmek için miydi?"

"Hayır. Strateji öğretmek için değildi."

"Ama nasıl olur, sen strateji uzmanısın."

"Ben iyi bir strateji uzmanı değilim. Aksi taktirde seninle küçük haritaları kullanarak savaşırdım... En azından seninle."

"Benimle savaşmak mı istiyorsun?"

"Seninle değil, senin için savaşmak istiyorum."

Anoçka yine gülümsedi ama sinsice bir gülümseme değildi bu. Amacını şakayla karışık ima eden bir kadının gururlu coşkusunu gösteriyordu daha çok. Yine de kendini kontrol ediyor, konuşmanın seviyesinin bozulmamasına dikkat ediyordu.

"Benimle konuşmak istediğin bir şey mi vardı?" diye sordu.

"Ben de seninle önemli bir konuyu konuşmaya gelmiştim."

"Kardeşinle konuşmak istiyordum."

"Pavlik'le mi?"

"Bir arkadaşı hakkında, Vanya Ragozin'le ilgili konuşmak istiyorum." Svetuhin'le birlikte para için konuşmaya geldiğiniz adamı, Ragozin'i anımsıyor musun? İşte, onun bir oğlu var..."

Anoçka "Ne tesadüf," dedi konuşmasını keserek "ben de

Pavlik için gelmiştim, ortadan kayboldu çünkü."

"Ortadan kayboldu ha?"

"Üç gün önce evi terk etti ve dönmedi."

"Aradınız mı peki?"

"Babam askeriyeye bildirdi, tanıdığı herkese de sordu. Özellikle nehir..."

"Belki Dorogomilov bir şey biliyordur."

"Arseni Romanoviç, Pavlik'in bütün arkadaşlarıyla konuşmuş, ama bir işe yaramamış. Hiçbir iz yok. Çok kötü bir durumdayız."

Kiril, Anoçka'yı yatıştırmak için, "Tabii her çeşit düşünce aklına geliyor. Öleceğini, kaçırılacağını ya da daha kötüsünü düşünüyorsun," dedi kalın bir sesle.

"Belki de yalnızca cepheye gitmiştir. Önceden sizi tehdit ediyordu, değil mi?"

"Bu bir teselli değil. Çok küçük o. Başına her an bir şey gelebilir."

"Bu kadar küçük çocukların cepheye ulaşmalarına izin veriyorlar mı sanıyorsun?"

"Oraya gittiyse, ne yapılabilir?"

Anoçka sandalyenin arkasını tutup üstüne çöküverdi. Ama bunu çok zarif bir şekilde yapmıştı.

"Dinle Anoçka," dedi Kiril, ama Anoçka onu konuşturmadı, "hepsi benim hatam," dedi, "annem yaşasaydı bunların hiçbiri olmazdı. Pavlik'i çok severdi. Bense onu çok ihmal ettim. Daha küçük bir çocuk o."

Anoçka yüzünü dirseklerine dayadı. Yine sandalyeyi tutuyordu.

"Sen de küçük bir çocuksun," dedi Kiril, yanına gelerek.

Bu sözler Anoçka'nın sıkıntısını arttırmıştı, ağlayacak gibiydi. Yüzünü kollarına yaslayıp mırıldandı:

"Seni provamıza davet etmek istemiştim. Yakında giysili bir prova yapacağız. Ama biliyorum hata yapacağım. Biliyorum bunu."

"Hemen hayal kurmaya başlama. Bir provanın ne kadar önemli olduğunu bilirim. Çok iyi bir Luise olacaksın, ya da kimi

oynuyorsan onu çok iyi canlandıracaksın. Seni alkışlayacağım. Bir düşün. Luise ya da başka bir rol için üzülüyorsun. Söylemek istediğim şu. Luise'i oynaman bir başarıdır. Pavlik'e gelince. Zaten birinin peşine düşmüştüm, iki kişinin peşine düşerim daha iyi. Askeriyenin onu sana getireceğinden emin olabilirsin. Yola çıkan ilk genç kahraman değil o," dedi her zamankinden sert bir edayla, Anoçka'nın ağlamasından korkan Kiril.

Anoçka kafasını kaldırdı. "İlk genç kahraman değil. İyice saklanması gerekir," dedi Kiril'in kalın sesini çok iyi taklit ederek.

Tatsızlık çıkmasın diye Kiril biraz uzaklaştı. "Yarın sabah bütün askeriyeyi ayağa dikip gerekeni yapacağız," dedi yumuşak bir sesle. Anoçka neşelenmişti "Sahi mi?" diye sordu, "Rolümü iyi oynayacağıma inanıyor musun?"

Kiril konunun değişmesini hiç beklemiyordu. "Niye olmasın. Uzun zamandır sahnedesin madem..."

"Luise'i oynadığını nereden biliyorsun?"

"Anneme sordum."

"Yani beni bütünüyle unutmadın?"

"Hayır. Her şeye karşın unutmadım."

"Bu yüzden iki aydır görüşmüyoruz demek."

"İki ay oldu mu? İmkansız."

"Yedi hafta üç gün oldu."

Kiril şaşırdı "Sayıyordun demek?"

"Sen de hesabını şaşırdın."

Masadaki harita ve kartları göstererek umutsuz bir hareket yaptı Kiril.

Anoçka, "Anlıyorum. Zamanın yok," dedi. Yavaşça kaşlarını kaldırdı, Kiril'in bu hareketi onda hayal kırıklığı yaratmıştı. Kiril de ağzını açamadı.

"Gitmeliyim. Teşekkür ederim. Pavlik için çok korkuyorum."

"Eve gelirsin."

"Hayır olmaz."

Anoçka karşı çıkarken Kiril'in yaptığı hareketi taklit ederek masayı gösterdi.

"Bir dakika," dedi Kiril, şapkasını aradı ama bulamadı, "karpuz tarlasındaki gibi bir yürüyüş yapmak istiyorum."

"Sonra da iki ay ortadan kaybolacaksın."

"Seninle olmayı istemek için daha çok nedenim var. Hadi gel."

Bulamadığı için, şapkasız çıktı.

Serin, sonbaharın tüm belirtilerini taşıyan karanlık bir geceydi. Hüzünlü ve büyülü bir sonbahar gecesi. Rüzgâr esiyor, aşağıdan bir kayığın yüzerken çıkardığı yatıştırıcı hışırtı geliyordu.

Kiril elini Anoçka'nın sırtına götürdü. İşte bir kere daha bu ince beli tutuyor her kemiği tek tek hissediyordu. Bu el diye düşündü Kiril, bazen destek çıkabilmeli bazen da yorgun düşmeli. Elinin gizli kuvvetini sezebiliyordu.

"Üşümüyor musun?.. Şapkan yok."

"Sormak istediğin bu değil," dedi Kiril.

"Niye böyle düşünüyorsun?" diye çıkıştı Anoçka da.

Sessizce birkaç adım atıp Kiril'in yanıtını bekledi sonra. Hiçbir cevap alamayınca, "Birçok zaman seninle ne konuşacağımı hep düşündüm," diye sürdürdü, "bunun nedeni sanırım senin önemli şeyleri konuşmak istememen. Şimdi de bana neyin önemli olduğunu soracaksın değil mi?"

Kiril güldü: "Evet nedir önemli olan. Şu anda Pavlik'i aramak değil mi?"

Anoçka buna içtenlikle katıldı "Evet ama bana otomobilde anlatmaya başladığın şeyi bitirmedin. Anımsadın mı? Lisa'dan ayrıldığına hiç üzülmüyor musun?"

"Ha bu muydu çok önemli olan? Geçmişe geri dönmek istemiyorum."

"Lisa yeniden evlendi. Sen Saratov'a döndükten sonra, duydun mu? Bu da şimdiki zaman, geçmiş değil."

"Ama bizi ilgilendirmeyen bir şimdiki zaman."

"İlgilendirmemesi gereken mi, ilgilendirmeyen mi?"

"Her zaman böyle olumlu konulara mı değinirsin, yoksa sadece şimdi mi böyle?"

"Genelde böyleyim," dedi Anoçka küstah bir edayla.

Kiril bir kez daha güldü, ama bu kez neşeli değildi, sonra uzun bir süre sessiz kaldı.

"Böyle olduğuna göre senin ilgini çekmiş sanırım," dedi, "ar-

tık Lisa'yı düşünmüyorum. Başlarda buna kendimi zorluyordum ama artık alıştım. Onu düşünmüyorum."

"Bu onu yine sevdiğin anlamına mı geliyor?" diye sordu Anoçka sabırsızlıkla. Ellerini bir şeyi yerinden çıkarmak istiyormuş gibi oynatıyordu. Ama sonra düşüncesini değiştirdi.

"Niye o anlama gelsin, belki de yıllar önce sevdiğim ve hesabını kapattığım Lisa artık hiç yok."

Anoçka biraz kırılmıştı, "Bu çok saçma dedi," bu kez elini Kiril'den gerçekten çekmişti.

"Niye saçma olsun. O zaman gençtik ve hayallerimiz vardı."

"Eğer o zaman varsa, şimdi de vardır. Yoksa eğer, o zaman sen bir vefasızsın."

"Öyle. Ben vefasızın biriyim."

Bu Kiril'e komik gelmişti, yüksek sesle güldü. Anoçka da elini daha önce çekmemiş gibi tekrar onun avucuna uzattı. Bir süre, sanki konuşacak hiçbir şey yokmuş gibi konuşmadan yürüdüler. Sadece, yürürken ayaklarının altında ezilen kumların sesi duyuluyordu.

Anoçka'nın evine geldiklerinde Kiril kapıya kadar geçirmek istedi onu. Işıklı pencerenin önüne geldiklerinde Anoçka pencereye vurup bağırdı.

"Tanrım şuna bak!"

Kiril yaklaşınca yatakta oturan Pavlik'i gördü. Bu loş ışıkta bile gözyaşlarının yanağında bıraktığı kirli izler görülebiliyordu. Kavgacı bir horozun tüyleri gibi birbirine yapışmıştı.

Elindeki teli büküp oynuyordu. Karşısında, masanın kenarında davul çalar gibi tempo tutarak yoldan çıkmış bir çocuğu dize getirmeye çalışan bir büyük edasıyla Parabukin oturuyordu. Adamın gözleri öfkeden fıldır fıldırdı.

Anoçka'nın içeri girmesine izin verdi. İzvekov'u hiç takınadığı için kız girer girmez konuşmaya başladı.

"Döndün demek. Açlık acımasız bir üvey ana gibidir, bu şarlatana babasından başka kimse yüz vermez. Kime benzemiş bilmem ki. Zavallı annesine dersen tanrı biliyor ya o çok çalışkan biriydi. Şu küçük domuzu hep yıkar temizlerdi. Kız kardeşini de herkes sever, o da annesini aratmaz. Babası... Babasına gelince..."

Parabukin yan gözle kızına ve arkadaşına baktı. Sonra ayağa kalkıp elini karmnakarışık saçlarında ve sakallarında gezdirdi. Aslında o kadar çaba harcamasına rağmen Pavlik'i güçlükle idare ediyordu.

"Babası da serseri değildir. Bütün yaşamı boyunca bu aile için sıkıntı çekmiştir..."

"Biraz dur baba," dedi Anoçka, "neredeydin Pavlik?"

İçeri girdiğinden beri kardeşine hem sevgi hem de acıyla bakıyordu. Kalbinin derinliklerinde ise onu azarlama isteği gitgide büyüyordu. Pavlik teli kıvırmayı bırakıp başını eğdi.

"Ne bekliyoruz?" dedi Parabukin, "Ben onunla konuştum."

Nasırlı avcunu gösterdi gururla, "Denizcilikle iligili bütün düşlerini bana anlattı. Tayfa olmak istiyormuş. Ben de ona tayfa ne demek gösterdim."

Anoçka koşup Pavlik'i göğsüne bastırdı. Rahatlayan Pavlik de burnunu ablasına dayadı. Ürperiyordu ama sonra sakinleşip teli kıvırmaya devam etti.

"Bir gemide saklanıp Uvek'e gitmiş. Onu süvarilerle birlikte dışarı çıkarmışlar, 'niye böyle yaptın' diye sordum, 'deniz savaşı görmek istiyorum' dedi. 'Savaş denizde mi okyanusta mi daha iyi olur' diye sordum, 'bu askeri bir sırdır' dedi."

Anoçka, Pavlik'in saçlarıyla oynuyordu.

"Sonra bu haylaz bana 'hayatımı devrime adamak istiyorum' dedi. Böyle bir afacanla ne yaparsınız."

"Ben size demiştim," dedi İzvekov, "çağların çağırısı bu. Çocuklar bunu büyüklerden daha iyi duyuyor. Cepheye! Cepheye!"

Bu lafları söyleyen yabancıyı daha iyi görmek için Pavlik ablasından uzaklaştı. İzvekov'u tanır tanımaz da cesaretlendi. Şimdi babasına kafa tutarak bakıyordu.

"Yalnız olsaydım her şey farklı olurdu. Ama Vanya, yoksul ressam da vardı. O, nehrin ana akıntısındaki donanmaya giden bir motora atladı. Atlarken de bana 'Uvek'e giden bir gemiye kaçak olarak binmeye bak. Donanma orada yakıt alır. Ben de seni yanıma alırım.' dedi. Orada iki gün bekledim ama donanma görünmedi. Donanmanın Uvek'e aslında çok ihtiyacı var."

"Çık çık çık," dedi İzvekov, "ne güvenilmez adamlar seçmiş-

sin sen de. Bu Vanya, sanırım Ragozin'di değil mi?"

"Başka kim olabilir? Ona kalırsa oraları çok güzel. Bütün denizcileri tanıyor da."

"Yaptıklarından hiç pişmanlık duymuyor musun?" diye sordu kardeşine Anoçka, biraz çekinerek.

Pavlik bir kere daha kafasını eğdi. Ablasını üzecek bir zarar vermek istemezdi hiç.

Kaçaklardan biri kolayca bulunmuştu, ötekinin ne olduğu ise kardaki ayak izleri kadar açıktı. Kiril de çok memnundu durumdan. Parabukin, dürüst baba rolünden sıyrılıp ona alçakgönüllülükle seslendi: "Özür dilerim kızımla aynı tiyatroda mı çalışıyorsunuz?"

"Bu Vera Nikandrovna'nın oğlu," dedi Anoçka, "onu biliyorsun baba."

Parabukin söyleneni nihayet anlayınca bol gömleğini düzelterek efendi bir tavırla sordu: "Sizi yüksek makamınızdan dolayı tanıyorum. Kararların çoğunun altında isminiz var. Ben de sizin altınızda, eski mallar bölümünde çalışıyorum."

"Ben de oraya bir uğramayı düşünüyordum," dedi Kiril, "orada neler oluyor, kitapların parçalandığını söylüyorlar."

"Resmi izin olmadan kimse bir tek sayfa yırtamaz. Her şey talimatlara göre oluyor. Dua kitapları, Çarlık Hukuku ve benzeri kitaplarla kapitalist basın, borsa şirketlerinin raporları ve reklamlar parçalanıyor."

Pavlik kötü niyetle araya girdi: "Coğrafya kitaplarından kağıt torbalar yapmıyor musunuz?"

"Çeneni kapa. Böyle şeyleri anlamak için çok küçüksün daha. Coğrafya kitaplarını değil, tarih kitaplarını yırtıyoruz. Geçmişin tarihi geçip gitmiştir. Artık kullanılmayan bir tarihtir. Halkımız kitaplara dair bir şeyler biliyor. Eğer kitap bir işe yaramıyorsa, başka amaçlar için kullanılır. Ciltlerden de ayakkabı pençesi, kağıtlardan torba yapılıyor. Temiz sayfalar da matbaaya gidiyor."

"Kesinlikle uğrayacağım, bölümünüzü çok merak ettim," dedi Kiril.

"Bizi görmeye çok iyi eğitim görmüş insanlar geliyor. Kimseyi hor görmeyin. Kitaplarımızdan kitaplıklar oluştu."

Kiril Pavlik'e elini uzatıp gülümsedi, "İyi," dedi, "elveda silah arkadaşım. Beraber daha çok savaşacağız. Bize yetecek kadar çok savaş var dünyada. Bu arada, Anoçka'ya sorun çıkarma, söz mü?"

Pavlik ise Kiril'e elini duraksayarak uzattı. Dirseği vücuduna yapışık başı da başka yöne dönüktü.

Misafirini kapıya kadar geçirdi Anoçka. Duyduğu huzur görünümüne de yansımıştı. Kiril, kardeşiyle vedalaşırken o da saçlarını düzeltiyordu.

Karanlıkta açık kapıdan zorlanarak geçerlerken "Uzun süre bekleyecek miyim?" diye sordu Kiril'e.

"Yarın ararım. Görüşmek ister misin?" diye sordu Kiril de. Bir önceki buluşmalarının ne kadar ertelendiğini anımsadı bunu derken. Bir daha aynı hatayı yapmamalıydı. Anoçka'nın küçük ellerinin zerafetine bir kez daha hayret etti Kiril. Hemen eğilip iki kere öptü onları. Dünyada benzerleri yoktu sanki.

"Tanrım!" diye bağırdı Anoçka içeri girerken, "Bu ne kibarlık."

Kiril kısa ve güçlü adımlar atarak uzaklaştı.

Anoçka'nın elini öpmesine hem şaşırmış hem sevinmişti. Eskiden kendini bir kadının elini öperken hiç düşünemezdi. Çünkü ona göre böyle bir davranış sosyal bir yapmacıklık, insanı alçaltan bir şeydi. Bu tip adamlarla da ortak bir yanı yoktu. Tren istasyonlarında veya başka yerlerde el öpen adamlar gördüğünde uzaklaşır, kendisinin de aynı şeyi yapacağı düşüncesi aklına geldiğinde gülerdi. El öpmek ona göre kadını hiçe saymak, erkeği de alçaltmak anlamına geliyordu. Hele kadınların önyargılardan ve aşağılanmalardan kurtuldukları bugünlerde tamamen yersizdi. Eğer birileri bunun bir incelik olduğunu iddia ediyorsa o zaman kadınların da aynı haklara sahip olduğunu, hoşlandıklarını belli etmek için onların da erkeklerin ellerini öpebileceğini kabul etmelilerdi. Evet el öpmeye bu kadar karşı olmasına karşın Anoçka'nın elini öpmesi, onu tahmin edemeyeceği kadar mutlu etmişti. Bu güzel hanımın zarif eli ne kadar da harikaydı. Küçük gördüğü yapmacık öpücüklerle ilgisi yoktu onun öpüşünün. O sadece Anoçka'nın elini değil, elinde simgelenen varlığı öpmüştü. Ta-

bii ki Anoçka'yı, Anoçka'nın varlığını öpmüştü. Peki onun başka yerleri öpülmeye değer değil miydi? Yüzü, boynu, ağzı ve elleri aynı değerde değil miydi? Yarın ona her yanını değerli bulduğunu söyleyecekti. Her şey ne kadar da güzel olacaktı.

Şimdi, birlikte yürüdükleri yoldan geri dönerken her adımda Anoçka'nın yakınlığını hissetmeye devam ediyor, karanlık, boş sokaklarda ayaklarının altında ezdikleri kumları hatırlıyordu. Beraber yürürken de kumları böyle ezmişlerdi. Hafif bir sesle şarkı söylemeye başladı. Gerçi hiç müzik kulağına sahip değildi ama kendi şarkı söyleyişini beğenirdi. Yarın bir olsun asıl şarkısını o zaman söyleyecekti. Yarın ona öpmeyle ilgili düşüncelerini anlatacaktı. Yarın bir olsun... Yarın, yarın.

Odasında onu bekleyen birileri vardı. Bir kısmı pencereye oturmuş sigara içiyor, ötekiler Kiril'in daha önce Anoçka'ya gösterdiği haritalara bakıyordu. Hepsini tanığıdığı bu insanları, bir araya, beklenmedik bir olayın getirdiğini anladı Kiril.

"Neredeydiniz bunca zamandır?" diye sordu içlerinden biri.

"Özel bir işim yoktu," dedi Kiril de, "bakın, şapkamı bile almamışım."

Her zamanki yürüyüşüyle koltuğuna yürüdü. Masada, mürekkep hokkasına dayalı bir telgraf vardı. Hiçbir şey söylemeden onu okudu. Ama telgraf onu bir anda yaşlandırıvermişti. Ağzı büzüştü. Kağıdı ikiye katlayıp yavaşça koltuğuna çöktü.

"Oturmayın," dedi odadakiler, "başkan bizi bekliyor, bir konferans verecek."

"Tamam, hadi gidelim," dedi Kiril, sanki konferansı kendisi verecek gibiydi. Hepsinin kendisini izleyeceğinden emin bir ses tonuyla konuşmuştu.

Odasından hızla çıkıp yandaki odaya girdi.

YİRMİ ÜÇ

Kiril, ancak ertesi günün akşamı Anoçka'ya not yazacak zamanı bulabildi. Buluşmalarını bir iki gün ertelemeleri gerektiğini yazıyordu. "Bir iki gün" diye yazmıştı ama bunun gerçekleşemeyeceğini de biliyordu. Başka bir şey yazacak cesareti yoktu çünkü. Onu görmeyi tabii ki çok istediğini de ekledi mektubuna. Bu notun, pek bir şey açıklamasa da bir şeyleri giderebileceğine inanıyordu. Değil iki gün iki saat içinde bile neler olabileceğini kestirmenin olanağı yoktu şu koşullarda. Konferans bütün gece sürmüştü. Ayrıca telgrafların ve telefonların da ardı arkası kesilmedi. Kent, kuzeyde başka bir ayaklanmanın tehdidi altındaydı. Penza'dan geçerek Moskova'ya giden son demiryolu bağlantısı da kesilmişti.

Don Kazakları'ndan oluşan bir kolordunun komutanı, eski albay Mironov Penza'da, Saransk'da süvari birlikleri oluşturduktan sonra, Devrimci Askeri Konsey'i tanımadığını ilan etti. Ondan önce de kolordunun Siyasi Bölümünü tanımadığını, düzenlediği toplantılarda da Kazaklar'a ve köylülere devrimi koruyanın kendisi olduğunu söylemişti. Bu kesimleri Sovyetler'e ve Bolşevikler'e karşı kışkırtıyordu. Penza'ya Devrimci Askeri Konsey tarafından çağırıldığında da silahlanıp hemen cepheye gitmek istediğini söyleyerek ültimatom çekmişti. Amacı Denikin'e katılmaktı. Mamontov'un kuzeydeki en uç noktaya ilerleyişi bir ayaklanma için çok uygun koşullar yaratmıştı. Güneye doğru ilerleyen Mironov güçleri, Kızıl Ordu'ya arkadan saldırıyor, bu da Mamontov'un işine yarıyordu.

Mironov, baharda Beyazlar'a katılan Makhona gibi, ihanet serüvenine çıkmış, bütün Sovyet görevlilerini tutuklayıp hapse attıktan sonra Kazak birliklerinin başında Saransk'dan Penza'ya doğru yürümeye başlamıştı. Köylüleri isyana teşvik etsinler diye önden ajanlarını gönderdi. Bir gün kaldığı Makaryevskoye kentinde, cephe hattına girmeden önce, Sovyet komutanına birliklerini dizip saldırma şansı verdi.

Kuşatma altındaki Penza'da, bütün güç Askeri Konsey'in elin-

deydi, devrimci komitelerse küçük birimlerden oluşuyordu. Balta ve tırpanlarıyla silahlanan komünist köylüler kasabalara gelip hainin birliklerine karşı direniş hareketine katılıyorlardı. Avcılar yollara dökülmüş, bozulan silahları tamir etmek için atölyeler kurulmuştu. Atların ve eyerlerin envanteri tutuluyordu. İşçi alayına katılacak gönüllüler de akın akın Penza'ya koşup adlarını yazdırıyordu. Bolşevik seferberlik kentin en uzak ve en sessiz bölgelerine kadar yayıldı. Yüzlerce insan silahlandı.

Saransk'tan ayrılmalarından dört gün sonra makineli tüfek ateşine tutulan Mironov'un bazı birlikleri Sura Nehri'ne doğru kaçıyordu. Üç gün sonra da binlerce adam silah bırakarak yeniden Kızıl Ordu'ya katılmak için delege gönderdi. Mironov Güney cephesine ilerleyişini kalan isyancılarla sürdürdü. Ama Penza'ya yaklaşmalarına izin verilmedi. Saratov'da kuzeydeki birliklerine uğradıktan sonra Balaşov'a yöneldiler. Fakat kuvvetler yolda eridi. Mamontov'un tersine Mironov dikkatli davranıyor, büyük kasabalara girmekten korkuyordu. Kazaklar'ından bir kısmını hafif çarpışmalarda yitirmiş, diğerleri de savaşma isteklerini kaybetmişlerdi. Ağaç tepelerine çıkıyor, köylere ve kasabalara dağılıyorlardı. Geçtiği bütün bölgeler böyle insanlarla doluydu. İsyanın üçüncü haftasında Mironov'un beş yüz adamı Balaşov Birliği'ninin Kızıl süvarilerine tutsak düştü.

Ayaklanmanın ilk günlerinde olayların gelişimini ve bu kadar çabuk bastırılacağını tahmin etmek olanaksızdı. Gelişmeler Saratov için de bir tehdit oluşturuyordu. Bunun sebebi Penza'nın kaybedilmesi ve Moskova demiryolu bağlantısının kesilmesi değildi. Zaten asıl bağlantıyı Mamontov Kozlov Bölgesi'nde kesmişti. Sebep, Saratov Kenti'nin kuzey birliklerinin yolu üzerinde olmasıydı. İsyan bu yakın kuzey bölgelerinden yayılma tehlikesi içeriyordu. Güney göğü de Denikin'in ateşiyle tutuşuyordu. Penza Bölgesi'ndeki ayaklanma, Saratov Bölgesi'ndeki ayaklanmaya da neden olabilirdi.

Güney cephesindeki ilerleme başlamak üzereydi. Mironov ayaklanmasının başladığı gün, Volga Donanması, Kamişin'in karşısındaki Nikolayevskaya Sloboda'ya saldırdı. Ertesi gün de Kızıl piyadeler Kamişin'i aldı. Kiril bu sıralarda Mironov macerasına ilişkin aldığı haberlerden çok öfkeleniyordu. Kuzeydeki beklen-

medik tehdit, onu Mamontov'un cepheyi yarmasından daha çok şaşırtmıştı. Kentin uğradığı şanssızlıklar yüzünden Saratov'u hasta bir adama benzetiyordu. Öyle ki bu hasta adam, bir hastalığı atlatmadan diğerine yakalanıyordu. Saratov sakinleri, sokakta siper kazmakla geçirdikleri "siper günleri" seferberliğinden sonra "cephe haftası"nı ilan ettiler. Bir krizin arkasından bir diğeri geliyor, tükenen kuvvetlerin yerine yenilerini bulmak gerekiyordu.

Wrangel'e karşı savunma yapan kent garnizonu saldırı hazırlığına geçmek istiyordu ama Mironov'la savaşacak güçler küçük müfrezelerden oluşuyordu.

Askere yeni alınan yüz elli gönüllüden oluşan bir müfreze Hvalinsk Birliği'ne gönderildi. Askeri komisere göre müfreze "hiç de kötü değil"di. Ancak, Mironov'un ihaneti Kızıl Ordu'da askeri uzman olarak çalışan çarlık ordusunun eski subaylarına karşı artık nasıl davranılacağına ilişkin bir tartışma başlattığı için komutanın kim olacağı sorunu çok önemliydi. Askeri komiserin bu konudaki yanıtı Dibiç oldu. Kızıl Ordu'ya yeni giren Dibiç'in hiç savaş deneyimi olmamasına karşın yeni birimlerin oluşturulması sırasında iyi çalışmıştı.

"Dibiç hakkında konuşacak olan ben değilim," dedi komiser, "onu İzvekov yoldaş önerdi. Bilmek istediklerinizi size o anlatır."

"Dibiç'i İzvekov önerdiğine göre onu İzvekov denesin," dedi biri, şakayla karışık.

"Evet Dibiç'in komiseri İzvekov olsun," dediler.

O anda, bir manga komiserininkinden daha fazla otoriteye sahip farklı ve azimli birini arasalardı bu sözler ciddiye alınabilirdi. Halbuki istenen, bir Devrimci Komite'yi düzenleyecek ve başkanlık edecek yetenekte bir adamdı. Bu görünüşte önemsiz mevkiye İzvekov'un yaptığı atama önemli bir sorunu çözdü ve oldukça yerinde oldu.

"Dibiç'in Almanlar'la nasıl savaştığını gördüm. Çok ciddi bir insan ve cesur bir komutandır. Dünya görüşü nedeniyle Beyazlar'a değil bize hizmet etmek istedi. Onunla ilgili sorulacak her soruya hazırım."

Bu sözler, Dibiç'in güvenilirliği ile ilgili kuşkuları dağıttı. Bu, eski bir çarlık subayının geçmişini irdelemeyi kestikleri için değil, daha çok, konuşma sırası İzvekov'a geldiği için oldu. Kiril, Di-

biç'i hemen komiser olarak atayıverdi. Böylece oradakilerin gözünde sadece Dibiç ve mangasının değil, Hvalinsk Birliği'nde bütün olacakların sorumluluğunu da almış oldu.

Vasil Daniloviç bir saat sonra komutandı. Yolculuğun hazırlıklarıyla ilgili ayrıntıları İzvekovla konuşacaktı.

"İnsanın doğru bir yerde bulunması ne kadar anlamlı," dedi Kiril onu selamlayarak, "yanaklarında güller açmış. Ben de seninle burada yan birimdeyim."

"Terfi eden sensin," dedi Dibiç, "ben eski mevkime bile gelemedim."

"Ne yakınıyorsun. Gümüş bir tabakta sana mutluluk sunuluyor. Bir hafta içinde Hvalinsk'de evinde olursun."

"Oldukça görkemli biçimde," diye güldü Dibiç, "elimde bir kılıçla. Umarım evim için savaşmak zorunda kalmam."

"Savaşırsan ne çıkar? İşin bu senin. Bir kalem al da otur."

Kiril bir Volga haritası çıkardı. Aklına yine Anoçka'nın haritaya nasıl eğildiği, güneydeki olaylara dikkat kesilirken Kuzeye bakamadığı geldi. Şimdi de haritanın güney yarısını katlamıştı.

Gerçi haritayla pek işleri yoktu. Dibiç, "hiç de kötü değil" denen mangasının, ne işe yarayacağını öğrenmek istiyordu. Kızıl Ordu askerleri tam bir eğitimden geçmemişti. Gönüllülerin yarısından azı tecrübeli askerdi. Yeterince üniforma, postal ve tüfek yoktu. Kiril ve Dibiç de gereken topların, aletlerin, üniformaların ve malzemelerin listesini çıkarmaya ve bunların ne kadar zamanda hazırlanabileceğini hesaplamaya başladılar. Üç günde hazırlayabilirlerdi.

"Bu iyi değil," dedi Kiril, "ancak yarısı kadar zamanımız var."

"Ne demek istiyorsun?"

"Biraz önce söylediklerimi. Yarından sonra, şafak vaktinde yola çıkmalıyız."

"Hemen gitmeye hazırım, ama hazırlıksız olarak değil. Kumsalda çakıl toplamak bile zaman alır. Saratov'daki depoları köşe bucak aramak durumundayız."

"Aramalarımızı hızlandırmalıyız."

"Her şeyi dakikalarla hesapladık."

"Saniyelere göre hesaplamalıyız."

"Söylemesi kolay. Donattığım ilk manga değil bu."

"Mangamızın özel bir görevi var."

"Bu yüzden onu iyi donatmalıyız."

Kiril kaşlarının altından dik dik baktı Dibiç'e, "Dinle beni, Vasili Daniloviç. Savaşın başladığını varsayalım şimdi. Savaşta da görüş ayrılığı olmaz, değil mi?"

"Görüş ayrılığı olmaz. Bu aritmetik bir kuraldır,"

"Aritmetik burada işe yaramaz. Başka bir şey deneyelim. En zor görevi üstleneceğim. Üstlenecek en zor görev nedir?"

"İki tane makineli tüfeğe ihtiyacımız var, değil mi? Haberleşmeyi ne yapacağız? Bir telefon hattımız olmalı."

"Tamam," dedi Kiril "bakacağım. Haberleşmeyi sağlamak için uğraşacağım. Eğer bir şey çıkmazsa bu telefonu çekerim," masasındaki telefona işaret ediyordu.

"Bununla haberleşme yapılamaz," diye karşı çıktı Dibiç.

"Gerekirse daha fazlasını bağlarız. Başka ne var?"

Listeye birçok kez bakıp işleri paylaştılar. Sonra haritaya döndüler.

Eğer manga karayolundan Volsk'a ve oradan da Hvalinsk'e yürürse iki yüz yirmi verst yol katetmiş olacaktı. Dibiç açıkta kurulan ordugahlar da dahil olmak üzere bu yolculuğu beş günde yapacaklarını söyledi. İyi bir gemiyle bu mesafe bir günde katedilebilirdi ama motorların çoğu güneydeki operasyonlara gönderilmişti. Onlardan birini yakalamak bile çok zordu. Bu yüzden İzvekov Volsk'a trenle gitmeyi ve oradan Hvalinsk'e yürümeyi önerdi. Böylece yolculuk süresi üç güne inebilirdi. Volks'a kadar trenle gitmek yolu iki kat uzatıyor, ama mesafeyi kısaltıyordu.

"Tabii lokomotif bizi üzmezse," dedi Dibiç, "biliyorsun bu günlerde trenlerde odun yakıyorlar."

"O zaman odunları biz keseriz."

"Peki Mironov, Penza'dan güneye gitmez de Petrovsk'da demiryolunu keserse ne olacak."

"Niye oraya gidiyoruz? Onunla nerede karşılaşırsak savaşacağız."

"Biz Hvalinsk'e gidiyoruz. Onlar da Petrovsk'a gidiyor. Biz kendi işimize bakalım."

"Bu görevin amacı Mironov'u darmadağın etmektir. Nerede

olursa olsun fark etmez."

"Katılmıyorum. Mecbur kalıp savaşmakla, yerini ve zamanını seçip savaşmak arasında çok fark vardır. Düşmanımızın harekete geçmiş süvari birlikleri var. Biz ancak üç gün içinde yola çıkabiliriz. Bizim yaptıklarımızı tahmin etmeleri çok kolay olur."

"Üç gün içinde değil, bir, hatta yarım gün içinde hazır olacağız," dedi Kiril.

"Demiryolundan gidersek, bizim onların davranışlarını tahmin etmemiz, onların bizim ne yapacağımızı tahmin etmelerinden daha kolay olur." "Katılıyorum," dedi Dibiç kuru bir sesle, "önümüzdeki iki, üç gün içinde neler olacağını kimse bilemez," dedi ve sustu.

Rengi solmuştu. Sonra heyecanla devam etti:

"Hep düşünce farklılığından söz ediyorsun. Hadi başından anlaşalım. Bana güveniyor musun, güvenmiyor musun? Güvenmiyorsan boşuna zaman kaybediyoruz. İstersen başka bir komutan bul."

"Güveniyorum," dedi Kiril sakin bir sesle.

"Tam anlamıyla mı?"

"Tam anlamıyla."

"Sağ ol. Şimdi bir sorum daha var. Hangimiz yönetecegiz?"

"Sen."

"Birlikleri saldırıya kimin geçireceğini sormuyorum. Savaş taktiklerini kim saptayacak? Sen mi, ben mi?"

"Birlikte yapacağız."

"Yani senin her yaptığını ben kabul mu edeceğim?"

"Hayır. İkimiz de birbirimizin görüşünü anlamaya çalışacağız ve sonunda anlaşacağız. Ama senin benden istediğin gibi, ben de senin bana güvenmeni istiyorum."

"Anlaşamazsak ne olacak?"

Dibiç Kiril'e sabırsız gözlerle baktı. Dibiç'in yüzü yine solgundu. Kiril onu ilk gördüğü zamanı hatırlıyordu. Kiril'in bürosundaydılar ve Dibiç hastaydı. Kader onu o kadar hırpalamıştı ki, vücudunda kalan son bir kuvvetle direniyordu.

"Şimdi Kızıl Ordu'dasın. Onun kurallarıyla yönetmeliklerini herkes bilir," dedi Kiril, "ama aramızda ayrılıklar çıkacağını hiç sanmıyorum. Bir kere, senin askeri bilginden hiç şüphem yok ve

sana güveniyorum. İkincisi amaçlarımız aynı."

Sonra Dibiç'e doğru yürüyerek kibarca ekledi:

"Senin gururunu kırmayacağıma emin olabilirsin."

"Söylemek istediğim bu değildi," diye bağırdı Dibiç, sonra elini salladı.

"İşleri hemen yoluna koyalım... Bu soruya da bir daha dönmemize de gerek kalmaz. Benim bu işe hayatımı koyduğumu da bil."

"Bu niye?" diye bağırdı Kiril de, "Senin hayatın bize önemli işler için lazım."

"Anlıyorum," dedi Dibiç öfkeyle, "benim hep kendi düşüncelerim doğrultusunda hareket ettiğimi bilmeni isterim. Gururumdan ya da başka bir şeyden ötürü değil... Yani düşünce ayrılıkları falan olursa..."

"Niye olsun ki?" dedi Kiril. Ayağa kalkıp Dibiç'e yaklaştı, "Hadi birlikte çalışalım."

Güldüler. İkisi de yeni bir dostluğun yeşermesinden duygulanmış, neşeliydiler.

"Düşündüğüm başka bir şey var," diye devam etti Kiril, "hazırlıklarımızda beklenmedik bir gecikme olursa sen mangayla gidersin. Ben burada kalıp işi tamamlarım. Sonra arabayla size Volks'ta yetişirim."

"Arabayı nereden bulacaksın peki."

"Bu benim sorunum."

"Senin gibi bir adamımız olduktan sonra işler hep yolunda gider," dedi Dibiç, gülerek.

Dibiç çıkmak üzereyken, İzvekov bir soruyla onu durdurdu:

"Zubinski diye birini tanıyor musun? Askeri komiser, muhaberat için onu bize verecek. Eskiden alayın emir subayıydı. Kendini beğenmişin biri. Ama emirleri hiç yanlışsız ulaştırır. En azından cephe gerisindekileri. Askeri komiser onun çok güvenilir olduğunu söylüyor."

"Bizim böyle bir şeye ihtiyacımız var mı?" diye sordu Dibiç, öfkeliydi, "Onu alacak mıyız yani?"

"İnsana ihtiyacımız var. Almak zorundayız."

Bundan sonra büyük bir azimle hazırlıklara başladılar. Günleri gecelerine karışmıştı. Hiç uyumuyorlardı. Her şey bir düş gibi yaşanıyordu. Durmadan bir şeyler toplanıyor, topladıkça da-

ha çok toplanacak malzeme çıkıyordu. Pay kısmı artan bayağı kesir işlemleri yapıyor gibiydiler.

Zubinski eğeri hafif yanmış siyah bir atla sokaklarda dolaşıyordu. Sanki doğuştan emir subayıydı. Emirleri alıp yerlerine doğru bir biçimde ulaştırıyordu. Kimi zaman sertleşir, cesaret edebildiklerine de bağırırdı. En küçük bir bahaneyle insanları tutuklayabilir, üstlerinin adlarını çok rahat kullanırdı. Öyle ki duyanlar onların Zubinski'nin emrinde çalıştığını ya da kan kardeşleri olduğunu sanıyorlardı. Çizgili kemeri, kalçasındaki deri tabanca kılıfıyla atına yakışmaya çalışıyor, işini hiç aksatmadan kendine çekidüzen vermeyi beceriyordu. Tırnaklarını konuşurken temizliyor, saçlarını, yokuş aşağı inerken şapkasını çıkarıp düzeltiyordu. Evrakları imzalarken de üniformasının düğmelerini ve kemerinin tokasını kontrol ederdi. Elbiselerini her an bir törene katılacakmış gibi temizler, fırçalar ve düzeltirdi.

Yaşı kendisinkinin iki katı olan bir levazım subayına, "Evet, aslanım," dedi, "Saat 1'den önce depoda elli tane avadanlık olmazsa, kırk sekiz saat hapiste kalırsın. Bu Sovyetler'in gücü kadar kesin."

Tehdit savurmaktan büyük keyif aldığını herkes bilir, bu da ona güç verirdi. Böyle bir insan bazı koşullarda çok değerliydi.

Manganın hareket edeceği gece İzvekov, vedalaşmak üzere annesine gitti. Şoförden de Parabukinler'in sokağından geçmesini istedi. Anoçka'yla el ele geçtiği yola bir kez daha bakmak istiyordu.

Araba tekerlek izlerinden yükselen dalgaları kesen, evlerin bahçelerini aydınlatan beyaz bir ışık ırmağı çıkararak ilerledi. Ağaçlar sanki dans ediyordu.

Kiril birden şoförün omuzuna dokundu, "Dur" dedi ona. Bir saniye duraksayıp arabanın kapısını açtı. Kaldırıma atladı:

"Burada bekle, birazdan geleceğim," dedi.

Farların ışığı kesilince bahçe tamamen karanlığa gömüldü. Anoçka'yla döndüklerinde de böyleydi burası. Bir pencereden gelen solgun ışığı fark etti. Oraya gitmek istiyordu ama uygun olup olmayacağından endişe ediyordu. Ama daha önce yaşadıklarını tekrarlama isteği çok güçlüydü.

Kiril yavaşça eve yaklaştı, perdesi kısa bir pencereden baktı. Anoçka yalnızdı orada. Oda her zamankinden büyük görünüyor-

du. Yatağın yanındaki Anoçka'nın solgunluğu lambanın ışığında büyüyüp küçülüyor, sanki bir an dudaklarına hücum eden kan onları kızartıyor, sonra geri çekiliyordu. Kendi kendine bir şeyler mırıldanıyormuş gibi titriyordu dudakları. Boynunun zarafeti hemen göze çarpıyordu. Köprücük kemiğinin uzantıları ise, bağırarak şarkı söyleyen bir şarkıcınınki gibi çok gerilmişti. Anoçka güçlükle bastırdığı çığlığını sonunda salıverdi. Zayıf kollarını birisi onu kovalıyormuş gibi açıp odada koşturmaya başladı.

Annesinin dikiş makinesinin durduğu yuvarlak masanın yanında diz çöktü. Sıkıca kenetlediği ellerini makineye doğru açtı. Bu arada dudaklarından anlamsız protesto sözcükleri dökülüyordu. Onun bu deli gibi hallerine tanık olmak çok zordu.

Kiril dayandığı pencereyi parçalayıp içeri girmemek için kendisini zor tutuyordu.

Tam o sırada başka bir şey oldu. Anoçka pencereye döndü, odaya baktı, ellerini saçlarında gezdirdikten sonra masanın yanına döndü. Şimdi yüzünü elleriyle kapatmıştı. Birden doğruldu. Kaderin sillesini yemiş gibi pencereye yöneldi. Duyduğu acıdan omuzları çökmüş, duyduğu dehşet gözlerine yerleşmişti.

Gözlerinin korkudan bu kadar büyüyebileceğine Kiril inanmazdı. Parmaklarını oynatarak pencereye doğru uzandı kız, sonra oda çok büyükmüş gibi arşınlamaya başladı. Kiril biraz gerileyip karanlığa karıştı. Anoçka dokundukça perde kımıldıyordu. Kız birden inledi: "Kal! Kal! Nereye gidiyorsun? Anne! Baba! Böyle bir anda bizi bırakıyor."

Kiril eliyle alnını tuttu. Rahatlamıştı "şükürler oldun tanrım!" dedi, "Prova yapıyor. Luise'yi oynuyor."

Kapıya hızlı hızlı vururken kahkahalarını da zaptedemiyordu, "Sen misin Pavlik?" dedi Anoçka.

"Benim!" diye bağırdı Kiril.

İçeri girerken Anoçka ona hiçbir şey söylemedi. Kızın dudaklarındaki kırmızılığı Kiril fark etmişti. Gelişinden rahatsız olmuştu.

Yine de Kiril'in keyfini kaçırmamak için "İyi ki geldin," dedi ona.

"Beni beklemiyor muydun?"

"Notunu alınca gelemeyeceğini düşündüm. Niye böyle neşelisin?"

"Ben mi?" diye sordu Kiril, girerkenki gibi hâlâ gülüyordu.

Vedalaşan herkesin yaptığı gibi kederli bir ifade takınmadım.

"Vedalaşmak mı?" diye sordu Anoçka, kederle.

"Evet, korkma. Önemli bir şey değil. Özel bir görev için bir süre uzaklara gideceğim."

"Cepheye mi?" "

"Tam olarak değil. Küçük bir harekat yapacağız."

"Mironov'a karşı mı?"

Kiril biraz geriledi.

"Ne biçim arkadaşsın? Benden saklı sırların mı var?"

"Sırlar mı? Onlara sır mı denir?"

"Bana güveniyorsan, benden bir şey saklamamalısın."

Anoçka çocuksu bir edayla azarlar gibi konuşmuştu. Kiril bundan rahatsız olup uzaklaştı. Ama hemen dönüp kızın omuzlarına sarıldı. Anoçka, az önce Kiril'in onu diz çökmüş olarak gördüğü masaya oturdu.

"Yani bizim provamızı izlemeyeceksin," dedi Anoçka üzüntüyle.

"Senin provanı daha önce izledim."

Anoçka kaşlarını kaldırdı.

"Şimdi," diye ekledi Kiril, yine gülüyordu.

"Şaka yapıyorsun herhalde."

"Hiç de değil. İstersen yaptıklarını tekrarlayabilirim." Anoçka'nın inleyişini çok kötü bir tarzda taklit etti.

"Nereye gidiyorsun?"

Anoçka yüzünü elleriyle kapatıp bağırdı, "Pencereden seyretmişsin."

Kiril hareketsiz ve sakin duruyor, onun ağlamasından korkuyordu.

Anoçka başını masaya dayadı. "Bunu nasıl yaparsın?" diye mırıldandı.

"Sadece biraz baktım... Şerefim üzerine," dedi. Ne yapacağını bilmiyordu.

Anoçka doğruldu. Çocuksu bir tavırla elini saçında gezdirdi.

"Çok iyi. Provayı izlediğine göre bizi artık sahneye çıkınca izlersin. Gelirsin değil mi? Nereye gidiyorsun? Doğru tahmin edebildim mi? Bu görevdeki ağırlığın ne?"

Kiril duraksamadan yanıtladı "Devrim Komitesi'nin Başkanı olarak gidiyorum. Böyle bir şey duydun mu daha önce."

Yanıt vermeden önce, Anoçka gözlerini kısarak süzdü onu.

"Her şeyden çok güç sahibi olmayı seviyorsun değil mi?"

"Güç sahibi olmayı sevmek bir günahtır değil mi?" dedi Kiril ve güldü.

"Hayır güç insanlığın yararına kullanılıyorsa öyle değildir."

"İyi. Biz de gücümüzü insanlık için kullanıyoruz. Bana katılıyor musun?"

"Evet."

"O zaman güç sahibi olmayı istemeye hakkım var."

"Tabii. Ama sorduğum bu değildi. Ben güç sahibi olmayı her şeyden çok sevip sevmediğini sormuştum."

Kiril ona sert bir ifadeyle baktı. Ama yüzü hemen değişti. Sanki bir ışıkla karşılaşmış, beklenmedik bir saflıkla karşı karşıya kalmıştı. Bunları söyleyen akıl değil, yürekti. Konuşmalarının bu kısmını önemsiz buluyordu Anoçka. Önemsediği, duygularındaki farklılıktı.

Kendini duygularına bırakmadan "Hayır," dedi Kiril, "ne demek istediğini anlıyorum."

Kız gözlerini önce uzaklara dikti sonra hiçbir kuşku belirtisi taşımayan ışıl ışıl gözlerini Kiril'e çevirdi. Kiril kısa bir süre düşündü, sonra onu kollarına aldı. Bir süre öyle hareketsiz kalıp, birbirlerine baktılar.

Sonra Anoçka onu itti. Kiril onun uzaklardan gelen sesini duydu:

"Döndüğünde. Döndüğünde. Şimdi değil..."

Anoçka bu gece ilk kez gülüyordu. Kederli ama muzip bir gülüştü bu.

"Pencereden beni seyrederken duyduğun, sözlerimi yinelemen doğru olur. 'Kal! Kal!.."

Anoçka Kiril'in kollarına döndü tekrar. Kiril onun sıcak yüzünü ve güzel kokusunu hissediyordu.

Biraz sonra Anoçka Kiril'i kapıya kadar geçirdi. Şoför motoru çalıştırınca çıkan son derece uyarıcı ve tok gürleme akşamın sessizliğini bozmuştu. Anoçka dudaklarını Kiril'in kulağına yaklaştırıp konuştu:

"Perdeyi açtığımızda seni bekleyeceğim. Savsaklamanı istemem".

"Svetuhin bu oyunu niye seçmiş," diye sordu beklenmedik bir biçimde Kiril.

"Ne demek istiyorsun? Herkesin anlayabileceği bir oyun bu. İnsanlığın asillerden neler çektiğini anlatıyor"

"Evet," dedi Kiril alaycı bir sesle. Sonra öğrencisini yüreklendirmeye çalışan bir öğretmen ifadesiyle devam etti: "Sana hak veriyorum. Bu oyunu herkes anlar."

Kiril, ayrılırlarken Anoçka'nın parmaklarını sıktı.

Arabada bir kez daha, uzaklara gitmekle Anoçka'yı Svetuhin'e bıraktığını düşünmekten kendisini alıkoyamadı. Bu adamı düşünmek onu bir kez daha rahatsız etti ama hemen bu düşünceyi aklından kovdu. Rahatsız olunacak bir şey olmadığına kendini inandırmaya çalıştı. Yaşamında ikinci kez, Svetuhin'in avantajlı olduğu bir durumla karşı karşıya kalmış olması içine dert oluyordu. Kendisi uzaklara giderken Svetuhin burada kalıyordu. Halbuki, ruhu içinde yeni doğan sevdiği ve sevildiği duygusuyla ışıl ışılken Kiril şu anı yaşamayı çok istiyordu. Svetuhin'in, yaşamının en mutlu anlarına gölge düşürmesi Kiril'in kaderi miydi?

"Hayır! Asla!"

Şoför, "Ne oldu?" diye sordu.

"Bu işi uzun zamandır yapıp yapmadığını soracaktım."

"Niye? Arabayı kullanışımı beğenmiyor musunuz?"

"Tabii. Oldukça iyi. Motordan da anlıyor musun?"

"Çok iyiyim diyemem. Ama idare eder."

"Hımm."

Kiril vardığında Vera Nikandrovna evde yoktu. Bir toplantıya gitmişti ama her an dönebilirdi.

Önce bavulunu hazırlamalıydı ama onu bulması biraz zaman aldı. Sonunda annesinin yatağının altından çıktı. Hemen içindekileri boşalttı. Onu geçmişe götüren makaleleri incelemek için durdu.

Boşalttıklarının arasında bir buharlı geminin ayrıntılı diyagramı vardı. Mavi zemin üzerine yatay ve dikey beyaz çizgilerle çizilmişti. Przhevalski ve Leo Tolstoy'un portrelerini buldu. Bu iki adam hem çok farklı hem de çok benzer özelliklere sahiptiler. Toprağı ve üzerinde yaşayan insanları incelemişti ikisi de. Kağıt

parçaları onu ta gençliğine götürdü. Çocukken nasıl hayali gemiler ve motorlar yaptığını hatırladı. Bunlarla gelecekte bilinmeyen ülkelere gidecekti. Ama bu ülkelere gidecek gerçek yolları arayışı daha başlangıçta önlenmişti. Evlerinin arandığı günü hatırladı. Jandarma Przhevalski'nin resmini duvardan söküp yere atmıştı. Kiril, resmin yırtık olan üst köşelerini bir tırnak makasıyla onarmaya çalıştı. Lisa'yı son kez tutuklandığı gece görmüştü. Ve o zamandan sonra geçtiği yollarda, düşten gerçeğe doğru yolculuğunda nasıl istiyorsa öyle davranmıştı. Başka türlüsü de olamazdı. Yalnız çok uzun zamandan beri yalnız olmak üzüyordu onu.

Bavulun en altından fotoğraf dolu bir zarf çıktı. Bu eski fotoğraflardan birinde kendisinin, yakası dantelli bir giysinin içindeki sekiz aylık bebekliği görülüyordu. Hafızasındaki en eski anı ise sakallı bir adamla ilgiliydi. Süpürge kuyruklu bir atı tutuyor, kara bir kumaşın arkasına giriyordu. Sonra yine görünüyor, atı da içeri çekiyordu. Kiril bunu var gücüyle protesto ediyordu. Resimde, yerde oturmuş, atla çılgınca kucaklaşmıştı.

Kiril birden merdivenlerden sesler duydu. Kendini hemen yandaki odaya attı. Hızlı hızlı soluyordu.

Bavulun olduğu odaya girmeden önce kendini yatıştırdı. Odaya girdiğinde Vera Nikandrovna'yı gördü. Durmuş, masanın yanına yığılı şeylere bakıyordu. Kiril yaklaşıp annesini kucakladı. Bir süre bir şey söylemediler. Gözleri kendi anılarıyla dolu ıvır zıvıra takıldı.

Kiril annesinin soğuk, ıslak alnını öptü.

"Ne zaman gideceğini söylemeyecek misin?" diye sordu annesi, kelimeler boğazından zorlukla dökülmüştü.

"Bu gece gidiyorum. Ne zaman dönerim kesin bilmiyorum."

Birlikte pencerenin önüne gittiler. Annesi kısık bir sesle fısıldar gibi konuştu:

"Burada biraz otur. Birazcık. Benimle..."

Öyle ağır bir sessizlik çöktü ki eski eşyaların kokusunu duyabiliyorlardı. Sürekli yanan lambadan da ısı yayılıyordu. Lambanın, mobilyaların üstüne düşen ışığı evde huzurlu bir atmosfer yaratıyordu.

Anne oğul, birkaç dakika sessizce oturdular. Sonra Vera Nikandrovna oğlunun eşyalarını toplamasına yardım etti. Dışarı

birlikte çıktılar. Vedalaşırken, Vera Nikandrovna, bu anın geleceğini uzun zamandır bildiğini söyledi. Yine de çok sarsılmıştı. Kiril de zaten o bunları söylemese de tahmin edebiliyordu. Annesinin kendini kaybetmesini istemediği için alelacele gitti. O giderken Vera Nikandrovna, otomobilin ışıkları gözden kaybolunca ya kadar hareketsiz kalıp ardından baktı.

İzvekov şafak sökerken mangasını uğurladı. Adamlar, Dibiç'in denetiminde trene biniyorlardı. Anlaşmalarına göre Kiril gündüz arabayla ayrılacak onlarla Volks'da buluşacaktı. Daha ilaçlar, gözlükler ve tabanca mermileri bulmak zorundaydılar. Bu kadar kısa zamanda bunları temin edememişlerdi. Kiril'e birlikte, orduda gönüllü bir Bolşevik olan asistanıyla Zubinski de kalıyordu.

Ayrılmalarına az bir zaman kala Zubinski her şeyin hazır olduğunu bildirdi.

Yalnız arabada bazı sorunlar vardı. Fazla tecrübesi olmayan bir şoförle yola çıkmaksa son derece tehlikeliydi.

"Tecrübesiz ellerde, Mercedes tehlikeli bir araçtır. Yolda kalırsanız ne yapacaksınız?"

"Bir çözüm var mı?" diye sordu Kiril.

"Ararsanız belki makineden de anlayan bir şoför bulabilirsiniz."

"Böyle birini biliyor musun?"

"Evet. Şubnikov var. Garajda çalışıyor. Birinci sınıf bir şofördür. Ayrıca tam bir sporcudur."

Kiril yanıt vermeden önce uzun süre sessiz kaldı. Bir önceki gece şoförüyle konuştuklarını anımsadı. Motordan fazla anlamayan biriyle cepheye gitmek gerçekten aptalca olurdu. Ama Şubnikov adından da pek hoşlanmamıştı. Tiksinti uyandırıyordu onda. Zubinski'ye ters ters baktı. Zubinski ise, hizmet vermeye can atarak gözleri ışıl ışıl; esas duruşta talimat bekliyordu.

"Tamam, arayacağım," dedi Kiril ve ekledi, "allah belasını versin. Madem gerekli, arayacağız."

Yarım saat sonra stenocu, Viktor Semyonoviç Şubnikov'un, İzvekov'un özel hizmetine şoför ve makine ustası olarak atandığını yazdı.

YİRMİ DÖRT

Şubnikov'un biyografisinde, Lisa'yla evliliğine ilişkin birçok ayrıntı bulunabilir. Şubnikov'u devrim öncesindeki Rus kahramanları tarihine alan Mertsalov, önemsiz gazeteciler arasında böyle bir çalışmayı yapabilecek ender insanlardan biridir ve bu türden çalışmalar Rus edebiyatında çok azdır. Ama Şubnikov'un yaptıklarının kısa bir özeti bile bir bölümü doldurabilir. Şubnikov'un hayatında öne çıkan bir iki görüntüye değinmekte yarar var. Bir iş adamı olmasa da onun kadar enerjik biri ya kalmamıştır ya da zamanla değişmiştir.

Kente ilk arabayı o sokmuştur. Bu araba daha çok atlı arabayı andırıyor; atları ürkütüyor, küçük çocukları da coşturuyordu. Sokakta dolaşanlar el freniyle vitesin yanında duran lastik kornanin sesini taklit ediyorlardı. Frenle vites demiryolu ışıklarındaki kaldıraçlara benziyordu. Yeni bir model çıkınca Şubnikov eskisini kiraya verip yeni bir araba aldı.

Bu gösterişli, lastik tekerlekli araba, "Kurtarıcımız Çar"ın anıtının yanında duruyordu. Bu içten patlarlı muhteşem alet orada, kendisine hayran olacak bir müşteri bekliyordu. Taksiciler bu amansız motor çağında başlarına geleceklerden henüz habersizlerdi. İnsanlar, yüksek, bronz bir tohum ekme makinesinin çevresine toplanıp, şoförün arabanın arkasına astığı mukavva ilana bakıp gülüyorlardı. Bu makine sanki çarın söylediklerini yineliyordu: "Gerçek inananlar kendinizi haçla koruyun." Taksi şoförü ve ilan, anıtın bir köşesinde, adaletten çok tarihin nesnelliğini simgeleyen tanrıça Themis'in yakınındaydı. Ama tanrıça burnunun dibindeki iki çağın çarpışmasını görmek için tenezzül edip gözündeki bandajı kaldırmıyordu. Zaferi taksiciler kazandı. Viktor Şubnikov güdülerine uyarak mekaniğin gücüne taptı. Bu yüzyılın başında mekanik daha o kadar gelişmemişti ama sonradan tramvayseverler bu sevgilerine sadık kalsalar da taksilere eğilim giderek arttı.

Şubnikov savaşta evindeydi. Saralı olduğu için görüşme komisyonu onu askerlikten muaf tutarak savaşa göndermedi. Aslında gerçek bir hasta değildi, sara nöbeti o istediği zaman tutuyordu. Daha çok Lisa'ya acı çektirmek ya da Darya Antonovna'nın ilgisini çekmek için hastalanıyordu. Savaş sırasında askeri memurlar ve doktorlarla Oçkin Kış Bahçesi'nde geziniyor, çeşitli dostluklar kuruyordu.

Savaşın ikinci yılına doğru Darya Antonovna öldü ve her şeyi Viktor'a kaldı. Artık onu kimse tutamazdı; kadınlarla düşüp kalkıyor ama kıskançlıktan Lisa'ya da rahat vermiyordu. Boş ve şımarık bir insan olduğundan en küçük bir tahrike kapılıyor, kıskançlık damarı kabarıyor, kendisi de çok acı çekiyordu.

Ağlamalarına, sinir krizlerine dayanamayan Lisa sonunda onu terk etti. Hemen yargı yoluna başvurdu. Şirketindeki avukat ve memurları seferber etti. Oğluyla karısının ona hemen döneceğini, gururu incindiği için de tazminat alacağını umuyordu. Ama Şubat Devrimi'yle birlikte işleri ağırlaştı, Ekim Devrimi de bütün yaptıklarını boşa çıkardı.

Yengesinin ölümünden sora Viktor sadece safahat yaşayıp, ailesini yeniden toparlamaya çalışmakla uğraşmadı. Büyük çaplı işler de yapmak istiyordu. Yalnızca Moskova'daki büyük tüccarlarda ve bazı devlet görevlilerinde bulunan bir Mercedes satın aldı. Devlet görevlileri bazen atlı arabalarla bazen de savaş öncesi döneme ait arabalarla gidiyorlardı. Bunun için yeni ahırlar kurdu, eski atını sattı ve birkaç yeni at satın aldı. Bu yeni atlar katıldıkları yarışları kazandılar. Şubnikov, pul, madalya, para koleksiyonlarıyla yelkenlisini de satıp güçlü bir deniz motoru satın aldı. Yeşil Ada'daki bir piknik sırasında tekstil fabrikası kurmayı planlayan bir şirkete katılacağını açıkladı. Fabrika toplantılarına ciddi bir suratla katılıyordu.

Keyfi yerinde olduğu zamanlarda ise Moskova'da çıkan Şafak gazetesinde köşe yazarı olan bir arkadaşına ucuz kağıt bulduğunu ve iki ay içinde basın piyasasının lideri olacağını söylüyordu. Onunla bu konuda bahse bile girdi. Böyle zorlu bir uğraşa dalınca da kendini tamamen işine kaptırdı.

Rıhtımlardaki, barakalardaki, pazarlardaki karanlık ve tut-

kulu yaşamı tanıyan muhabirlerden gösterişli bir kadro kurdu. Bahsi kaybetmenin kazanmaktan daha kârlı olacağını anlayan köşe yazarı da gazete için dedektif hikayeleri yazmaya koyuldu. Orekhovo-Zuyevo'lu Vasili Çurkin allanıp pullanıp piyasaya sunuldu. Gazete onunla ilgili şarkıları ve öyküleri topluyordu. Bu efsaneyle ilgili dramlar ve kukla gösterilerini anlatan bir makale basıldı.

Edebiyata yakınlığı olmayan Viktor'un çok seçkin biri olduğu da söylenemezdi. Jacobean* ile hep karıştırır, bunlar ona bir şey ifade etmezdi. Politikadan özenle uzak tutmaya çalıştığı gazetesinde de "insanlar skandal sever" veciz saptamasını göz önünde bulunduruyordu. Böylece kolay yazan kalemler cinayetleri, yangınları, boşanmaları anında elden çıkarıveriyorlardı. Gazete tiyatroya hiç önem vermiyor ama tiyatrocuların özel yaşamları göz önüne seriliyordu. Sirk gösterileri ve yeni filmler için de Viktor'un gazetesine bel bağlanıyordu. Fiyatı çok ucuz olmasına rağmen insanların merak duygusu tahrik edildiği için gazete çok para kazanıyordu.

Viktor ara sıra çalışanlarına "Volga İstasyonu"nda votka ısmarlardı. Nehir kıyısındaki bu birahane şairane duygular uyandırdı. Müptelalarını şaşkına çeviren Sherlock Holmes'un ilerdeki serüvenlerini düşünmek için de bire birdi. Şubnikov bir yayıncı olarak yazarları için yeni projeler üretiyor, bunları anlatırken yükseklerden uçuyordu. Roman ve şiir yazmamasının nedeni olarak da zamanının olmayışını gösteriyordu. Eğer doslarından bu durumu eleştiren biri çıkarsa Viktor yazdığı ilk ve tek şiiri göstererek herkeste hayranlık uyandırdı. İmza yerinde Ubicon yazıyordu. Şiir şöyle başlıyordu:

Topraktan ayrılarak
yükselir ruh
tutkunun ateşinin söndüğü yerde
doğar ikinci kez.

Şubnikov basın işinden çok kısa sürede sıkılıp gazetesini sattı. Belki de fazla para getirmediği için yapmıştı bunu. Devrimden

* 17. yüzyılda hüküm sürmüş İngiliz kralı 1. James'e veya zamanına ait.

bir süre önce artık reklam gelirleri de iyice azalmıştı. Belki de burnu havalarda gezen gösterişli yayıncıları cezalandıran bir slogandı gazetesini satmasına yol açan. Slogan şuydu: "Tek güç Sovyetler'dir."

Bu gücün gelişiyle birlikte Şubnikov'un her şeyine el kondu. Banka hesapları, mağazaları, yarış atları, malikanesi, Mercedes'i birer birer elinden gitti. En çok arabasına üzülmüştü. Tecrübesiz sürücü iyi ki motoru çalıştıramamıştı yoksa onu almaya geldiklerinde ağlayabilirdi. Kibirli bir öfkeyle ok gibi atılıp arabayı yeni yerine kendi götürdü.

O andan sonra da kimin elinde olduğunu çok iyi bilerek kaderinin peşinden sürüklendi. Arabası sokaktan geçdiğinde tekerleklerine gözlerini diker, gözden kaybolduktan sonra bile ardından bakakalırdı. Sürücülerle arkadaşlık kurmuş, ona nasıl bakmaları gerektiği konusunda öğütler vermişti. Hele bir gün arabaya bir kamyon çarptığında üzüntüye boğuldu. Arabanın onarılması için o çağırıldı. İyi bir işçi olduğu da o zaman anlaşıldı.

Devrimden bir yıl sonra Sovyet'in garajına alındı; burada iyi bir usta olarak nam saldı ama görünümü bozuldu. Eski gardrobunun bir kısmı hâlâ ona aitti ama o tulumla gezmeyi tercih ediyordu. Kıvrık bıyıklarını inceltti. Yağlı ellerini sofraya koyup kimse bana işimi öğretmedi demeye başladı.

Merküri Avdeyeviç eski damadının böyle zamana uymasını üzüntüyle izliyordu. Uzun süre Lisa'nın kendisine döneceğini bekleyen Şubnikov, zaman zaman oğlunu görmek için uğradığında oyuncaklar getiriyor, böylece çocuğa annesini kötüleme fırsatı da buluyordu. Ama devrimden sonra bunlardan vazgeçti. Bu dönemi yalnız geçirdiği için içten içe bir sevinç bile duyuyordu artık. Ailesi ona ağırlık yapabilirdi. Kayınpederine şükran ziyaretlerinde bulunmayı kesmedi. Çünkü Meşkov'un baba yüreği Lisa'nın karşısında yumuşaklık gösterse de haklı bulduğu Viktor'du. Şubnikov da görüşlerini paylaşmasa bile Meşkov'u dost olarak görüyor ve fikirlerini ona açıkça söylüyordu. Birbirlerine sık sık talimat verirler Meşkov kolaylıkla boyun eğse de Şubnikov asla teslim olmazdı. Bu tarih dersinin bir gün biteceğine inanıyor ve günün birinde insanların gerçek yerlerini alacaklarını

düşünüyordu.

"Sen bir diplomat değilsin baba," derdi Meşkov'a, "bugün neler olup bittiğini anlamıyorsun. Bu insanlar tepemizde olduğu sürece onları destekleyeceğiz. Ama bu uzun sürmez. Bırak onları çok değerli bulduğumuzu sansınlar. Zamanımızı bekleyeceğiz."

"Bu ruhlarımızı cezalandırmak olur," diye karşı çıkıyordu Meşkov.

"Tanrının sabrı kalmadı. Sense hâlâ bugün neler olup bitiyor deyip duruyorsun. Tanrı bugün cezalandırıp yarın unutur mu sanıyorsun? Bizim pişmanlık gösterip boyun eğmemiz gerekir. Haçını al ve günlük ekmeğin için kan ter içinde çalış. Lütufkar tanrı belki o zaman sana acır."

"İşimizde değişen bir şey yok. Bütün hayatımız boyunca çalışıyoruz zaten. Ne için? Çalışmak kendini korumaktır baba. Çalışırken beyne ihtiyacımız yok. Bilimsel yanını kurcalarsan üzüntüden başka bir şey bulamazsın. İşle ilgili görkemli düşünceler üretmemizin de bir anlamı yok."

"Sen onlardan daha kurnaz olduğunu sanıyorsun değil mi? Onlar göründüklerinden daha kurnazlar oğlum."

"Neredeymiş kurnazlıkları baba, ben göremiyorum."

"Arabanı altından aşırıp kendileri içinde gezerken seni de arabanın önüne koşmadılar mı?"

"Onları uzun süre gezdirmeyeceğim."

"Yani seni uzun süre bu işe koşamayacaklarını söylüyorsun. Elbet bir gün kendi yoluna gideceksin."

Bazen bu tartışmalar ciddi kavgalara dönüşürdü. Yine de Şubnikov kayınpederinden ayağını kesmez, tartışmalar sürer giderdi.

Manastıra girmeden önce, damadına son bir kez daha içini döken Merküri Avdeyeviç bu konuşma sırasında yeni damadı Anatoli Mihayloviç'in eskisinden daha üstün olduğunu düşündü. Oznobişin de Meşkov gibi, olayları Tanrının bir cezalandırması olarak açıklıyordu. Etrafın bu kadar karışmasının Tanrının işi olduğunu, bizim görevimizin de onları düzeltmek olduğunu düşünüyordu Meşkov.

"Tanrının bizi cezalandırdığına beni hiçbir zaman inandıramayacaksın baba. Bundan hoşlanmıyorsan boyun eğmekten na-

sıl bahsedersin. Bunların hepsi saçmalık," dedi ona Şubnikov.

"Sen dine hiç saygı göstermiyorsun Viktor," dedi giderken Meşkov, "Lisa'nın oğlunu senden aldığına çok seviniyorum. Öbür türlü bu tanrıtanımazlığınla çocuğu zehirlerdin. Dikkatli olmazsan kafanı keserler."

"Böyle giderse bu çok pahalıya patlayacak."

"Parayı kim verecek. Sen dünyada kalıp da keyif süremeyeceksin."

"Kimin kalacağını göreceğiz."

Şubnikov Mercedes'i Hvalinsk'e duru bir gökte çakan yıldırım gibi hızla sürdü. Hangi amaçla yaptığını bilmediği bu yolculuk sırasında akü de bitmişti. Mercedes'i seviyordu ama bu, onu korumak için Mironov'la savaşacak kadar büyük bir sevgi değildi.

Şehirde onu herkes tanıdığı için Şubnikov kent dışında daha güvenlikteydi. Ama bu barış zamanı için geçerliydi. Cephe gerisi barış zamanındaki duruma benzemiyordu. Saratov'da olabilecek en kötü şey şimdi, eski servetinin, gazetesinin, hovardalıklarla geçen hayatının anımsanmasıydı. İster iç savaş ister başka bir savaş olsun cephede, mermiler insanın geçmişine aldırmazlar.

Şubnikov'un yol arkadaşı Zubinski ve komiserler cephedeki durumu farklı değerlendiriyorlardı. Şubnikov'un korktuğunu anlayıp heyecanlanma diye yatıştırmaya çalıştılar onu:

"Akıllı insanlar çoktan mumlarını söndürüp çakılarını ceplerine koydular. İş sandığın gibi değil. Eğer Beyazlar Saratov'a girecek olurlarsa sana şunu soracaklardır: Kızıllar için mi çalışıyorsun? Ve sen karşılarındasın. Kültürlü insanlar için durum daha zor, hiçbir mazeretleri yoktur. Ne yaptığının farkındasın, ama cephede olursan ağaçlıklar, tarlalar, çiftlikler, hatlar, düşman hatları var. Yani seçeneğin çok."

"Cephede tavşan kaç oynanmaz. Adamı vururlar."

"Niye?" dedi Zubinski heyecanla, "Aptallık etme. Kendi kendine atış talimi yap. Arabanla atış yapmaya git." Sonra kolluğundan bir iplik koparıp sürdürdü:

"Yani araba iyi durumda olmalı."

Viktor bir fare gibi kapana kısıldığını ve kaçamayacağını anladı. Böyle anlarda yetkililer acımasız olurdu. Bu yüzden de ara-

bayı tam zamanında getirmişti. Bavulları şevkle yerleştirdi. İzvekov'u da Zubinski kadar gösterişli bir biçimde selamladı.

Kiril arabanın etrafında döndü "Her şey yolunda mı?" diye sordu.

"Bir teneke benzin ve yedeği var. İki tane de yedek lastik. Araba çok iyi durumda değil, biraz yorgun, ama derler ya, tanrı isterse..."

Geçen yıllar boyunca Viktor Semyonoviç sade ve biraz dalkavukça bir gülümseyiş edinmişti. Kiril ona sert bir ifadeyle baktı, "Buna cevap verecek olan tanrı değil, sensin," dedi.

"Doğru. Ağzımız alışmış bir kere işte..."

Zubinski Kiril'e önde oturmasını önerdi ama o karşı çıktı. Arkaya, yardımcısının yanına geçti. Saatine bakıp Şubnikov'a hareket etmesini söyledi.

Uzun bir yolculukta birçok şeyi yeniden değerlendirir, olaylara daha sakin bir gözle bakarsınız. Geniş araziler kişiyi düşüncelere sürükler.

Saratov'un gerisindeki araziler de monoton, sıkıcı ve ürkütücüydü. Kentin kıyısındaki ağaçlıklardan hemen sonra tepeleri yaran çukurlar başlıyordu. Buralardaki birkaç verst aralıklarla yerleşmiş evlerin etraflarında söğüt ve köknarlara rastlanıyordu. Yol kenarlarında huşağaçlarının, çukurlara dikili meşe ağaçlarının yanı sıra yeşilliğini her mevsim koruyan ağaçlar olmalıydı şimdiki sarı çıplaklık bir orman gölgesinin özlemini çekiyordu. Step rüzgârı saban izlerini kurutacağına üzerlerindeki sisi dağıtsa tarlalar nasıl da canlanırdı. Vadilerdeki pınarlar ışıldar, çiğler şafak vakti parıldar, dereler mırıldanarak akardı. Kiril'in gözleri önünde uzanan kuru toprak nasıl da suya hasretti. Çocuk yaşlardan beri aynı hasreti duyan Kiril de bu büyük platonun bitkilerle kaplanmasını düşlüyordu. Bu yeşil düşü anımsayınca gülümsedi. Hayalinde, toprağın üzerindeki garip tropikal bitkilerin yerini değiştirdi. Bunların saçakları toprağı koruyordu. Dantel gibi sarmaşıklar çorak step görüntüsüyle karıştıkça bu garip parkları yeniden hatırlıyordu. Düşü gören bu garip dönüşümün nasıl olduğunu merak etmiyordu. Birden stepler parklarla kaplanıyor bu da yetiyordu. Hayal kuran, bitkilerle mutluydu. Bunlara kimin

dikip baktığını sormuyordu. Topla ve mutlu ol! Uzak bir geleceğe ait olsa da bu meyve tatlıydı. Ama pelin otunun üzerinde gördüğü sefil killer iğrençti. Kiril şimdi, çocuksu tropikal evren düşünün kayaların üzerindeki korkutucu çiçeklerden kaynaklandığını anlıyordu. Böyle bir dönüşümün nasıl olabileceğini düşündü. Stepleri zenginleştirmek için neler yapılmalıydı. Oraları nasıl sulanırdı. Oyuklara ve tepelere hangi ağaçlar dikilmeliydi. Hangi türler sıcak rüzgârlara dayanırdı. Stepleri orman haline getirmek için nasıl bir sulama yapılmalıydı. Doğayı değiştirmek için kasabalar ve köyler neler yapmalıydı. On bin kişi on milyon ağaca bakabilir miydi? Peki on milyon ağaç yeter miydi? Orman ne kadar zamanda su tüketmeyi kesip kendi suyunu sağlamaya başlayabilirdi. Bölgeyi dönüştürmek için düş kurmak, hatta soruna soyut yaklaşımlarda bulunmak yanlıştı. Sorunu çözmek için açıkça hesap yapmak gerekirdi. Geleceği yeniden kurmak için düş görmek, onu gerçekleştirmek için çalışmak gibiydi bir bakıma da. Hayal kurmak gerçekleştirmekle aynı kapıya çıkıyordu. "Ve yine... ve yine," diyerek tuhaf düşüncelere daldı Kiril. Çocukluğunun ilginç düşleri şimdi gördüğü meşe ormanından çok uzaklarda parlıyordu.

Yol bir sağa bir sola kıvrıldı, sonra bir aşağı bir yukarı uzandı. Kiril'in canı sıkılmıyor, problemlerle ilgilenmiyordu. Toprağın kabarmış karnı gibi, kil rengi ya da tebeşir beyazı yuvarlak tepeler uzanıyordu çevrede. Her yerde kurumuş ot yığınlarından tepecikler oluşturulmuştu.

Zubinski kafasını yavaşça çevirip uzayan sessizliği bozmaya cesaret etti.

"Yoldaş İzvekov, benim ismim ne olacak?"

Kiril düşüncelerinin akışını bozan bu densiz soruyu hemen yanıtlamadı, sadece, adamın, eğrilerek bozulmuş yüzüne dikkatle baktı.

Bu Zubinski nasıl biriydi? İzvekov onu niye seçmişti. Onları ortak dostları mı yoksa düşmanları mı birleştiriyordu? Sonunda, "ilk isminle ve soy adınla çağrılacaksın," dedi hafifçe gülerek.

"Bunu biliyorum," dedi Zubinski de gülerek "ünvanım ne olacak demek istemiştim?"

"Ünvanın sence ne, görevlerin neler?"

Zubinski dirseğini koltuğuna rahatça dayayıp yayıldı, "Bence görevlerim şunlar," dedi kesin bir tavırla, "emir subayı olarak görevlerim var, ayrıca raporlar da yazacağım."

"Nasıl raporlar?"

"Savaşların anlatılması. Askeri operasyonların günlüğünün tutulması. Sizi komutan olarak..."

"Ben komutan değilim."

"Anlıyorum. Ama açık konuşursak, gerçek bir komutan olarak genel emirleri siz veriyorsunuz. Komutan savaşta ilerlerken ben de rapor tutacağım."

Kiril uzun uzun kahkahayla güldü. Araba sarsıldıkça sallanıyorlardı. Sonra Zubinski'ye sert sert baktı. O da dirseğini çekip toparlandı.

"Komutanımız Dibiç Yoldaş'la benim emirlerimi yerine getireceksin."

"Tabii tabii," dedi Zubinski "benim görevim emirleri yerine getirmektir."

Kendine güvenini yitirmişti ama ağırbaşlılığını koruyordu.

"Ben yalnızca," diye devam etti, "üstüme düşen görevleri açıklamak istedim. Eskiden bir emir subayının alayda telefonun başında olmak gibi görevleri vardı. Çavuşların, izcilerin, telefon operatörlerinin..."

Kiril hemen "Tamam," dedi, "onların başında olacaksın. Yalnız izcilere karışma."

Tekrar sert bir edayla baktı Zubinski'ye.

Yine sustular. Arabanın sallantısı uykularını getiriyordu. Ama bomba sesleri uyandırıyordu onları. Durmadan bir şeyler mırıldanan Şubnikov'un ise şoförlüğüne diyecek yoktu. Zubinski tekrar döndü:

"Müfrezeyi o kadar kısa zamanda donatıp göndermenize hayran kaldım Yoldaş İzvekov. Hiç gürültü çıkarmadınız. Doğuştan örgütçüsünüz. Sizin gibisi az bulunur."

İzvekov yanıt vermedi. "Gerçeği söylemek gerekirse siz bir orduyu bile yönetebilirsiniz," diye sürdürdü Zubinski, "hiç kimse anlamıyor galiba bunu. Sizin gibi biri sefil küçük bir mangayı yönetiyor."

"Benim için üzüldün mü?"

"Aslında üzülmek değil, şaşırdım. Bana göre bu, değerli varlık israfıdır. Büyük insanlara büyük işler verilmelidir. Bakın dünya devrimi nasıl başarılı oldu. Bu size büyük olanaklar sunar. Ama bizim gibi küçük balıkların arasında zaman kaybediyorsunuz."

"İlginç bir düşünce," dedi İzvekov, "stratejimize ilişkin fikirlerin de vardır senin."

Zubinski, "Bana göre, bütün gücümüzle Ukrayna'daki karşıdevrimcilerle savaşmalı, batıya onları bitirdikten sonra dönmeliyiz. Orada dünya devriminin dalgasıyla kabarırız," dedi düşünceli bir edayla.

"Bu da ilginç," diye yanıt verdi Kiril, "yani Kolçak ve Denikin'e sırtımızı dönelim, onlar da kuvvetlerini birleştirip Volga'da bizi sırtımızdan vursunlar. Böyle mi?"

"Tabii ki, doğuya sırtımızı dönüp biraz fedakarlıkta bulunacağız. Ama batıya sırtımızı dönmekle daha fazla zarar görüyoruz. Fırsat kaçarsa bir daha yakalayamayız. Dalga geçer gider."

"Kafanda kesin bir planın olduğunu görüyorum. Sanırım seni destekleyenler de vardır. Komşunun bahçesindeki tavuk kaz görünür insana."

Zubinski buna karşı çıkacaktı ama bir sarsıntıyla durmak zorunda kaldı. Araba yolun kıyısına yanaşıp gıcırtılı bir frenle durdu.

"Lastik patladı," diye öfkeyle bağırdı Şubnikov, kapıları açtı.

Arabadan indiler. Sivri tepeleri dolanarak yamaçları inen ve bütün çevreye hakim olan bir ırmağın üstündeydiler. Güneş batmak üzereydi. Tepelerin gölgeleri her şeye ölgün, hüzünlü bir görünüş veriyordu. Bir nebze olsun esinti bile yoktu. Gökyüzüne doğru havalanan bir çulluğun sesini duydular.

Deneyimli şoför Şubnikov, lastiği değiştirmeye hemen koyulmuştu. İzvekov onun ustalıklı davranışlarını beğenerek izliyordu. Zubinski eğilip, titizlikle kemerini düzeltti. Yolculuk boyunca ağzını açmayan Kiril'in yardımcısı ise Zubinski'ye kötü kötü baktı.

Kiril, lastik onarılırken kıyıda ileri geri yürüyor ve durmadan saatine göz atıyordu. Yolun yarısından çoğunu geçmişlerdi ama bu zoraki mola başarılarını gölgelendiriyordu. Sonunda Kiril, Şubnikov'un fısıltılarından rahatsız oldu, sanki kötü niyetli davranıyormuş gibi geldi ona. İç lastiği şişirmek çok zaman almıştı.

"Biraz acele edemez misin? Hadi sırayla yapalım," dedi birden.

Zubinski de kabul etti bunu, "Tamam" diyerek, kemerine el attı. Kiril sinir bozucu davranışlarını izlediği bu adamın cakasından iğrenmişti.

"Demek bir küçük balık için zaman harcıyoruz," dedi ona.

"Kendi düşüncelerimi ifade ettim ben. Bir emir kulu olduğumdan durumum yüzünden hiçbir söz hakkım yok."

"Bunu bilmiyordum. İstediğin zaman söz hakkı kullanıyorsun. Dorogomilov'u evinden çıkarmana da ne buyrulur?"

"Demek size şikayet ettiler. Bunu bana askeri komiser yaptırdı. Askere alma merkezi için binalara ihtiyacımız vardı. Bütün kasabayı dolaştım. Dorogomilov'un evi kentin malıydı ve çok iyi bir yerdeydi."

"Sana göre mi?"

"Bana göre değil ama.."

"Peki sen nasıl buldun."

"Ev olarak mı? Müthiş!"

"Yani Dorogomilov'un evini beğeniyorsun."

"Neden Kızıl Ordu'da hizmet veren bir asker olarak dağlarda derme çatma bir kulübede kalayım."

"Oysa Dorogomilov kentin merkezinde rahat bir evde oturuyor değil mi?" diye bağladı Kiril.

"Ben evi kendim için alınıyordum. Bu yalnızca bir dil sürçmesi. Askere alma merkezinin bana bir oda vereceğini umdum sadece."

"Planlarını askeri komisere anlattın mı?"

Zubinski omuzlarını silkti. Şimdi üstünde kazaklaydı, biraz önce çıkardığı paltosunu katlayıp yolun kenarında duran tabanca kılıfıyla kemerinin üstüne koydu."

Arabaya gidip Şubnikov'dan pompayı aldı. Sonra Kiril'e döndü:

"Siz tam olarak bilmiyorsunuz, Yoldaş İzvekov. Zubinski rapor yazmadan önce işlerini bitirir. Size örneğin, şoförün lastiği pompaladığını rapor etmenin ne anlamı var? Lastik hazır olduğunda, raporumu vereceğim. Yoldaş Komiser, araba tamir oldu. Yola çıkabiliriz."

Sonra hızlı hızlı pompalamaya başladı.

Arabayla bir saat daha gittiler. Ama bu seferde araç ateş kusmaya başladı. Şubnikov yine koşturdu. Şimdi de bujilerde sorun vardı. Tekrar dışarı çıktılar.

Evlerin ön avlularındaki ağaçlar neredeyse karayolunun içine giriyordu. Etrafı dolaşmaya başladılar. Bir grup genç de arabanın çevresinde toplanmıştı.

Zubinski ayakta duran köylülerin yanına gitti. Döndüğünde çok heyecanlıydı. Her zamanki alışkanlığıyla üstüne başına çekidüzen verdi.

"Bir haber aldın mı?" diye sordu İzvekov.

"Bütün haberler Methuselah'ın sakalı kadar eski, komiser yoldaş. Böyle bir delikte haber mi olur? Biraz süt almak istedim. Satmıyorlar, sadece tuz karşılığında takas ediyorlar. Eğer acele edip Volsk'a varırsak... İşler nasıl Şubnikov?"

Viktor Semyonoviç yakınıyordu; yola çıkmadan önce motoru kontrol etseydik bunların hiçbiri olmazdı, diyordu, "Çok kötü. Böyle bir yolculuk Mercedes'i çok yapıratır."

Ama motor çok geçmeden çalışmaya başladı. Hepsi arabaya bindi. Kimse ağzını açmıyordu. Doğuya doğru yol alıyorlar, sürekli ağaçlıklı bölgelerden geçiyorlardı. Şoför ışıkları yaktı. Sanki beyaz bir ışık dantelinin içine girmişledi. Ağır ağır belirmeye başlayan telgraf direkleri bir süre sonra ışıldayarak akmaya başladı.

Tam kente yaklaşmış ve istasyonun ışıkları da görünmeye başlamışken motor yine durdu. Şubnikov bir küfür savurdu. Arabanın ön farları sönmüş, ortalık karanlığa boğulmuştu. Viktor Semyonoviç ön kapağı açıp motora eğildi. Zubinski de ona ışık tutuyordu.

Kiril öfkesini bastırmaya çalışarak ayağa kalktı, yolun kıyısına gitti. Şimdi kollarını göğsüne kavuşturmuş, elleri de sırtındaydı. Birden durdu.

Işıkta, motora eğilmiş Zubinski'yle Şubnikov'un yüzünü görüyordu. Zubinski gözlerini kısmış Şubnikov'a bir şeyler fısıldıyor, o da hoşnutsuz hoşnutsuz kısa yanıtlar veriyordu. Tabii ki motorla ilgilenmiyorlardı. Zubinski'nin burun delikleri açılmış, pırıl pırıl parlıyordu. Bu durum Kiril'i etkiledi.

Kiril yardımcısını çağırıp beklemesini söyledi. Kendisi de Zubinski'nin yanına gitti, "Bu gecikmeden yararlanıp askeri trenin nerede olduğunu öğrenebiliriz. İstasyona git ve araştır."

"Tabii komiser yoldaş."

"Işığı bana ver, şoföre ben tutarım."

"Ama yolu bilmiyorum."

"Bir şey olmaz, istasyonun ışıkları görünüyor."

Zubinski bir şey söylemeden uzaklaştı, Kiril de motora yaklaştı, "Sorun nedir?"

"Anlayamadım," dedi Şubnikov umutsuzca.

"Bir daha bak," dedi Kiril de.

"Bujilerde bir sorun yok ama ateşlemiyorlar. Bu eski arabalar çok kötü. Bir sürü sorun çıkarıyorlar. Şeytan gelse bir şey yapamaz."

Kiril ışığı Şubnikov'a verdi, "Al tut şunu," dedi ona. Sonra manyetoya eğildi.

"Manyetoda bir şey yok," diye atıldı Şubnikov, ışığı çevirdi.

Kiril emretti "Işığı yaklaştır."

Şalterin kapağını kaldırırken Şubnikov tekrar atıldı, "Orada bir şey yok. Ben önceden baktım."

Kapağa uzanmıştı. Kiril adamın elini itti. Bir tornavida almıştı ki Şubnikov ışığı söndürdü. O anda parmaklarını güçlü bir el tuttu. Kiril'in yardımcısı, arkadan yetişip ışığı kapmıştı. Işık yeniden yandı. Kiril kapağı açıp Şubnikov'a baktı. Şalterin içi boştu. Kiril'in yardımcısı ışığı Şubnikov'a çevirdi. Bir şey söylemeye çalışıp beceremeyen Viktor Şubnikov'un alt dudağı titriyordu.

"Şalteri kim boşalttı?" diye sordu İzvekov.

"Beni ne sanıyorsunuz, düşmanınız mıyım?" dedi Şubnikov kabalaşan bir sesle.

"Biraz."

"Anlayamıyorum," dedi Şubnikov, öksürüyor, gülümsemeye çalışıyordu.

"Ben çok şey anladım," diye yanıt verdi Kiril, kuru bir sesle, "tabancan var mı"

"Hayır!"

"Arabaya geç. Şoför mahalline değil, arkaya."

Viktor Semyonoviç söyleneni sükûnetle yaptı. İçeri girip otururken ışık onu izliyordu.

İzvekov ve yardımcısı arabanın iki yanındaydılar. Uzun süre hiçbir ses duyulmadı. Biraz sonra önce sanki iç çeken sonra da müthiş bir çığlık koparan bir gece kuşu, başlarını sıyırıp geçti. Bir çekirge korosu şarkı söylüyordu. Sonra serin rüzgâr sıcak tuğla kokusu getirdi. İstasyondan bir lokomotifin hüzünlü ıslığı duyuldu. İstasyon ışıl ışıldı.

"Benim motordan anlayabileceğimi hiç düşünmedin değil mi?" diye sordu Kiril.

"Tabii ki biliyorum," dedi Şubnikov, "sizin makina eğitimi aldığınızı anımsıyorum."

"Deme ya, öyleyse neyine güveniyorsun."

"Yemin ederim bir şey anlamadım."

"Yani şalteri Zubinski mi çıkardı. Onunla ne konuşuyordunuz?"

"Bir şey konuşmuyorduk. İşi düzeltemediğim için bana bağırdı. Yoldaş İzvekov'a beni kendisinin önerdiğini söyledi. Şimdi de ben aptal gibi kendimi savunmak zorunda kalıyorum."

Bir kez daha sessizlik oldu, karanlık da yoğunlaşıyordu.

"Tabii," dedi Şubnikov, "motordan anlamayan bir insan, yapılacak ilk işin şalteri çıkarmak olduğunu düşünür."

Kiril yanıtlamadı.

"Benden kuşkulanmakla hata ediyorsunuz," dedi Viktor Semyonoviç azarlayarak, "herkes benim motordan anladığımı bilir. Özel meselelerden dolayı bana karşı kişisel bir kininiz var, Yoldaş İzvekov."

"Neler saçmalıyorsun?" dedi Kiril.

"Ben de önemsiz olduğunu düşünüyordum. Küçük bir mesele; çoktandır unutulmuştur. Ama işte sorun oluyor."

"Ne sorun oluyor?"

"Bir kere yolunuzu kesti diye Şubnikov'u bağışlamıyorsunuz. Ama üzerinden ne kadar zaman geçti bir bakın. Köprünün altından çok su aktı ama kininizi bastıramıyorsunuz."

"Kes!"

"Bir zamanlar sizin ve benim yüreklerimizin arzu ettiği şeyi

reddedeli çok zaman oldu. Elizeveta Merküryevna'yı bıraktım, Yoldaş İzvekov. Görüyorsunuz, benden intikam almanızın bir anlamı yok. Kim bilir, belki de benim Elizeveta Merküryevna ile olan mutsuzluğum, sizin hayal kırıklığına uğramanızı önledi."

"Yeter dedim sana, sus!" diye bağırdı Kiril öfkeyle.

O ana dek sessiz duran Kiril'in yardımcısı da bağırdı, "Çeneni kapa!"

Yarım saat sonra asker adımlarıyla yürüyen birinin gölgesi belirdi. Şimdi onu daha iyi görebiliyorlardı. Sırtı orak gibi parlıyor, kemerindeki aletler elbisesine gömülüyordu. Kiril, Zubinski oraya gelmeden ön farları yaktı. Gözleri kamaşan adam elleriyle onları kapattı.

"Komiser yoldaş benim," dedi, "ben geldim."

"Ne oldu?" dedi İzvekov, "askeri tren yirmi dakika içinde gelecekmiş. Araba nasıl?"

"Teşekkürler," dedi Kiril, "silahını ver."

"Ne demek istiyorsunuz?"

"Herhalde şaka yapıyorsunuz, Yoldaş İzvekov."

Zubinski karanlıkta kaybolmak istedi ama Kiril cebinden silahını çıkarmıştı, "Sana söylüyorum. Silahını ver."

Dikkatli bir biçimde, yavaşça, gıcırdayan tabanca kılıfını çıkardı Zubinski.

"Belki bana neler olduğunu açıklama zahmetinde bulunursunuz," dedi meydan okuyan, saygısız bir tonla.

Kiril, tabanca kılıfı çıkınca Zubinski'nin silahını hemen kaptı.

"Açıklama yapacak olan sensin, tabii ben senden isteyince."

Tutukladıkları iki adama arabayı kenara çekmelerini söylediler. Çünkü aracı bir süre karanlıkta tutmaları gerekiyordu. Daha sonra hep birlikte yola çıktılar. İzvekov ve yardımcısı arkadaydılar ve silahlarını öndeki ikiliye doğrultmuşlardı.

Bir tren yanlarından gürleyerek geçerken istasyonla aralarında biraz uzaklık vardı. Vagon sayısından bu trenin Dibiç'in bindiği tren olduğunu anladı Kiril. Dörtlü, istasyona vardıklarında askerler vagonları boşaltmaktaydı. Dibiç, daha, önceki gün sabah birlikte olmalarına rağmen İzvekov'u görünce sanki yıllarca görüşmemişler gibi sevindi. Büyük bir heyecanla kucaklaştılar.

"Askerlerin işleri yolunda gitti. Sizin yolculuğunuz nasıl geçti, iyi miydi?"

"Kendi nehrimizden son kez geçtik."

"Niye, bir kaza mı oldu?"

"Önemli değil, bir duvara çarptık, anımsadın mı?"

"Tuğla duvar mı?" dedi Dibiç şaşkınlıkla. Sonra gözlerini iri iri açarak sordu:

"Zubinski mi?"

"Doğru bildin. Birkaç at gönderin de arabayı istasyona çekelim. Şimdilik yapılacak en doğru şey onu istasyon güvenliğine bırakmak olmalı."

Kiril olup bitenleri anlatarak mahkumları götürmek zorunda olduklarını söyledi. Gidecekleri yerde iyi bir araştırma yapılmalıydı. Kiril sözünü bitirmeden Dibiç girdi araya:

"İlk kayıplarımız," dedi.

"Düşmanın ilk kayıpları," dedi Dibiç de.

Dibiç Kiril'e baktı, "Güvenlik biriminin bir başarısı bu," dedi.

Kiril güldü, "Hayır güvenlik biriminin bir hatası. Şansımız vardı da yakaladık."

"Zubinski'yi almanı ben söylemiştim."

"Benim hatamdı. Acelem vardı," dedi İzvekov sert bir sesle.

"Bundan sonra daha dikkatli olmalıyız. Şimdi çalışalım. Şafaktan önce yola çıkacağız."

YİRMİ BEŞ

Hvalinsk'e bir günlük yürüyüşleri kalmışken, Dibiç'in askerleri sabah erken saatlerde Kızıl Ordu süvarileriyle karşılaştı. Öğrendiklerine göre, yakındaki Repyovka kasabası silahlı asilerin eline geçmişti. Atlılar Hvalinsk'deki müfrezenin parçasıydılar, isyanı bastırmak için gönderilmişlerdi.

Son zamanlarda çok sık ortaya çıkan bu isyanları bazı partiler destekliyor, zengin köylüler de kışkırtıyordu. Asiler, köylülerin, kendilerine destek vereceğine çok emindiler. İsyan, bazen küçük bir kasabayla sınırlı mınnferit bir olay olarak kalıyor, bazen de bütün bir bölgedeki illere yayılıyordu.

Geniş huzursuzluk hareketi Simbirsk ve Samara illerinde birleşip çevre bölgelere yayıldı. Bu isyana Çapan İsyanı adı verilmişti. Bazı bölgelerde "azyam" ya da "armyak" denen çoban kepeneğine Volga köylüleri "çapan" diyorlardı. Hakkında alaycı bir tekerleme bile söyleniyordu:

"Biraz dolaşalım mı?"
"Olur."
"Paltomu giydim mi?"
"Evet."
"Çıkardım mı?"
"Evet."
"Arabaya koydum mu?"
"Evet."
"Şimdi nerde o?"
"Ne nerede?"
"Dolaşmaya çıkmadık mı?"
"Evet."
"Paltomu giymedim mi?..

Tekerleme yinelenerek sürüp gidiyordu.

Çapanları sol ve sağ kanat sosyalist devrimciler destekliyordu. Sosyalist devrimciler RSFSR Anayasası'nı savunuyor ve "kah-

rolsun Sovyet yönetimi" diyorlardı. Çapanlar'ın, üstünde halkı aldatan saçma sapan yazılar bulunan bayrakları vardı. Mesela birinde "Kahrolsun Komünistler, Yaşasın Bolşevikler" yazılıydı. İsyancı Kulaklar, propagandalarını yaygınlaştırırken herkesi Ortodoks kilisesi için mücadeleye çağırıyorlardı.

Sivastopol kenti komutanı Dolinin, Çapanlar'a yakın biriydi. Köylülere ilk söylediği "bütün ortodoks Ruslar uyansın" oldu. sonra, konuşmasını şöyle bitirdi: "İsyan ederek yükselin, çünkü tanrı bizimledir."

Komutan, Tanrı'nın adını küçük harfle yazıyordu. Çünkü düşüncelerinde bir belirsizlik vardı. Tabii ki Sovyetler'e bağlılığını açıklamıştı ve bunu unutmuyordu. Ama bütün kutsal varlıklar; ikonlar ve öteki kutsal değerler için mücadelesi Çapanlar'ın davasını desteklemesine yol açtı. Dolinin, ilanlarının birinde şöyle yazmıştı:

"Bütün vatandaşlarının hükümet binalarına girince şapkalarını çıkarmalarını emrediyorum. Çünkü bu bir Hıristiyanlık görevidir." Çapan isyanı, patladıktan bir hafta sonra bastırılmasına karşın, yankısı Volga ormanlarında ve steplerde de duyuldu.

Rus Birliği'nin bir parçası olan Çapanlar dindar haydutlardı. Ancak, iç savaştaki bütün çabalara rağmen bu birlik hiçbir zaman tek bir kuvvet olarak toplanamadı. Birlik oluşturma çabası da, işçi kitlelerini karşıdevrimin siperlerine götürmek için harcanıyordu. Volga'da olduğu kadar Ukrayna'da da, Tambov'un kara topraklarında da yaşanan iç savaştaki ayaklanmaların çoğu uzun sürmüş ve çok kanlı geçmişti. Bunların pek bir önemi yoktu. Çünkü, Kızıl Ordu, yazgıyı belirliyordu. En güçlü düşman Beyazlar'ın düzenli ordusuydu. Kulaklar'ın ayaklanması da için için yandı ve söndü. Parlayıp geçmişti. Çeşitli cephelerden gelen haberlerden anlaşıldığına göre bunların çoğu, savaş infilakının uzak köylere serpiştirdiği kömür parçaları gibiydi.

Askerleri, Repyovka'nın, düşmanın eline geçtiği haberini getirir getirmez Dibiç isyanı söndürmek için gönderilen Hvalinsk müfrezesiyle temasa geçti. Müfrezenin başında bir askeri komiser ve Sovyet İcra Komitesi'nin bir üyesi vardı. İkisi de Saratov'dan gönderilen mangadan haberdardı. Komutanların buluş-

ması Repyovka'nın güneyindeki bir tepede gerçekleşti. Buradan etraf çok iyi görünüyordu.

Repyovka, kuzeyi ve güneyi eğimli tepelerle çevrili bir vadideydi. Kasabalılar yükseklerdeki ormanlarla birleşen meyve bahçeleriyle övünüyordu. Tepelerden biri doğuya uzanıyor, orada Volga'nın kıyısı haline geliyordu. Kuzey ve güney tepelerini birleştirerek vadiden geçen kirli karayolu meyve bahçelerinin arasında bir görünüp bir kayboluyordu. Arazi gözlükleriyle bakıldığında kasabanın merkezindeki pazar alanı görülebilirdi. İdare binasının, hanın, okulun, zahire ambarının ve kilisenin üzeri mavi kubbelerle örtülüydü.

Tepelerle çevrili bu oyukta isyancıların durumu hiç de iç açıcı değildi. Sadece meyve bahçelerinin ve ormanın yakın olması avantaj sağlıyordu. Komşu köylerdekiler isyancıların sayısının elli ila yüz arasında olduğunu söyleyenlere karşı çıktılar. Bu çeteyi tanımlamak olanaksızdı. Bazıları isyancıların yeşiller denilen, ağaçlık bölgede saklanan asker kaçakları olduğunu söylüyordu. Kimilerine göre ise ayaklananlar Mironov taraftarıydı. İsyancıların fazla buğdayı hükümete vermek istemeyen Repyovkalı Kulaklar'dan olduğunu söyleyenler de vardı. Gerçek ise hepsinin toplamıydı. Mironov isyanıyla ilgili hiçbir haber alınamamıştı. Yalnız Hvalinsk'den gelen söylentilere göre Mironov Sura Nehri'nde yenilmiş, süvarileri de dağılmıştı.

Manganın ve müfrezenin Dibiç'in komutasında birlikte hareket etmesine karar verildi. Daha sonra devrimci askeri komite oluşturuldu. Bu komitede İzvekov, Hvalinsk askeri komiseri ve İcra Komitesi üyesi vardı. Dibiç'e atlı muhafızlar eşlik ediyordu. Devrimci Komite birdenbire ortaya çıkan can sıkıcı olayları değerlendirirken Dibiç de bölüklerin konumunu belirliyordu.

İzvekov'un ilk işi, şoför Şubnikov'un ve eski çarlık subayı Zubinski'nin sabotajını rapor etmek oldu. Olay askeri mahkemenin yetki alanına giriyordu ama bu koşullarda Devrimci Komite mahkemenin erkini üstlendi ve gecikmeksizin araştırmayı başlattı.

Bu küçük cephedeki en yüksek idari organ çevredeki düzinelerce cephede de yetkiliydi. Komitenin merkezi, pencereleri ırmağın yanındaki dik tepelere bakan bir köylü kulübesiydi. Berrak

ve rüzgârsız günlerde kulübe güneş alırdı.

Zubinski merkeze getirildiğinde tam bir sessizlikle karşılaştı. Bunca yürüyüş yapmak mahkumu zayıflatmıştı. Artık geniş kemerini ve tabanca kılıfını takmıyordu. Şapkasındaki kızıl yıldız da artık yoktu. Ama yeni ütülenmiş gibi duran tozlu üniforması güçlü vücudunda iyi duruyordu. Gözlerini kırpmadan İzvekov'a bakıyordu.

"Şimdi devrimci askeri komitenin karşısındasın," diye konuştu İzvekov, "Bu komite seni Sovyetler'e karşı suç işlediğin için yargılayacak. Adını ve kökenini tam olarak söyle."

Zubinski hiç duraklamadan yanıtladı, sonra kaşlarını kaldırıp dalkavukça sordu:

"Neyle suçlandığımı lütfen söyler misiniz?"

"Planlanmış sabotajdan suçlanıyorsun. Kızıl Ordu'ya zarar verme girişiminde bulundun. Bir arabayı devre dışı bıraktın. Hizmet ettiğin manganın arabasını..."

"Nasıl?" diye sordu Zubinski şaşırarak.

"Nasıl yaptığını mahkemeye anlat."

"Yapmadığım bir şeyi anlatamam."

"Manyetonun içinden şalteri hangi amaçla çıkardın?"

"Şalteri ilk kez duyuyorum. Nedir o? Belki şoförle önde otururken ayağım bir şeye çarpmıştır. Ben arabalardan anlamam. Sadece atları bilirim."

"Şu soruya yanıt ver," dedi askeri komiser sert bir dille, "bile bile neden zarar verdin?"

"Böyle bir soruya nasıl yanıt vereyim. Benim arabaya zarar vermem çok saçma olur. Arabayla gitmeyi yürümeye yeğlerim."

İzvekov ısrar etti, "Şimdi cephedeyiz," dedi "sen bir askersin ve işlerin nasıl olduğunu bilirsin. Yolculuk sırasında araştırma yapacak zamanımız yok. Kısaca şuna cevap ver, planladığınız gecikme sırasında Şubnikov motora bakarken ona neler fısıldıyordun?"

"Onun bir eşek olduğunu haykırmak istemiyorum. Durmamızın nedenini bulamazsa içeri gireceğini söyledim. Yüzünüze bakmaktan utanıyorum, komiser yoldaş ..."

"Bana yoldaş deme."

"Anlıyorum. Siz şimdi yurttaş yargıçsınız, değil mi?"

"Şubnikov'a kendisini İzvekov'a önerenin ben olduğumu söyledim."

"Şubnikov'u niye önerdin?"

"Birinci sınıf bir makine ustasıdır. Bunun dışında Şubnikov'un kendi arabasına özen göstereceğini düşündüm. Ona bir şey olmasını hiç istemez."

Zubinski omuzlarını silkti, ağzını kıvırdı. Kiril ona kurnazca baktı.

"Kendi arabası mı, nasıl oluyor bu?"

"Devrimden önce Mercedes onundu."

"Niye bunu daha önce söylemedin?"

Komitenin öteki üyeleri hemen İzvekov'a döndüler. Kiril ise eline bir kalem almış önce bir ucunu sonra öteki ucunu masaya vurarak onunla oynuyordu şimdi.

"İki gündür aralıksız eğer üstündeydim," dedi Zubinski, "düşünecek zaman yoktu. Şubnikov'un bizi böyle bırakacağını sanmazdım. Ama sonuçta böyle oldu."

"Ne oldu?" diye sordu askeri komiser.

Yeni bilgilerden hoşlanmayan İzvekov kalemle oynamaya devam ediyordu. Şubnikov'la yolculuğa çıkmak kendisine karşı işlenmiş bir suçtu. Şubnikov'u kendisi araştırmalıydı. Kişisel nedenler yüzünden, şoförden hoşlanmadım diyerek sorumluluğu üstünden atamazdı. Gerçi Şubnikov'la araba ilişkisini soracak zaman da yoktu. Bütün bunlar araştırmayı güçleştirmişti. Belki de tam tersi bir durum ortaya çıkıyor, her şey daha basitleşiyordu. Soruşturma hakiminin görevi neydi peki? Kendi çıkarımlarından sonuca ulaşmak mı, sanıklara davanın muhtemel sonuçlarını söylemek mi? Ama Kiril kendini yargıçlığa hazırlamamıştı. Eskiden soruşturma ve ceza verme işi ayrı ayrıyken şimdi ikisini de üstlenmesi gerekiyordu. Fakat görünüşte böyleydi bu. Ceza kararının verilmesi ön soruşturma gerektiriyordu. Kiril soruşturmalı, düşünmeli ve ceza vermeliydi. Bilinci, bunların onun devrimci görevlerinden biri olduğunu söylüyordu ona. Eskiden ne araştırma ne de soruşturma yapılırdı. Çarlık hukukuna göre dava da yoktu. Devrimin getirdiği bir yargıydı bu. Eskiden ne sorgu hakimi ne de soruşturma vekili bulunurdu. Kiril bir devrim-

ciydi, kanunun hükümlerini düşünmeden devrime neyin yararlı olduğuna dikkat etmeliydi. Nerden bakılırsa bakılsın, Şubnikov ve Zubinski sabotaj yapmışlardı.

Kiril kalemle oynamayı aniden bıraktı. Kalemin, parmaklarını kirleten sivri ucuna baktı. Sonra hafifçe güldü. Mendilini çıkarıp parmaklarını temizlerken, "Nasıl oldu böyle?" diye tekrarladı.

Zubinski de hafifçe gülümsedi, "Sanırım bir hata var," dedi.

"Hayır bir suç işlendi," dedi İzvekov üstüne bastırarak.

"Bu bir suçsa en azından ben yapmadım."

"Kimin suçu öyleyse? Daha açık ol!"

"Bilmiyorum ama bence Şubnikov'un işi bu. Ama ben suç işlemedim."

"Yani Şubnikov'u mu suçluyorsun?"

"Böyle bir suçlama için nedenlerim yok."

"Onu uzun zamandır tanıyor musun?"

"Ben at yarışına giderken, o da olurdu. Ama sonra otomobillere merak sardı. Daha seyrek görüşmeye başladık. O bir sporcudur."

"Bir sporcu," diye bağırdı icra komitesi üyesi. İzvekov'a hayretle ve acıyarak bakıyordu.

"Şubnikov arabayı bilerek bozamaz. Bu benim atların yulafına cam katmama benzer."

"Ama bozdu, değil mi?" diye sordu İzvekov.

"Belki de Mercedes'ini korumaya çalışıyordu," dedi Zubinski de aceleyle, "araba cephede zarar görebilirdi."

Askeri komiser sabırsızlıkla araya girdi "Bu açık," dedi, "yani delillere göre arabayı cephede kullanılmasın diye bozdu."

Zubinski görkemli üniformasının vatkalı omuzlarını kaldırdı, "Böyle bir şeyden kuşkulansaydım Şubnikov'u duvara ben dayardım."

"Her şey açık," dedi askeri komiser.

Üçü bakıştılar. Kiril muhafıza Zubinski'yi götürmesini söyledi.

Şubnikov'un sorgusu ise, suçlandığı için farklı bir havada geçti.

Viktor Semyonoviç sinirliydi. Sanki bir şey olacakmış gibi sürekli muhafızlara bakıyor, konuşurken duraksıyor cümleleri havada kalıyordu. Sanki mazlum mu saldırgan mı hangi tavrı ala-

cağına karar verememiş gibiydi fakat gözlerinden hayatının söz konusu olduğunu anladığı belliydi. Bir anda yaşamı kibrit alevi gibi sönebilirdi. Yaşı, doğumu ve benzeri konularla ilgili bilgileri aktarırken kuşkuyla sordu:

"Nasıl bir mahkeme bu? Yolculuk sırasında mı kuruldu? Mahkemeler kentlerde, düzgün koşullarda ve uygun bir biçimde olur. Burada mürekep hokkanız bile yok."

Ona orduda olduğunu söylediler ama karşı çıktı:

"Hayır," dedi "ben ordu mensubu değilim. Saralı olduğum için görevden muaf tutuldum. Elimde muaf tutulduğuma dair bir yazı da var, bakın."

Kocaman cebinden kimisi eski kimisi yeni bir sürü kağıt çıkarıp aradığını bulmak için hepsini masaya dağıttı. Elleri sözünü dinlemiyordu. İcra Komitesi üyesi bütün kağıtları toplayıp Şubnikov'a verdi.

"Davayla da ilgisi yok ama, suçluya bir sorum var. Kişisel nedenlerden soruyorum. Bir sporcu ötekine sorabilir. Zubinski, Saratov'da otomobil yarışlarında birinci geldiğini söylüyor, doğru mu bu Şubnikov, söyler misin?"

Şubnikov kollarını salladı, "Hayır yalan!" diye bağırdı, "Yalan söylüyor. Hayatında hiç direksiyona geçmemiştir. Bir sporcu da değildir. Hatta binici de olamaz. Hangi ata oynadığını öğrenmek için çevremde dolanır. Saratov'da herkese sorabilirsiniz. Bu yüzden düzgün bir mahkeme olması için kentte olmalıyız diyorum. Orada tanıklar vardır. Otomobil yarışlarında kimin birinci geldiğini söyleyeceklerdir."

"Kim birinci gelmişti?" diye sordu İcra Komitesi üyesi.

"Kimin geldiğini size söylerler. Birinci gelen hep Şubnikov'dur."

"Yani Zubinski otomobilden anlamaz, değil mi?"

"O sadece terzilerden anlar," diye bağırdı Şubnikov kibirli bir edayla. Alçak sesle devam etti, "Bugünlerde herkes motordan anlıyor. Öğrenmesi çok kolaydır."

Durgun gözlerini İzvekov'dan ayırmıyordu. Sonra gülerek ekledi: Bir insan araba kullanmasa da motordan anlayabilir. Belki Zubinski de böyledir. Ben anlayamadım."

"Otomobil yarışlarına kendi otomobilinle mi katılıyordun," diye sordu İcra Komitesi üyesi.

Şubnikov kapıya bakıp duraksadı, "Çeşitli kereler katıldım."

"Bozduğun Mercedes bir zamanlar senin miydi?"

"Ben onu bozmadım. Neden böyle bir şey yapayım. Eğer sen bir sporcuysan arabanın Mercedes değil, bir Mercedes Benz olduğunu anlardın."

"Sana sorulana cevap ver," dedi İzvekov, "o Mercedes senin miydi?"

"O Sovyetler'indir," diye bağırdı Şubnikov.

"Zubinski beni ele mi verdi? Evet eskiden benimdi. Ama benimken saat gibi çalışırdı."

"Ve sonra sen onu bozdun."

"Ben mi? Hep ben. Yalnızca ben! Ben olmasaydım Saratov garajı mezarlık gibi olurdu. Her şeyi ben tamir ediyorum. Bir de bozmaktan bahsediyorsunuz. Sovyetler'in mallarını koruyorum. Sovyet malları normal mallardan dört kat daha çabuk bozuluyor. Öğrenmek isterseniz istatistiklere bakın. Yola çıkarken motorun yorgun olduğunu komiser yoldaşa söyledim. Motoru kim yordu? Ben mi? Beni garajdan Sovyetler'in mallarına özen göstermem için kiraladılar. Onlara neler olduğunu görünce yüreğim yanıyor..."

"Yeter," diye kesti İzvekov, "Zubinski, şalteri senin çıkardığını arabanın bu yüzden cepheye gidemediğini söyledi."

"Zubinski yalan söylemiş. Onun bir laf ebesi olduğunu görmüyor musunuz?" diye bağırdı Şubnikov, hemen elini ağzına götürerek, "Benim motora bir şeyler yaptığımı söylüyor, çünkü motordan anlamıyor. Bunların hepsi yalan."

"Motordan anlamadığına göre şalteri çıkaramaz," dedi İzvekov da, "o zaman senin yaptığını söylerken haklıydı. Suçunu itiraf ediyor musun?"

Şubnikov çevresine bakındı ve sustu. Sanki konuşması salyalarla kesiliyormuş gibi ağzını gittikçe daha sık siliyordu. Gözleri karardı.

"Bunu niye yaptığını söylemezsen Zubinski'nin tanıklığını kabul edeceğiz. O senin eskiden sahip olduğun arabayı korumak

için motoru bozduğunu söylüyor. Soruma yanıt ver şimdi, kaçacak mıydın?"

Şubnikov "Tamam," dedi, kafasını sallayarak, sessizce, "Zubinski bana kazık atmak için yalan söylemiş. Eski bir tüccar olduğum için kimsenin bana inanmayacağını düşünmüş. Tamam doğru ama o da bir proleter değil."

"Daha açık konuş."

Şubnikov yüksek sesle saçmaladı: "Konuşmam yeterince açık. İncil'e elimi basarak yemin edebilirim. Şimdi yazın. Kalemle de olsa fark etmez."

Gömleğinin yakasını açtı, dudaklarında salyalar birikmişti. Yüksek sesle soludu, sonra kelimeler ağzından hışımla çıktı,

"Zubinski Beyazlar'a kaçmak istiyordu. Benimse böyle bir isteğim yoktu. Beni kafama kurşun sıkmakla tehdit etti. Kimse farkına varmadan arabayla bir gecede Beyazlar'a ulaşabiliriz dedi."

"Bunu ne zaman söyledi," diye sordu İzvekov.

"Araba bozulduğunda. En son bozuluşunda. Ona Beyazlar'ın Penza'da olduğunu söylemişler. Köylüler bizi bekliyormuş. Köyde öyle söylemişler ona. Beyazlar Saratov'a gidiyormuş. Köylülere göre Kızıllar'ın işi bitmiş."

"Kim gidiyormuş Saratov'a?"

"Beyazlar. Mironov ve yandaşları. Her şeyi açıklayacak zamanı yoktu. Acele ediyordu. Düşünmenin çok geç olabileceğini söyledi, hepsi bu. Her şey ondan geldi, Zubinski planladı yani. İşte duydunuz. Şimdi neler olacağını görelim."

Şubnikov öyle derin bir iç çekti ki, neredeyse kulübe yıkılacaktı.

"Sana şalteri çıkarmanı emretti mi?"

"Arabayı ne yapıp et boz dedi."

"Sen de şalteri söktün."

"Yoldaşlar!" dedi Şubnikov, "İzvekov Yoldaş, böyle bir şeyi kendi irademle yapar mıyım? Ancak silah zoruyla, ölüm tehdidiyle olur bu. Nasıl karşı gelebilirdim."

"Bu ihaneti bana söyleyebilirdin," dedi Kiril, "Zubinski istasyona giderken bir tehlike yoktu."

"Zubinski istasyona cebinde şalterle gitti," dedi Şubnikov umutsuz bir sesle. Sonra bir an sustu.

"Beni aldattın, Zubinski'yle ilgili gerçeği benden sakladın," dedi Kiril.

"Bu yüzden mi suçlanıyorum?" Şubnikov diz çöker gibi öne eğildi, "Sadece bu yüzden mi? Korktum ben. Bana inanacağınızı düşünmedim. İzvekov Yoldaş, kişisel nedenlerden ötürü beni bağışlamazsınız diye düşündüm."

Yüzü sararan Kiril sert bir edayla sordu, "Hangi kişisel nedenler?"

Komitenin iki üyesi bir kez daha ona baktı.

Şubnikov masum bir ifadeyle "Şimdi açıklamayacağım," diye mırıldandı.

"Her şey bir yana, sen bir alçaksın," diye bağırdı İzvekov, "daha Saratov'dayken Beyazlar'a kaçmak için gizlice anlaştığınız doğru mu? Bunu itiraf ediyor musun?"

Şubnikov ellerini kaldırdı ve bir an öyle kaldı, "Hayır aramızda gizli bir anlaşma yok. Size anlattığım sadece gizli bir gerçektir. Ben bu şartların kurbanıyım. Tehdit edildiğim için böyle davrandım. Hepsi bu. Ben sözünün eri biriyim, bir kere Sovyetler'e katıldım ve artık geri dönmem."

Askeri komiser sakin bir edayla konuştu:

"Sanırım her şey açık. Sanık arabayı bilerek bozmuştur ve bunu kendi elleriyle yaptığını itiraf etmiştir."

"Kendi elleriyle yaptı ne demek? Ellerim tehdit altındaydı. Ben bir şey yapmadım. Ben bir kurbanım. Beni Zubinski'yle aynı kefeye nasıl koyarsınız? Ne suçum var?"

"Cezan kesildiğinde suçunu anlarsın," dedi Kiril, muhafızlara baktı, "onu dışarı çıkarın."

"Ne cezası?" diye ağladı Şubnikov. Kendini masaya attı: "Cezam verildiğinde çok geç olur. Şimdi öğrenmek istiyorum. Suçumu anlamak istiyorum. Eğer beni suçluyorsanız Zubinski'yle yüzleşmeye hazırım."

"Buna gerek yok," dedi Kiril, komitenin iki üyesine.

Şubnikov isterik bir sesle "Gereksiz mi?" diye bağırdı.

"Belki Şubnikov'un yaşamasına da gerek yoktur. Sen beni hep böyle gördün zaten İzvekov Yoldaş. Senden Lisa'yı aldığım için beni bağışlamadın. Şimdi pençelerinin arasındayım. İntikam al-

maya kararlısın değil mi?"

Kiril adamın feryatlarını bastırdı "Kes şunu," dedi.

"Ağzımı kapatayım değil mi? Bana olan kinin yüzünden böyle davranıyorsun. Hayır, böyle çekip gidemezsin."

Şubnikov gömleğini yırttı. Dudakları titriyor, vahşi bakışlarla bakıyordu. Sonra rengi solup gözleri yuvarlandı. Bağırtılar içinde aniden yere düştü. Vücudu kasılıp gerilmişti. Başı arkaya yuvarlandı. Birkaç kez soluk soluğa kalması dışında nefes almıyordu. Bütün kağıtları da cebinden yere dağılmıştı. Herkes ayağa kalktı, sessizce onu izliyorlardı. Askeri komiser bir sigara sarıp yaktı, şimdi mahkumu dumanların arasından şaşılaşmış gözlerle seyrediyordu.

"Belki onu dışarı açık havaya çıkarmalı," dedi İzvekov titreyen bir sesle.

Kimse yanıt vermedi. Bir iki dakika öyle durup mahkuma baktılar.

Askeri komiser sakin ve acıyarak konuştu:

"Daha önce de böyle tipler gördüm. Bazıları bu gösteriyi daha gerçekçi yapıyor. Doktorları bile yanıltıyorlar."

Sonra pencereye gidip kafasını arkaya attı. Sözcüklerini sigara dumanının arasından seçer gibiydi:

"Ayağa kalk Şubnikov. Her şey açık."

Ama Şubnikov debelenmeye biraz daha devam etti.

"Onu koridora götürün," dedi İzvekov.

Muhafızlardan biri tüfeğini kapının pervazına dayadıktan sonra Şubnikov'u omuzlarından kavradı. Sonra onu odadan çıkardı.

Aralarındaki görüşmede üçü de Şubnikov'un suçunun sabit olduğunda birleştiler. Sabotajı tek başına yapmıştı, Zubinski de Kiril tarafından suç anında Şubnikov'la konuşurken görüldüğü için suçlanıyordu. Şubnikov Zubinski'yi kendi cezasını hafifletmek için suçlamıştı. Suçu kendisine attığı için Zubinski'den öç de almak istiyordu. Bunun tersi akla uygun değildi. Ayrıca, herkes onun suçlu olduğunu bilse de Zubinski'yi suçlayacak deliller de yetersizdi. Ama bu adam başka suçlar da işlemiş olabilirdi. Çok acele bir karar vermemek için bunların ortaya dökülmesi bir yana bırakıldı. Daha doğrusu Zubinski'nin durumuyla ilgilenme

sorunu ertelendi. Şartlar elverirse Saratov'a gidecekti.

Üç hakim de her noktada uyuşuyordu, öyle ki ne ceza verileceği konusunda da hemfikirdiler. Ama İzvekov, beklenmedik bir şekilde verilen cezaları onayladığını fakat imzalamayacağını söyledi.

Kiril bu tavrının şaşkınlık uyandıracağını biliyordu. Yoğun bir sessizlik olmuştu. O da bakışlarını indirip yoldaşları gibi sessiz kaldı. Onlar sormadan çok zorlanarak sözüne devam etti:

"İmzalamamak için özel nedenlerim var."

Bu sözler gerginliği azaltacağına artırdı.

"İkiniz de Şubnikov'un kendisine kin duyduğum için böyle davrandığımı iddia ettiğini duydunuz. Ben sizin ya da başkalarının bunun gerçek olduğu hakkında kuşku duymanızı istemiyorum."

"Ama onu cezalandırmamızda yardımcı oldun," dedi Askeri komiser.

"Bunun ileride kuşkuyla karşılanacağını göremedim. Aslında suçlanan da davanın adil görülmediğini düşünüyor."

"Peh," dedi İcra Komitesi üyesi, "nelere takıyorsun. Karşıdevrimciler her şeyin doğru olup olmadığına mı bakıyorlar? Devrim'den bile kuşkulanıyor onlar."

"Beyaz Muhafızlar'ın bizim için ne düşündüğü umurumda değil. Ama bir devrimcinin kişisel durumlardan etkilendiğini düşünüp kuşkulanmalarını istemiyorum."

"Sonuçta nedir bu? Bir aşk meselesi mi?" diye sordu askeri komiser umursamaz bir tavırla.

Kiril'in yüzü sararıp soldu, sonra yeşilleşti. Gözleri garip bir biçimde ışıldıyordu.

"Kesinlikle öyle," dedi her heceyi vurgulayarak.

"Karını mı aldı? Lisa ya da benzer bir isimden söz etti, öyle değil mi?"

"İstersen bunu tartışmayalım."

"Yoksa sen ölüm cezasına mı karşısın," diye bağırdı İcra Komitesi üyesi.

Kiril pencereye doğru yürüdü. Bu arada ikisi gözleriyle onu izliyordu. Muhafızların Şubnikov'u götürdüğünü üçü de gördü. Adımları canlıydı.

"Koruduğun adam gidiyor. Bir keman gibi sağlam," dedi askeri komiser.

Kiril döndü:

"Ben kendimi savunmuyorum. Bizi savunuyorum."

"Bu işten temiz ellerle mi çıkmak istiyorsun?"

"Bu temiz bir iş değil mi? Bu çakal saçma açıklamalarla her şeyimizi bozdu. Böyle bir şeye izin veremem."

"Yani sen kaçıyorsun," dedi İcra Komitesi üyesi, dokunaklı bir ses tonuyla, "bu kışkırtmalara kapılıyorsun."

Kiril kapıya yürüyüp tokmağı tuttu, "isterseniz partili tutumumu araştırır, ölüm cezasına karşı olup olmadığımı sorarsınız. Hayır. Bu davada ölüm cezası gereklidir. Ama Şubnikov'un cezasını imzalamayacağım."

Kapıyı itip çıktı. Çevresine bakındı ama mangasından kimseyi göremedi. Yalnızca sundurmada Kızıl Ordu'dan bir haberleşme görevlisi duruyordu. Sokaklar, evlerin avluları, köyün arkasındaki tepeler bile boştu. Karşıya geçip iki ya da üç evin önünden yürüyünce kendini meyve bahçesinin önünde buldu. Kiril bahçenin kırık çitinden içeri girdi.

Belli ki, meyve bahçesi terk edilmişti. Çalılarla kaplı bir oyukta meyvelerin ağırlığından eğilen elma ağaçları duruyordu. Bektaşi üzümlerinin dikenli asmasına kahkaha çiçekleri sarılmıştı.

Kiril ortasından yarılmış bir elma ağacının yanında durdu. Genç bir kütükten, insan koluna benzeyen, yapraklarla kaplı uzun büyük bir dal uzanmıştı. Kütüğün yarısındaki gövde kupkuruydu. Diğer yarısında ise, ağacın kabuğu içe kıvrılıp yaşayan yüreğini koruyordu. Kiril elini ağacın üstüne koydu. Terk edilmiş meyve bahçesinden edindiği izlenimler onu kötü etkilemişti. Ama gözlemleri hakkında düşünürken bir anlık zayıflıkla hemen karar verdiğini ve görevini tam olarak yerine getirmediğini söyleyen yoldaşlarının haklı olduğunu geçirdi aklından. Göreviyle ilgili birine hesap vermesi gerekiyordu. Bu bir hakim de olabilirdi. Kendisi de Şubnikov'a hakimlik yapmıştı.

Kiril, Anoçka'nın şaşırtıcı bir duruluktaki gözlerini üzerine diktiğini düşündü. Bunu ona söylemese de, Anoçka, Kiril'in, Lisa'nın kocasından nefret ettiğini düşünüyordu. Kişisel bir nefret-

ti bu. Belki Kiril Lisa'yla yeniden karşılaşabilirdi. Lisa bir şey demese de oğlumun babasını öldüren bu adamdır derdi. Kiril'in annesi de sessiz kalır ama yine de gözlerini dikip aklından bunu geçirirdi. Böyle söylentiler olmasın diye kişisel ilişkilerini işlerine karıştırmamalıydı. Şubnikov davasını araştıran yoldaşları olayın İzvekov'la ilgisini araştırmamışlar mıydı? Askeri komiserin dediği gibi, gizlense de ortada bir aşk meselesi vardı. Bu gerçek herkesten gizlenemezdi tabii ki.

Ama cezayı imzalamamasının yapay bir önemi mi vardı. Şubnikov'un işlediği suç için alacağı ceza belliydi. Onun ölüm cezasını hak ettiğini düşündü Kiril, kararı imzalamaması neyi değiştirecekti ki. Evet çok şey değişirdi. İmzalamayarak Şubnikov'u Kiril'in mahvettiği iftirasının asılsızlığını herkese kanıtlayabilir, devrimi ve onun bir askerini kirleten yalanı ortaya çıkarabilirdi. Evet Kiril haklıydı.

Birden yeni bir fikirle sarsıldı. Peki ya Şubnikov yaşarsa ne olacaktı? Her şeye rağmen hakimler hafif bir ceza verebilirlerdi. Bu durumda Şubnikov kışkırtmaların başarılı olduğuna sevinir miydi?

Kiril yumruğunu elma ağacının yarılmış gövdesine dayadı. Duyduğu acı, onu, yeniden dünyaya döndürdü. Yapraklarla kaplı dallara bir kez daha baktı. Ağaç, gökyüzüne tek bir dalını uzatmıştı. Bunu garip buldu Kiril. İşi bitmiş olduğu halde ağaç, varlığına öfkeyle ve sımsıkı sarılmıştı. Yapraklı bir dalı çılgın bir coşkunlukla besliyordu. Yaşamayı becerebilecek miydi peki? Hayır, yeni sürgünler çıkacak ve bunlar kalan son özsuyunu da emecekti. Bu da uzun sürmeyecek ve yarık gövde kuruyup bir kütük oluverecekti. Solan dallarını döküp bir daha hiç yeşillenemeyecekti. Eğer böyle ölü bir bahçe canlanırsa bütün eski kütükleri kaldırmalı, toprağı çapalamalıydı.

"Hayır tabii ki, ölüm cezasına mahkum olacak," dedi Kiril yüksek sesle.

Birdenbire silah sesi duydu.

Kafasını kaldırınca komşu avlunun dibinde bir depo gördü. Bir Kızıl Ordu askeri, tüfeğiyle deponun önünde duruyordu. Kiril dönünce asker aceleyle deponun kapısına gidip sürgüyü kur-

caladı. Kiril mahkumların burada tutulduğunu anladı. Sorgudan sonra bir muhafız, Şubnikov'u bu yöne doğru götürmüştü. Kiril askerin yardımına koştu.

Sağlam ahşap bir yapı olan deponun tavanındaki delikler pencere gibiydi. Köylülerin sığır barakalarının yanına ya da avlunun sonuna kurdukları böyle küçük sağlam yapılarda buğday depolanıyordu.

Sabah buraya getirilen Zubinski ve Şubnikov ilk kez rahatça konuşacaklardı. Volks'tan ayrıldıktan sonra yürürken ya da açıkta yatarlarken yalnızdılar.

Sorgulamadan önce birbirlerine karşı düşmanca davranmışlardı. Şubnikov, Zubinski'yi acelecilikle suçluyor, Zubinski de bütün suçu Şubnikov'un üstüne atıyor, sanki kendisinden başka kimse motordan anlamazmış gibi motoru çok açık biçimde bozduğunu söylüyordu. Karşılıklı suçlamayla ellerine bir şey geçmeyeceğini fark edince anlaştılar. Nasıl kaçabileceklerini düşünmeye başladılar. Ortalık henüz sakinken girişimde bulunmak istiyorlardı. Bölükler harekata katılıncaya dek bekleyeceklerdi. Konuşmaları son derece duygusal bir havada geçti. Şubnikov eski güzel günleri andı. Ambardan aldığı buğday tanelerini çiğnerken bağırdı:

"Bu allahın cezası iç savaş, ne çok yetenekli insanı yok etti. Mesela ben, gerçek bir yetenektim. Ama neye yarar. Şu anda bütün yeteneğimiz hapisten kaçmaya yarayacak."

"Bunu beceremedin," dedi Zubinski. Kömür parçalarıyla oynuyordu.

"Kimin hatası bu? Senin."

Yine kavga etmek üzereydiler. Fakat Zubinski'yi götürmeye gelen muhafız tartışmayı kesti.

"Ne olursa olsun itiraf etme," diye fısıldadı Zubinski, Şubnikov'a.

Dönüşünde, Devrimci Komite tarafından yargılandığını ve kendisinin de her şeyi reddettiğini söyledi.

"Adımlarına dikkat et, kendini kaybetme," diye azarladı Şubnikov'u Zubinski.

Sorgudan sonra birbirlerine yararları dokunur umuduyla ve dikkatli davranmak kaygısıyla birbirlerinden ayrılmadılar. Ama

birbirlerine kaba davranıyor, saldırıyor, umutsuzca kavga ediyorlardı. Zaten böyle yapmasalar korkudan tüyleri diken diken olacaktı. Paniklerinin üstesinden öfkelerini boşaltarak gelmeye çalışıyorlardı. Şubnikov Zubinski'nin kendisini ele verdiğini söylüyordu durmadan.

"Ne sayıklıyorsun sen? Ben sadece gerçeği anlattım. Motordan anlamam dedim, hepsi bu."

"Hayır öyle değil. Yarışlara katıldığını söylemişsin. Eğer bu doğruysa motoru bozan sensin."

"Seni aptal seni, kapana kısılmışsın."

"Boşuna kurtulmaya çalışma, cebinde şalterle giden kimdi?"

"Senin ceplerinin neyle dolu olduğunu ben nereden bileyim peki."

"Ben senin cebine ne doldurduğunu biliyorum, bunu İzvekov da biliyor."

"Saçmalıyorsun," dedi Zubinski kibar bir edayla.

"Senin için vurulmama göz yumacağımı mı sanıyorsun, yanlış adama oynadın züppe."

"Belki de sen benim senin hesabına vurulmam gerektiğini düşünüyorsundur."

"Senin hesabına göre."

"Evet, ekselansları. Ceplerimi iyice aramadın."

"Hakkına düşeni alacaksın. Saf değiştirmek dürüst bir oyundur. Benim boğulmamı istiyordun, değil mi? Ama seni dibe ben göndereceğim. Beni buna senin zorladığını artık onlar biliyor. Sanırım kaçmak da istiyordun."

"Kendi hayatını benim canım pahasına satın alabileceğini sandın değil mi?" dedi, Zubinski soğuk bir tavırla.

"Cehenneme kadar yolun var, it oğlu it!"

Şubnikov deponun loş ışığında Zubinski'nin, elini üniformasının içine daldırdığını ve hemen çektiğini gördü. Viktor Semyonoviç sadece ağzını açabilecek zaman buldu.

Zubinski onu çok yakın mesafeden tek atışla vurmuş ve bu işi çok ustaca yapmıştı. Sonra deponun tavanından süzülen ışığa doğru iki adım attı. Bakışlarıyla paltosunu ve pantolonunu taradı. Onları sol eliyle silkelerken sağ eliyle de tabancasını kaldırdı.

Kilitle uğraşan muhafızın kapıyı açmasını bekliyordu.

Depo ışıkla dolar dolmaz Zubinski ateş etti. Fakat Kızıl Ordu askeri tüfeğiyle göğsüne vurup onu yere yıktı.

Tam o anda hızla depoya dalan Kiril, tabancayı Zubinski'nin titreyen elinden almaya çalıştı. O sırada bir kere daha ateş edildi. Sonra İzvekov silahı aldı. Zubinski'ye dönüp, onun kollarını arkasında kavuşturdu. Kızıl Ordu askeri, Kiril'e dışarıdan hasır lifi getirmesini söyledi. Zubinski'nin kollarını uzun, nemli, esnek liflerle bağladılar.

Şubnikov yüzü yere dönük, bacakları açılmış yatıyordu. Başındaki öldürücü yaradan kan akmıyordu.

Zubinski'nin mermisinin omzunu sıyırdığı Kızıl Ordu askerinin üniformasının kolunda ise kırmızı bir leke oluşmuştu. Kiril muhafızın tüfeğini almak istedi ama o buna izin vermedi.

"Hayır bu yasak, benim yerime bir başkasını göndersinler komiser yoldaş, yerimi şimdi bırakamam."

Kiril, Zubinski'yi kulübeye götürdü.

Mahkumların iyi aranmadığı ortaya çıkmıştı. Zubinski'nin üniformasının kolunda küçük bir tabanca cebi vardı. Olayın soruşturması on beş dakikadan az sürdü. Komite mahkumu, başında bir muhafızla cephede tutmanın zor olduğuna karar verdi. Yaptıkları yüzünden kurşuna dizilecekti.

Manga yazıcısından mürekkep buldular. Kirli ve paslı kalemi Kiril özene bezene temizledi.

Kararı düzgün ve okunaklı yazısıyla ilk imzalayan oydu. Kalın bir "Z" yazdı.

YİRMİ ALTI

Ertesi sabah İzvekov ve Dibiç, atla gezinerek manganın ve müfrezenin durumunu teftiş ediyorlardı.

Komite, Dibiç'in, isyancıların kuşatılması esasına dayanan planını onaylamıştı. Plan, arazinin özelliklerinden yararlanılmasını öngörüyordu. Manga, Hvalinsk müfrezesine ilk katıldığı yerdeydi. Kuzeydeki tepenin biraz aşağısına inerek huşağaçlarıyla kaplı mezarlığa yerleşmişti. Manga şimdi esas konumundaydı. Bir bölümü de Repyovka'nın doğusundaki karayoluna konumlanmıştı. Ön saldırı buradan yapılabilirdi. Manganın geri kalan bölümü de güneydeki tepeye dağılmıştı. Tepenin ağaçlı yamaçları batıdaki ormanla birleşiyordu.

Ağaçların sıklaştığı ormanın üstlerinde yol da olmadığından ilerleme olanaksızdı. Oraya ulaşan tek yol Repyovka'dan geçiyordu ve o da isyancıların elindeydi. İzciler gün doğarken yolda düşmanın hareketlendiğini görmüşlerdi. Gruplar ormana çekildi, sadece tek müfreze bulunduğu yerde kaldı.

Batıdaki doğal engelin tam bir kuşatmayı güçleştirdiği apaçık belli olmuştu. Düşman ya ormanda savaşacak ya da ormanın derinliklerine dağılacaktı. Düşmanı ormanda takip etmek için İzvekov kanatları güçlendirmeyi önerdi. Dibiç bu öneriyi benimsedi. Karayolunda dört nala giderek çeşitli grupları doğu hattına yöneltti.

Kiril güneydeki tepede tek başına kalınca atından inip küçük koruyu boydan boya yayan geçti.

Sabahki kamp ateşleri yeni sönmüştü. Kızıl Ordu askerleri tek başlarına ya da üçlü dörtlü gruplar halinde şarkı söylüyordu. Grupların sadeliği Kiril'i şaşırttı. Alınacak bölge etrafında oluşturulan zincir ne kadar zarifti. Manga, yola koyulduğunda bayağı güçlü görünüyordu. Otların arasından sönmüş kömür kokuları geliyordu. Biri coşkulu ama tek düze bir sesle şöyle dedi:

"Bir yavru köpeğim vardı eskiden, akıllı bir şeydi. Onunla

tavşan avlardım."

"Dur biraz. Niye onu yanında taşırdın?"

"O benim kozumdur. Ne dersin buna?"

"Beni köpek muhabbetiyle uyutacağını sanma. Koz olan maçadır, kupa değil."

"Maça mı?" dedi coşkulu olan, "Kusura bakma ama bende ondan yok."

Kiril birkaç adım atıp koruya baktı. Ateşten uzakta, Tatarlar gibi ayaklarını altlarına almış iki Kızıl Ordu askeri "avanak" denilen bir oyunu oynuyor, kağıtları masa gibi kullandıkları bir küreğe vuruyorlardı. Kiril askerleri hemen tanıdı.

Volks'tan başlayan yürüyüşün daha ilk gününde Kiril'in ilgisini çekmişlerdi. Kiril onlara bir hikaye anlattı, yaşları farklı olsa da kan kardeşi olan iki askerin öyküsüydü bu.

İpat İpatiev ve Nikon Karnokov aynı bölükteydiler. Aynı savaşta yaralandılar, İpat hastaneden arkadaşından daha önce çıktı ve bir kez daha cepheye gitti. Nikon Ekim Devrimi sırasında Moskova'daydı. Köyüne dönmeden önce seyyar satıcılık yaparak biraz daha para kazanmayı düşünüyordu. Fakat ne kadar çabalarsa çabalasın para biriktiremiyordu. Sattıklarının fiyatlarını artıramadan değerleri düşüyordu. Kentte böyle dolanıp dururken bir gün, Sukharevka pazarına yapılan bir baskında serserilikten yakalandı. Bu baskını şimdi bir Kızıl Ordu üyesi olan asker İpat'ın devriyesi yapmıştı. İpat onu zor durumdan kurtardı. Sonra Çekler'le savaşmak üzere cepheye gitti. Orada gözünden yaralandı ve tedavisi için Moskova'ya gönderildi. Hastaneden çıkınca Nikon ona odasında baktı. Bundan sonra hiç ayrılmadılar.

İkisi de Saratovlu ama farklı bölgelerdendi. İpat'ın köyü Beyazlar'ın, Nikon'un köyü ise Sovyetler'in elindeydi. Saratov'a gelince İpat, köyüne gidemeyeceğini anladı. Nikon'a Kızıl Ordu'ya girmeyi önerdi. Oysa o buna pek istekli değildi. Dolaşmaktan bıkmıştı. Fakat İpat kolaylıkla ikna edebilen bir yapıya sahipti. Nikon boyun eğdi. Baştan karşı çıkmasına karşın sonunda kabul etmişti.

Yürürlerken İpat ve Nikon'u inceleyen Kiril, Dibiç'e Tolstoy'un, askerleri nasıl türlere ayırdığını anımsattı. Bu sınıflandır-

ma onu çok etkilemişti. Nikon'u yumuşak başlılar sınıfına soktular. İpat ise otoriter bir yaratılıştaydı. Her ikisi de geleneksel Rus askerlerinin niteliklerinden farklı özelliklere sahipti. Nikon bir hayalciydi. Düşlerinin bir gün gerçekleşeceğini umarak koşullarını düzenlemeye uğraşırdı. İpat'ın otoriterliği de çağının belli başlı özelliklerini taşıyordu güçlü devrimci asker; özellikle de ideali bir işçi asker olmak olan –Kızıl Muhafız tipiydi. Karpatlar'ı geçip Orşa'ya geri çekildikten sonra Almanlar'ın Ukrayna'dan sürülmesine yardım etmişti. İsyancı Çekleri kovalamış, savaşın bilinmeyen yönlerini en uç noktada yaşamayı hedeflemişti. Savaş onun için sinir bozucuydu, hiçbir şekilde önlenemeyen ama aynı zamanda aşılması gereken bir engeldi.

Yaprakların arasından kağıt oynayanlara bakarken, Kiril, Dibiç'in İpat'la Ritişçevo'da ilk karşılaşmalarıyla ilgili izlenimini ve Pastuhov'un konuşmasını anımsadı.

Dibiç yazar için "O da Hvalinsk'dendir," demişti.

"Ama o Hvalinsk'e dönmek istemiyor," dedi Kiril, bunu fark ederek.

"İpat onu doğru değerlendirmiş. Pastuhov'un Saratov'dan kaçıp Beyazlar'a katıldığını biliyor muydunuz?"

"Gittiğini biliyorum..."

Cümlesini tamamlamadan Dibiç içini çekti.

"Güzel bir karısı vardı. Eve döndüğümde ben de bir Asya bulacağım."

Utangaçca İzvekov'a baktı, atını çevirip yürüyüş kolundan daha yavaş hareket eden vagonları hızlandırmak için dört nala sürdü.

Bu arada, oyuncular kağıtları küreğe hızla vurmaya ve kendi aralarında konuşmaya devam ediyorlardı:

"Zengin bir adam vardı kardeşim," dedi İpat, oyun kağıtları ile yelpazelenirken, "o kadar zengindi ki yıkanırken süngerini biraya batırırdı. Vay anasını!"

"Hey papazla kızı alamazsın."

"Ben valeyle alıyorum... Sonra bir pazar günü adamlarına süngerini roma batırmalarını emretti. Hiç rom içtin mi? Hayır

mı, normal alkolden üç kat daha serttir. Yüz yetmiş derece. Sonra rom alması için adamını şarap mahzenine gönderdi. Onu banyoya getir... dedi. Yak onu, yansın. Rom yani. Süngeri içine iyice daldır... Ha ha ha! Seni aptal seni, dünü de sayarsan yedinci kez yeniliyorsun!"

"Dünü de sayarsan fazla gerimde kalmamışsın," dedi Nikon. Elindeki kağıtları fırlatarak dirseklerinin üzerinde gerindi.

"Ama skor benim lehime. Kafan fazla basmıyor kardeşim. Moskova'da neden iflas ettiğin anlaşılıyor."

"Çok fazla düşündüğünden göremiyorsun."

İpat ayaklarını uzatıp sırt üstü uzandı. Gözlerini yıldızlara dikti, "Benim sadece iki düşüncem var; biri avlanmak ötekisi de yaşamı adil kılacak şekilde değiştirmek."

"Yaşamı değiştireceksin öyle mi?"

"Biz değiştireceğiz."

"Nasıl?"

"İşte böyle. Bölünemeyen şeyler herkesin olur. Bir atı düşün: Atı bölemezsin, bu yüzden at herkesindir –senin, benim ve herkesin. Herkes saban sürmek, toprağı tırmıklamak zorundadır. İşte ben böyle düşünüyorum."

"Senin kendine ait bir atın var mı?"

"Hayır."

"Haliyle," dedi Nikon küçümseyen bir tavırla, sırt üstü uzanırken.

Biraz düşündükten sonra sordu: "Bölünebilen varlıklar ne olacak?"

"Tam olarak bölünebilenler mi?"

Nikon bir kez daha sessizliğe gömüldü.

"Senin memleketini gördüm," dedi, sonra yeni bir düşünceye daldı.

"Bütün bu kargaşa canımı sıkıyor. Onun üzerine git, bunun üzerine git; sanki ikinci sınıf terziyiz."

"Hayatta kalmayı nasıl başarabildin," diye sordu İpat beklenmedik bir tepkiyle, "ben temkinli olduğum için becerdim. Eğer öyle olmasaydım –gümm!– Göz açıp kapayıncaya kadar beni gö-

türürlerdi. Kent, mujikin bağırsaklarını söküp alır."

"Kent olmadan ne yapabilirler ki?"

"Peki kent onlarsız ne yapar?"

"Saban için demir gerekmez mi? Bunun için demirci kente gider. Tırmık için diş gerekir, yine kente gider. Kağnı tekerleği için kasnağa ihtiyaç yok mu, tabii ki bunun için de kente gider.

"Sen ticaretten dem vuruyorsun," dedi Nikon kurnazlıkla "ama tekerlekleri döndüren kim, işte asıl mesele bu."

"Mujikle iyi geçinmek lazım. Onlarla el ele yürümeliyiz. O zaman her şey farklı olur."

"El ele!" diye güldü Nikon, "Ya mujik ya da karısı hemen iktidar kurar. El ele ha!"

Çalıların arasından beliren Kiril onlara merhaba dedi. İki arkadaş doğruldular.

"Komiser yoldaş," dedi İpat memnuniyetini belli eden bir sesle. "Oturun," dedi Nikon da şaşkınlık içinde. Şapkasını çıkarıp oyun kağıtlarını örttü.

İpat, "Biraz önce tartışıyorduk," dedi canlı bir sesle.

"Unut onu," dedi Nikon elini sallayarak, "bu saçmalıklarla kim ilgilenir?"

İpat istifini bozmadı, "Biraz bekle," dedi ve devam etti, "proletaryayla köylülüğün birliğini sağlıyorduk." Komiserle konuşurken uygun kelimeler seçmeye çalışıyordu.

"Nikon neyin daha önemli olduğunu anlamıyor? Koca mı yoksa hanımın patronu mu; hangisinin önemli olduğunu anlayamıyor. Evi ikisinden biri yönetir."

"Bir atasözü vardır," dedi Kiril, "değirmeni döndüren de yıkan da sudur."

"Bundan ne çıkarmak gerekiyor," dedi Nikon dikkatle.

"Anladım," diye bağırdı İpat.

"Her şeyi yapan halktır, tekerleği o döndürür. Eğer vahşileşmesine engel olmazsan her şeyi yıkıp döker."

"Niye araya giriyorsun? Bırak da komiser yoldaş açıklasın."

"Doğru söylüyor," dedi Kiril, "onu akıllı ve ilerici bir güç yönetmeli. İşçiler böyle bir güç işte."

"Gördün mü bak?" diye yine bağırdı İpat, "Beyazlar, mesela, hem soyluları koruyor hem de köylülerin onları desteklemesini istiyorlar. İnsanları yanlış yönlendirip kafa karıştırıyorlar."

İpat gururla İzvekov'a baktı. Onun kendisini övmesini bekliyordu. Kiril sadece başını salladı. Bu İpat'ı yüreklendirdi. Kişisel bir soru sormak istiyordu.

"Bilinçli biri olduğunuz hemen anlaşılıyor. Bir şeyi merak ediyoruz. Sizi işçi devrimine kişisel bir neden mi sürükledi, yoksa bildiğimiz gibi mi oldu."

Kiril'in yanıtlayacak zamanı yoktu. Oyukta bir tüfek sesi yankılandı. Sonra bir kez daha. Repyovka civarından tepelere ve karayoluna doğru ateş açılmıştı. Bir mermi yaprakları delerek adamların yanına düştü.

Nikon sıçrayıp geriledi, sonra durup:

"Bir ağacın arkasına geçin komiser yoldaş," dedi, "burada onların görüş menzilinde duruyorsunuz."

İpat paltosunun içini çıkardı, oyun kağıtlarını toplayıp yırtık köşelerine dikkat ederek desteledi. Hepsini göğüs cepine koydu, "Bizim durumumuzu anlamaya çalışıyorlar," dedi ağır bir sesle, kelimeleri yaşlı bir adam gibi uzatarak.

"Köyde kamp kurmuşlar galiba," dedi. Kıvrık baş parmağıyla ormanın köşesini gösteriyordu.

"Sizin kanadın başı komutandır," dedi Kiril, "benim yerim de karayolunun arkasıdır. Bu grubun işini hemen bitirmeliyiz."

"Ne zaman istersen," diye yanıtladı İpat ağır, tekdüze bir sesle.

Komiser atına gidinceye kadar onun yanında gitti, eğere tırmanırken de üzengiyi tuttu.

Yolda, Kiril'in karşısına askerleriyle gelen Dibiç çıktı. Karayolundan ilerliyorlardı. Dibiç'in morali yüksekti.

"Düşman rahatsız, sessizliğe dayanamıyorlar, birazdan görüşürüz," diye bağırdı uzaktan.

Durup saatlerini ayarladılar. Komutan elini havaya kaldırdı, komiser de karşılık verip şaklattı, sonra da komutanın elini kavradı. Birbirlerine gülümseyip ayrı yönlere doğru gittiler.

Gece, gökyüzünü kara bulutlar kaplamıştı. Toprağa kalın bir

örtü gibi çöküyorlardı. Yağınur çiselemeye başladı. Bu yoğun rüzgârsız yağmurla çöken sis göz alabildiğine uzanıyor ve etraftaki her şeyin görünümünü değiştiriyordu. Hava çok soğuktu. Dolgu yolun kıyısında yatan askerler yağmurdan korunmak için paltolarına sarındılar.

Kiril birkaç kez döndükten sonra kendine hattın ortasında bir yer seçip uzandı. Sık sık saatine bakıyor ama elleri gittikçe daha ağır hareket ediyordu.

Saldırı kuzeydeki tepenin sağından başladı. Hvalinsk müfrezesinin ilk görevi Repyovka'dan ormana giden yolu kesmekti. Sonra batıya dönecekler ve meyve bahçelerinden ormanın köşesine doğru ilerleyeceklerdi. Repyovka'ya karayolundan yapılacak ön saldırı da aynı anda başlayacaktı. Hvalinsk müfrezesi bölgedeki isyancıları temizlemek için köye girmişti. Harekattaki üçüncü ve sonuç belirleyici görev sol kanadındı. Güneyden ormana yaklaşarak düşmanın ana kuvvetlerini şaşırtacaklardı.

Bütün planı çok iyi kavrayan Kiril, çevreyi önceden sıkıca kolaçan etmişti. Tüm dikkatini yoğunlaştırarak eyleme geçtiğinde uygulamada herhangi bir hata olacağına inanmıyordu.

Sağ kanadın ateş açma zamanı yaklaştıkça endişeleri arttı. Yağmur tepeleri donuklaştırıyor, sis perdesi Repyovka'yı ormandan ayırıyordu. Huşağaçlarıyla kaplı mezarlığa arazi gözlükleriyle bakınca hareketsiz durmak için çok çaba harcaması gerektiğini anladı. Endişesini Kızıl Ordu askerlerinden gizlemeliydi.

Tanıdık bir sesin "Komiser nerede?" diye sorduğunu duydu. Ayağa kalkmadan dönünce karşısında İpat'ın durduğunu gördü. Bir tüfeği omuzuna asılı, diğeri ise silahsız olan Nikon'a çevriliydi.

"Size geldim komiser yoldaş," dedi İpat yüksek sesle.

Dolgu yolun kıyısında durmuş, Nikon'un kolunu tutuyordu.

"Yerini bırakmak için kimden izin aldın," diye sordu İzvekov hemen.

İpat'ın her zaman berrak ve coşkulu olan gözlerinden ümitsiz bir kararlılık okunuyordu. Yüzü bembeyazdı. Kafası sıska boynunun üstünde daha da yükselmiş gibiydi.

"Komiser yoldaş, kaçak Karnokov'u getirmemi emretti. Gere-

ği neyse yapılacaktır."

"Ne? Kaçak mı?"

"Hadi yapmayın," dedi Nikon, gözleri yerde, "açıklayabilir miyim?"

"Acele et!"

"Konuşmaları ben de birçok defa kuşku uyandırdı, komiser yoldaş. Doğduğu köy buraya çok yakın, hemen yandaki bölge."

"Kısa kes!"

"Kısaca anlatıyorum. Savaş boyunca dövüşüp yine de sağ kaldığını söylüyor. Buradayken de numara çeviriyor deyim yerindeyse, daha işin başında yan çiziyor... Kim olursa olsun herkes ardında bir iz bırakır. Biri bir sıraya adının baş harflerini kazır, diğeri bir ağaç diker. Ama ona sorarsanız bizden geriye kokmuş etlerden başka bir şey kalmayacakmış."

İzvekov sabırsızca saatine baktı, "Ne yaptı?" diye sordu.

"Tek gözüm olmasına karşın iyi gördüğümü sanıyorum. Ona, saldıracak mısın, diye sordum. 'Kendin git' dedi bana ve küfür etti, 'köyüme dönüyorum' dedi. Beni de kendi gibi sanıyor. Tüfeğini kapıp köyüne gitmeyeceksin ayyaş kaçak. Seni duvara yapıştıracağız, işte tıpkı böyle dedim ve onu komutanıma getirdim. Komutanım onu komiserime götürmemi emretti. Siz ne derseniz onu yapacakmışım. Vuralım onu komiser yoldaş. Bu alçağın cehenneme kadar yolu var," dedi İpat, acımasızca kestirip atıyordu.

"Anladım. Başka ne var?" dedi Kiril, bir kere daha önce yola, sonra saatine baktı.

"Bak duydun mu?" dedi İpat, Nikon'a doğru tehditkar bir adım attı.

"Savaşta yoldaşlarını ihanete mi sürüklüyorsun," diye sordu Kiril.

"Bunları kendisi uyduruyor komiser yoldaş?" diye yalvardı Nikon, "çok öfkeli."

"Ben mi uydurdum?" diye bağırdı öfkeyle İpat, "İsminin baş harflerini sıraya kazıdın mı, kazımadın mı?"

"Uzun zamandır beni şikayet etmek için fırsat kolluyor. Onu ciddiye almayın, kavga ettik, hepsi bu komiser yoldaş. Kağıt oy-

narken yaptığımız gibi vakit geçirmek istedik."

Nikon, ayakta yeni bot giymiş biri gibi huzursuz duruyor; ayaklarını botlarının içinde oynatıyor, gözlerini yerden kaldırmadan İpat'a azarlar gibi bakıyordu.

"Demek saldırıya katılmıyorsun Karnokov," dedi İzvekov.

"Ne demek istiyorsunuz. Bu benim görevim değil mi? Ben İpat'tan kötü bir asker değilim."

Kiril yanıt vermek üzereydi. Ama inler gibi bir makineli tüfek atışı başladı. Bunu tüfek takırtıları izledi. Sağdan çığlıklar geliyordu. Kiril, durumu hemen kavradı ama ateşin hangi yönden açıldığını anlayamamıştı. Derin derin soluk alıyor ama aldığı nefesi hemen salamıyordu. Sanki kalbinin atışını keskin bir acı durdurmuştu. Gördüğü her şey berrak ve sakindi.

"Sana kimin için savaştığını soruyorum," dedi İpat kibirle, kendini üstün görüyordu. "Kendin için değil mi? Çocuklarımız daha farklı olacaklar... Bunu size söyledim mi, söylemedim mi?"

Kiril dönüp askerlere sanki başka bir dünyadan geliyorlarmış gibi baktı. Son duyduklarını içinden yineledi ama anlamakta önce zorlandı. Sözcüklerin anlamı birden ışıldadı:

"Çocuklarımız daha farklı olacaklar."

Dolgu yolun aşağısına indi "Bu kez iyi savaşırsan seni bağışlarım Karnokov. Eğer savaşmazsan, cezanı kendin seçeceksin."

Elini İpat'ın omzuna koydu, "Ona silahını geri ver, gözünü de ayırma. Onu sana bırakıyorum. Hadi şimdi yerlerinize, marş. Canlı adımlarla."

"Gözümü üstünden ayırmam," dedi İpat coşkuyla.

Silahlı adamların hattına kadar asker yürüyüşüyle ilerlediler. Omuzlarından sarkan tüfeklerini dirsekleriyle sıkıca bastırıyorlardı.

Kiril onlara bakmadı. Dürbünle baktığında gömütlük önceki gibi devinimsizdi. Fakat dikkatli bakınca mezarlık parçalara ayrılıyordu. Atışın köye mi ya da ormana mı yapıldığını anlamaya çalışıyor ama anlayamıyordu. Özellikle, karşıdan gelen dağınık atış Repyovka'dan yapılıyordu. Bunu daha yoğun farklı bir atış takip etti. Bu da yağmurla örtülmüş ormandan gelmişti.

Kiril dürbününü köye çevirdi. Az önce kesilen ateş yeniden

başladı. Birden bir çığlık koptu. Köyü karayolundan ayıran tarlalara öfkeli bir karga sürüsü dalmıştı. Bir sürü kuş evlerin çatılarının üstünde döndü, sonra kilisenin mavi kubbelerinin çevresinde dolandı. Haykırışları tüfek takırtılarına, makineli tüfek ateşlerine karıştı.

Bundan sonra olup bitenler Kiril'e planın bozulduğunu gösteriyordu. Oysa kafasında her şey çok açık kurulmuştu ve planın değişmez bir kesinlikle yürütülmesi için çaba harcıyordu.

Hvalinsk müfrezesi yerinden zamanından önce çıkmıştı. Kiril, huşağaçlarının ardında tepeden mezarlığa doğru koşan, sonra yeşil meyve ağaçlarının arasında gözden kaybolan insanları görüyordu. Plana göre karayolundan yapılması gereken hücum da Kiril'in düşündüğünden önce oldu. "Hiçbir şey olması gerektiği gibi olmuyor," diye düşündü. Tabancasını yukarı kaldırıp hattın gerisine ve üstlerine bakarak "İleri!" diye bağırdı. Sesi bile istediği gibi çıkmıyordu. Hızla yola doğru koşup karşıya geçti. Ardına bakınca Kızıl Ordu askerlerinin yola dağılmış olduğunu gördü. Hepsi çok uzun boyluydu, paltoları da sanki uçuyordu. Bir kez daha "İleri! İleri! Beni izleyin!" diye bağırdı.

Bir tarlayı geçti. Kulakla zonkluyor, tabancasını sallıyordu. Arkasında ve iki yanında yeri döven ayakların seslerini duyuyordu. Kuşlar, başının üstünde dönüp çığlık atmaya devam ediyorlardı. Tekerlek izlerinin ve saban oluklarının üstünden giderken vücudunu hissetmiyor, sürekli bağırıyordu.

Repyovka tarafındaki sundurmalardan ateş açıldığında neredeyse tarlaların ortasına ulaşmışlardı. Çevresini kolaçan ederek koşan Kiril, o hızla görünmez bir engele çarpmış gibi, bir Kızıl Ordu askeri tarafından durdurulduğunda tüm vücudu sarsıldı. Sonra da yere kapaklandı.

"Aşağıya!" diye bağırdı kolunu sallayarak "Sundurmalara ateş edin!"

Tüm adamları, onun emirlerini bitirmesini beklemeden ve aşağı inmeden düşmanın ateşine karşılık vermeye başladılar. Karşı ateşin şiddeti giderek artıyordu. Bir sundurmaya doğru ateş açan Kiril tüm mermilerini bitirince tabancasını yeniden dol-

durdu. Yanında şapkası yana kaymış favorili bir adam vardı.

"Kenevirlere çitlerine ateş edin. Bakın hareket ediyorlar!"

Adam Kiril'den uzaklaşıp bir işçiye de aynı şeyi söyledi "gözünüzü kenevirlerden ayırmayın, bahçeyi de ihmal etmeyin"

Kiril bir kez daha bazı insanların gözlerinin bu kadar keskin olmasına hayret etti. Sundurmaların tavanlarına dek uzanan kenevirlerden oluşan çiti fark etmemişti. Ama adam hedefi saptamış, orayı ateşe tutuyordu.

Kiril birden bir yapının arkasından birinin çıktığını gördü. Bir açıklıktan, avını şehvetle arzulayan bir avcı gibi onu kaçırmamak için aceleyle fırlamıştı. Kiril silahını ona çevirmeye fırsat bulamadan adam çabucak gidivermişti. Koşanın ardından iki kişi daha çıktı sonra da birkaç kişi daha onları izledi. Favorili adam tüfeğinin sürgüsünü çekti:

"Onu öldürüyorlar," dedi üzgün bir edayla.

Kiril çömeldi. Diğerleri ise adamı izledi. Bahçelere doğru dağılmışlardı. Tüfeklerinden güç alarak sepet örgüsüyle örülmüş çitin üzerine zıplayıp, tırmanıyorlardı. Olukları aşarken, yaprakları kepçe kulakları andıran lahanaları eziyorlardı. İlerledikleri ince hat şimdi gruplarla dolmuştu. Sundurmaların arasındaki boşluklara doğru ilerliyorlardı. Silah sesleri kesintisiz sürüyor, bunlara neşeli çığlıklar karışıyordu. Vahşi ve garip sesler de duyuluyordu.

Kiril diğerleri gibi koşuyor, onlarla birlikte ateş ediyor, bağırıyordu. Sokağın altında koşan adamlar gördü. Sezgileri bunların düşman olduğunu söylüyordu ona. Ama ateş edemedi. Çünkü o sırada silahını dolduruyordu. Sokakta yan yana yatan, yüzleri toprağa gömülmüş iki adam gördü. Üzerlerinden atlayarak geçti.

Aklına bir düşünce geldi. Adamlarını pazar alanına götürmek, düşmanı kentin merkezinde öldürüp tutsak almak istiyordu.

Ama meydanda yine yaylım ateşiyle karşılaştılar. Kiril adamlarına bir yer ararken, Hvalinsk müfrezesi yıkık idare binasının arkasından meydanın öteki yanına doğru saldırıya geçti: "Yaşasın!" diye bağırıyorlardı.

Bu, anlaşılmaz bir şekilde planın dışına çıkmak demekti. Müfreze orman yolunu Repyovka'da kesmeli, düşman mevzisine

loğru köye girmeden ilerlemeliydi.

Kiril hızla Hvalinskli adamların yanına gidip olan biteni anlamaya çalıştı. Ama kimse ona önem vermedi. Meydana doğru ilerlemeye devam ediyor; tüfeklerini doldurup bağırıyorlardı. Kiril onların sonuncusunu yakalamayı düşündü. Silahını çevirdi. Birini tam idare binasının önünde yakalayacakken durdu.

Yolun tam ortasında, tekerleklerin çamurda açtığı izlerin üzerinde bir genç kız yatıyordu. Çiçekli elbisesinin omuzları açılmış, yağmurdan ıslanmıştı. Giysisi zarif vücuduna asılmış gibiydi. Kafatası kaşlarından ensesine kadar yarılmış, saçları çamura bulanmıştı. Yüzünün üst kısmı, yarılan alnı, kapalı gözleri burnunun kemeri, hep çamura ve kana batmıştı. Ama ince ve düzgün burun delikleri, çenesi, güzel boynu ve kıvrık dudakları, düzgün dişleri temiz ve pürüzsüzdü. Uyuyor gibiydi, sanki birazdan derin bir iç çekerek uyanacak gibiydi.

Kiril gözlerini iri iri açarak ona tekrar baktı. Gözlerini çenesinden ve boynundan ayıramıyordu. Çünkü bunlar ona Anoçka'yı hatırlatmıştı. O da daha iyi duymak istiyormuş gibi, böyle başını eğerdi. Yağmur damlaları parıldıyordu. Birden titreyen gövdeleriyle kilisenin kubbelerinin üzerinde gezinen kargaların çığlıklarını duydu.

Meydan boştu. Kızıl Ordu askerleri, kalabalık gruplar halinde anacaddeden saldırıya geçiyor, kulübeler arasındaki geniş boşluklardan geçiyorlardı.

Kiril planını kontrol ediyor, görevlerin gerçekleşip gerçekleşmediğini denetliyordu. Şimdi bir tek arzusu vardı: çamura yığılmış kızın kanını dökenleri temizlemek. Adamları gelince sokağa atıldı birden.

Repyovka isyancılarının müfrezesi güneydeki tepeye kaçmıştı. Ormandan kaçınayı umuyorlardı. Yamaçta ateş ederek sığınak arayan adamlar belirdi. Fakat amansız bir takipteydiler.

Köyü geçtikten sonra Kiril arazi yoluna ulaştı. Orada uzun saçlı, gömleği kemerinden sarkan bir haydut gördü. Adam tüfeğini atıp ellerini havaya kaldırmıştı. Ama çok geçmeden birden yere düştü. Diğerleri de ellerini kaldırmaya başladı. Ama peşle-

rindekiler yine de ateşi kesmiyorlardı. Kiril de ateş etmeyi sürdürüyordu, düşmanların tüfekleri atıp kavgayı bırakmasına aldırmıyordu.

Tam bu sırada ormandan savaş gümbürtüsü geldi. Ses sanki elle dokunacak kadar yakındaydı. Ama biraz sonra ateşin uzaklaştığını fark edince Dibiç'in komutasındaki kolların harekete başladığını anladı.

Kiril bir an nefesini tutup sakinleşmeye çalıştı, sonra da kuşatılanların ele geçirilmesini emretti.

Ona getirdikleri iki tutsağın korkuyla dolu acınası bakışlarını görünce başını çevirdi.

"Mironov'un adamları mı?" diye sordu. Sıkıntıdan zor konuşuyordu.

"Hayır biz yeşilleriz," dedi ikisi de. En alt rütbeden olduklarını söylediler.

"Kaç tüfeğiniz var?"

"Yüz taneden az."

"Makineli tüfeğiniz kaç tane?"

"Bir tane. Bir Maxim."

Tutsakların başına bir muhafız verildi. Ama sayıları her an artıyordu. Kiril adamlarının toplanıp sıraya girmelerini istedi. Hvalinskliler ayrı duracaktı. Sayılarından, bir kısmının Repyovka'dan yardıma gelenler olduğunu tahmin etti. Gelenlerin hiç kayıpları yoktu. Kiril'in ise yedi adamı kayıptı. Sağlık memuru yaraları hafif dört kişiyle ilgilendiğini bildirip adlarını saydı. Sonra da ölenleri sıraladı. Kiril isimlerden birini duyunca şaşırdı. Bu, Portugalov'du.

"Hangi Portugalov?"

"Uzun favorileri vardı. Ondan başka kimsenin öyle favorisi yok."

"Şu boğuk sesli arkadaş mı," diye sordu, sırada yanında duran adamı anımsayarak. Büyük bir sükûnetle bağırıp kenevirleri göstermişti. Kiril yumruğunu ateşe doğru sallayıp derin bir inançla and içti: "Yoldaşlarımızın öcünü alacağız."

Diğerlerine peşinden gelmelerini emretti.

Köyü sessizce, ağır ağır geçtiler.

Bütün avlu kapıları sürgülü, pencereler perdeliydi. Ormandaki mevzilere hızla daldılar. Silah atışları seyrekleşmişti. Meyve bahçelerinden çıkarken koşan biriyle karşılaştılar. Dibiç ona köyde olup biteni öğrenmesini emretmişti. Kiril onunla konuşmaya başladığında ormandaki yoldan toynak gürültüleri geldi. Sonra dönemeçten Dibiç göründü.

Çarpışmalar başladığından beri Kiril'in gördüğü en neşeli ve en aydınlık yüz buydu.

"Ne oldu, yardıma mı geldin? İşler nasıl gidiyor, bitirdiniz mi? Öyleyse kutlarım sizi?" diye bağırdı bir nefeste, dizginleri tutarken.

"Kayıp var mı? Allah kahretsin. Tutsaklar mı var? Kaç kişi? Benim adamlarım da bu serserileri ormanda arıyor. Ezdik onları. Liderlerini öldürdük. Makineli tüfeklerini de ele geçirdik. Her şey planladığımız gibi gitti."

Kiril Dibiç'i izliyordu. Ama o Kiril'e hiç konuşma olanağı tanımıyordu. Kiril her şeyin planlandığı gibi gittiğini anladı, o şaşkınlık içinde. Daha önce olmuş olanların da planın dışına çıkıldığı anlamına gelmediğini anladı. Bunlar plan bozulmasın diye yapılan ani ama tedbirli hareketlerdi.

"Niye atına binmiyorsun, atın nerede?" diye sordu Dibiç.

"Saldırıyı attan yönetmek de pek hoş," dedi Kiril.

"Evet bu doğru. Ben pek normal bir adam değilim," dedi Dibiç de gülerek.

"Ne yapmışsın öyle. Karnına bak?

Kiril ilk kez kendine baktı. Göğsü, karnı, dizleri ve bacakları çamura bulanmıştı. Çiziklerle dolu elleri kanıyordu. Bu çiziklerin ne zaman olduğunu anımsamıyor, acı da duymuyordu.

Ağaçlıktan çıkan tutsaklara yol vermek için kenara çekildiler. Kiril ölüm korkusundan iyice açılmış gözleri bir kez daha gördü. Bu paçavralar içindeki hallerinde askerlikten eser kalmamıştı. Sürüklenen bu kitle kimsesizler yığını gibiydi. Birinin farklı ifadesi dikkatini çekti Kiril'in. Gayretli, gururlu ve mücadeleci bir tipti bu. Hemen tanıdı onu.

İpat İpatiev esir yeşilleri götürüyordu.

"İzin verin raporumu sunayım komiser yoldaş. Nikon Karnokov gerçek bir Kızıl Ordu askeri gibi omuz omuza savaştı," diye bağırdı ve adımlarını yavaşlatmadı.

"Yaşıyor mu?"

"Evet komiser yoldaş."

"Memnun oldum. Bunu ona söyle."

Kiril Dibiç'e gülümsedi. İkisi de durumu anladılar.

"Kurtardık," dedi Dibiç gülerek.

Diğer operasyonları tartıştıktan sonra Dibiç gitti.

İsyanın kurbanları iki gün sonra Repyovka'da gömüldü. Kulakların desteklediği grup ormandan geri çekilmeden önce ellerine geçirdiklerinden öçlerini almışlardı. Cesetler, Volost Sovyeti'nin başkanına, Gıda Komiserine, bir öğretmene ve saldırı sırasında Kiril'in ilgisini çeken kıza aitti. Onları savaşta ölen Kızıl Ordu askerleriyle birlikte gömdüler.

Kutu gibi sekiz tabut kilisenin avlusunda, çok düzenli olmayan tahtaların üzerinde duruyordu. Burası çevredeki en yüksek yerdi, her yerden görünüyordu. Civar köylerden bir sürü insan gelmişti. Repyovka fırtınadan sonra yeniden canlanmıştı. Avluda büyük bir kalabalık toplanmıştı çocuklarsa insanların arasında koşuşturuyordu.

Bu rüzgârlı günde ipil ipil bir yağmur yağıyor, üstü açık tabutların üzerinde ağır ağır, kızıl bayraklar dalgalanıyordu. Sonbahar avluyu süsleyen çam ve huşağacından yapılmış çelenklerden yansıyordu. Köylüler tabutları eski gazete ve ambalaj kağıtlarından yaptıkları kağıt dantellerle süslemişlerdi.

Kiril, kızın zarif ve kalkık çenesine uzun uzun baktı. Yüzü çok çekiciydi. Daha fazla bakmamak için yüzünü çevirip gözlerini kaldırdı. Yerin biraz üstünden kara kara bulutlar geçiyor, gökkubbe çevredeki tepelere çakılmış gibiydi. Sanki köy, içinden buharlar yükselen bir kabın dibinde duruyor gibiydi.

Konuşmaya başlamadan önce Kiril tabutlara bir kez daha baktı. Portugalov'un sakalı rüzgârdan oynuyor, yüzü sanki gülümsüyordu. Kiril ilk sözünü söyleyinceye kadar herkes nefesini tuttu.

"Yoldaşlar!" diye başladı. Ortalıkta hüküm süren sessizliğe rağmen sesinin duyulmadığını kendisi de biliyordu. Yaşamında ilk kez sesinin denetimini yitirdi. Boğazından bir kütle yükseliyordu.

Sonra tabutlar omuzlara alınıp alanın öteki tarafına taşındı. Orada kardeşçe bir mezar hazırlanmıştı. İki el ateş edildi. İlk atışta kaçmaya gerek duymayan kuşlar, ikincisinde ürktüler. Orman, gelen sesleri yankıyla yanıtladı. Sonra şapkalar yine takıldı.

Bir saat sonra da Hvalinsk askerleri mahkumları köyden geçiriyorlardı. At üstündeki İzvekov'la Dibiç'in yanından yürüdüler. Mahkumların morali düzelmiş, artık askerler gibi davranıyorlardı. Kendilerini tutsak alanlarla aralarında hiçbir fark yokmuş gibi görünüyordu. Yürüyüşlerinden biraz morallerinin bozuk olduğu ama ölüm korkusunu da atlattıkları belli oluyordu.

Kiril mahkumların Kızıl Ordu askerlerine benzemesine bozuluyor, yüzlerini itici buluyor; bu onu kara kara düşündürüyordu. Repyovka'dan geçen mahkum kolunu suratı asık seyrediyordu. Bir kol araziden geçerek kasabaya bağlanan karayoluna girmişti. Kiril atını çevirdi ve Dibiç'e bir şey söylemeden uzaklaştı. Repyovka Kulakları'nın davası sürüyordu.

YİRMİ YEDİ

Yağmurla yıkanan doğanın göz kamaştırdığı bu güneşli günde İzvekov ve Dibiç karayolundan kuzeye doğru ilerliyordu.

Her tarafta sonbaharın renkleri görülüyordu ama bu renkler toprak yeşili manzaranın tümüne hakim değildi. Son günlerdeki nem çimenleri de tıpkı mayıs ayındaki gibi canlandırmıştı. Işıltılı kırların karşısındaki akağaçların sarı dalları insana ferahlık veriyordu. Ağaçların yapraklarında damlalar titreşiyor, bahçelerdeki havalandırılmış toprağın üstünde kırmızı lahanaların yaprakları kımıldaşıyordu.

Ama tüm bunlar sonsuz bir uzayda kaybolmuşlar da Kiril onlarla uzun bir tırmanışın ardından karşılaşmış gibiydi. Irmağın sonudaki, kimi yerleri ağaçlık kimi yerleri çıplak yamaç aşağılarda genişliyordu.

Volks'un güneyine doğru ise, devriye tepeleri adı verilen kayalık bölge uzanıyordu. Tepelerin ardında Volga vardı. Ufkun solundan orman görünüyordu. Derinlikleri hiç ışık almayan orman yükseklere ulaşıyordu. Repyovka, karayolunun hemen altındaydı. Sanki meyve bahçelerinin üzerine tünemiş gibiydi.

Kiril bu sessiz, tepeler ve ormanlarla kuşatılmış köye dalıp gitti. Köy, sabahın ilk ışıklarının altında güneşleniyordu. Öyle derin bir sessizlik vardı ki, bir verst uzaktan bir horoz ötse sesi duyulabilirdi. Az önce görenleri korkutan bir vahşetin hüküm sürdüğü bu köyde şimdi pek anlaşılmasa da barış ve huzur vardı. Kiril de oradaki vahşetin bir parçası gibiydi.

Eğerin üstünde hareketsiz dururken koşumlarını gevşetti. Gözünün önünde uzanan bu muazzam uzamın karşısında kendisini çok küçük hissediyordu. Son üç gündür yaşadığı çok önemli olaylar sırasında da böyle bir duyguya kapılmıştı. Hvalinsk'te geçenlerin de iç savaş tarihi içinde unutulacağını anlamıştı. Repyovka'daki köyün dünya atlasında hiçbir yeri yoktu. Bu olaylar unutulacak ancak binlercesi bir araya gelip tarihi yapacaktı.

Repyovka'daki olayların birçok kişi için önemsiz ama kendisi için önemli olduğunu düşündü. Tarihin akışında sadece halklar vardı. Nasıl, olan biteni tam olarak kavrayamıyorsa tepeden baktığında da da her yeri göremiyordu. "Savaşı dinlemek görmekten iyidir," sözünü anımsadı.

Gözlerini yavaşça Repyovka'dan çevirdi. Dibiç ona doğru geliyordu.

Köyde gördüklerini unutmak için "Burası ne kadar sakin," dedi Kiril. Ama ne yaparsa yapsın onları kafasından uzaklaştıramazdı.

"Mükemmel," dedi Dibiç neşeyle, "her attığım adım beni evime yaklaştırıyor."

Eğitilmiş bazı Kızıl Ordu askerleri ayaklarını güçlükle sürüyorlardı. Küçük bir müfrezeydiler. On beş kişi ya var ya da yoktular. Bölgede kalıcı bir cephe olmayacağı artık netleşmişti. Her taşın altından Mironov'un küçük grupları çıkıyordu. Volga'ya doğru ilerliyor, küçük köylere saldırıyor, köylüleri tehditle ya da boş vaatlerle isyana teşvik ediyorlardı. Bu yüzden müfrezelere ayrılan Dibiç'in birliği bu küçük grupları çevreden temizlemekle meşguldü. Birlik daha sonra Hvalinsk'de toplanıp ana müfrezeye katılacaktı. Şu anda ilerlemekte olan ana müfrezeyi İzvekov ve Dibiç yönetmekteydi.

Müfreze Repyovka'nın beş verst dışında anayoldan ayrılmış, ilerlemeye araziden devam ediyordu. Bu yolu sık sık, orman boyunca sıralanmış çalılar ve küçük ağaçlarla kaplı hendekler kesiyordu. Boğumlu meşe kökleri de oyuklar ve çıkıntılar oluşturarak yolda yürümeyi güçleştiriyordu.

Gece çökünce durdular. Bazıları o kadar yorgundu ki, yemeği bile beklemeden uyudular. İpat ve Nikon kamp ateşi yakmışlardı. Komşu köyün çocukları da onları izliyordu. Önce uzaktan bakmakla yetinirken sonra yüreklenip yaklaşmışlardı. Üst üste yığılmış tüfekler görülecek bir manzara oluşturmuştu.

Kiril ellerini başının arkasına kenetleyerek çimenlere uzandı. Meşe dallarıyla sivri çam iğneleri güneşin batışını görmelerini engelliyordu. Uzaklardan rutubetli mantar kokuları geliyordu.

Ateşle oynamayı kesen İpat birden toparlandı: "Bunu duydunuz mu?"

Kiril kulak kesildi ama köye giden ineklerin böğürtüsünden başka bir şey duyamadı.

İpat göz kırptı: "Biraz bekleyin, yine konuşacak."

Ayağa kalktı, avcunu ağzına dayayıp ince tiz bir sesle uludu. Ses vadide alçalarak dağıldı. Sonra derin irkiltici bir gürleme duyuldu. İpat ulumaktan morarmıştı. Gözleri yuvalarından fırlamış, kızarmıştı. Birden ulumayı kesti. Yorgun, kusar gibi bir ses çıkardı.

Kızıl Ordu askerleri ona lanetler okuyarak yarı uykulu yerlerinden fırladılar. Diğerleri gülüyordu.

Küçük çocuklardan biri, "Vay be gerçek bir kurt bu," diye bağırdı coşkuyla.

İpat ona parmağını uzatıp yoldaşlarına sessiz olmalarını söyledi.

Bir dakika sonra ormanın derinliklerinden bir uluma işitildi. İpat'a aynı biçimde yanıt veriliyordu. Orman yankıdan gürlüyordu. Uluma sanki bir canavarın bağırsaklarını deşiyorlarmış gibi iğrenç bir şekilde sona erdi.

"Bu anne kurt," dedi ciddi bir çocuk.

"Evet bu o dedi," başka biri de.

Kiril "Burada çok var mı?" diye sordu.

"Sayılamayacak kadar çok. Bir sürü yavru var."

"Uzaktalar mı?" diye sordu İpat coşkuyla. Bakışları Kiril'den çocuklara döndü. Sonra tekrar ormana baktı. Kurdun uluması hâlâ duyuluyordu.

Kiril'e ve çocuklara baktı tekrar. Kamp ateşini unutmuştu. Dağınık dikkatini bir noktada toplamaya uğraşırken yüzünde çelişik ifadeler beliriyordu.

"Hemen yakınımızdalar," diye yanıt verdi ciddi çocuk, "açıklığın arkasında bir mantar ormanı ve ormanın arkasında da bir yol ayrımı var. Nehir orada ikiye ayrılır. Kurdun da tam oradadır. Yol ayrımının olduğu yerde. "

"Onları sabahleyin kuşatalım mı komiser yoldaş?" diye sordu İpat utanarak.

"Bütün yavruları alırız. Zaten hepsi büyümüştür. Yaşlılar da belki annenin peşinden gidiyordur. Ben çocukluğumdan beri kurt avlarım."

Bu teklif gürültü kopardı. Herkes yavruları toplamanın iyi olacağını söylüyordu. En önemli sorun avcıları doğru yerleştirmek ve isabetli atışlar yapmaktı. Görünüşe göre kurtları kuşatan ya da bununla övünen tek kişi İpat değildi.

Tartışma başladı, kurt avıyla ilgili uzun hikayeler anlatılıyordu.

"Köyünüzde çok koyun kayboluyor mu?" diye sordu Kiril çocuklara dönerek.

"Koyunlar ve kazlar önemli değil. Halk sürüyü çayırlığa götürürken, kurtlar bir ineği öldürdü. Geriye sadece boynuzlarıyla ayakları kaldı. Kemiklerini bile götürmüşler."

"Onları niye öldürmüyorsunuz?"

"Nasıl? Sopalarla mı yapacağız bunu?"

Dibiç saf saf, "Köyünüzde hiç silah yok mu?" diye sordu. Bu arada gülen Kiril'e bakıyordu.

"Eskiden vardı. Baharda hepsini götürdüler. Çifteleri ve tüfekleri. Çapan ayaklanmasından sonra oldu bu."

"Köyünüzde hiç Çapan var mı?"

Çocuklar hepsi aynı anda "Hayır biz Sovyetiz," diye yanıtladılar.

Ciddi çocuk, "Bizde Çapan yok, biz Azyam'ız," dedi.

Arkadaşları ona güldü. "Belki sabah bizim ava çıkmamıza izin verirsiniz, komiser yoldaş," dedi, İpat yine.

"Çevreye ilk ben gidip bakacağım ve nerede olduklarını bulacağım."

Kiril, Dibiç'e baktı. Komutanın ava karşı olmadığını anladı. O da Kızıl Ordu askerleri gibi, Kiril'e umutla bakıyor, olumlu bir yanıt bekliyordu.

"Kusura bakmayın bunu sonraya bırakmalıyız," dedi Kiril herkesin duyacağı bir biçimde.

"Ertelenemeyecek bir görevimiz var, av bizi geciktirir. Savaş bitince istediğimiz gibi avlanırız."

İpat itiraz etti ve bir kenara kaçtı. Sonra bütün kampın duyacağı bir sesle:

"Onları bir kerede temizlerdik. Fasulye gibi. Yulafla ayı avlamaya benzemez bu," dedi.

İtirazları uzun süre duyuldu. Kızıl Ordu askerleri de bağırı-

yordu. Bir tehdit unsuru görmüş, ilerlemek istemiyorlardı.

Bir iki ürkünç uluma dışında gece sessiz geçti. Gece her şey daha korkutucuydu. Kiril'in gözü uyku tutmadı.

Sabah yoklamasından önce Kiril İpat'ın orada olmadığını fark etti. Sonra iki haberci müfrezelerden haber getirdi. Çevrede düşman görünmüyor, köyde barış hüküm sürüyordu. Adamlar normal ilerleme hızındaydılar.

Bu raporları dinledikten sonra, İzvekov ve Dibiç müfrezeye döndüler. İpat onları karşılamak için koştu. Görünüşü görülmeye değerdi. Şapkasının tepesi kulağına takılmış, kemerinin tokası yana kaymıştı. Paltosunun düğmesi eksik, botları kirliydi. Nefes almadan, "Burnumuzun dibindeler," dedi.

"Huşağaçlarını geçince böğürtlenler başlıyor, sonra meşeler var. Onlardan sonra da bataklık çamları uzanıyor. Çamlar ilk başta seyrekler, ama ilerledikçe çoğalıyorlar. Sağ tarafta çok çam var ve kurtlar da oradalar."

"Dur bir dakika," diye araya girdi Kiril, "sen sabah yoklamasında burada mıydın?"

İpat güldü, "Tabii. Tam ismim söylendiğinde buradaydım."

"Çok uyanıksın. Kampı terk etmene kim izin verdi?"

"Ben gitmedim, komiser yoldaş. Burdaydım. Dolaşmaya çıkmıştım."

"Ayağını denk al. Bir daha..."

"Ne kadar şanslıyız. Bütün yavrular elimizde. Avcumuzdan kaçırmayalım komiser yoldaş."

İpat Kiril'e yalvararak baktı. Arzusunun önüne geçemiyordu.

Kiril hiç kurt avlamamıştı. Ama Olonet köylülerinin orman gezileri sırasında birkaç kez avcılara katılmıştı. O sonbaharda her şey çok güzeldi. Sarı patikalarda dişleriyle ıslık çalarak dolaşmalarını sevgiyle anıyordu. Titreyen keklikleri çağırırlar, onlar da coşkuyla cevap verirdi. Sabah griydi, ama rüzgârsızdı. Hareketsiz huşağaçlarının dalları pırıldıyordu.

"Orası bataklık mı?" diye sordu.

İpat, "Hayır!" diye bağırdı, işlerin lehine döndüğünü anlamıştı.

"Bataklık değil, ama biraz ıslak," dedi.

"Böyle nemli bir yerde dizlerine kadar nasıl battın?"

Dibiç, "Karnına kadar batsa bile Rus kuru kalır derler," dedi ve güldü. "Ben batmadım. Bir su birikintisine girdim. Bir çay taşmış ve birikinti yapmış. Onu fark etmedim ve içine girdim."

"Sizin kurtlarınız bizi buraya hapsedecek," dedi Kiril öfkeyle. Sonra Dibiç'e döndü. Dibiç de "Hemen varırız," diye yanıtladı, "yolumuz kısa. Hvalinsk'e bütün müfrezelerden önce varırız."

"Oldu o zaman, istediğinizi yapın," dedi, Kiril elini sallayarak. Kendi hoşgörüsünü sınıyordu, "Ama dikkat edin iki saatten fazla sürmesin"

İpat coşkuyla bağırdı: "Endişelenmeyin. Onların işini bir anda bitireceğiz." Şapkasını çıkarıp kulağına taktı. Sonra çevresinde kümelenen askerlere döndü.

Ama kuşatmayı örgütlemek kolay değildi. Silah kullananların hiçbiri kovalayıcı olmak istemiyordu. Hepsinin gözü atıcı olmaktaydı.

Köyden gelenler de inatçıydı. Biri bir köylüyü aptal olmakla itham edince o da aptal olmayı ineğini kurdun yemesine tercih ettiğini söyledi.

İpat yere tükürdü, "İnekleri çoktan öldürmüşler," dedi.

Kimin atıcı olacağı konusunda ateşli bir tartışma başladı. Zavallı köylüler, en çok sığırı olanların atıcı olması gerektiğini söylediler.

"Sizi kalın kafalılar," diye bağırdı İpat, "bir Kulak bir koyununu kaybederse bir şey olmaz. Ama siz biricik koyununuzu kaybetseniz ne olur düşündünüz mü?"

"En çok işe koşturulması gerekenler zenginlerdir, kovalayıcı onlar olsun."

Birisi eskiden atıcıların kovalayıcılara şarap ısmarladıklarını söyledi. Kızıl Ordu askerleri bu sözle coştu. İçikiyi kaçırmayacaklarını söylediler. Aslında araziyi temizledikleri için, içkiyi hak ediyorlardı. Çiftçilerin fıçılarla içki sakladığını herkes bilirdi.

Çocuklar da yardımcı olmak istediklerini söyleyince bu da tartışmaya yol açtı. Ağlayanlar bile oldu. Çocuklar çok küçüktü.

En sonunda gruplar oluşturuldu. Ellerinde sopaları ile on üç kovalayıcı dört de atıcı vardı.

İpat etkileyici konuşmalar yapıyordu "İşte bu işi başaracağız..."

Diğerleri onu kesmeden dinledi. Nikon da kovalayıcıların başındaydı. Koruyu geçince gruplar birbirinden ayrıldı. Atıcılar sola, kovalayıcılar sağa döndü. Birerli kol halinde sessizce ilerliyorlardı.

Kiril İpat'ın arkasındaydı. Böğürtlenlere geldiklerinde adamlardan bir kısmı eğilip meyvelerden yediler. Ama İpat onlara öfkeyle yumruk salladı. Önce bir meşe korusuna, sonra da kısa çamların bulunduğu bir bölgeye geldiler. Burada, botları mantarlı zeminde zorlukla hareket ettiği için dikkatle ilerliyorlardı. İpat sık sık arkasına dönüp peşindekilere bakıyordu. Dudaklarının hareketinden, çıt çıkarana küfür ettiği belliydi.

Birden otlarla kaplı bir araziye geldiler. İpat, Kiril'e işaret etti ve çimenlerdeki sudan yansıyanları gösterdi, "Yavruların su içtiği kuyular," diye fısıldadı, "köşelerdeki pençe izlerine bak."

Kulağını bir süre sessizliğe ayarlayarak kafasını eğdi, boynunu büktü.

"Şimdi nerede olduklarını anlayacağız," diye fısıldadı. Önceki gece olduğu gibi, bir daha, elini ağzına götürerek uludu. Bu müthiş ses bir kere daha vadileri ve oyukları doldurdu. Bütün ormanı kuşatarak yavaş yavaş ağaçların tepelerinde kayboldu. Bu sese uzun süre yanıt gelmedi. Daha sonra, canavarın karşılığı ormanın derinliklerinden uzak bir yankı gibi geldi, ağır ağır cennete doğru yükseldi.

Bu bir dişi kurdun çağrısıydı. Ama ses, atıcılara beklenmedik bir yönden ulaştı. Kurt arkalarında, kovalayıcıların çemberinin dışındaydı. İpat doğruldu. Yay gibi gerilmiş dinlerken durumu nasıl düzelteceğini düşünüyordu. Eğer kurt, yanına yavrularını almışsa, avı gerçekleştiremezlerdi. Ve köpek gibi havlayan yavrular önlerinde birden beliriverdi. Annelerinin çağrısını yanıtlamak için yarışıyorlardı.

"Buradalar!" diye bağırdı İpat.

Coşkusunu bastıramıyordu, kanı yanaklarına hücum etmişti. Başını alelacele sallayarak yoldaşlarına her şeyin yolunda gittiği mesajını verdi.

Genç kurtlar sanki ulumaya çalışıyorlar gibi erkeksi bir sesle havlıyorlardı. Yırtıcıydılar, atıcılara hızla yaklaşıyorlardı. Askerler hazırlıklı olmak için tüfeklerini omuzlarından indirdiler.

İpat fısıldadı, "Karınlarını doyurmak için gelmişler. Onları anneleri getirmiş olmalı."

Bu sırada Kiril tüfeğinin kilidini tıklatmıştı. Kuru metalik çınlama fazla ses çıkarmadı. Ama ormanın seslerine çok aykırıydı bu. Kurtlar birden sustular.

İpat suçluya öfkeyle baktı. Kiril sinirlendi, ağzı açıktı, alnındaki terler de parlıyordu. İpat bir müddet ne yapacağını bilemeden durdu. Sonra hemen inisiyatifi ele alarak atıcıları yerlerine yerleştirdi.

Birbirini kesen iki patikaya dizilmişlerdi. Kiril Dibiçle birlikte patikaların kesiştiği noktadaydı. Önemli bir yerdi burası, İpat'ın deyişiyle de önemli bir mevziydi. Yavru kurtların izleri buraya doğru geliyordu.

Kiril kısa bir çamın ardına gizlendi. Dalların arasındaki açıklıktan yolu gayet iyi görebiliyordu. Seyrek meşelerin kalın gövdelerine baktı. Sarı çamlar çalılıkların arasından göğe uzanıyordu. Çevrede hiç ladin yoktu. Dikkatini kökleri açığa çıkmış genç bir ağaç çekti. İnsan boyundan biraz daha uzundu sadece, yanında da çürümüş bir kütük vardı.

Kiril, tüfeğin kilidini tıklattığı için utanmış ama hemen geçmişti. İpat'ın kendisine öfkeyle bakmasını hatırlıyordu hep. Eğer bu av başarıyla sonuçlanmazsa kendi suçuymuş gibi üzülecekti. Silahını tutmaktan yorulunca onu ayağına dayadı. Sessizlik hüküm sürüyordu. Yanındaki çamda, ağacın gövdesine hızla tırmanan sarı benekli bir hayvan gördü. Hayvan, neşeyle yerdeki, kesilmiş ladine doğru uçtu ve ağaçların arasında kayboldu. Sonra bir sürü küçük, çevik yaratık belirdi.

Kiril'in ıslak ayakları üşümüştü, oturacak bir yer aradı. Uzaktan yapılan bir atışla sessizlik bozuldu. Sonra bu ses bir iç çekişe ve ıslığa dönüştü. İç çekiş ağaçtan ağaca sıçrarken ıslık da gökyüzüne yükselmişti.

Kiril sakin ve düzensiz bağırışlar duydu. Sanki ormandaki boşluklar bunlarla dolup dolup taşıyordu. Başlangıçta yavruların bağırışlarını köylülerin çığlıklarından ayırmak mümkün oluyordu. Ama seslerin hepsi toplandı; bağırışlar ıslıklar arttı, sopaların ağaç gövdelerine vurmasıyla güçlü, tanımlanmamış gürleme büyüdü. "Haydii!"

Kovalayıcılar atıcıların yanına geldi.

Uyarı atışıymış gibi bir silah sesi çınladı. Kiril tüfeğini kaldırıp açtı ve yoldaki çalıları sanki az önce oraya konulmuşlar gibi kontrol etti. Her yaprak ve çalı farklıydı. Ağaçların sakinliği de havadaki kargaşayla çelişiyordu. Sanki bütün ormanın kökleri toprağın dışına fırlamıştı. Parçalanmış kökler ve toprak inliyor, acıyla bağırıyordu.

Sıradakilerden biri ateş etti. İnilti bir saniyede azalıp sonra yine hüzünlü bir havada başladı. Kiril bütün kaslarının gerildiğini hissediyordu. Birden üşüdü. Önce sağından tek bir atış yapıldı, ardından acımasız bir ateş başladı.

Sanki çocuklar vızıldayan sopalarla dulavratotunun yapraklarına vuruyorlardı. Kiril her darbenin acısını hissetti. Tüfeğinin dipçiğini, acıtana kadar omuzuna yaslamıştı. Önüne bakıyor, göz kırpmaktan çekiniyordu. Gözyaşları gözünü yakmıştı.

Kesik ladinin altında bir parıltı oldu. Kiril bir anda sağırlaştı, bütün sesler dinmişti. Tüm dikkatlerini bu parlak bölgeye yoğunlaştırmışlardı.

Geniş alınlı, kıvrık kocaman kulakları, kara, parlak gözleri olan bir kurt yola baktı. Yaratık sessizce ilerliyordu. Başını omuzlarının arasına çekmişti. Birden sıçrayıp ladinin üzerinden kayarak karşı tarafa atlarken Kiril hamle yaptı, hayvan tam sıçrarken tetiği çekti. Kurdun çığlığı atış sesiyle aynı anda duyuldu. Hayvan havada, sanki arkasından gelenleri ısıracakmış gibi, başını kalçasına doğru çekti. Fakat yere düşerken iki kez kendi sırtını ısırdı. Şimdi pençeleriyle hızlı, küçük hareketler yapıyor ve vurulan arka tarafını sürüklüyordu. Bir köpek yavrusu gibi inlemekteydi.

Kiril yaralı kurdun kaçacağını anlayarak ikinci kez ateş etmek üzere tüfeğini kaldırdı ama hayvan sürünürken ateş etmek tehlikeliydi. Dibiç yakınlarda bir yerde gizleniyordu. Bir duraksama anı, kurdun sürüne sürüne kuşatmadan çıkmasına yetebilir, rahatlıkla atıcıların hattının dışına kaçabilirdi. Kurt çalıların arasında kayboldu.

Atıştan sonra Kiril'in bütün duyguları canlandı. Ateş bitmiş ve atıcıların çığlıkları dinmişti. Kiril yerini terk edip kurda doğru koştu. Yaprakların arasından hayvanın kürküne baktı, iniltileri duyu-

luyordu. Kurt geniş ön pençelerine dayanarak oturmuş, kürkü omurgasının üzerinden kabarmıştı. Sarkan dili ve mor ağzı kumla kaplıydı. O anda bir atış çınladı ve Kiril de ateş etti. Tetiği rastgele çekmişti. Kurdun kafası sarktı ve gövdesi yavaşça yere düştü.

Her şey bitmişti. Kiril hareket edemiyordu. Yerinden çıkmakla kuralları ihlal etmişti. Dibiç yaralı canavarı görebilir, Kiril'i fark etmeden ateş edebilirdi. Bu da kesin bir felaket olurdu. Sadece hemen yapılan bir atış tehlikeyi uzaklaştırabilir, hayvanın tamamen öldürülmesi sonraya kalabilirdi. Çünkü çok kötü yaralanmıştı. Üstelik atış, yaklaşan kurtları da ürkütürdü. Ama fark etmeden Dibiç veya bir başkasının ateş edip işi bitirmesi, ganimeti alması Kiril'i korkutmuştu. Kiril ateş etmeliydi. Ancak şimdi kurt öldüğünde Kiril güdülerinin onu şimşek gibi harekete geçirdiğini anladı. Ve ancak şimdi içgüdülerinin yaralı, öfkeli canavara ateş etmesine neden olduğunu düşündü. Korktuğu için utandı, her sıcak bir duş almış gibi ateş bastı.

"Oldu mu, bitti mi?" diye seslendi Dibiç, neşeli ve gururluydu. Kiril bu durumdan biraz korkmuştu. Kendisi yerine Dibiç bu işi bitirseydi ne olacaktı? İlk atışı o yapmıştı.

"Bir tane vurdun mu?" diye sordu Kiril, yine aynı yerde duruyordu.

"İtiraf etmeliyim ki..." dedi Dibiç gururla, Kiril bu anda yakındaki çalılıkların hışırtısını duydu. Hemen fırlayıp öldürdüğü kurdun yanına gitti. Yüreği hızla çarparken coşkuyla kurdun kulağını kavradı. Ağır geniş alınlı kafasını kaldırdı, sonra yere bıraktı.

"Seni çakal seni," diyerek güldü. Kurdun yumuşak, boş karnına vurdu. Arkasındaki kaba kürkü salladı.

Dibiç neşeli ve coşkulu bir şekilde çalılardan çıktı. Kurdun arka ayaklarını tutup onu bir sağa bir sola çevirdi.

"Demek senin mermin kalçalarına gelmiş. Bir atışta omuzundan vurdum onu. Duydun mu?"

"İşte böyle oldu..." diye bağırdı Kiril. İlk atışında kurdun nasıl sıçradığını, sonra nasıl süründüğünü ve işini nasıl bitirdiğini en ince ayrıntısına kadar heyecanla anlattı. Canavarı kaçarken öldürdüğünü söylemedi.

Seslerden etkilenen kovalayıcılardan biri de ne yakalandığını görmek için merakla gelmişti. Yüzü kanamış, gömleğinin kolu parçalanmıştı. Parmağını yanağına götürüp kanı gösterdi.

"Bu dallarda parçalanıyordum. Birkaç içki ısmarlamakla kurtulamazsınız yoldaşlar," dedi onlara.

"Bu şeytanlardan kurtulduğunuz için sevinmelisiniz. Bunu sizin için yaptık," dedi Kiril de neşeyle, kurda hızla bir tekme savurdu.

"Bazıları seviniyor, bazıları üzülüyor," diye karşılık verdi kovalayıcı.

Gömleğinin parçalanmış kolunu çekiyor, kısık gözlerle Kiril'e bakıyordu.

"Nerdeyse kurdun gitmesine izin verecektiniz, değil mi? Siz vurduğunuzda hattın oldukça dışındaydı."

Kiril bundan hoşlanmamıştı, "Seni böyle düşündüren ne," diye sordu. Olanları bir kere daha anlattı. Coşkusu azalacağına artıyordu.

Kovalayıcılar genç bir çamı çekip dallarını, direk yapmak üzere kırdılar. Sonra kurdu ayaklarından astıkları direği omuzlarına alıp uzaklaştılar. Kiril ormandan çıkıp onlara katılan kovalayıcılarla birlikte gitti. Hayvanın yerde sürünen burnuna muzaffer bir edayla bakarak ilk atışını ballandıra ballandıra anlatırken ikinci atışını da açıkladı.

Dört yavru kurt ölmüştü. Atıcılar onları üst üste koydu. Kürkleri kışlık renklerine daha yeni bürünmüştü. Sırtlarında ve pençelerinde sarı çizgiler vardı. Yanları ve karınlarındaki kürklerse dalgalı beyazdı. Toprağı terk ederlerken gözleri sıkıca kapalıydı, öyle ki dördü de onlara bakanları üzüyordu.

Atıcılar ve kovalayıcılar ne öldürdüklerini ve nasıl öldürdüklerini tek tek anlatırken biri alayla sordu: "İpat ne oldu? Eli boş mu döndü?"

İpat etrafta görünmüyordu. Bağırmaya başladılar. Hiç yanıt gelmedi. İpat'ın bulunduğu yeri tartışmaya başladılar, hiç kimse bilmiyordu. Çünkü zaten herkesi yerine yerleştiren oydu. Kimse de nerede olduğunu merak edip araştırmamıştı. En son noktadaki adam bile nereye kaybolduğunu bilmiyordu. Sağ tarafa gitmiş

gibi geliyordu onlara, ama düşününce sola gitmiş olması daha akla yakındı. Kovalayıcılar oraya yaklaşırken ilk atışı kimin yaptığını tartışmaya başladılar. Herkes başka birinin adını veriyordu.

"O atışı niye yaptınız?" diye sordu Dibiç, "Bir müfrezeye yetecek kadar cephane kullanıldı. Meğer ne sıkı avcıymışsınız siz!"

"Bir yaylım ateşi açtık, komutan yoldaş. Böylece işi sağlama bağladık."

Korkmuş Nikon, sözlerini keserek düşüncesini söyledi. Atışı İpat başlatmıştı.

"Onları içeri doğru sürünce, benim işaretimden sonra bir atış duydum. Birinin tüfeği teklemişti. İpat benim tüfeğimin, kendisininki gibi teklediğini düşünüyordu. Birkaç gün önce tüfeğinin teklediğini söylemişti. Ağzında bir çatlak vardı. Ateş eden oydu ve hatta bütün çocuklar onu izlediler. İpat sıranın sonundan ateş etti. En son noktadaydı."

Tartışma Kiril'i de endişelendirdi ve muzaffer halinden eser kalmadı. Kurdu tamamen vuramamaktan doğan sıkıntısını veya korkusunu unutmuştu. Bu ava kendisinin izin vermiş olduğunu ve İpat'ın başına bir şey gelmiş olabileceğini düşündü ilk kez. Sadece İpat'tan değil, herkesten sorumluydu. Dibiç'ten, eğlenmek için ava katılan küçük köylü çocuklarına kadar herkesin sorumluluğu ona aitti.

Atıcıların durduğu hattı araştırmak için Kızıl Ordu askerlerini yolladıktan sonra, Kiril ve Nikon da İpat'ın bulunduğu noktaya gittiler. Askerler bir atıcıya cazip gelebilecek her noktayı bağıra çağıra araştırırken onlar da yoldaşların uzaktan gelen seslerini işitiyorlardı. Sonunda hattı arayanlarla karşılaştılar; İpat bulunamamıştı.

Kovalayıcılar vurulan hayvanları omuzlarına alıp yola düştüler. Arkalarından gelenler çok kalabalıktı. Yolda Dibiç, Kiril'e:

"Yanlışlıkla vurulmuş olmasın. Aklım almıyor. Tecrübeli bir avcıdır o," dedi.

"Başka bir düşüncem var," dedi Dibiç, "köyde bizi beklerken bulacağız onu."

Kiril durdu, bir şey anlamamıştı. "Belki utanıp kaçtı. Kurt avında üstün olduğunu ve bütün işi başlatanın kendisi olduğunu

biliyordu. Hiç kurt vuramayınca böyle oldu."

"Çok kurnazca," dedi Kiril, ama böyle olabileceğine aklı da yattı.

Dibiç'in görüşü, umutlarını artırmasına rağmen kampa yaklaşınca hayal kırıklığına uğradılar. İpat köyde değildi. Bir atıcının kaybolduğu, Kızıl Ordu askerlerinin kurtların soyunu kuruttuğu haberinden daha hızlı yayıldı. Eksik askeri bulmadan yürüyüşe devam edemezlerdi. Kiril, Dibiç'le konuştuktan sonra, bir grubu İpat'ı arasın diye ormana gönderdi.

Yeni, akşam olmuştu. Kiril yemeği beklerken kulübenin açık penceresinin önünde oturuyordu. Saçağın altına yerleştirilen kurtlarla oynaşan çocukların sesleri duyuluyordu. Hayvanların kokusunu alan küçük bir köpek heyecanla havlıyor ama korkusundan yaklaşamıyordu. Bir Hint yazında olduğu gibi sabah kapalı olan hava açılmaya başlamış, toprak, yumuşak ve ışıltılı bir havayla aydınlanmıştı.

O anda Kiril ormandan çıkan yoldan üç kişinin geldiğini gördü. Tek sıra halinde sakince yürüyorlardı. Bir tanesinin elinde bohça, ötekinde bir paket vardı. Kiril öndeki üçlünün arkasında gözükmeyen dördüncü bir kişiyi fark etti. Bu sırada bohçalı adamın boş eliyle göğsüne bir şey bastırdığını fark etti. Bohça ağır olmalıydı ki adamın gövdesi bir yana doğru eğiliyordu.

Kiril beş adım gerideki dördüncü adamın tüfeğini onlara doğrulttuğunu gördü. Birden sıçrayıp pencereden eğildi. Tüfekli adamın İpat olduğunu anlamıştı.

İpat, solgun gözlerini tutsaklardan ayırmadan ağır ağır yürüyor, hafifçe döndüre döndüre tüfeğini sallıyordu.

Kiril eşiğe çıktı. Köylüler ve Kızıl Ordu askerleri kapıda toplanmış, yeni gelenleri sessizce bekliyorlardı. Çocuklar koşarak avluya girdiler. Birbirlerinin üstünden bakmaya çalışıyorlardı.

İpat, adamları kapıdan geçirip tören adımlarıyla yürüyerek tüfeğini bir kenara bıraktı. Açılmış gömleğinden parlayan göğsünün beyazlığıyla güneş yanığı yüzü bir karşıtlık oluşturuyordu. Sonra sesi çınladı:

"İşte üç tutsak komiser yoldaş. Onları ormanda tutukladım. Biri kaçmak isterken elinden yaralandı."

Diğer iki tutsağın durumu iyiydi. Şakakları çökmüş, sakallı adamlardı bunlar. Yorgun görünüyorlardı. Avluya varır varmaz paketleri yere bıraktılar. Birinin yelken bezinden bir torbası, berikinin iple bağlı bir bohçası vardı.

Üçüncü adam da bohçasını yere koydu. Zorlukla eğilirken kanlı bir kumaşa sarılı eli kasılıyordu. Sonra elini kaldırıp şapkasını çıkardı; ıslak kel kafasını sildi. Gözlüğünü düzeltip başını kaldırınca saçağın altındaki komiseri gördü. Kiril de kaşlarını kaldırarak ona baktı.

Kel kafalı adam da çelik çerçeveli gözlükleriyle Kiril'e bakmayı sürdürdü. Yüzünün ifadesi değişmemişti. Yaralı elini bir kez daha tuttu.

"Onlara muhafız verin ve üstlerini arayın," dedi Kiril sessizce.

YİRMİ SEKİZ

İpat'ın, İzvekov'a rapor ettiği olay şöyle olmuştu.

İpat, atıcılar hattının gerisinde, ulumasına cevap veren dişi kurdun gelebileceği yöne bakıyordu. Kurt yavrusunun yardıma geleceğini düşünmüş ve yanılmamıştı. Yavruların çığlıkları kesilince bir yanlışlık olduğunu anladı. Dişi kurt sürünerek yavrusunun yanına yaklaşmıştı. Ama kovalayıcıların çığlıklarını duyunca geriledi. İpat da onu görüp ateş etti. Yaşlı kurdu vurma onuru onundu. Kuşatmayı bıraktı. Çalılardaki kan izlerini izlemeye başladı. Kan izleri, uzaklaştıkça azalıyordu. Sonunda da hiç kalmadı. Ama İpat ısrar etti, kovalayıcıların çığlıkları kesildikten sonra da izlemeye devam etti. En sonunda kendini ormanın derinliklerinde buldu. Orada bir şey gördü. Kurtların orada olduğunu düşünüp ateş edecekti ki onun eski bir çuval olduğunu fark etti. Yanında da bir paket ve bohça duruyordu. Bunların arkasında da çömelmiş üç adam vardı. İpat adamları kaldırıp bohçalarını toplattı. Sonra tüfeğini sıkıca kavrayıp, onları ormanda yürüttü. Adamların itirazlarına "bu beni ırgalamaz" diye yanıt veriyordu. Doğru yönü seçene kadar çok zaman geçti. Bir dereden geçerken adamlardan biri kendini kenardan aşağı bırakıverdi. İpat o sırada ateş edip bileğinden yaraladı. Yukarı gelmezse tekrar ateş edeceğini söyledi. Adama bohçasından bir bez çıkararak elini sarması için süre tanıdı. Bundan sonra herhangi bir olayla karşılaşmadan ormanda yürümeyi sürdürdüler. Bu arada güneş çıktı. İpat da yolu daha kolay buldu.

Sundurmaya kapatılmalarından önce mahkumlara nereden geldikleri, nereli oldukları soruldu. Üçü de Hvalinsk'den Volga'nın diğer yanına geçeceklerini söyledi. Kiril bunu duyunca onların Hvalinsk'e geri götürülmesine karar verdi. Önce gezilerinin amacını öğrenecekti. Adamlardan biri uzun süredir Hvalinsk'te oturmaktaydı. Kiril, kulübeye ilk onun gelmesini emretti. Aklındakileri Dibiç'e söylemeden sorgulamada komutanın da hazır bulunmasını istedi.

Muhafızlardan biri yaşlı ve sessiz adamı içeri soktu. Adam, eski fanilasının üzerine yün bir atkı sarmıştı. Kiril'e Hvalinsk'li bir esnaf olduğunu ve Volga'nın öteki yakasında, Irgiz'deki akrabalarına gititiğini söyledi. Kiril'in arkadaşlarıyla niye ormanda saklandıkları sorusuna üçünün de çığlıklardan ve ateşten korktuğu yanıtını verdi. Olaylar bitene dek gizlenmeye karar vermişler, ormandaki yolu da kestirme diye tercih etmişlerdi. Kiril ona arkadaşlarının kim olduğunu, onları ne kadar zamandır tanıdığını da sordu. Adam, Hvalinsk'te yeni olduklarını ama onları iyi tanıdığını söyledi. Bir tanesi onun evinde kalıyordu.

"Yaralı olan mı?" diye sordu Kiril.

Hayır, yaşlı adam, yaralı olanı fazla tanımıyordu. Adı Vodkin'di. Hvalinsk'e iki yıl önce gelmişti, Penzalı olduğunu tahmin ediyordu.

Geldiğinde, çok yüksek bir fiyattan küçük bir ev almıştı.

"Yani Hvalinsk'e devrimden sonra yerleşti."

"Öyle görünüyor. Belki de savaş sırasında gelmiştir."

"Demek akrabalarınızın yanına gideceksiniz. Ama öteki iki kişi ne olacak? Onların da İrgiz'de akrabaları mı var?"

Yaşlı adama göre birlikte yolculuk etmeleri bir şans eseriydi. İrgiz'e ev sahibiyle birlikte gidiyorlardı. Çünkü orası daha sakindi, Vodkin ise onlara arılarını geri götürmek için katılmıştı. Volga'nın öteki yakasındaki bölgelerin arıları ünlüydü. Kendisi Vodkin'le gözlüklerinin çerçevelerini değiştirirken tanışmıştı. Biraz kuyumculuk bilirdi.

"Eskiden altın çerçeve mi kullanıyordu?" diye sordu Kiril.

"Sanırım öyle."

"Senin ev sahibin nasıl biri peki?"

"Ev sahibim Ortodoks kilisesine bağlıydı. Rahip olmak için Seraphimov Manastırı'na gelmişti. Ama manastır çok kalabalık olduğu için kabul edilmedi. Onlara katılmak için çok insan geldiğinden keşişler artık çok zor durumdaydılar. Çünkü yerleri azdı. Ev sahibimin adı Meşkov'dur."

"Saratov'dan mı geliyordu?"

"Evet."

"Merküri Avdeyeviç mi?"

Konuşmayı izleyen Dibiç, kimin daha çok şaşırdığını anlayamamıştı. Soruyu duyan yaşlı adamın mı, yoksa olumlu yanıt alan İzvekov'un mu?

Kiril hareketsiz duruyordu. Zorunlu olarak uzaklara giden aklını toparlamaya çalışıyordu. Yaşlı adamı götürmelerini söyledikten sonra Dibiç'e "Bu üçü arasında bir tane tanıdığım olduğunu sanıyordum, meğer iki taneymiş," dedi.

"Nasıl biri bu Merküri?"

"Sadece eski ve güzel bir Rus ismi olan Merkür'ün bir türevi... Göreceğiz..." dedi, Kiril.

Vodkin'i getirdiler. Sallanıyor ve elini göğsüne bastırıyordu.

"Bir doktora görünemez miyim? Elim acıyor," dedi.

Bir sıraya çöktü. Kiril onu uzun uzun inceledi. Altmış yaşlarındaydı, kafasının biçimi de tuhaftı; yanları oyuk, arkası ve alnı dışarı çıkıktı. Sarı kaşları sabit, somurtkan gözlerini kuşatıyordu.

"Bir sağlık personeli elinizi sarar," dedi Kiril, biraz durduktan sonra.

"Tutuklandığınızda niye kaçmak istediniz?"

"Bir haydutun eline düştüğümü sandım."

"Yani korkudan mı?"

"Evet. Mironov'un takipçilerinin yandaki bölgeye geçtiğini söylediler."

"Bu dehşetin ortasında yola çıkacak cesareti nerde buldunuz?"

"Zorunluluktan. Volga'nın öteki yakasına arı götüreceğime söz vermiştim. Ben arıcıyım."

"Bir arıcı ha? Uzun zamandır mı?"

"Çok uzun değil, yaşlılığında insanın bir işi olmalı."

"Eski işiniz neydi?"

"Narovçat'da avukattım."

"Mahkemelere mi çıkıyordun?"

"Sadece sivil olaylara bakıyordum. Özel avukattım."

"Sadece sivil olaylara mı?" diye sordu Kiril, biraz sustuktan sonra.

"Özellikle."

"Belgelerin var mı?"

"Size benim belgelerimi vermediler mi? Aramada benden almışlardı."

"Pasaportunuz var mı?"

"Evet."

"Hangi bilgiler var içinde?"

"Bakabilirsiniz. Özel bir şey yok. Penza'da doğmuştur. Narovüat'ta oturur. İşi memurluktur. İşe bir memur olarak başlamıştım ve pasaportumda böyle kaldı."

"Yani Hvalinsk'e gelmeden önce Narovüat'da yaşıyordun?"

"Bütün hayatım orda geçti."

"Hiç Saratov'da yaşadın mı?"

"Hayır. Saratov'da hiç yaşamadım. Simbirsk ve Samara'da bulundum. Bir de Penza'da tabii. Bir keresinde Tretyakov Resim Galerisi'ni görmek için Moskova'ya gittim. Resmi severim."

"İsmin ne?"

"Vodkin. İvan İvanoviç Vodkin."

"Bir tane ismin mi var?"

"Ne var bunda?" dedi adam şaşırarak.

"Bazen iki isim olabiliyor. Yani ayıı insan iki tane isim kullanıyor."

"Ha, evet. Böyle şeyler oluyor tabii. Hvalinsk'de Petrov Vodkin isminde bir adam var. İsminin yarısı benimkine benziyor. Belki onu duymuşsunuzdur. Ünlü bir ressamdır."

"Oluyor böyle şeyler, değil mi?" dedi Kiril, ayağa kalktı, "Ne müthiş bir örnek. İsminin tamamı sizinkine benziyor. Yarısı değil."

"Niye hepsinin benzediğini söylüyorsunuz?" dedi Vodkin gücenik bir edayla.

"Onun isminin ilk yarısı 'P' ile başlıyor." Kiril sesindeki zafer havasını saklayamıyordu. Vodkin sol elindeki kanlı bandajı tutarak bir kere daha ileri geri sallandı.

Kiril, adamın parmaklarına bakarak sordu, "Acıyor mu?"

Dibiç öfkeyle pencereye döndü. "Evet," dedi Vodkin sabırla. Yaralı olduğu sesinden bile belliydi. "Anlamıyorum sizi komiser yoldaş. Ne çıkarmaya çalışıyorsunuz? Bunun Sovyet vatandaşlarına bir yararı yok. Geçerli bir neden olmadan tutukluyor, tıbbi

yardım da yapmıyorsunuz. Bu, yasalara aykırı."

"Hukuku bilirsin sen," diye bağırdı Kiril, "endişelenme, tıbbi müdahale yapılacak. Yasalara da uyulacak. Yalnız, senin alıştığın yasalara değil."

"Beni azarlayamazsınız. Ben önemli bir görevli olmayabilirim, ama doğru olanı savunurum."

"Kendini savunabileceğini inkar eden yok," dedi, Kiril gözlerini Vodkin'in eline dikmişti.

"Eskiden elin daha sıkı kavrardı. Uzun, parlak pençelerin vardı."

Vodkin sallanmayı kesip bu kez kafasını salladı.

"Beni başka birine benzetiyorsunuz. Belki de yanılıyorsunuz."

"Hiç de değil. Sizi iyi tanıyorum."

Parmakları kirli Vodkin solgun, düşünceli bir gülüşle "Bu zamanda bir insan köylü gibi her tür işi yapmalı. Benim ellerim hiçbir zaman kirli olmadı," diye konuştu.

"Korkarım onlar hiçbir zaman temiz olmadılar."

"Neye dayanarak böyle konuştuğunuzu bilmiyorum..."

"Tabii siz daha şıktınız. Örneğin, altın gözlükleriniz vardı."

"Hiç altın gözlüğüm olmadı."

"Ya, demek öyle. Bu terk edilmiş küçük Hvalinsk'e gelince her şeyinizi değiştirdiniz. Gardrobunuzdan pasaportunuza kadar. Ama gözlüklerinizi değiştirecek zamanınız olmadı. Belki de çok aceleniz vardı. Eski gözlüklerinizi şimdi de kullanıyorsunuz. Onları Hvalinsk'den mi aldınız? Geç de olsa gözlüklerinizi değiştirebilirsiniz. Ama kafanızı değiştiremezsiniz. Pislik de zaten oranızda, kafanızda."

Vodkin yarasını unutarak öfkeyle elini salladı. Ama sargılarını hemen göğsüne bastırdı.

"Bana karşı büyük bir yanlış yapıyorsunuz, komiser yoldaş."

Kiril fırladı, taburesini itti ve dişlerini sıktı. Bağıracak gibiydi. Fakat bağırmak yerine sözcükleri tek tek vurgulayarak sakin bir edayla konuştu:

"Özgeçmişleriniz çok karışık. Zaten ortak yanları da yok. Bana yaptığın sunuya uygun bir son bulacağım şimdi."

Biraz duraksadıktan sonra daktiloda yazı yazar gibi söyledi: "Jandarma Yarbayı Polotensev."

"Tanrım ne büyük yanlış," dedi, Vodkin. Sağlam eliyle yüzünü kapattı.

Son derece gergin olan Dibiç ise büyük açıklamalar bekliyordu. Esnedi, sonra da Kiril'e bir işaret yaptı.

"Yanlışlık yok," dedi Kiril, sararak sustu.

"Bu adam olduğundan farklı görünür hep. Aktördür. Onu tanırım. Beni Olonet'e sürgüne gönderen de odur."

"Bundan eminsen, bizi çok şaşırtırsın," dedi Dibiç, Kiril'e "niye böyle yapıyor? Peki senin hoşuna gidiyor mu?"

Kiril güldü: "Tabii ki hayır, midemi bulandırıyor. Bu beylerin uzun zaman önce yaptıklarını düşünerek... Ya da şimdi ne yaptıklarını... Böyle sahnelerden zevk alınır."

Polotensev yüzünü açtı. Hiç değişmemişti. Yalnız şimdi, soluk sarı kaşları gözlüklerinden fırlıyordu.

Yumuşak bir sesle konuştu: "Sizin yanlış kararınızın bana ne kadar pahalıya mal olacağını biliyorum. Yine de, çok zor olsa da cesaretimi topluyorum. Bana jandarma diyorsunuz. Ama onlar birer canavar, birer zebanidir. Nasıl, siz... Özür dilerim size yoldaş diyorum ama siz beni nasıl da acımasızca suçluyorsunuz..." Adam sessizce güldü. "Belki de size 'ekselansları', 'altes' diye seslenmemiz lazım ya da 'adaletin koruyucusu', 'keyfiliğin savunucusu' diyebiliriz. Adaletin Koruyucusu tavrınız, geçmişimize yaptığınız suçlamalarla çelişiyor. Savunmasız insanlardan yararlanan zebaniler..."

Kiril, kendini tutamayarak gülünce Polotensev'in tiradını kesti. "Eski anılarımız canlandı. Ne kadar alaycı bir beyefendi olduğunuzu anımsıyorum. Hep nükteliydiniz. Kafanızdaki çıkıntıdan çok bu sizi ele veriyor."

"Bütün bunlar bir entrika," diye karşı çıktı Polotensev, alçakgönüllü bir edayla.

"Ama çocuksu entrikalar. Temelsiz. Bir tek kişinin söylediği, inandırıcı olmayan, yanlış teşhisler. Kesin bir kanıt yok. Sizi temin ederim ki bir şey çıkmaz bundan."

"Şöyle bir, bulunduğunuz eski yere giderseniz bir şeyler çıka-

rırız. Narovüat'a değil tabii, Saratov'a. Narovüat'ta sizi Vodkin olarak tanıyacaklardır, ama Saratov'da Polotensev diye bilirler."

"Bana hak etmediğim acılar çektiriyorsunuz."

"Hak etmediğiniz mi?" diye bağırdı Kiril, özgüvenle.

"Her şeyi söyleyebilirsiniz ama hak etmediğinizi değil."

Başlarında İpat'la dört Kızıl Ordu askeri geldi. Paketlerde ve bohçalarda olanların envanterini çıkarmışlardı.

İpat, adamın parasını, evrakını, bir anahtar, çelik ve gümüş birer saat koydu. Sonra ürkerek tuttuğu teneke kutuyu Nikon'un elinden çekti. Aynı tavırla, onu ötekilerden uzağa yerleştirdi.

"Mahkumlarda silah bulunmadı, ama çok önemli şeyler var," diye rapor verdi. Teneke kutuya eliyle vurup askerlere baktı. Kiril de kutuyu ters çevirmek istedi ama kutu yerinden oynamadı. İpat'a meraklı bakışlarla baktı. İpat'sa dudağını büzüp başını salladı, "bekle görürsün," der gibiydi. Kapağında bir mersin balığının resmi bulunan kutu son derece sıradan bir parçaydı. "Astragan Havyarı," markasını taşıyordu. Ağırlığı normalden fazlaydı. Kiril kapağını açmaya çalışırken kutuyu düşürdü, "Bunu kimin üstünde buldunuz?" diye sordu.

Nikon, parçalanmış bir yastığı göstererek "Bunun içindeydi," dedi, "tüylerle kaplıydı"

"Daha sorgulamadığımız adamın malı," diye açıkladı İpat.

Kiril Polotensev'e kafa salladı, "Onu buraya getiren sensin İpat. Ona bir şey olursa seni sorumlu tutarım," dedi, "başında dur ve onu gözün gibi koru!"

"Bir tane gözüm var ama iyi görür."

Polotensev çıkarıldı. Nikon'la diğer Kızıl Ordu askerleri mahkumların eşyalarını arıyorlardı.

Nikon göz kırptı, "Nedir bu, cehennem makinesi mi?"

Kiril, Kızıl Ordu askerlerine bağırdı, onlar da toparlandılar. Masaya elini koyup kutuyu çevirdi, içinden çil çil altın paralar döküldü. Elini dikkatle çekti. Kutudan çıkanlar bir yığın olmuştu. Metal bir yüzük bir an yığının üstünde asılı kalmıştı. Sonra hepsi masanın üstünde yerini buldu.

"Tanrım, bunlar binlerce," diye içini çekti Nikon.

"Küçük tatlı bir yumurta," dedi bir Kızıl Ordu askeri.

"Merküri, sen de bizim tanrımızsın," diye mırıldandı Dibiç.

Bütün gözler altınlara dikilmişti. Yalnız Kiril'in bakışları hayretle tutsaklara dönmüştü. Sonra pencerenin yanına gitti ve tekrar masaya dönmeden önce orada biraz durdu.

"Bunlar bana neleri anımsatıyor bilemezsin," dedi Kiril, Dibiç'e gülerek.

"Çok şeyi açıklıyor, çok, çok şeyi."

Masaya dokununca altınlar elinden kayıp düştü.

"Anacığım," diye yutkundu Nikon.

Üçüncü mahkumu getirdiler, ayakta zor duruyordu. Omzuna asılmış gibi duran elbisesinin içinde vücudu kaybolmuştu. Giysi, ince bir beğeninin ürünüydü ve onun için dikilmişti. Bakımsız saçı ve sakalı birbirine karışmıştı. Sanki yeni uyanmış gibi tatsız bir ifadesi vardı. Gözlerinde de garip ve suskun bir ifade vardı. Kaşları parlıyordu. Belli ki, adaletin zaferine inanıyordu.

Gözlerini İzvekov'a dikerek sıranın köşesine oturdu. Altınları inkar etti.

"Meşkov. Merküri Avdeyeviç değil mi?"

"Evet."

"Saratov'dan çıkalı çok mu oldu?"

"İki haftayı geçti."

"Buraya ziyaret için mi, sürekli kalmak için mi geldin?"

"Sürekli kalmayı planlıyordum."

"Doğduğun yeri niye bıraktın?"

"Bir manastıra girmek istiyordum. Ama kalacak yer bulamadım. Bütün hücreler dolmuş, ben de şimdilik kasabada bir oda tuttum."

"Görünüşe göre odayı beğenmemişsiniz."

"Yani niye yeniden yola çıktığımı soruyorsunuz. Rahatsızdım. Savaşın Hvalinsk'e yaklaştığı haberleri geliyordu. İnzivaya çekilme arzumu hiç gerçekleştiremeyebilirdim."

"Volga'nın öte yakasında size kim huzur verecek? Kazaklar mı?"

"Niye Kazaklar huzur versin," dedi Merküri Avdeyeviç, tevekkülle "ben böyle bir şey düşünmedim."

"Ama Volga'nın arkasında Kazaklar var."

"O kadar uzağa gitmeyi düşünmedim, sadece İrgiz'e ulaşmak istiyordum. Savaşın oraya ulaşamayacağını söylüyorlar. Gerçeği söylemek gerekirse, kasaba benim fazla hoşuma gitmedi."

"Niye?"

"İnsanların çoğu Eski İnanca bağlı. Ev sahibim de bir mankafa. Bana gitmemi söyledi. Kafama böyle bir şey soktuğu için üzülüyorum."

Kiril altınlara baktı, "Senin mi?"

"Evet," dedi Merküri Avdeyeviç. Bakışlarını çevirip uzaklara daldı.

Altınlar yüzünden sorgulandığını biliyordu. "Sovyetler'den gizliyordun, ha?"

"Ancak aranan bir şeyi saklarsın. Kimse bana onları sormadı. Yani gizlemiyorum, biriktiriyorum."

"Ruhunu temize çıkarmak için mi?"

"Onları manastıra bağışlamayı düşünüyordum."

"Niye vermediniz?" diye sordu, Merküri Avdeyeviç'i dikkatle izleyen bir asker, "Eğer onlara verseydiniz, size hemen bir hücre bulurlardı." Meşkov buna burun kıvırdı.

İzvekov, "Seni nahkemeye vereceğiz," dedi.

"Dediğiniz gibi olsun."

"Şimdi bu altınları sayacağız ve siz bir evrak imzalayacaksınız." "Dediğiniz gibi olsun," diye yineledi Meşkov, umursamazca.

Gözlerini kapadı ve sıranın ucunda hareketsiz kaldı. Sanki kalkıp gitmeden önce biraz dinleniyor gibiydi. Aklından geçenleri anlamak olanaksızdı, yine de kesinlikle altınları düşünüyor olmalıydı. İçerden, paralar sayılırken çıkan sesler geliyordu. Kiril ve Dibiç altınları düzgün yığınlar halinde dizdiler. Meşkov'un aklından paralar çıkmıyordu. Bu düşünce kafasındaki her şeyi bir gölge gibi kovuyordu. Geçmişle şimdiki zamanı karşılaştırıyor, eskiden insanın fazla kazandıkça daha çok şeye sahip olduğunu aklından geçiriyordu. Para bir büyüme simgesiydi. Önemli olan ilk altını almaktı, sonrası zaten gelirdi. Rousseau da böyle düşünüyordu. Bu noktada ona katılsa da Meşkov, Rousseau'yu okumamıştı. Ama şimdi insanın, elinde fazla parası varsa hemen alıyorlardı.

Meşkov'un son altınını da alacaklardı. Bu gerçekten sonuncuydu. Son varlıklarını alırlarken onları teker teker saklamış, herkesten esirgemişti. Bir şeyleri saklamamak yaradılışına aykırıydı. Kutsal ruh bile altınları bilmiyordu. Ne Valeria İvanovna'ya ne Lisa'ya ne de onu kutsayıp manastıra sokan piskoposa bir şey söylemişti. Maliye Bölümü'ndekilere de bundan bahsetmemişti. Gerçi Ragozin ona altını olup olmadığını sorduğunda, soğuk terler dökmüştü, ama belli etmemişti. Eğer insan bir şeyleri kendisinden de gizleyebilseydi Meşkov havyar kutusunu hiç dert etmezdi. Ama zayıf bir anında her şeyi söylemekten korkuyordu. Onu şiltesinin altında saklamış, evinden ayrılırken de bir yastığa koymuştu, şıngırdamasın diye de kutuyu pamukla doldurmayı ihmal etmemişti. Uyurken yanağını ona yaslar, tüyden bile yumuşak bulurdu. Uyurken, altınlar sanki kulağına bir şeyler fısıldar, "biz senin iz, biz senin iz, biz senin iz," derlerdi. Şimdi gizem açığa çıkmış, olay kapanmıştı.

Evet, olay kapanmıştı. Dibiç evrakı yazıyor, kalemin arkasıyla masaya vurarak hesap yapıyordu.

"Hepsi beş bin altı yüz kırk altın. Doğru mu, Yurttaş Meşkov?" Merküri "Hayır. Doğru değil. Yanlış saymışsınız," dedi Merküri Avdeyeviç sessizce.

"Ne demek istiyorsun?"

"Biraz önce söylediğimi. Yanlış saydın. O altınları yerinden çıkarmamalıydın. Kutunun altında on dokuz altınlık yer var. Her yığının yüksekliği üç yüz altından oluşuyor. Yani her yığında üç yüz altın var.

Üç yüz kere on dokuz, beş bin yedi yüz altın yapar. Beş bin altı yüz kırk değil. Tabii sayarken altmış tane altın kaybolduysa bir şey denemez."

"Allah kahretsin, altmış altın gitti," dedi Kiril karanlık bir yüzle, "altınları git de sen say!"

Merküri Avdeyeviç altınlara yaklaştı. Onlara bakarken boğazına bir şey düğümlenmişti. Öksürmeye başladı. Sonra kendi kendine konuşur gibi, "Eğer masanın yüzeyi düzgünse, her yığında yüz altın olduğunu anlamak kolaydır. Ama çatlaklardan ötürü yüzey bozulabilir. Bir tahta, öbüründen yüksek olabilir. Bakın

ötekine benzemeyen bir yığın. Fark ettiniz mi? çünkü orada bir çukurluk var. O yüzden bir fazla altın çıkıyor. İşte burada bir tane daha. Kaç tane olduğunu bulayım mı?"

"Hadi bul."

Meşkov bir yığını kendine çekti. Başparmağıyla işaret parmağının arasına aldı. Sonra onları ters çevirerek gevşek bıraktı. O sırada küçük bir çınlama duyuldu. Sol avucunu masanın kenarına koyup sağ elinin başparmağıyla işaret parmağını kullanarak iki altını tuttu. Onları sol avucuna hızla kaydırarak izleyenleri hayran bıraktı.

Sonra, "On bir," dedi. Bir on altınlık parçayı daha masaya koydu. Hemen yanlış sayılan yığınları ötekilerden ayırdı ve tekrar saydı. Parmakları gençlik doluydu.

Nikon bu ustalıktan etkilenmişti, "Vay anasına, parmakları çekirge gibi oynuyor," diye söylendi.

Merküri Avdeyeviç rahatsız edilmiş gibi kaşlarını çattı. Kulübeye girerkenki coşkusundan iz kalmamış, gözleri kararmış, sessizleşmişti.

Herkes susmuş onu izliyordu. Yavaşça, masadan uzaklaşıp omuzlarını kaldırdı. Sonra da sıraya eğildi.

"Bitti," dedi askerlerden biri, "onu oyuncaklardan ayırmak çok acı."

"Sayım doğru mu", dedi öfkeli İzvekov sert bir sesle.

"Benimki doğru, sizinki yanlış," dedi Merküri Avdeyeviç de. Çok yavaş konuşuyor ve bir şey anlaşılmıyordu.

"Elli yedi tane yüzlük yığın. Eskisi gibi, tanrım aynen eskisi gibi."

Elleriyle başını tuttu, sarsılarak ağlıyordu. Dibiç, evrağa toplam miktarı yazdı. Beş bin yedi yüz altın vardı. Adamlar paraları kutuya dolduruyorlardı.

Aceleci halleri göze çarpıyordu. Bu işe çok zaman ayırmışlardı. Meşkov'a imzalaması için evrağı uzattılar. O da kendini toparlayıp itiraz etmeden imzaladı.

Kiliseden çıkarılırken Kiril ona bir soru daha sordu. "O yaralı arkadaşını Saratov'da görüyor muydun?"

Meşkov sustu.

"Yalnızca kendimle ilgili sorulara cevap veririm," dedi.

"Tabii herkes kendisiyle ilgili sorulara cevap verir. Onun adını söylerseniz bu sizin hesabınıza yazılır."

Meşkov duraksadı, "Kim olduğunu söylemedi o."

"Bunun için herhalde iyi bir nedeni vardır. Ama ben ona değil, sana soruyorum."

Meşkov yine yanıtlamadı, sonra, "Benim için önemi yok," diye mırıldandı, "niye masallar anlatayım, hata yaparsam günaha girerim"

"Hata yapmamaya dikkat et."

"Gerçeklerden korkmuyorum. Onun rütbesini tam olarak bilmiyorum ama sanırım jandarma yarbayıydı."

"Polotensev mi?"

"Evet," dedi Merküri Avdeyeviç hemen. Kapıdan çıkarken gözlerini yere dikti.

Kiril Dibiç'e baktı.

En sonunda yürüyüşe geçtiler. O sırada güneş batıyordu. Mahkumlar sıranın başındaydılar. Onların arkasından kurtların yüklendiği araba geliyor, köyün köpekleri tüylerini dikerek arabaya havlıyorlardı.

İpat atlı komutanla komiserin yanında yürüyordu. Onlar konuşacak gibi görünmediklerinden İpat da susuyordu.

Dibiç yıllarca ayrı kaldığı doğum yerine bir başka gözle bakıyordu. Zamanın yaptığı değişikliklere karşın tanıdık yerler de vardı. Çocukluğunda yaptığı gibi şarkı mırıldanıyordu. Ormandan çıkınca manzara değişti, bu tanıdığı yollarla karşılaşmak yüzünde güzel bir gülümsemenin belirmesine neden oldu. Tepeler çamlarla kaplıydı. Köylere ulaştıklarında yol genişlemişti; bir kasabaya yaklaştıkları belliydi.

Kiril eyerinin üzerinde sallanıyor, gözlerini kapıyordu. Uykulu değildi ama, konuşmak istemiyordu. Repyovka olayları aklından silinmişti. Geçmişiyle bu beklenmedik, çarpıcı hesaplaşma onu gençliğine götürmüştü. Derin düşüncelere dalmıştı. Yakın zamanda gelişen bütün olayların birbiriyle ilişkisi vardı. Polotensev'in ortaya çıkışı, Meşkov'un altınları, yoldaki kızın cesedi, omuzlarda taşınan tabutların kağıttan süsleri, yarasını ısıran

kurt, mahkum olan Zubinski, öldürülen Şubnikov, bağışlanan kaçak Nikon; bir biçimde hayatından geçmişlerdi. Bu olayların hepsi biribirinden bağımsızdı ama bir sepetin örgüleri gibi birbirleriyle ilişkiliydi. Bir başkasına değmeden hareket etmek olanaksızdı ve başka birini rahatsız etmeden bu sepetten çıkılamazdı.

Kiril bu günlerde yolundaki bütün engelleri aştığını, karşısına çıkan bütün problemleri çözdüğünü düşünüyordu. Özgüveni eskisine göre çoğalmıştı, daha büyük engelleri aşabilirdi. Hiçbir güç onu durduramaz, önüne çıkamazdı. Kendi kendine başarıp başaramadığını sordu; yanıt tatmin ediciydi. Ama karşısında bir soru vardı: Peki niye üzgündü öyleyse. İşte bu soruya yanıt bulamıyordu. Kendi kendine aynı soruyu tekrarlıyor, ama yanıt bulamıyor, üzülüyordu. Uğraştığı, kaderleri kendine bağlı insanları görüyor, kendi kendine hata yapıp yapmadığını soruyordu. Hata yapmadığına inanıyor ama yine de üzüntüden kurtulamıyordu.

İpat'ın iç çektiğini duydu ve gözlerini açtı. "Ne derdin var İpat?" diye sordu gülerek, "Üzgün müsün?"

"Onu nasıl izlediğimi düşünüyordum."

"Neyi izlediğini?"

"O dişi kurdu. Cesedi şimdi o çalılıkların arasındadır herhalde. Derisini kaybettik. Hep o heriflerin yüzünden. Allah kahretsin onları."

Yumruğunu öfkeyle mahkumlara salladı.

"Eğer böyle şeylere ödül verseydik, sana bu heriflerden ötürü bir ödül verirdim," dedi Kiril.

"Bu hayvanın kürkü bana ödülden daha önemli geliyor. Önceden iki tane St. George ünvanı almıştım."

Bir dakika sustuktan sonra dikkatle Kiril'e baktı. Düşüncelerini anlamak istiyordu.

"İşçi ve köylü ordusu için yaptıklarım için bana bir sertifika ver Komiser Yoldaş. Onu çerçevelettirip odama asayım. Herkes görsün."

Gözleri kaymıştı, "Bu kurt yüzünden bana bir şeyler borçlusun. Sen ve komutanım da. Sizi yerleştirdiğim yerler kesin sonuç alınacak yerlerdi. Ne yaptığımı biliyordum ben."

Kiril gülümsedi, "Eğer böyle hesaplar yapıyorsan, benim kur-

dun kürkünü alabilirsin."

Dibiç'i geçmek için dizginlere asıldı.

"Nasılsın Vasili Daniloviç?"

"Harika" dedi Dibiç. Bir hareketle eyerin üzerinde dikleşti, ama atı durdu. Atını tırısa geçirmeye çalışıyordu şimdi.

Dibiç, "Oradaki yolu görüyor musun?" diye konuşmasını sürdürdü. Güneş batarken balkıyan sık ormanları gösteriyordu. "Oradaki çam yapraklarının uçları sarıdır. Dağın öteki yüzünden yarım verstlik mesafede bir açıklık var ve öteki tepelerdeki oyuklardan birinde Eski İnanca bağlı olanların manastırı duruyor. Biraz ötede Volga başlıyor ve kasaba beliriyor. O kasabada..."

"Ne var?"

"Benim evim işte orada," dedi Dibiç sessizce.

Kiril ondan Meşkov ve Polotensev'le ilgilenmesini bekliyor, onunla geçmişiyle ilgili konuları konuşmak istiyordu. Ama Dibiç mahkumlara aldırış etmemişti.

Öyle ya bu Kiril'in meselesiydi, Dibiç'in ilgilenmemiş olması normaldi. O, devrim düşmanı, eski çarlık subaylarıyla savaşıyor, görevini yerine getiriyordu. Ondan daha fazlasını istemek yanlış olurdu. Ama Kiril kulübedeki altınlardan söz edince, Dibiç geçmişe dönmüş, Meşkov'un altınlarının kendisine neler ifade ettiğini söylemiş, Kiril'e azarlar gibi bir tonla, bir insanın özel hayatına karışılmaz diye yanıt vermişti. Kiril bu cevabı sert ve anlayışsız bulmuştu.

"Biraz sonra Hvalinsk'e varacağız."

"Yirmi dakika sürmez."

"Burası oldukça sessiz. Haydutlar buraya gelmeye cesaret edemez."

"Tabii. Biriyle karşılaşma olasılığımız hiç yok. Öbür müfrezeleri bilmiyorum. Onlar da sanırım savaşmadan gelirler."

"Memnun musun?"

"Neye? Hiç ciddi bir çarpışma olmadı."

"Olsun ister misin? Bize katıldığına memnun olup olmadığını sormak istiyorum."

"Kızıllar'a mı? Bu askerler benimle aynı kafada. Komiserler de."

Dibiç'in çenesindeki çukurluk düzleşti; Kiril ona gülünce or-

tadan kaybolmuştu, "Uzun zamandır bunun farkındayım," diye sürdürdü, "bana niye uygun olduklarını bilmiyorum. Bunun felsefi bir açıklamasını yapamam." "Felsefe bu günlerde soyutlamadan çok eyleme dönüştü. Hangi politikaya bağlı olduğunu biliyorsun ve bu yüzden her şey berraklaşıyor."

Dibiç güldü, "Bu söz konusu oldu mu her şey açık," dedi, "her şey yoluna girer."

Kiril arkadaşının neşesinden hoşlanmıştı. Şu anda Dibiç dürüst ve açık sözlüydü.

"Hadi, hadi. Evine geldiğin için mutlusun."

"Beş yıl oldu. Uzun zaman geçti. Bir düşün," diye bağırdı Dibiç. Utanarak ekledi "Belki bir saatliğine anneme bakmak için ayrılırız. Ne dersin buna Kiril Nikolayeviç?"

"Beni niye karıştırıyorsun?"

"Karıştırmıyorum. Yapma Allah aşkına. Annem bir harikadır. Göreceksin."

"Senin yerini alırım ve sen..."

Kiril uzun uzun Dibiç'in heyecanlı yüzüne baktı. "İstersen şimdi git ve yarın sabah gel. O sırada da sanırım müfreze toplanır," dedi sonra.

"Gerçekten mi?" diye sordu Dibiç korkarak. Dizginleri sıkıp İzvekov'a eğildi. Gözleri ışıl ışıldı ama kulaklarına inanamıyordu.

"Bana müfrezeyi bırakamıyor musun?" diye güldü Kiril.

"Savaşta sana bir şey olursa, senin yerini ben alacağım. Şimdi savaş yok. Gidebilirsin. Başka bir zaman ben giderim, sen benim yerime bakarsın. Bana bir izin borcun var. O Alman'dan ötürü. Anımsadın mı? Onu halen kullanmadım..."

Kiril elini komutana uzattı.

Dibiç müfrezeye durmasını emrederek görevi komisere devrettiğini söyledi. Sabah saat sekizde onlara katılacaktı.

İzvekov'un elini sıkıp dizginleri hızla kavradı. Yürüyen müfrezeyi geçti. Giderken sallanıyordu.

Hemen ormana girdi. Issız yolda ilerliyor, dallar eğilmesine neden oluyordu. Zirveyi aştıktan sonra oyuklara doğru indi. Burada atın dörtnala gidebileceği düzlükler vardı. Ama tepelere geldiğinde yollar daraldı, akçaağaç dalları yolu kesiyordu. Dibiç

atından inerek dizginleri eline aldı.

Sırtlardan birindeyken, iki tepe arasında bir meyve bahçesi gördü. Bahçeyi, yaklaşan akşamın renkleri kuşatmıştı. İki üç bacadan çıkan duman elma ağaçlarına dolanıyordu. Buraları manastırın en ücra köşeleriydi. Dibiç buraya, çok zaman önce, arkadaşlarıyla kuş avlanmak için gelirdi.

Eyerde uyuşan ayaklarını açmak için hızlı hızlı yürüyordu.

Birkaç adım önündeki yapraklarda bir kıpırdanma oldu. Atı korkarak dizginleri germişti. Dibiç de tabancasının kılıfını çıkardı. Birden kısa, tatsız bir ses duydu. Ağaçlar sanki çevresinde dönüyor, uykulu uykulu sallanıyorlardı.

"Böyle şey olmaz!" diye bağırmak istedi Dibiç, ama olmadı. Görünen her şey karardı. O anda yaprakların arasından çıkıp, yükselen bir şahin gördü. Başını eğiyor, kara üçgen kanatlarını çırpıyordu. Kara gözlerini yola dikmişti. Biraz ötede tüyler gördü Dibiç. Bir horoza aitti bunlar. Başka zaman olsaydı hemen çalılıklardaki kurbanı arardı, ama şimdi hiç durmadı. Hayalinde horozu parçalayan bir şahin canlandı.

Akçaağaç korusundan çıkınca tekrar eğerin üstüne oturdu. Manastır hücrelerinin arasından geçiyordu. Kasaba göründüğünde, tepeden aşağı dörtnala indi.

Uzun bir çizgi halinde sıralanmış ahşap evlerin önlerinde, gümüş söğütlerin yükseldiği avlular vardı. Bunlardan birinin dalı sarı bir evin damını örtüyordu.

Dibiç dizginlerini sıktı. Kalbi acıyla atıyordu. Sanki bütün yolu koşarak gelmişti. Eve atla gitmek istemedi ve atını komşunun çitine bağladı.

Kapı açıktı. Dört bir yanı çatıya çıkan asmaların gölgeleriyle kaplı avluya girdi. Bacadan kıvrım kıvrım dumanlar yükseliyordu. Yapraksız dalları yerleri süpüren kiraz ağaçları eve giden yolu kaplamıştı. Kuyu ağzındaki tşlar bir tarafa doğru yatmıştı. Köpek kulübesinde kırık bir porselen tabak duruyordu. Dibiç sessizce eve girdi. Mutfakta bir semaver vardı. Odun talaşları sobada çıtırdayarak yanıyordu. Alevler çatlaklardan kolayca görülebiliyordu. Evdeki her şey köhne ve masalsıydı. Bu yüzden Dibiç, evin sofasına girerken başını eğdi. Bütün eşyalar ona samimi ve

yakındı ama onlarla dostluğunu tazelemesi gerekiyordu. Geçmiş zaman tıpkı ateşten düşen küller gibi çökmüştü eve.

Şifoniyerin üstündeki lamba belli ki geceden beri yanık kalmıştı. Eskiden annesi bu lambayı başucuna koyardı. Dibiç yatak odasına baktı. Madalyalar eski yerinde duruyordu. Sofaya dönüp ışığı fotoğraflara tuttu.

Öğrenci üniforması içinde yumuşak yüzlü kendini gördü. Parmaklarının arasında bir sigara vardı. Tutukluyken sigara içmeyi bırakmıştı. Öğrenci üniformasını Moskovalı bir soylu hanıma vermişti. Şimdiki Dibiç'le o üniformalı delikanlı arasında binlerce yıl vardı. Öbür yanda kardeşinin resmi duruyordu. Pastuhov'a benzeyen bir adamla omuz omuzaydı.

Birisinin mutfağa girdiğini fark etti. Dibiç döndü. Göğsünde felaket bir acı hissediyordu. Zayıf bir kadın kapının ponponlu perdesinin arasından ona bakıyordu. Kadın korkmadan şaşkınlıkla kafasını kaldırdı. Dibiç hemen anımsadı. Moskova'da üniformasını bıraktığı kadındı o.

"Eve dönen Vasenka mı o?" diye sordu kadın, ponponları titreterek perdeyi tutuyordu.

"Annem nerede?" diye seslendi Dibiç.

"Onu görmedin mi, oğlum?"

"Nerede? Onu nerede görebilirim?"

"Senin Saratov'da hastanede yattığını öğrenince, yola çıktı. Uzun süre bir vapur bileti aradı ama bulamadı. Bir hafta önce arabayla yola çıktı."

"Beni niye beklemedi?"

"Ah, tatlım, seni beklemekten yoruldu."

"Ya kardeşim?"

"Kardeşin uzun zaman önce evlendi."

"Onunla mı?" diye sordu Dibiç fotoğrafı göstererek.

"Evet onunla. Pastuhovlar da Hvalinskli'dirler."

Dibiç üzgün Pastuhov'u gördü. Duvarda tam boy bir resmi asılıydı. Eli, tatlı karısının omuzundaydı. Kadının yüzünde aydınlık ama suçlu bir gülümseme vardı.

"Bu benim kardeşim değil. Bu Asya. Beni kandırıyorsun."

"Seni niye aldatayım, kutsal çocuk. İşte, öğrenci ceketini de

getirdim. Al, bir dene."

Dibiç acıyla bağırdı, "Yalan söylüyorsun! Yalan söylüyorsun! Anne! Neredesin?"

"Bağırma. Bana sakin sakin söyle. Ben annene anlatırım. Vasenka ne zaman Kızıl Ordu'ya katıldı?"

Dibiç birden kadına vurup, onu yolundan uzaklaştırmak istedi. Ama kadın birden perdeleri tutup çekti. Bir tek burnu görünüyordu. Oraya saklanıp tek gözüyle etrafa baktı. Gülüşünden ponponlar sallandı.

Dibiç pencereden sofaya atladı. Asmaları bir kenara fırlatıp avluya ok gibi fırlamıştı.

Atını çözüp koşumları arkasına aldı. Sokak karanlıktı, ama cam gibi saydamdı. Ayağını üzengiye atınca, at irkildi ve dörtnala koşmaya başladı. Dibiç tam olarak üstüne çıkamıyor, atı sağ ayağıyla dizginliyordu. Parmakları uyuştu, eyer de atın arkasına doğru kayıyordu. Karşıdan gelen rüzgâr onu boğuyor, sıkıntı veriyordu.

"Ama savaş bitmedi... İzvekov beni bekliyor. Orada olacağım. Orada olacağım," diye fısıldadı.

Eyer elinden kayacak diye korkuyor, yerlerde sürükleniyordu. Parmaklarını gevşetip atı bıraktı ve düştü. Bu arada at göğsüne müthiş bir çifte atmıştı, Dibiç irkildi.

Şimdi akçağaçların altında yatıyordu. Atı gitmişti. Dalların arasından gökyüzüne baktı ve şahinin uzaklara uçtuğunu düşündü. O anda göğsünde bir acı duyup inledi:

"Bir kabustu bu... Bir kabus... Haydutlar sizi!"

Elleri yapış yapıştı, tabancanın kılıfı da boştu. Yamaca gelene kadar sürünerek ilerledi. Yorgun bir halde sırtüstü yatıp kafasını sarkıttı.

Çakıl taşları yuvarlanarak aşağıya düştüler. Görüntülerin sudaki yansımaları gibi her şey tersine dönmüştü. Elma bahçesi, manastırın hücreleri hep tersyüzdü. O eskiden buraya arkadaşlarıyla kuş avlamaya gelirdi. "Anne!" diye inledi, "Anne!" Boğazında bir şeyler düğümleniyordu. Tıkandı ve bilincini kaybetti.

YİRMİ DOKUZ

"Bana güvendiğiniz için size minnettarım," dedi Pastuhov resmî bir gülümsemeyle, "bu şehirde bulunmam sadece bir tesadüf, dolayısıyla böyle görkemli bir olaya katılmam çok zor."

"Sevgili Aleksandr Vladimiroviç," dedi kibar bir bay, saçı sakalı seçkin biri olduğunu gösteriyordu. Niva'da ölüm ilanlarından o sorumluydu.

"Ama sevgili Aleksandr Vladimiroviç!"

Kozlov kentinin iki önemli şahsı, General Mamontov'a gidecek delegasyonda yer alması için Pastuhov'a ısrar ediyorlardı. Ama umutsuzca omuzlarını silktiler.

"Uygar Rusya'da ve kentimizde bulunmanız bir şans olamaz."

"İsminiz subaylarımız arasında biliniyor," dedi, ölüm ilanlarından sorumlu beyefendi, "tabii ki ilerici subayları kastediyorum. Sanırım isminiz generali de sevindirecek. Anladığım kadarıyla, savaşın baskısı onu uyuşturmuş."

"General özgürlük kampanyasında bile konuşmadı," dedi diğer önemli kişi, sert bir ifadeyle.

Bir üçüncü adam içini çekti: "Umudumuzu ona bağlamamalıyız, bu yüzden bizi reddetmemeniz için yalvarıyoruz."

Pastuhov, Asya'ya göz kırptı.

Asya tozlu meydana bakan bir odada oturuyordu. Her zamanki gibi biraz duyguluydu. Dayanılmaz bir güzelliği vardı. Uzun ve kıvrık kirpiklerinin arasından görünen gözleri ışıl ışıl parlıyordu. Dört adam saygılı bir beklentiyle Asya'nın etrafını sardı.

"Düşünüyorum ki Saşa, birazcık yardımın olsa... Bunca şeyden sonra, insanlar kabus görüyor. General ya da başka birisi buna bir son versin."

"Yatak odalarına saldırıyor, yorganları çalıyorlar," dedi seçkin adam.

Pastuhov elini salladı, "Yalnız beyler, bu şartlar altında dele-

gasyon başı olmayacağımı bilmenizi isterim.

"Tabii, Aleksandr Vladimiroviç. Delegasyona tanınmış bir eğitimci başkanlık edecek. O da ilk başta buna karşı çıktı. Ama sonunda... Sorumluluk duygusu... Biz sizden sadece delegasyona katılmanızı istiyoruz. Sadece bizimle birlikte olmanızı, destek vermenizi arzuluyoruz."

"Tamam, sizin takıma katılacağım," dedi Pastuhov, şakacı bir edayla. Buna hepsi güldü ama onun tavrı yine de soğuktu.

"Başka rica yok beyler. Ricalara karşıyım. Yazılı bir şey de yok. Gözyaşı ve tezahürat da istemiyorum."

"Evet, gerçekten. Yalnızca sözlü olacak. Ama zorunlu olarak söylemeliyim ki, haksız mıyım beyler? Başka rica yok ama, kentimizi iyi korumalıyız. Halkımızı pisliğe karşı mücadelede yalnız bırakmamalıyız. Buna bir son vermeliyiz."

"Asya, kararlılığını gösteren bir tavırla bir elini kaldırarak ileri doğru itti ve "Bu vahşete karşı svaşmalıyız," dedi.

"Size karşı değilim," diye yineledi Pastuhov.

"Her an çıkmaya hazır olun Aleksandr Vladimiroviç. Generalin bizi kabul edeceği saati size bildireceğiz."

Konuklar sırayla eğilmeye başladılar, ama içlerinden en genci generalin özgürlük kampanyası hakkında acı sözler söyleyerek arkada kaldı. "Bir dakika izin verin... Kişisel bir sorun..."

"Onları dışarıda görürüm," dedi Asya, kocasını genç adamla yalnız bırakarak koridora çıktı. Genç adam kapı kapanıncaya kadar sinirli bir halde kaldı.

"Bana şiirlerinizi göstermeye mi gelmiştiniz? Şair misiniz?" diye sordu Pastuhov, sempatik bir edayla.

"Hayır. Doğru olsa da... Gazetede. Benim de bu delegasyona katılmamı söylediler. Ama dürüstçe konuşmak gerekirse, eğer dönerlerse ne yapacaksınız?

"Bolşevikler dönerse mi?"

"Evet."

Pastuhov genç adamı nazikçe süzdü. Onda ilginç bir şeyler bulmuştu. Kulaklarının biri büyük, biri küçüktü. Büyük olana sanki fazladan bir eklenmişti. Sanki böyle daha iyi duyuyordu. Aklına bir masal sözü geldi 'seni daha iyi duyabilmek için böyleyim.'"

"Beyazlar burada Tambov'dan daha çok kalamazlar. Yaptıklarının hepsi bu. Geçici bir idare kurulacak ve sonra da onlar gelecek."

"Sence böyle olacak yani."

"Tabii. Buraya gelecekler ve sizinle benim generali ziyaret ettiğimizi öğrenecekler."

Pastuhov kendini haklı çıkarmaya çalıştı: "Ama ziyaretimiz kitlelerin iyiliği içindir."

Asıl konudan uzaklaşmıştı.

"Öyleyse kitlelere bunu kanıtlayın."

Pastuhov eliyle yüzünü silerek endişelerini uzaklaştırdı. Sonra aklına gelen düşünceyi söyledi:

"Bu durumda ne yapsak ilginç olur, bilir misin? Bir deliler evine saklanmak. İşte böyle. Bir çuval un al ve saklan. Bir çuval uzun süre idare eder. Tam bu işe göre. Deliler arasında saklanmalı."

Bu düşüncenin çok parlak olduğuna inanmıştı, "Bu bana bir tavsiye mi yoksa bunu kendiniz mi yapacaksınız?"

Pastuhov konuğunun elini içtenlikle sıkarak onu kapıya uğurladı. Dönerken kendi kendine güldü, "Ne garip yaratık," diye söylendi.

Balkona çıktı.

Eski ticaret okulunun tuğla cephesinin karşısındaki meydanda atlarına binen Kazakları görüyordu. Atların eyerlerine torbalar ve bohçalar asılıydı. Bir toz bulutu içinde uçuyor, kırbaçlarını savuruyor, bağırıp çağırıyorlardı. Bazıları atlarındaki ganimetlere asılmışlardı. Bezden yapılmış bir top hışımla savruldu, süvarilerin ardından bir nehir gibi aktı.

Asya onu odaya çekip bağırdı: "Saşa, Saşa, aklını mı oynattın?"

Sonra balkonun kapısını kapadı, "Ateş edebilirler. Tam görüş alanlarının içindesin."

Aleksandr Vladimiroviç dolaşırken tiksintiyle söylendi: "Neler olduğunu yalnız şeytan biliyor."

Mamontov yandaşları kente girdiklerinde yağmaya başlamışlardı. Pastuhov çok korkuyordu ve aynı zamanda durumun ailesine neler getireceğini de merak ediyordu. Noel gecesindeki çocuklar gibi, beklenmedik şeylerle karşılaşıyorlardı. Korkusu me-

rak duygusundan daha güçlüydü. Kan döküldüğünü, üstelik kan derelerinin tutsaklara kadar yaklaştığını biliyordu Pastuhov.

Bir haftadır yaşadıkları ev, belediye tiyatrosu müdürünün, tüccar olan babasına aitti. Tiyatroya yardımda bulunma düşüncesi Anastasia Germanovna'nındı ve iyi de olmuştu. Müdür Pastuhov adını biliyor, ona yardımcı olmaktan gurur duyuyordu. Sonunda Pastuhovlar kent merkezine uzak olmayan iki güzel oda bulmuşlardı.

Kendilerini bu sıkıcı hayata alıştırmışlar ama düzenlerinin de geçici olduğunu anlamışlardı. Bu yüzden gözlerini geleceğe kapayarak yaşamdan zevk almaya bakıyorlardı. Burada bulunmaları da Saratov'da olmaları gibi talihin bir cilvesiydi. Burada sonlarına daha yakın olduklarının da farkındaydılar.

Alyoşa, yerini beğenmiyor, Dorogomilov'un evindeki odasını özleyerek kederleniyordu. Buna rağmen günleri sıkıcı geçmiyordu. Diğer çocuklar, küçük kazalar evlerindeki düzenin bir parçasıydı. Annesiyle babasının Volga kıyısındaki Saratov'a Dorogomilovla yaşamak için gittiğini düşünüyordu. Dedesiyle anneannesini artık göremediği için Kozlov'daki tiyatro müdürüyle vakit geçirmek zorunda kalıyordu. Arseni Romanoviç'in bahçesinde oynamayı müdürün bahçesinde oynamaya tercih ederdi. Yine de ha Saratov'da ha Kozlov'da oyun oyundu işte. Petrograd'da oynamak ise bambaşkaydı. Olga Adamovna, annesi ve babası yine yanındaydı. Onu besliyorlar, bir leğende ya da küvette yıkıyorlar, tırnaklarını kesiyorlar bazen da çıkışıyorlardı. Yani son derece normal bir hayat sürüyorlardı. Kimi zaman renkli kimi zaman sıkıcı geçse de günler doğal seyrinde akıp gidiyordu.

Aleksandr Vladimiroviç ile Asya'ya göre ise yaşamlarının son iki yılı olağanın, olması gerekenin dışında geçmişti. Hele yaşadıklarının bir kısmı hiç makul değildi. Alyoşa'yı küvet yerine leğende yıkamak kanıksadıkları bir gerçekti, ama bazı olaylar düzenli yaşamlarına zorlu darbeler indirmişti.

Hayatı çekilir hale getiren biraz mizahtı. Her şeyde komik bir yan bularak bakmayı öğrenmişlerdi. Daha önce hiç böyle şeyler yaşamamışlardı ki. Tambov'u Lermontov'un "Defineci" adlı şiirinden biliyor, ona Myatlev'in Madam Kurdyokova'sını ekliyor-

lardı. Tambov'un atmosferini anlamak için Kovlov'daki at pazarlarının yeterli olduğunu düşünüyorlardı. Asya'nın ezberinde birçok şiir vardı. Madam Kurdyukova'yı çocuksu bir edayla okur, Pastuhov da onun söylediklerini gülerek taklit ederdi.

Düşlerimde görüyorum
O mutlu, yapraklı kameriyeleri
çiçeklerin ve asmaların büyüdüğü
aşkını ilk söylediği o yerde
coşkun Kurdyokov'da

Balkonda kasabanın boğucu havasını solurlar, kendilerini yıldızlı gökyüzünün verdiği huzura bırakarak düşünürlerdi. Hatıralar umuda ve özleme karışıyor, yarın için yaşamanın mı yoksa gününü gün etmenin mi daha iyi olduğunu soruyorlardı kendi kendilerine.

"A bak bir yıldız kaydı," dedi Asya.

"Dilek tuttun mu?"

"Hayır, ya sen?"

"Yeterince hızlı değilim."

Bir an sessiz kaldılar.

"Sonunda ortalık sakinleşti," dedi Pastuhov, "şakayıkların kokusunu alıyor musun? Halk onlara kutsal kökler diyor. Yine açtılar herhalde."

"Evet kokuyu alıyorum ama onların mevsimi geçti."

"Tuhaf bir kokuları var. At kokusuyla gül kokusunun karışımı."

"Burnun çok hassas. Kokuları iyi ve kötü diye ayırıyorsun."

"Ayrım yapmıyorum, sadece bileşimlerine bakıyorum. Kokular da duygular gibi bölünemezler. Duyguları ayırmak isteyen biri onları yitirir ve bir daha bulamaz. Duygular iyinin ve kötünün bileşimidirler. Eğer şakayık kokusundan gülün ya da atın kokusunu çıkarırsan, o artık başka bir şey olur."

"Sana karşı olumsuz duygularım yok."

Pastuhov Asya'nın dizine vurdu, "Sen gerçek bir kadınsın. Bütünüyle böylesin. Kendine has özelliklerin var. Yıldızlar gibi. Onların da benzeri yoktur ve ne iyi ne de kötüdürler," dedi ve

güldü, "tanrım ne kadar aptalca konuşuyorum." Eğilip Asya'nın gözlerini öptü.

Konuşmadan bir süre öyle kaldılar. Asya sanki arada hiç suskunluk olmamış gibi söze girdi:

"Baştan çıkmış Turgenyev'i düşün. Şunun devamı nasıldı?"

Asya ezbere okuyordu:

Ne kadar zarif ne kadar tatlı kapımdaki güller
Gözü nasıl da dinlendirirler
Geçerken bıraksınlar diye soğuk nefeslerini
Yalvardım sonbaharın acı rüzgârına

"Bu nasıl bir yaşam," dedi hayretle Asya, "insanlar nasıl yaşamış, bu şiirleri nasıl yazmışlar."

"Güzel kafiyeler bularak," dedi Pastuhov, "eğer Gibsman bu şiirleri 'Dolaşan köpek'in orda asık bir suratla okusaydı zavallı yaratık döne döne gülerdi."

"Duyguların bölünmezliği," dedi Asya, içini çekerek, "köpeğin her şeyi parçalarken herkes etrafında sessiz kalıyor. İnsanlar kendilerine gülmesinden korkuyor. Kimsenin sanat duygusu kalmamış. Köpeğin yıldızlara bakmamızı da komik buluyor. Myatlev'in dizelerini anımsamamız bile komik. Ona göre her şey komik."

Pastuhov yanıt vermedi, sadece esnedi. Balkonun demir parmaklıklarına vurarak konunun değişmesini istediğini belli etti. Yine de konuşmayı sürdüren o oldu.

"Sanat nedir sorusuna ben hiçbir zaman tam bir yanıt veremedim. Hayatımı bu işe adadım ama yine de ne olduğunu bilmiyorum. Ayıp olmasın diye her şeyin açık olduğunu söyledim. Yoksa bir şey üretmek imkansız olurdu. Durumu bir kez anladığında mükemmelin peşinde koşarsın çünkü. Fakat sanat mükemmel değildir, aynı ideali paylaştığı bilimden daha çok yanılır."

"Aldırma dostum sen güzel hatalar yapıyorsun."

Birisinin koştuğunu duydular. Ses uzaktan, gökyüzüne uzanan katedralin gölgesinin ötelerinden geliyordu. Sonra güçlendi ve yıldızların ışığında kara bir şeklin evlerine doğru geldiğini gördüler.

"Niçin koşuyor acaba? Bırakalım içeri girsin," diye fısıldadı Asya.

"Bekle bir dakika, belki de soyulmuştur."

Balkondan çıkıp, sesleri odadan dinlemeye başladılar. Dış kapı çatırdadı. Şimdi de kendi kapıları vuruluyordu.

"Kibritler nerede?" diye sordu Pastuhov. Lambayı yakacak zaman yoktu.

Merdivenleri çıkan kişi tiyatronun müdürüydü. Elini kalbine bastıran adam nefes nefese konuştu:

"Asya, babamın dairesine gelin. Herkes gelsin." Bir an soluklanmak için sustu.

İçerdekiler merdivene yaklaşınca kendisini daha fazla tutamadı haberlerden nefesi tutulmuştu, tek sözcükle boşalıverdi: "Beyazlar!"

Biten kibrit Aleksandr Vladimiroviç'in elini yakmıştı. Karanlıkta kaldılar.

"Hadi hadi," dedi müdür, onları hareketlendirmek için. Merdivenlerden inip evine girdi, pencerelerin perdelerini sıkıca kapattı, herkesi oturttu. Annesi ağır işiten, eline yavaş bir kadındı. Olacakları şaşkınlıkla izliyordu. Babası ise üstündeki iç gömleğinin kollarını sıvamıştı. Kalın, resimli bir dergiyle meşguldü. Romanya kraliçesi Elisabeth'in kitaplığının resminden gözlerini alamıyordu.

Tiyatronun hazırlıkları tamamlanmak üzereyken bir haberci Don Kazakları'nın Tambov'da olduğu, yolların kesildiği haberini getirdi.

Bu bilgiyi getirene, Mamontov'un birlikleri kenti ele geçirmek üzereyken bir aktörün soldaki tehlikeli hattan giden bir trenle Tambov'dan kaçtığını söylemişlerdi. Aktör, gezisini önce bir köylü vagonunda, sonra da bir yük vagonunda tamamlamıştı. Kazaklar Tambov'da hemen katliama başlamışlardı. Bolşevikleri yakalayıp telefon direklerine bağlıyor, köylülere tıpkı eskiden yaptıkları gibi işkence yapıyorlardı. Her yerde ateşler yakılmış, söndürülmeleri de Mamontov'un adamları tarafından yasaklanmıştı.

"Kim bunlar?" diye sordu anne.

"Beyazlar."

"Nasıl geldiler?"

"General getirmiş onları. Bir Beyaz General."

"Bir general!" dedi anne, sonra da istavroz çıkardı.

Pastuhov, bunu korktuğundan mı, yoksa rahatladığından mı yaptığını anlayamadı. Kadın, "Fakat insanlar kafaları kopartılmış tavuklar gibi niye koşturuyorlar," diye sorarak kocasına baktı.

"Sessiz olmalıyız ve bir tarafı seçmeliyiz," dedi baba.

Gözlerini yerden ayırmadan konuşmuştu.

Oğlu, "yarın kendilerini belli ederler, özellikle süvariler," dedi.

Anastasia Germanovna kızarmıştı: "Bu belki de sonumuz olur."

"Neyin sonu, bu hep aydınların hatası," dedi baba, kafasıyla Romanya kraliçesinin kitaplığını işaret ediyordu.

Pastuhov dolaylı olarak kendisinin hedef alındığını anlamıştı. Biraz doğruldu ama yanıtlarken gözlerini yere dikti, "Bu barbarlıktan sorumlu olanlar kitaplar değildir. Köylüleri de aydınlar öldürmez. Deliliğe karşı akla dayanamayız. Ama bir tarafı tutmamız gerektiğini söylerken haklıydınız. Olayların akışını sakince izlemek gerek."

Ayağa kalktı. Sözleri çok etkileyiciydi öyle ki aforizmalarını kendisi de beğenmişti. Asya ayağa kalktı.

"Sükûnetle beklemek mümkün olacak mı?"

"Niye ayağa kalkıyorsunuz," dedi anne, "ben semaveri hazırlayacağım."

Ellerini ağzına götürüp sandalyesine döndü. Sağırlığı yüzünden bütün olaylar basitleşiyor, en azından her şey daha az zor oluyordu.

Pastuhovlar odalarına döndüler. Olayları tartışarak; bir telaşlanıp bir sakinleşerek sabahı buldular. Sonunda Asya bir jest yaptı.

"Şakayıkların kokusu şimdi daha karışık Saşa. Şimdi içinde barut da var," dedi, günün ilk ışıklarının geldiği balkona bakarak.

"En azından atlar konusunda söylediklerim doğruydu. Kazaklar gibi kokuyorlardı."

Eğer Mamontov'un yaptığı akına, sıradan bir Kozlov'lu gibi bakarsak, ortaya görkemli bir görüntü çıkar.

Bu sıradan Kozlovlular Beyazların Tambov'u aniden ele geçirmeleri hakkındaki söylentileri duymuşlar, fatihlerin sokaktan ge-

çişlerini görmüşlerdi.

Sovyetler'in kuruluşundan itibaren bu bölge ayrı bir öneme sahipti. Güneyin, hükümetlerinde birçok değişiklik olmuş bölgelerinden uzaktaydı. Buradaki ordu yeni hayatı koruyacak kadar güçlüydü. Tamamen Rus ve sınırdan uzakta, ülkenin ortalarına yakındı. Halkın tümünün gözünde yeni devletin çekirdeğini burası oluşturuyordu. Sovyetler'i kuran Ruslar'dı ve şimdi de savunmaya geçmişlerdi.

Tambov'un düştüğü haberi gökten bir yıldırım gibi inmişti. Başlangıçta Kozlov'da ne işçiler ne emekçiler ne de yönetim ne olduğunu anlayabilmişti. Beyaz birlikler Saratov ve Bolşoy yolunu kapayarak iki yüz verst içeri nasıl girmişlerdi? Bir savaş olmuş muydu? Olduysa nerede, ne zaman olmuş, niçin kaybedilmişti?

Ertesi gün Tambov'dan haberler geldi. Ama çok karamsar haberlerdi bunlar. Kimseyi aydınlatmamış, üstelik üstelik sarsmıştı.

Tambov Kurmay Başkanlığı şehrin zayıf noktalarını takviye etti. Komutan düşmanın kente yirmi alayla yaklaştığını söylüyordu. Fakat ne şehre yaklaşanları uzaklaştırmak için ne de sokak savaşları için hiçbir önlem alınmamıştı. Geri çekilme emri de verilmemişti. Bu durum garnizonda şaşkınlık yaratıyor ve herkesin kafasını karıştırıyordu.

Mamontov'un gelişinden önceki gün, depolarla nakliye ambarlarının önünde otomobiller ve at arabaları toplanmıştı. Kırık sandalyeler dahil bütün mobilyalar gerekli gereksiz her şey bunlara yüklendi. Otomobiller ve at arabaları iki uzun sıra halinde dizilmişti. Kent halkı bunun gidiş işareti olduğunu anladı. Herkes paniğe kapılmıştı. Savunma Müfrezesi'nin başkanı paniğin önlenmesi gerektiğini düşündü. Sovyet sokağında bulunan evlere ateş açtırdı. Sonra kendisi de bir zırhlı araçla kaçtı.

Kazaklar önce istasyona saldırdılar. Piyade okulu öğrencileri üstlerine ateş açtılarsa da bir sonuç elde edemediler. Tambov düşmüştü. Yerlerinden ayrılıp son kurşunlarına kadar direnen Kızıl Ordu askerleri ayakta ölmüşlerdi. Komünistler teker teker direnmemizi önermişlerdi ama öldürüldüler. Mamontov'un birlikleri batıya yönelip Kozlov'a ilerledi.

Kozlovlular bölgenin merkezi Tambov düştüğüne göre sonu-

cun ne olacağını tahmin etmişlerdi.

Kozlov yetkilileri; direniş örgütlemeye çalıştılar, halkı yeterince güçleri olduğuna inandırdılar. Kentin otuz verst dışında Bolşevik topçu tugayı vardı. Bu arada Nikiforovka yakınlarında bir grup Don Kazağı görününce tugay onlara ateş açtı.

Yetkililer ne yapacaklarını şaşırıp duraksadılar, emir beklemeye başladılar. Haberleşme sistemleri bozuk, yaptıkları tutarsızdı. Paraları Moskova'ya yolladılar ama yüzlerce araba dolusu değerli malı gönderemediler.

"Sovyetler'in bazı bölümlerini boşaltmaya değer mi, ya da hangi bölümleri nereye yollayacağız?" diye soruyorlardı. Gönderdikleri mektupta şöyle yazdılar: "Çeşitli Sovyet bölümleri ve işçiler, son ana dek mücadeleyi sürdürecektir. Bütün komünistler ve yerel güçler seferberlik durumuna geçmiş ve yerlerini almışlardır." Yine de nerede duracaklarını hiçbiri bilmiyordu. Bunu bu işleri örgütleyen biri söyledi. "Direnişe geçemiyoruz çünkü maalesef bizim keşif kollarımız düşmanın ne kadarının nerede harakete geçtiğini söyleyemiyor. Hangi kuvvetlerin Kozlov'a doğru hareket ettiğini bildiremiyor. Hiçbir şey bilinmiyor... Lütfen bize Morşansk'daki durumu bildirin. Çünkü düşman, güçlerinden bir kısmını Morşansk ve Ryazhsk'a yolladı."

Direnişin olmaması keşif yüzünden değildi, teyakkuzun nedeni düşman da değildi. Kozlov'un korunması, kentin verilmemesi için şansları olup olmadığını soran mektuplara da kurmay karargahından yanıt alınamamıştı. Kurmaylar çoktan trene binmiş, gitmeye hazırdı, her yer boşaltılmıştı. Güney Cephesi'nde de kurmaylar, kent tehlikeye düştüğü an Kozlov'u terk etmiş, Serpuhov'a gitmişti. Şehir halkı bunu biliyordu, her şey gözlerinin önünde cereyan etmişti.

Bu durumda şehirde direniş çok zordu. Tambov'un düşmesinden beş gün sonra orası da düştü.

Hemen Mamontov'un desteğinde bir gazete çıkarıldı. General gazetesine demokrat görünmek için Kara Toprağın Düşünceleri adını verdi. Bu oldukça tuhaf bir başlıktı. Basıldığının ikinci günü gazetede şu duyuru yer aldı: "Kazaklar'a üç gün dayandıktan sonra, Kızıl Ordu ve komünistler Kozlov'u terk etmişlerdir. Baş-

larında General Mamontov olmak üzere General Denikin'in Kazak ordusu kente girmiştir. Komünistler hemen öldürülmüş, bu arada Kızıl Ordu'nun adamları ya kuşatılmış ya da kaçmışlardır. Kazaklar onları takip etmektedirler..."

Bu arada Mamontov'un Kozlov'u alması, kent sakinleri için geçmişte kalmıştı. Önceki gün saat üç sularında Turmansov düzlüklerinden ve Voronej Irmağı'nın arkasından gelen nal seslerini işitmişlerdi. Sonra eyerinin üstünde dimdik oturan Beyaz general Yamskaya Caddesi'nde göründü. Herkes evinin önünde sakin sakin dikiliyordu. Kızlar onları ellerinde çiçeklerle, yalancıktan gülücüklerle karşıladılar. Sakallı bir Kazak, çiçekleri sanki ellerini yakacakmış gibi lütfen kabul etti, kızlara da iğrenerek baktı.

Kilise çanları gece boyunca ısrarla çalmıştı.

Şimdi bunların hepsi anı oldu. Bu arada Kara Toprağın Düşünceleri evlere giriyor, Kozlov'da başka olaylar yaşanıyordu. Yahudi mahallesine saldırmışlar, mağaza ve depoları yağmalamışlardı. Sıradan insanların pencerelerinin önüne koyduğu ikonların da hiçbir yararı olmamıştı. Kazaklar yakaladıkları Yahudiler'i kılıçlarıyla doğruyor, üstlerini soydukları çıplak cesetleri bir avluya topluyorlardı. Atlı muhafızlar halkı kurbanlara yaklaştırmadılar.

En küçük değeri olan hiçbir şeyi bırakmıyor, ceplerine atıyorlardı. Mahzenlerden çıkarılan bidonlar dolusu şarap ve balı yiyip içtiler. Atlarına bile kürek kürek bal verdiler, işportacı kılığında depoları soydular. Bütün ahırlardaki atları da serbest bıraktılar.

İstasyon binası patlamalarla sarsıldı, kule havaya uçtu. Köprüler kundaklandı, lokomotifler birbiriyle çarpıştı, raylarından çıktı. Havada kesif bir yanık kokusu vardı. İşaretleri bozmak için tugaylardan özel adamlar getirilmişti.

Bir Kazak bandosu parkta konser verirken genç kızlar da Mamontov'un adamlarıyla geziniyordu. Küçük memurlar, yağmalanan mağazalardan toplanan ganimet kıyafetler içinde piyasa yapıyorlardı. Katedralin arkasındaki istasyondan balta sesleri duyuluyor, oradaki direkler birer darağacına çevriliyordu.

Mamontov General Postovski, General Tolkuşin ve General Kuçerov adındaki kolordu komutanlarını kabul etti, kent yönetimine yapılan atamaları da onayladı. Sivil halktan milisler oluş-

turmak isiyordu, önce atlara el koydu. Bunlar Beyaz milisler olacaktı. İkonlardan çıkarılan değerli taşlar ve altınlardan oluşan kilise ganimetlerini de inceledikten sonra nelerin gönderileceğine, hangilerine el koyacaklarına karar verdi.

Anacaddede birliklerini denetledi. Süvariler, tırısa kalkan atların üstünde geçiyor, silahlar parlıyor, makinalı tüfek yüklü zırhlı araçlar gümbürdüyordu. Bir Kazak müfrezesi de geçide tören adımlarıyla yürüyerek katılmıştı.

Mamontov merasim boyunca at üstündeydi. Beyaz üniforma giymiş, ellerine altın işlemeli siyah eldivenlerini takmış, kepini de gözlerine doğru indirmişti. Koşumları tutarken altın işlemeleri parlıyordu. Kalabalığı kibirle süzüyordu. Bir ara çevresinde şöyle bir dönüp sakalını sıvazladıktan sonra simsiyah yumruğunu havaya kaldırdı. Ama halkta hiç coşku yoktu.

Bütün bunlar sıradan bir yurttaşın Mamontov'un Kozlov'a yaptığı akınla ilgili tanıklığıdır. Olayları nasıl gördüyse öyle yorumladı.

Mamontov saldırısını sonraki gelişmeler ışığında değerlendirirsek bu olayın savaştaki boyutu daha iyi anlaşılacaktır.

Mamontov Kozlov'dan çekilirken bir kilise töreni düzenledi. Tören boyunca çanlar hiç durmadı. General, tören bitiminde papazlara Moskova'ya yürüyeceğini söyledi. Başkenti kızıl tehditten kurtarmak amacındaydı.

Birliklerinin Kozlov'u aldıktan sonraki durumu Moskova'ya saldıramayacağını gösterse de, Mamontov, aslında halkı korkutmaya çalışıyordu. Birlikler Ranenburg bölgesine ilerleyerek Pavalets ve Tula'ya giden yollara doğru saptı.

Mamontov kurnazca Moskova'ya yürüyeceği tehdidinde bulunuyordu. Her an yönünü değiştirebilen süvarilere sahip olması tek avantajıydı. Bu yüzden geçtikleri kasabalarda büyük zararlar vermişlerdi. Yetersiz donanımlı küçük garnizonların kendilerini koruması zordu. Mamontov başkente iki önemli nedenden gidemeyecekti. Birincisi zaman sorunu vardı. İkincisi Moskova çevresinde, Tula bölgesinde işçiler toplu direniş halindeydi. Kızıl tersanelerdeki proleterler de onlara katılmıştı. Mamontov geri dönüp Beyaz cepheye katılmanın kaçınılmaz olduğunu biliyordu.

Yine de kuzeye, başkente gidiyormuş gibi yaptı. Böylece, taktik olarak asıl niyetini gizleyecek böylece gerçekten gitmeyi planladığı yerlerdeki direnişi kıracaktı.

Yönünü kuzeybatıdan güneybatıya çevirip Ranenburg'a, sonra da Lebedyan ve Elets'e saldırdı. Daha sonra güneydoğuya yöneldi. Zadonsk'u geçerek, Voronej yoluna girdi.

Fakat, Don Kazakları'nın güzergahı üzerindeki Sovyet kasabalarında direniş, umduklarının tersine artıyordu. Tambov'daki zayıf direniş de Mamontov saldırısı sırasında güçlenmişti, general Voronej'i alamadı. Voronej'deki çatışmalar da sona ulaştığını gösteriyordu. General burada bir gün durabildi, sonra çekilmek zorunda kaldı. Ancak tam, son göründü derken Denikin Öncü Süvari Birlikleri'ni gönderdi. Don Kazakları'nın yardımına Korgeneral Şkuro yetişmişti. Birlikler iki hafta sonra kara bayraklarını sallaya sallaya kente girdiler, Mamontov'un başaramadığını yapmışlardı.

Nasıl oluyordu da bazı kentler Mamontov'a direnirken bazıları hiç savaşmadan kuşatılabiliyordu.

Mamontov ilk saldırılardaki başarısını bir ölçüde ihanete de borçluydu.

Başkomutanlığın bilgisiyle, Güney Cephesi'ndeki her stratejik noktada destek bölgeleri oluşturulmaya gerek duyulmamıştı. Tambov ve Elets'de savunma yapılmadı. Sovyetler'in keşif güçleri de zayıftı. Halbuki orduya bütün bilgiler bu yerel kaynaklardan geliyordu. Örneğin Tambov askeri birim ve kurumlarındaki hainler, Denikin'in adamlarını coşkuyla karşılamışlardı.

Piyade okulu öğrencileri, Tambov istasyonunu savunmaya kalkıştıklarında Kazaklar onlara "Siz de kuşatılacaksınız. Bize atacak merminiz yok," dediler. Aslında haklıydılar da. Bir gece önce, çar yandaşı subaylar başlarında birim komutanlarıyla kilit altındaki silahları çalıp Mamontov'a katılmışlardı. Destekli bölgenin tugaya aktarılan harekat birimi de hemen Beyazlar'a katılmıştı. Zırhlı müfrezenin başı da düşmanla uğraşacağına şehre ateş açtı, kendince kenti düzene sokmaya çalışıyordu. Bölge komutanı yirmi Beyaz alayın Tambov'a doğru yola çıktığını söyleyerek panik yaratmıştı. Aslında gelenler iki bin beş yüz atlıydı ki

bu da ancak üç alay ederdi. Sonunda şehir kuşatıldı.

Lebedyan kenti de Tambov'un düştüğünü üç gün sonra öğrendi. Böyle söylentiler Kozlov'a da gelmişti. Aslında şehir kendini korumaya niyetliydi. Ranenburg'un piyade ve süvari müfrezeleri de onlara yardımcı olacaktı. Ama bütün bu girişimler önemini yitirmişti. Güney Cephesi kurmaylar onları desteklemiyordu. Tehdit kente yönelir yönelmez uzaklaşmışlardı. Tambov'daki birimler, Güney Cephesi yönetiminin, destekli bölge için önerilen bütün önlemlere karşı çıktığını söylüyorlardı.

Beyazlar düşman bölgesinde ihanet olabileceğini hesaplamışlardı. Bunu Sovyet'in zararına, Mamontov menfaatine olacak şekilde kışkırttılar.

Ama zaman içinde Mamontov'un tek avantajı olan manevra yeteneği gitgide azaldı. Artık kimseyi şaşırtamıyorlardı. Çünkü halk Kazaklar'la savaşmaya alışmıştı. Yerel hükümetler de hainlere acımıyordu.

Sonuçta ibre Sovyetler'in lehine dönmeye başladı. Bu, çabucak gerçekleşmiş, hızla yayılmıştı.

Yağma va çapulculuk Mamontov'un adamlarını öylesine dejenere etmişti ki, generalin emirlerine uymaz olmuşlardı. Kozlov'da bile halkın soyulmaması yolundaki emirlere uymadılar. Bu karar Mamontov'un ikiyüzlülüğünden kaynaklanmıyordu. Aslında o da yağmaya katılıyordu ama adamlarının talan ve kundaklamaya savaştan daha istekli olması yüzünden birliklerin savaşçı ruhu aşınıyordu. Ganimet yüklü arabalar, yolda hantallaştırıcı bir rol oynuyordu.

Mamontov'un başarılarının önündeki bir engel de Sovyet nüfusun onlara duyduğu düşmanlıktı. Genaral köylülerin desteğini alma umudunu yitirmişti. Kazak vahşeti ve yağma, köylüleri karşıdevrimcilere düşman etmişti. Mamontov'un güneye yönelmesiyle bu durum iyice açığa çıktı. İlk ciddi direnişle Zadonsk'ta iç bölgelerde karşılaştılar. Kentte başlatılan seferberlik kapsamında 1500'er kişilik müfrezeler hazırlanmıştı. Destekli Voronej bölgesinde de kurmaylar direnişe kararlılıkla hazırlanıyor, harekat için gerekli kaynaklar sağlanıyordu. Zadonsk alayı sonuçta kurulmuştu. Alayın bölükleri son nefeslerine kadar cesaretle savaş-

tılar. Ama kenti koruyanların, arazinin olanaklarını iyi kullanmalarına karşın yedekleri ve topçuları yoktu, mühimmatları yalnızca sekiz makineli tüfekten oluşuyordu. Geniş arazide ince sıralar oluşturmuşlar, savaş alanını Kazaklara bırakmışlardı. Hal böyleyken sokak savaşına girmeleri gerekiyordu ama bunu da yapmadılar.

Hazırlıklar sürerken Voronej Mamontov'un askerlerinden sayıca ve moral bakımından üstündü. Voronej savaşı dört gün sürdü. Beyazlar, tüm gayretlerine rağmen kentin ancak bazı bölümlerini ele geçirebilmişlerdi. Alınan bölgelerde de sokak savaşları başlatmışlardı. Böylece Mamontov'un birlikleri güneye çekilmek zorunda kaldı.

Güney Cephesi Kurmay Başkanı Mamontov, birliklerinin Sovyet bölgesine ilerlemesine izin verdi. Devrimci Cumhuriyet Konseyi ve Güney Cephesi Kurmayı sorumluluklarını azaltmak için Beyazlar'ın başarısını "sahte" olarak niteliyordu. Oysa saldırıya maruz kalan on iki kentin uğradığı zarar, kadınların ve çocukların çektikleri, istasyonların yıkılması, depoların kundaklanması, Sovyet ekonomisine verilen zarar sahte olamazdı. Kazaklara karşı savaşan Kızıl Ordu askerlerinin ölmesi ve halkın yitirdikleri de sahte değildi. Mamontov'un yıkıcı akınlarını önemsiz göstermek yalnızca Sovyetler'e karşı savaşan Denikin'in zihniyetine uygun olabilirdi.

Hal böyleyken karşıdevrimciler; Beyazlar ve yabancı basın, akınların önemini hak ettiği biçimde vurgulamışlar, karşıdevrimcilerin başlarının üzerine birer ayla oturtmuşlardı.

Mamontov akınlarını harekatın stratejisi bakımından çok önemli görüyorlardı. Peki, Denikin sonuçta ne kazanmıştı? Hiçbir şey. Mamontov akınları sadece halkın antipatisini topladı, Kızıl süvarilerin gelişmesi hızlandı, Budyonny birliklerinden ilk atlı ordu haline dönüştüler. Budyonny Birlikleri Saratov'un güneyinde Beyaz süvarilerle başarıyla savaşmışlardı. Bu arada Güney Cephesinde önemli görevlerde bulunan güvenilmez unsurlar da açığa çıkmıştı. Lenin ve Stalin'in bu duruma müdahale etmesiyle birlikte Denikin'le savaşın sonucu da belirlendi. Mamontov akınının gerçek politik ve askeri önemi buydu. Denikin'in en za-

yıf, en gevşek yanı; yani Lenin'in Temmuz Mektubu'nda macera olarak nitelendirdiği özü ortaya çıkmıştı. Akın, panik yaratmayı amaçlayan umutsuz bir girişimden başka bir şey değildi. Zarar vermek için zarar verilmişti.

Pastuhov, Mamontov'un delegasyonuna katılmakla iyi bir iş yapıp yapmadığından emin değildi. Politikadan hep çekinmişti, şimdi de bu politik hareketin başına dert açacağına inanıyordu. Ama Asya bunu onaylamıştı. İkincisi, düşünecek zaman yoktu. Onu almaya geldiklerinde en güzel giysisini ve yakası benekli paltosunu giydi. General de delegasyonu hemen görmek istiyordu.

Asya, Aleksandr Vladimiroviç'i öpüp uğurlarken istavroz çıkardı. Pastuhov bunu fark etmemişti.

Mamontov, birliklerinin kurmaylarıyla birlikte anacaddedeki, kentin en büyük otelinde kalıyordu. Otelin etrafı bir kısmı atlı, bir kısmı piyade Don Kazakları tarafından çevrilmişti. Delegasyonu kapıda iki süvari karşıladı. Generalin bu kadar çok insanı görmek istediğinden kuşkuluydular. Grup da aslında sekiz kişiden oluşuyordu. Ama üyeler kapıdan çekip gitmeyi tehlikeli buluyorlardı. Pastuhov'a onlara katılması için çok baskı yapan soylu ve kibar bey de telaşlanmıştı:

"Ama lütfen efendim. Bırakın da listedekilerin isimlerini okuyayım. Bunlar çok güvenilir çevrelerin temsilcileri. Bir tanesi bile listeden çıkarılamaz."

Pastuhov temsilcileri selamladı ve delegasyon liderinin yanına geçti. Bu şişman bir adamdı, mavi gözleri de hep özür diler gibi bakıyordu. Pastuhov ondan hoşlanmıştı. Belli ki, kurmayların bulunduğu odalara kabul edileceği için çok heyecanlıydı. Durmadan gri bıyığını kaşıyordu. Sonra kendini tuttu ve sinirli sinirli yürüdü.

Sonunda delegasyon üst kata, albayın yanına çıktı. Albay, General'in yaveri gibiydi. Listeye baktı, delegasyonun lideriyle, Pastuhov'un kim olduğunu sordu.

Aleksandr Vladimiroviç bir adım öne çıkıp eğildi. Albay gözlerini ona dikmişti. Bir dakika düşündükten sonra topuklarını birbirine vurarak yan odaya geçti. Albay kapıda yeniden belirdi, kapıyı açık bırakarak seslendi: "Komutan sizi bekliyor." Sekiz delege teker teker yanından geçtiler.

Mamontov bir masada kağıtlara bakıyordu. Otururken sadece saçları ve kalın bıyıkları görünüyordu. Kılıcının gümüş kabzasını tutmakta olan bir Kazak yanında dikiliyordu.

Delegasyonun arkasında da iki Kazak vardı. Böylece masadan biraz uzakta bir yarım daire oluşmuştu... Kimse onlara oturun demedi. Bir süre öylece beklediler. Sonra, Mamontov kafasını kağıtlardan kaldırıp gelenleri süzdü. Sanki imtihan eder gibiydi.

"Kimlerle müşerref oluyorum?" diye sordu yerinden kalkmadan.

Delegasyonun başı, "General Mamontov," dedi, derin bir nefes alıp ilerledi. Fakat Mamontov onu durdurdu:

"Devrimden önce ne yapıyordunuz?"

"Meclis üyesiydim."

"O zaman bana ekselansları diye hitap etmen gerektiğini biliyor olman gerekir."

Bıyığının önce bir yarısını sonra diğer yarısını burup sağa sola çekiştirdi. Şimdi daha güzel görünüyordu.

"Bana isimlerinizi söyleyin ki ben de kiminle konuştuğumu bileyim," dedi Albay.

İçlerinden biri "Bir liste sunulmuştu," diye yanıt verdi.

"Bir bakalım."

Mamontov, Albay'ın, masasına koyduğu kağıda eğildi.

Sanki onlar odada değilmiş gibi sordu.

"Kim bunlar?"

"Kızıllar dahil her türden insan," dedi Albay.

"Bu iyi. Demek bana geliyorlar. Bir Bolşevik heyeti."

"Aralarında Pastuhov diye biri var. Kendisi bir Kızıl," dedi albay, memnuniyet ifadesiyle.

Mamontov, "Hangisi? Hangisi Pastuhov," diye bağırdı, sırayı bir daha süzerek.

"Pastuhov benim. Ama albay beni başkasıyla karıştırdı," dedi Aleksandr Vladimiroviç. Hiç hareket etmemişti. Sesinin inandırıcı olmasına çalışıyordu.

"Burada yazar olduğunuz kaydedilmiş, doğru mu?" diye sordu Albay.

"Ben St. Petersburglu bir oyun yazarıyım. Bir tiyatrocuyum."

Albay, "Niye inkar ediyorsun. Ben bir Bolşevik gazetesinde

senin Saratov yeraltı örgütünde bulunduğunu okudum," dedi.

"Bir hata, belki de bir iftira," dedi Pastuhov, dili tutulmuştu.

"Hatalarla uğraşamam," diye bağırdı Mamontov, "onu zindana atın. Bir de karşıma çıkıyor. Bu ne cüret! Bir aydın, bir haydut."

Biri, Pastuhov'un omuzundaki paltoyu çekti. Pastuhov etrafına bakındı. Kazaklar'dan biri sıkıca omzunu kavramıştı. Kenara çekilip bir şey söylemek istedi ama onu sürüklemeye başlamışlardı bile. Ölüm ilanlarıyla ilgilenen beyefendinin sesi işitiliyordu: "Ekselansları... tüccarlar... rahipler... eski subaylar..."

Mamontov sert bir sesle haykırdı: "Bolşevik gitti."

Pastuhov'un algılamasında bu andan itibaren bir şeyler değişti. Bir düşteymiş gibi her şey birbirine karışmıştı. İçinde çakan şimşeklerin ışıltısında bir senteze ulaşıyordu.

Elmacık kemikleri çıkık bir Kazak elinde bir kağıt evirip çeviriyordu. Bu kağıdın Pastuhov'la ölümcül bir ilişkisi olmalıydı, ama üzerinde ne yazdığını bilmiyordu. Kazak, içlerinden birine "Nedir o? Şişinen bir SR* mi?" diye sordu. Sonra saçları gözlerine kadar inen bir süvari subayı kamçısıyla ayağına vurdu, bir subaya "Caddenin karşısındaki bina ne olarak kullanılıyordu," diye sordu. "Ah ne güzel günlerdi onlar. O okulda sevimli küçük yaramazlar okurdu eskiden." Karşısında duran Aleksandr Vladimiroviç şimdi sanki başka biriydi. Birdenbire değişivermişti. İki Kazak süvarisinin ortasında Moskova Caddesi'nde yürüyordu. Alacalı paltosu omuzundaydı yine. İstasyona giderken de gelip geçtiği bu cadde Pastuhov'a farklı görünüyordu. Kendisi de farklıydı. Bir grup Kazak süvari onlara yaklaştı. Şarkı söylüyorlardı. Biri, Pastuhov'a iyice yaklaşarak döndü. O sırada bir ıslık sesi işitildi. Islık çok kuvvetliydi. Pastuhov da canının yandığını hissetti. Oysa tam o anda biri kamçısıyla başına vurmuştu. Bu da çok kuvvetliydi, avucunu alnına götürdü. Birden pencereleri kasvetli, gösterişsiz binayı gördü. İstasyona giderken çatısının altındaki paslı tabeladaki yazıyı okumuştu: "cezaevi kalesi." Pastuhov kale sözcüğünün buraya hiç yakışmadığını düşündüğünü anımsadı. Ama içindeki öteki ben, diğer Pastuhov şimdi bu sözü

* Sosyal devrimci, sosyalist devrimci.

hiç yadırgamıyordu. Bu serüven kesinlikle şatoda son bulacaktı.

Aleksandr Vladimiroviç koğuşa atıldığında gerçeklik duygusunu yeniden kazandı. Ne oraya sürüklenmiş, ne itilmiş ne de atılmıştı fakat tam anlamıyla tıkılmıştı. Şimdi bir parçası olduğu insan kalabalığından öyle bir koku yükseliyordu ki öksürmeye başladı. Hayır bu koku değildi, insanın koku alma duyusunu aşan bir şeydi. Sanki derisinin rengi de değişmişti. Elini ağzına götürürken hissetti. Burası renkleri bile değiştiriyor, havasızlıktan insanın teni bile kararıyordu.

Asya ile Alyoşa'yı düşündü. Başına gelenleri ancak şimdi algılayabiliyordu. Ne Asya ne Alyoşa onu bir daha görebilecekti. Yazgısına lanet okudu.

"Beğendin mi burayı?" diyerek güldü yanındaki biri.

Pastuhov yanıt vermedi, daha zorlu sınavlardan geçebileceğini anlamıştı.

Buradaki ilişkiler de dışarıdakiler gibiydi. Kimileri güçlü kimileri zayıftı. İnsanların üst üste yığıldığı burada da bir düzen olduğunu fark etti Pastuhov. Nefes alışını bu yeni koşullara alıştırırken anlamıştı bunu. Sandığı kadar kalabalık değildi, zaten o daha fazlasını da barındıramazdı. İlk izlenimi onu yanıltmıştı. Koğuş çift katlı ranzalardan oluşuyordu. On iki ranza ve kırk sekiz mahkum vardı. İçeriye memur ve işçiler tıkılmıştı. Yaşlılar Mamontov akınının ilk günü serbest bırakılıp tekrar alınmışlardı. Saygın yaşlılar utangaç gençlerle bir aradaydılar. Bir grup kapının önünde duruyor, diğeri yerde oturuyor, bir grup da ranzalarda yatıyordu. Belli bir süre geçtikten sonra ranzalarda yatanlar kapının yanında duranlarla, yerde oturanlar ranzadakilerle ayakta duranlar da yerde oturanlarla yer değiştiriyordu. Pastuhov rotasyonu gözlemlerken bir şeyi daha fark etti. İçlerinden üç ya da dördü hep ranzada kalıyor, emir yağdırıp duruyorlardı. Bunlar düzenlerini zorla kabul ettiriyor, hiç sıkıntıya girmiyorlardı. Oradaki en güçlüler onlardı.

Bir süre sonra Pastuhov da oturdu. Sıra tartışmasında biri kaba bir tonda bağırmıştı: "Dışarıdan daha yeni geldi. Hava almıştır, ayakta dursun. "

Önce Pastuhov da ayakta durmayı istemişti. Durumu incelemek

istiyor, kafasını özgür bırakıyordu. İnce ayrıntılar gayri iradi gözüne çarpıyor, görüp işittikleri, hissettikleriyle ilgili sorular uyanıyordu.

Onu neden ortadan kaldırdıklarını soruyordu mesela ısrarla. Hiçbir şey yapmamıştı ki. Kızıl olduğunu iddia edebilecekleri hiçbir girişimi yoktu, üstelik Bolşevikler'e de yaranamamıştı. Tamam Mertsalov onu Kızıl yapmıştı ama demek ki bu sadece Beyazlar'ın bakışını etkilemişti. Kızıllar'ın gözünde ise o hâlâ bir Beyaz'dı. Beyazlar onu bir kaleye kilitlemişlerdi sonunda. Mertsalov'un derdi de neydi? Allahın belası! Kader bu kapana kıstırmakla ne ummuştu peki? Gerçekte haksız bir şey yapmamıştı. Belki de adalet ona sırtını dönmüştü.

Doğruluk anlayışında yanlışlık mı vardı? Belki de bir suç işlemiş, adalet tanrıçası da onu cezalandırmıştı. Hiç mi yanılma hakkı yoktu, hata yapamaz mıydı? Bağışlayıcı tanrı bu kokuların, bu lağım çukurunun içinde bulunmaz mıydı? Pastuhov öğrencilik zamanındaki sorunlara yeni çözümler arıyordu.

"Burayı beğendin mi?" diye sordu kaba bir ses tekrar.

"Deneyeceğim. Her şeye baştan başlayacağım," dedi Pastuhov tekrar. Şişen ayaklarını sallıyordu.

"... Bu dünyaya isteyerek gelmedim. İki yasa çıktı karşıma, bunlara da bir şey demedim. Biri biyolojinin yasasıdır, yasanın beklentileri iliklerime işlemiştir: 'hep yaşamak istiyorum' der bu beklenti. Diğeri ise sosyal ve tarihsel yasadır, o da 'ya boyun eğeceksin ya da öleceksin' diyor. İnsanlıktan uzaklaşırsam bir canavar olurum. Hemcinslerimle yaşamaya zorunlu olduğumu biliyorum. Bu kaçınılmaz bir durum. Bu yasa ben dünyaya gelmeden önce de vardı. Ayrıca dünya bana rastgele dayatılan bir gerçek..."

Düşüncelerini tatsız, tanıdık olmayan bir ses böldü. Koğuşta onu küçük gören sese benziyordu.

"Dünyayı seni tıktıkları zindanla birlikte mi kabul ediyorsun?"

"Bu zindanda otururken akçaağaç çalışması yaparkenki kadar masumum," diye yanıtladı Pastuhov, kendi kendine, "hangisi daha haklı? Akçaağaç incelemesi mi, yoksa bu zindana tıkılman mı?"

Tatsız ses "Dünyaya zorla geldiğini söylüyorsan niye adalet arıyorsun?" diye sordu "Yaşam rahatken adalet aramıyorsun. Ancak zorlaştığında adalet istiyorsun. Öyleyse hayatı zor olanlar, kolay olanlardan daha çok adaleti hak ediyorlar. Bu durumda hayatı kolay olanlar nerdeyse adaleti inkar edecekler."

"Ben hiç kimsenin adalet talebini sorgulamadım. Her zaman da böyle isteklere önem verdim. Sadece bu isteklerin adalet isterken düzeni bozduğunu söyledim. Hangi toplumda olursa olsun insan, varlığı için mücadele etmelidir. Şöyle ya da böyle, hangi savaşımın daha kolay olduğunu bilmiyorum."

"Sen akçaağacı incelerken, böyle bir savaşıma girmenin gerekli olduğunu sanmıyorum. Senin varlığın, sana rastgele dayatılmış olan düzen tarafından korunmaktadır. Bu rastgele dayatılmış zorlamadan memnunsundur. Ama ne yazık ki herkes böyle değil. Kendini dinle. Hep kendinden bahsediyorsun. Ben, ben, ben diyorsun."

"Yaşamaya mahkum olmak benim suçum değil. Dünyadan fazla bir şey istemiyorum. O benden daha çok şey istiyor."

"İsteklerin ne? Dünya senin yaşamından senin kadar sorumlu değil. Ama sen bir şey vermeden almak istiyorsun."

"Vermeden demekle ne demek istiyorsun? Benim sanatım ne olacak?"

"Az önce buna güzel bir hata demiştin."

"Hayır, bunu öyle söyleyen ben değilim. Bunu Asya söyledi. Zavallı Asya. Ben yok olunca nasıl dayanacak? Ah Asya, ne kadar çok hata yaptım. Ne çok hata! Şimdi güzel hatalar mı diyorlar bunlara? Allah kahretsin. Bunlar sadece yapmacık hareketler. Hayatım boyunca her şeyden çok sanata inandım ben. Doğa yasaları ve sanatın esasları yönetti beni. Bu binaya bakalım örneğin. Çirkin, çünkü kafası, omuzları ve kalçaları yok. Herkes bunu görebilir ve bu binanın çirkin olduğunu söyleyebilir. Eğer insanlar doğayı düzgün kursalardı, sanatın kurallarına uysalardı, daha mutlu bir toplum olurduk."

İçinden gelen tatsız ses yeniden yükseldi: "Demek şimdi de mutlu bir toplum arıyorsun. Dünyanın sana rastgele dayatılmadığını söylüyor, onu kendi arzularına göre kuruyorsun. Durma,

durma bu yolda devam et. Belki seni anayola çıkartır..."

"Hadi, hadi, yeni gelen, otur. Dışarıdan şimdi geldin. Orada dikilmekten yoruldun, değil mi?"

Pastuhov bu seslerin ona söylendiğini anlamadı önce. Kapının yanından itilmişti. Dizlerini zorlukla bükerek çöktü. Yavaş yavaş her şeyi unutuyordu. Uyuklarken çenesi göğsüne düşmüştü.

Koğuştaki rotasyona o da dahil olmuştu. İçerdekilerle aynı kaderi paylaşıyordu.

Zaman öldürmek ve kafa çalıştırmak için cezaevinde bazı etkinlikler yapıldığını öğrendi Pastuhov. Mahkumlar birbirlerine yabancı dil öğretiyor, bilimsel araştırmalar yapıyorlardı. Pastuhov geniş genel kültürüne rağmen hiçbir şeyi tam bilmediğini fark etti. Bazı şeyler unutulmuş, bazıları yarım kalmış, kimisi hiç anlaşılmamış, kimilerinin de sadece sonuçları aklında kalmıştı. Yabancı dili de Fransızlar'la şarap ve yemek konusunda konuşacak kadardı. Almanlar'la da hava durumunu ve hava pahalılığını konuşabilirdi. Bir öğretmen olarak çok eksiğinin olmasından azap duyuyordu. Kimse onun derslerini dinlemezdi, kaldı ki onun da ders verecek gücü yoktu. İçeride yıkanma ve temiz hava alma şansı yoktu. Zaten pisliğe de alışmışlardı. Vücudunda hissettiği sızılar pislikten, açlık da sızılardan beterdi. Fakat en kötüsü de belirsizlikti. Açlıktan bile daha acı veriyordu. İçerideki pis koku koku alma duyusunu köreltmiş, öteki duyuları da uyuşmuştu. Sadece işitme duyusu gelişmişti; kalenin koridorlarındaki en küçük bir tıkırtıyı bile hemen duyuyordu.

Bir sabah uyuşuk bir halde uyandı. Küçük gri bir böceğin kendisine yaklaştığını gördü. Komşularının gerilmiş bacaklarında zıplayıp sürtünüyordu. Pastuhov ürperdi. Durum, korkunç olduğu kadar iğrençti. Yerde çaresiz yatıyordu, belki de bir ceset gibi kalarak haşaratın vücudunda gezinmesine izin verecekti. Ama böceğin cırcırböceği olduğunu anlayınca 'kalbimizin yumuşak huylu sakini'yle ilgili bütün öyküleri anımsadı. Ama yine de ondan iğreniyordu. Cırcırböceği ise sıçrayıp sürünmeye devam ederek yaklaşıyordu. Ne çekirgeye ne de herhangi bir başka böceğe benzerdi bu yaratık, hepsinin ortak özelliklerini üstünde topluyordu. Bu yüzden daha da iğrenç görünüyordu. Birden Pastuhov'un üstüne

zıpladı. Pastuhov da sıçrayıp böceği attı ve ayağıyla ezdi. Çocuksu bir korku ve tiksinti duyuyordu. Bir süre ayağıyla yeri ezmeye devam etmesine karşın yine de nefretini gideremedi.

Akşamlar, sabahlar, geceler, birbirinin aynı saatler geçiyor; Pastuhov'un ruhuyla bedeni ise birbiriyle çekişmeyi sürdürüyordu. Sonun nasıl olacağını bekliyor, neler olup biteceğini kestiremiyordu. Birden kapının dışında büyük bir gürültü koptu. Koridordan nereden kaynaklandığını anlayamadığı bir gürültü yaklaşıyordu. Gürültüyü çarpma ve vurma sesleri bölüyordu. Kapalı kapının ardından çocuksu ve yabanıl bir bağırtı işitti:

"Kızıllar!"

Herkes ranzalarından, oturduğu yerden kalkarak kapıya koştu. Köşelerde büzüşerek yaşamaya alışmış olsalar da bu itiş kakış içeridekilerde de bir canlanma yarattı. Bağırıp çağırarak kapıyı yumrukluyor, ranzalara vuruyorlardı. İçerideki gürültü dışarıdakini bastırıyordu. Mahkumların umut dolu gözleri harekete geçme özlemiyle ışıl ışıldı.

"Kapıyı açın, kapıyı!" Koğuştan gelen bağırışlar gittikçe şiddetleniyordu. Öfkeden neredeyse kapıyı kıracaklardı.

Sonunda koridor aydınlandı, süngüler parladı. Süngülerin arasında kızıl yıldızlı kasketler görünüyordu.

Sesler birden kesildi. Her şey dondu. Pastuhov gözlerine inanamıyordu. Bir saniye içinde her taraf büyüdü.

O anda genç birinin sesini duydu Pastuhov:

"Mamontov'un buraya attıkları dışarı çıksın!"

Gürültü ve itiş kakış yeniden başladı. Pastuhov atıldı, onu itenleri geçmeye çalışıyordu. Birden, alt koridorda bir kuyrukta buluverdi kendini. Ne yapacağını bilemeden bir Kızıl Ordu askerinin kağıtları düzelttiği masaya ulaştı.

"Kimsin yurttaş?" diye sordu asker.

Pastuhov yorgun ve kirli olsa da görünüşü düzgündü.

"Bir tiyatro işçisiyim."

"Ah tiyatro," diye güldü masanın ardındaki adam. Bir kağıt uzattı, "Gidebilirsin."

Pastuhov avluda elinde kağıtla yürüdü. Serbest bırakılan diğer tutuklulara baktı. Sevinçten aptallaşmışlardı. Kendi yüzü de

aptal ve sevinçli olmalıydı. Bu da ona çok dokundu.

Kapıda onu durdurdular.

Bir Kızıl Muhafız birkaç mahkumu avluya götürüyordu. Önde karışık sakalını sıvazlayan şişman, yaşlı bir adam vardı. Pastuhov'a mavi gözleriyle özür dileyerek baktı. General Mamontov'a çıkan delegasyonun lideri değil miydi bu?

Pastuhov'un aklı karıştı. Deliriyor muydu ne? Birden ona kağıdını sordu biri. Kağıdı verince de sokağa çıktı. Dışarıda gözlerini bir aylak gibi gökyüzüne çevirdi. Yürürken dizleri titriyordu. Her şeye çok öfkeliydi.

Dörtyol ağzında bir adam ve bir kadın gördü. Dükkanlarının vitrinine çekiçle bir şey çakıyorlardı. Pastuhov zaten biraz durup dizlerini dinlendirmek istiyordu, bu bahaneyle vitrinden içeri baktı. Vitrin bomboştu ama içeride balmumuyla mühürlenmiş bir sıra kavanoz vardı. Başı döndü, "Ne satıyorsunuz?" diye sordu onlara.

Kadın yanıt vermeden baktı. Adam da çalışmaya devam etti.

Pastuhov kavanozlardan birini aldı, etiketinde "turp" yazıyordu. Rusça yazıldığı halde diğer yazıları anlayamıyordu. Onlarla şakalaşmak istedi ama sanki kafası durmuştu.

"Ne kadar tuhaf değil mi? Kelimeler çok uzun ve hantal bir dil. Tambov... İli... Perakende...Kooperatifi... Bir solukta okumalı bunu. Aynen öyle."

Adam çekici bıraktı.

"Oradan mı geliyorsun?" diye sordu cezaevini göstererek.

"Evet."

"Anlaşılıyor."

"İstiyorsan bir tane alabilirsin," dedi kadın.

Pastuhov, üzgünüm, der gibi baktı, paltosu ve cebindeki parası kalede kalmıştı.

"Al bir tane. Dert etme. Zaten kimse almıyor."

Kavanozu cebine atarken Pastuhov'un gözlerinde kurnaz bir ışıltı belirdi.

"Tanrı sizi kutsasın," dedi.

Özgür adımlarla oradan uzaklaştı. Eski coşkusunu yeniden hissetti, tiyatrocu olduğunu tekrar duyumsadı.

Evine yaklaşırken hızlandı. Merdivenleri küçük bir çocuk gibi hızlı çıktı. Asya çığlık atarak boynuna atıldı. Öteki odadan da Alyoşa koştu. Çocuk hiçbir şey söyleyemiyordu. Sonra o da atılıp babasının bacağına sarıldı. Sessizliği ilk bozan o oldu.

"Bıyık bırakmışsın baba," dedi. Gözleri annesininkiler gibi ışıldıyordu.

Aleksandr Vladimiroviç bir şey söyleyecek güç bulamadı. Duygulanmaktan ve kucaklaşmalardan soluğu kesilmiştir.

"Bu ne baba? Nedir bu?"

Pastuhov kavanozu cebinden çıkarıp Asya'ya verdi. Asya şaşırdı. Bir eliyle Pastuhov'a sarılmaya devam ederken öbür eliyle kavanozu tuttu. İçini kaplayan duyguya karşılık arayarak Pastuhov'un gözlerine baktı. Pastuhov ise birlikte gülebilmek için etiketteki yazıyı okumasını bekliyordu. Ona jest yapmak da istiyordu ama ağzından çıkanlar Asya'ya çok ciddi gelebilirdi. Oysa Asya en asık suratlı adamlarla bile saçma sapan bir lakırdıya girebilecek özellikteydi.

"Bu bir kurbana verilmiş sadakadır," dedi Pastuhov, minnettar bir ifadeyle.

Asya kavanozu göğsüne bastırdı.

Sonra Pastuhov içten bir kahkaha atarak kavanozu Asya'dan aldı, çabucak masaya koydu.

Gülerek, "Bunu sonra inceleriz... Daha sonra," diye mırıldandı.

Asya, Pastuhov'un niye güldüğünü anlamadan, anlamak da istemeden onun gülüşüne karşılık verdi.

Bu sırada kapıda Olga Adamovna belirmişti. Mendiliyle gözlerini siliyordu. Araya girdiğini biliyordu, ama kavuşmalarına tanık olmayı çok istiyordu.

Pastuhov ona doğru yürüyüp elini öptü. Kadın ağlamaya başladı, bukleleri hıçkırıktan titriyordu. Sonra odasına çekilip kapısını kapattı.

"Olga Adamovna! Yalvarırım banyoyu hazırlayın! Bunu yapabilir misiniz?" diye bağırdı Pastuhov arkasından.

Bu derin duyguların etkisi zamanla azaldı, yerini mantık aldı. Pastuhov başından geçenleri anlatacak, Asya da dinleyecekti. Alyoşa da çok geçmeden oyuncaklarına daldı. Olga Adamovna da

sobayı yakmaya çalışıyordu.

Elinde çay bardağıyla dolanırken bir kitabın dağılmış sayfalarını gördü Pastuhov.

"Okuyor muydun?" diye sordu Asya'ya.

"Evet, ağlıyordum ama okumayı sürdürdüm."

Asya bağışlanmayı umarak gülümsedi.

"Nedir bu?"

"Bir derleme. *Savaş ve Barış*'ın farklı bölümlerinin toplamı. Garip ama, sayfaların karışmasına memnun oldum. Her şey daha hüzünlü oldu."

Asya yere oturup sayfaları karıştırmaya başladı,

"Şurada bir yerde..."

Sonra aramaktan vazgeçti.

"Bu karışıklıkta da bir şey bulunmuyor."

"Aradığın neydi?"

"Sıkıcı bulduğum bölümlerden biriydi. Orayı hep atladım. Ama şimdi düşünmek istiyorum... Tarih hakkında konuştuğu yeri."

"Tamam biliyorum. Ben de cezaevindeyken bunları düşündüm."

"Gerçekten mi? Belki ben de o sırada onu okudum. Biliyorsun, bir yerinde, tarihin insanların arzusuna göre yönlenmediğini, böyle düşünmenin modasının artık geçtiğini söylüyor."

"Evet, evet. Artık tarihe böyle bakmak yanlış. Artık istatistiğin, ekonominin yasalarıyla bakmak lazım."

"Bunlar önceki düşünme biçimine tamamen karşıttır."

"Ne kadar iyi hatırlıyorsun."

Pastuhov ne zaman yüksek sesle düşünmeye başlasa Asya ona hayran hayran bakardı.

"Başka ne var?" diye sordu Pastuhov.

Asya sustu.

"İlkin haklı olduğunu düşündüm, ama sonra ona katılmadım."

"Tolstoy'a katılmadın mı?"

"Evet, bana göre yeni bir tarih görüşü gelişti. Doğru değil mi? Bugünlerde tarih Tolstoy'un söylediği gibi değil, başka bilimlerle ilişkili diyorlar. İstatistik ve doğa bilimleri. Haksız mıyım?"

Asya yine susuyordu. Gözlerinden iki ifade okunuyordu. Bir yandan soyut bir konuşma konusu seçtiği için suçluluk duyuyordu. Bir yandan da kendini ifade etmek istiyor ve bununla da gurur duyuyordu.

"Tamam mı?" dedi Pastuhov.

"Bence insan tarihe boyun eğdiğinde onu yanlış yorumlamış. Gerçi şimdi de boyun eğiyor ama sanırım doğru yorumluyor," dedi Asya da, "tarih bir lokomotif gibi yolunda akar, değil mi?" diye sordu sonra.

Gözleri gittikçe daha çekici oluyordu. Pastuhov çayını içti, bir sandalye alıp karısının karşısına oturdu. Bütün bunları bilinçli yapıyordu.

"Bana katılmıyor musun?" diye sordu Asya yine, "Hep seni, bizi düşündüm Saşa. Uyuyamadım ve bu yüzden çok okudum. Ama kitapta dönüp dolaşıp hep aynı yere geliyordum. Sonunda kendi bakışımı geliştirdim. Belki de Tolstoy'la çelişmez bu. Bilmiyorum. Ama bana göre daha ötelere uzanıyor. Hayatımızın akışını tarih yönlendirdiğine ve biz kurban olduğumuza göre, sonuçta ne olacak diye kendime sordum."

Pastuhov Asya'nın gözlerine baktı. Ona göre Asya'nın yüzündeki bu suçluluk ifadesi derinlerdeki bir tuhaflığı gizliyordu. Görünür zayıflık ama gizli bir güç çehresindeki karşıtlığın nedeniydi. Şimdi hafiften gülerken biraz rahatsızdı. Pastuhov'a her zamankinden güzel görünüyordu.

"Sonuç ne olmalı?" diye devam etti Asya, "Biz tarihi doğru da algılasak yanlış da, kurban oluyoruz. Değil mi? Boyun eğiyoruz. Bence tek sonuç bu. Haksız mıyım?"

"Ne kadar akıllı bir hanım," dedi Pastuhov ciddi bir edayla.

Asya bu övgüyü iltifat olarak kabul etmişti. Bu işine de geliyordu. Coşkuyla gülmeye başladı.

Pastuhov onun gülmesine karşılık vermeden her sözcüğü vurgulayarak sürdürdü:

"Şimdilik yaşadığımız olayları tarihle karıştırmamaya dikkat edelim. Yaşadığımız olaylar bir süre geçtikten sonra incelenecektir. Tarihin hangi yorumlanışının doğru, hangi yorumlanışının yanlış olduğunu analiz etmek istemiyorum. Ben kendi deneyim-

lerime göre yaşıyorum, bilmem anlatabildim mi? Ve hayat bize fazla seçenek sunmamıştır. Ben de bu tarihin içinde katılımcılardan biriyim. Anlıyor musun? Tarihin kurbanı olmak da istemiyorum. Allah kahretsin! Asla!"

Pastuhov ayağa kalktı, sandalyesini ayağıyla itip dolanmaya başladı.

"St. Petersburg'da, Saratov'da, Kozlov'da olanları anlamayacak bir şey yok. Bilmiyorum biz ve Alyoşa'mız daha ne kadar tarihin akışına katılacağız. Önemli olan bence olayların arkasındaki yönlendirici gücü anlamaktır. Tarihi yönlendirenin ne olduğunu anlamak gerekir. Mamontov da tarihtir. Ama beni böylelerinden uzak tutarsan sevinirim. Eğer şartlara bakmadan olaylara boyun eğersem, ki sen de bunu doğru gözlemlemişsin, boyun eğeceğim güçleri doğru seçip, onları değiştireceğim. Bir kurban mı olurum sence? Görkemli, onurlu bir biçimde ölürsem, kurban olacağıma kahraman olurum. Ve eğer bir zindanda ayaklarını uzatıp yatarsam, sadece bir kurban değil, aptalın tekiyim."

Birden sıkılarak konuşmasını kesti. "İşte, görüyorsun değil mi, ben de konuşma yapabiliyorum."

O sırada kapının pervazına sarılarak babasına bakan Alyoşa'yı gördü. Çocuk hem gururluydu hem de korkmuştu.

"Burada ne yapıyorsun?"

"Beni çağırdığınızı sandım."

"Seni çağırdığımızı mı sandın?"

"Alyoşa diye bağırdınız ya."

"Bana fazla yaklaşma, banyo yapmam lazım, oyununa dön," dedi, duygulanmıştı. Pastuhov'un yüreğinin yaralı olduğunu anlayınca Asya'nın dünyası karardı. Pastuhov kafasını çevirdi. O anda düşüncelerinin özünün bozulmasını istemiyordu.

"Saratov istasyonunda Dibiç'le konuştuklarımızı anımsıyor musun? Şimdi Dibiç'in haklı olduğunu görüyorum. Öyleleri ölseler bile tarihe geçeceklerdir; hem de adları büyük harflerle yazılarak. Anımsarsan bize aynen "Onlar tarihin çöplüğüne gitmezler," demişti. Benim de oraya gitmeye pek niyetim yok. Hem niye gideyim, tanrı aşkına?"

İçinde yükselen yeni bir güçle omuzlarını kaldırıp çenesini ile-

ri uzattı.

"Çöplüğün küçük bir parçasına bile gitmem," dedi kurnazca.

Asya da onaylayarak kafasını salladı, fakat biraz düşünceliydi.

"Hoş bir insandı Dibiç," dedi.

Pastuhov durup ona göz kırptı, düşüncelerinden tamamen uzaklaşmıştı. Masaya gidip çayını bir dikişte bitirdi.

"İnsanları etkilemeyi biliyorsun. Dibiç ne zaman seni görse, hayallere dalıyordu. Yaşlı Dorogomilov bile iç çekerdi..."

Asya alnına düşen saçları serçe parmağıyla itti, "Kıskançlık yapınca çok tatlı oluyorsun."

Pastuhov sandalyesini yine iterek Asya'nın karşısına oturdu. "Ben son kararımı verdim, anlıyor musun? Orada buna karar verdim. Dante'nin cehenneminde. Yaşarsam ilk yapacağım iş İzvekov'a mektup yazmak olacak. Ona bir eşek olduğumu söyleyeceğim. Dorogomilov'a da aynı şeyi yineleyeceğim. Benim bir Beyaz Muhafız olmadığımı bilmelerini istiyorum."

Bunları inançla söylemişti. Muzaffer bir edası vardı. Birden Asya'ya doğru eğilip sesini alçalttı.

"Orada korkunç ve iğrenç bir an yaşadım. Dinle..."

Olanları Asya'ya el kol hareketleriyle anlattı. Cırcır böceği ona doğru nasıl sürünmüş, sonra o ayağıyla onu nasıl ezmişti. Pastuhov bu unutulmaz anı anlatırken Asya'nın yüzünde de bir nefret ifadesi belirmişti.

"İşin en iğrenç yanı, böceğin ne çekirgeye ne de başka bir böceğe benzemesiydi. Bu yaratık bir cins melezdi. Böceğin gösterişli ve kendine önem veren bir edası vardı. Belki de kendini güzel buluyordu. Böyle bir yaratığa ürpermeden bakamazsın. Ne zaman onu anımsasam, sırtımdan soğuk terler boşalıyor."

Pastuhov ellerini kavuşturup yerinde sallandı. Bu sırada kitabın sayfaları yere dökülmüştü. Onları yerden topladı.

"Yeryüzünde melez bir yaratıktan daha kötü bir şey yoktur. Işığa tutulup bakılınca benim durumum da iğrenç."

"Saşa!" diye bağırdı Asya. Gerçekten korkmuştu. Pastuhov kitabın sayfalarını üst üste koydu ama yine saçıldılar.

"Başkalarına nasıl göründüğümü merak ediyorum. Aydın bir insan beni nasıl görüyor? Seçimimi yaptım. Bunu gerçekleştirin-

ce de kendimi daha özgür hissedeceğim. Bu seçimi yaptığıma inanabilir misin? Hem de o lağım çukurunda, sonumu beklerken yaptım bunu. Beni anlıyor musun? Bir yanlış anlaşılmadan ötürü yok olmak komik bile değil. Sadece küçük düşürücü. Ölsem bile onlara şöyle bağırmak istedim. Ben bir Kızıl'ım. Evet, ben bir Kızıl'ım. Allah kahretsin. Sizden nefret ediyorum. "

Bir kez daha kapıda oğlunun şaşkın yüzünü gördü.

"Baba," dedi Alyoşa, tatlı tatlı, "cırcır böcekleri ısırır mı?"

Anastasia Germanovna gülümsedi, "Hayır," dedi, "cırcır böcekleri ısırmaz. Babanı da, beni de rahatsız etme."

Asya kocasını yatıştırmak için ayağa kalktı. Belki de tehlikeli bir adım atmasını önlemek istemişti. Pastuhov karısını başından savdı, kurduğu kararsız yapıyı bozmasından korkuyordu.

"Ben bir yerden kaçmıyorum," dedi sabırsızca, "bu bitti. Şimdi Dibiç'in cezaevinden kaçmasını anlıyorum. O evine gitmek istiyordu. Bizim böyle bir şey yapmamıza gerek yok. Biz çoktan ev olmuşuz. Anlıyor musun? Yani evimizin kaderini paylaşmalıyız biz."

Asya, Pastuhov'un parmaklarını avcuna aldı, başını göğsüne yasladı.

"Sevgilim. Sana tamamen katılıyorum, tamamen."

Pastuhov Asya'nın kollarından kurtuldu. Ayrı durmak istiyor; ruhuyla vücudu arasındaki mücadeleyi bitirmek istiyordu. En önemlisi de kararlarının dış uyaranlardan ve baskılardan bağımsız olduğuna inanmasıydı. Özgür biri gibi davranmıştı. Karşı çıkmalarından korkuyor, aynı zamanda da Asya'nın onu hemen onaylamasını istemiyordu. Bütün hayatını değiştirecek bir kararda Asya'nın önemini yadsıyamazdı.

Kitabın sayfalarını nihayet bir araya getirebilmişti, sayfaların köşelerini düzeltirken "Eğer problemin şartlara göre sonuçlanacağını düşünürsen, Tolstoy'un düşüncesini desteklersin. Ama sana katılmıyorum. Eğer seçme hakkım varsa da, tarihsel şartları oluşturmaya çalışacağım. Bunlar tarihi değiştiren güçlerdir. Başka türlü söyleyecek olursak, tarih bir yere kadar insanların iradesine göre oluşturulabilir. Benim özgür irademe göre de."

Asya kafasını salladı, "Ben de bunu diyecektim," dedi, "ama sen zaten bütün hareketlerinde özgürsün... Eve dönen haylaz ço-

cuklar gibi başlarımızı eğerek ikimiz de başladığımız yere dönebiliriz. Böyle kafaları kesmiyorlar."

Asya saçlarını karıştırdı. Pastuhov yine uzaklaşmak istiyordu. Fakat bir süre sonra yeniden kahkahalara boğuldu. Birbirlerinin gözlerine baktılar, birbirlerinden hoşnuttular. Sanki gençleşmişlerdi.

"Her şeyi bildiğin gibi yapıyorsun değil mi?" dedi Pastuhov göz kırparak.

Olga Adamovna içeri baktı ve beklenmedik konuklarının olduğunu söyledi. Tiyatro müdürü, annesiyle gelmişti. Onlara gönülden bağlı olduğu her halinden belliydi.

Müdür Pastuhov'un elini sıktı, "Sizi kutlarım! Sizi kutlarım!" diye bağırdı, "Ne kadar şanslısınız. Neler hissediyorsunuz? Bize korkulu geceler yaşattınız. Anneme sorun isterseniz. İşler kötüye gidiyordu aslında. Bunu kimse yadsıyamaz."

Aleksandr Vladimiroviç gülümsedi, "Ne söyleyeceğimi bilemiyorum," dedi, "bilmiyorum Stendhal'in hangi romanında, kahramanı, sefilliğin kendisini sanata yaklaştırdığını söyler. Siz de şimdi her şeyin iyiye döndüğünü görüyorsunuz."

"Sizi orda dövdüler mi?" diye sordu, müdürün annesi saçlarını kulağından uzaklaştırarak.

"Tanrı esirgeyendir," diye yanıtladı Pastuhov da neşeyle.

Kadın istavroz çıkarmıştı.

"Özür dilerim. Tiyatroda olmalıyım," dedi müdür, "biz 'Yücelme'yi sahneye koyuyoruz. Öyle coşkuluyuz ki anlayamazsınız."

"Neyi sahneye koyuyorsunuz?"

"Yücelme'yi."

"Kim yazmış onu?"

"Hiç kimse. Tiyatromuz yazıyor şimdilik. Müziği, dansı, her şeyi. Sürdüğü kadar bu böyle gidecek."

"Bir dakika," dedi Pastuhov, sert bir sesle. Müdürün kolunu yakalamıştı. "Bekleyin size ben de bir Yücelme yazacağım. Adına da Özgürlük diyeceğim."

Herkese sevecen gözlerle bakıyordu.

"Aleksandr Vladimiroviç! Hepimiz, bütün ekip ayaklarınıza kapanacağız"

Müdür kapıya doğru giderken saçmalıyordu.

"Ne diyor," diye sordu annesi.

"Ayağımı öpmek istiyorlar," diye bağırdı Pastuhov onun kulağına.

"Bu doğru. Sizi bir daha hiç göremeyeceğiz sanmıştık.

Aleksandr Vladimiroviç onun omuzunu tuttu, "Hiç huşağacı dalı var mı? Hiç huşağacı dalı var mı?" diye bağırdı.

"Benim var ama, hepsi sopa gibi budanmış."

"Onlara da teşekkür ederim. Bir sopaya bile teşekkür ederim anneciğim."

"Tanrı seni kutsasın..."

Pastuhov yine karısıyla baş başa kalmıştı.

Sonra balkona çıktılar. Pastuhov bir uçtan ötekine meydana baktı.

"Ne gündü ama! Sokaktaki tozlar ne güzel kokuyor. Ah, Asya, ah!"

Bir kere daha derin nefes aldı. Havayla bütün göğsünü doldurmuştu.

OTUZ

Ragozin'in dış görünüşü Ekim mürettebatına katılmadan önce neyse katıldıktan sonra da oydu; değişmemişti. Tayfalardan farklı görünmesini herkes doğal buluyor, kendisi de bir denizciye benzememesine aldırmıyordu. Yine düğmeleri solda olan bir gömlek, bir palto giyiyor ve gözlerine kadar inen bir denizci şapkası takıyordu. Favorileri şakaklarına sarkıyordu. Buna rağmen herhangi bir tayfanınkine göre yürüyüşü ciddiydi. Eski yürüyüşü değişmemiş ama mali sorunlarla ilgilenmeyi bıraktığından bu yana gençleşmişti. Şimdi rüzgârın özgürce estiği Volga'da geçiyordu hayatı.

Filodakiler onun uzun, öne doğru hafifçe eğilmiş silüetine alışmışlardı. Başlangıçta, daha çok odasında geçiriyordu zamanını, şimdi ise adamların arasındaydı. Odasında donanmadaki olaylara intibak sağlamaya çalışmış, değişen durumlarda hangi politik tavırları takınacağını düşünmüştü.

Filoya, ağustosun başında Sovyet Ordusu Saratov'un güneyine ilerlerken katılmıştı. Ne asker ne tayfaydı. Tek silahı da bir tabancadan ibaretti. Bu da Rus emekçilerine çok tanıdık geliyordu. Parti onu eğer orada görevlendirmişse doğru yerde olduğuna inancı tam olduğundan filo komiserliğini hiç tereddütsüz kabul etmişti. Kendisine zaman tanınırsa işini kusursuz yapabilirdi.

Mürettebat arasında Baltık, Hazar, Azov denizi tayfaları, kuzeyden gemiciler, Volgalı denizciler vardı. Hepsi de geçmişi çok uzun olan tecrübelere sahiptiler. Zamanlarının büyük bir kısmını savaşta geçirmiş ve sanki denizde yaşamak için yaratılmışlardı.

İnsanların farklılıkları donanmadaki genel kurallarla dengeleniyordu. Öyle ki, Baltık tayfaları bütün denizcilere örnek gösterilebilirdi. Önce Baltık'ta Alman donanmasını yenmiş sonra da Petrograd'da devrimi savunmuşlardı. Ekim Devrimi'ni destekleyen ünlü savaş gemisi Aurora'nın atışları tüm Rusya'da yankılanmıştı. Herkes Baltık tayfalarını örnek alıyordu. Savaştaki cesaretleri ve görev dışındaki neşeleri hayranlık vericiydi. Şapkala-

rını da, diğerleri gibi kulaklarına sarkıtacaklarına kaşlarına paralel takıyorlardı. Bu yüzden neşeli ama acımasız bir görünümleri vardı.

Volga-Kama filosunun kuzey müfrezesinde savaş gemileri dışında, üzerinde topçuların bulunduğu yüzen limanlar, yardımcı gemiler vardı. Bunlar hastane, tamir gemileri, filikalar, uçak ve mayın gemileriydi. Bu silahlanmış rengarenk gemiler kıyıya yanaştığında gökyüzü gemilerin kapkara ve gri dumanlarıyla kaplanırdı. Motor sesleri geliyor, dumanlar çıkıyor, uçtaki deliklerden çıkan zincirler şangırdıyor, köprüdekiler işaret bayraklarını sallıyorlardı. Bu yüzen muhteşem tabyalar, verstler boyunca operasyona hazır uzanıyorlardı. Ragozin motoruyla konvoyu geçip Kurmay Başkanlığı'na gitti. Kuzey Cephesi'nin gerçek kuvvetini görünce, halkın görkemli gücünü iyice hissetmiş, kalbi çatlayacak gibi atmaya başlamıştı. Bunlar haklarını aramak için sel gibi akıyorlardı.

Ragozin bir avuç ılık suyla ağzını çalkaladı, kaşlarını sildi. Duygularını nasıl ifade edebileceğini bilemediğinden dümendeki adama seslendi:

"Biraz tütün içmek ister misin?"

Aslında adam tütünü yıllar önce bırakmıştı.

Filo Kurmay Başkanlığı, saldırıya geçmeleri emrinin yazılı olduğu mektubu aldıktan ve filo komutanlığı da işaret bayraklarıyla emre uyacağını bildirdikten sonra Ragozin bir daha odasına girmedi. Güvertede sessiz ve ciddi tayfalar arasında dolanmak, köprüden dürbünle bakmak onu heyecanlandırıyordu. İlk savaşın sonucu belirleyici olamazdı, kıyıların sükuneti ona tuhaf geliyordu. Şafağın renkleri kuşların renkleri kadar zarifti. Ateşlerin dumanı da insanı hüzne boğuyordu. Güneş nehrin çimenli tarafından yuvarlandı, diğer yanı da ayağa kaldırdı. Kuzu ve kuş sürüleri tepelere tırmanırken tozu dumana katıyorlardı. Bunlar ordu malı hayvanlardı; saldırının hem nehirden hem karadan yapılacağını onlar da seziyordu. Kıyıdaki toz bulutları da sanki, gemi buharlarına "zafer için omuz omuza ileri," diye haykırıyorlardı.

Bu tozlar düşmanın da dikkatini çekti. İki sıra uçak donanmaya doğru uçtu. Gökyüzünde serçeler ve kargalar havadaki gümbürtüden sarsıldılar. Uçak sıralarından biri kıyıdan, diğeri nehrin

Üzerinden uçuyordu. Birbiri ardından bombalar patlıyor, topraktan dumanlar yükseliyordu. Ortalık, tepelere doğru koşuşturan hayvanların çıkardığı toz dumanla kaplanmıştı.

Üç inçlik uçaksavar üniteleri ateş etmeye başladığında gemiler de manevra yapıyorlardı. Patlayan her bomba Volga'nın sularını saçıyor ve sonra yağmur gibi döküyordu. Farklı yönlerden gelen dalgalar savaş gemilerine çarpıyordu.

Ekim'in makine odasındaki mürettebat güverteye çıktı. Havada dönen uçakları izlediler. Suyun üzerinde ilerleyen altı uçaktan bomba yağıyordu. Ama bombalar ininceye dek gemiler birbirinden uzaklaşmayı başardığından hepsi suya düştüler. Bu arada uçaksavarların ateşi artmıştı, hava patlama sesleriyle doldu. Uçaklar yükselmek zorunda kaldılar fakat tekrar geri döndüler.

Bombalardan biri vızıldayarak Ekim'in yakınına düştü. Güvertesini su basan gemi buna derinlerden gelen bir başka patlamayla karşılık verdi. Plot kabinindeki bütün camlar kırılmıştı.

Geminin baş tarafındaki genç bir tayfa da suya uçtu. Hemen ona bir ip attılar. Tayfa kedi gibi tırmanarak güverteye geri döndü. Üzerinden su damlatarak orada öylece duruyordu. Giysileri çevik vücuduna yapışmıştı. Uzaklaşan uçaklara yumruğunu sıkarak bağırdı:

"Bunu unutmayacağım."

Sesi tüm güvertede yankılanmıştı.

Patlama sırasında Straşnov da makine dairesinden çıkıp Ragozin'in yanında belirmişti. Sararmış yüzünü silip kalın sesiyle gürledi:

"Müttefiklere selamlarımı iletin."

Ragozin ensesini sildi "Sevgili müttefikler," dedi sakin bir sesle.

"Bunlar Fransızlar'ın yaptığı uçaklar mı?"

Ragozin ona döndü: "Churchill'in marifetleri."

Sonra sert bir edayla devam etti "Senin burda mı bulunman gerekiyor?"

Straşnov, "Aynı anda iki yerde de durmalıyım," diye yanıtladı. Sonra yüzünü çevirdi.

Ragozin bir şey demedi. Bütün saldırı boyunca uçaksavarların yanında durmuştu. Onların garip davranışlarını izliyor, bir

yardım isterler diye tetikte bekliyor, bütün dikkatini onlara veriyordu. Öteki duyuları nerdeyse körelmişti. Ne kadar gergin bir an geçirdiğini ise ancak uçaklar kaybolduktan sonra anlamıştı. Eğer bombalardan biri gemilere düşseydi zarar kuşkusuz çok büyük olacaktı. Uçaksavarların uçaklara hiçbir zarar vermemesine de şaşıyordu. Sanki alay eder gibi uçup gitmişlerdi. Doğrusu uçaksavarların başında adam bulunup bulunmadığından emin olamıyordu. Buna savaş denip denemeyeceğine de karar verememişti. Müretteb at gemiyi sessiz sedasız düzenlemeye başlamıştı bile. Ragozin'in de ağzını bıçak açmıyordu. Böyle savaşlara alışık duruyordu.

"Tehlikeli" adını taşıyan savaş gemisi öne çıktı, düşman kıyısına doğru yaklaşıyordu. Biraz sonra denizciler karaya ayak bastı. Tayfalar, hasar görmüş bir evin çatısına çıktılar.

Bir yanda, çimlerle kaplı step arazi, eğimli sırtlar oluşturarak nehre iniyordu. Buralara güney yönüne doğru piyade sıraları dizildi. Hava o kadar rüzgârlıydı ki topraktaki saban izleri seçilemiyordu. Tayfalar, sırtlarda belli noktalara toplanmış görüntüleri dürbünle seçmeye çalışıyorlardı.

Birden Beyazlar'ın bataryaları oldukça net seçildi.

Denizciler çatıdan inip hızla gemiye döndüler. Gemi de kıyıdan uzaklaşıp yola koyuldu. Kıyıdaki sarp yamaçların altında ilerliyorlardı. Fakat, keşif kolunun getirdiği bilgileri Kurmay Başkanlığı'na iletemeden düşman ateş açtı.

Savaş gemileri şimdi nehre doğru gerilemeye başlamıştı. Beyazlar'a arkadan saldırılacaktı. Çekilirken ateşi yoğunlaştırdılar. Diğer gemiler de yardıma yetişmişti. Yüzen bataryalardan birinin açtığı ateşin gürültüsüne toplarınki karışıyordu. Havada su kabarcıklarından balonlar oluştu. Kızarmış birer bulut gibi havada asılı kalıyorlardı. Bu sırada topların hataları da açığa çıkıyordu.

Ekim, kıyıda bir dönüş yapıp bir tümsek gibi ortaya çıkıverdi. Bir ucu nehirle birleşirken diğeri stepe uzanmıştı. Neredeyse karadaki siperlere değecek gibiydi. Buradan aralıksız ateş eden Denikin'in topçuları görülebilirdi.

Ragozin yok edilmesi gereken bu canlı hedefi apaçık gördü. Sisli stepte ışıldayan topları, ateşten kalkan tozları, savaş gemile-

rinin açtığı ateşle püsküren toprağı görüyor, bütün bunlar ona sanki birileri dev bir kazma ile tozu toprağa katarak hendek açıyormuş hissini uyandırıyordu.

Ekim, vadide dört inçlik bir topla düşmanın arkasından bir koridor oluşturmaya çalışıyordu. Komut verilmiş, bir atış da yapılmıştı ki gemi birden titredi.

Ragozin dirseklerini korkuluğa dayadı, dürbünüyle çevreyi taradı. Şu anda kendine baksa gerginliğine şaşardı. Dirseklerini dayadığı demir hafifçe eğilmiş, bacakları ayrılmıştı. İlk kez başına gelen bu muazzam duyguyu kendisini böyle kasmadan yaşaması mümkün değildi. Bu öfkeli duygu onu, toprağın öbekler halinde fışkırdığı, tozların kabardığı alana çekiyordu. Uzakları pırıl pırıl görüyordu. Düşmanın bataryalarına bomba gönderildikçe onun da öfkesi etrafa saçılıyordu.

Atış birden kesildi. Ekim de ateşini kesti. Ragozin dürbününü bırakıp köprüye koştu.

"Ne oldu, niye sustuk," diye sordu.

Silahların gümbürtüsünden sonra sesi kuş gibi çıkıyordu.

"Piyademiz karaya çıktı, saldırıya geçti," diye bağırdı komutan.

Ragozin nehrin kıyısına baktı. Suyla kara arasındaki dolgu arazide karaya çıkan tayfaları gördü. Vadinin duvarlarında teker teker gözden kayboldular. Makineli tüfekleri vardı.

Ragozin tekrar dürbününü aldı. Siperlerdeki toz dinmiş, topların ışıltıları da seyrelmişti. Tepede ise bir duman bulutu gittikçe büyüyor, stepteki son patlamadan bu yana yayıldıkça yayılıyordu.

Birden güvertede biri bağırdı: "Toplarını kullanmaya başladılar."

Ragozin çıkarma yapan grubu görebilmişti. Şimdi Beyazlar'a iyice yaklaşmışlardı. Vadinin duvarlarına tırmanırken birbirlerine yardımcı oluyorlardı. Öndeki grup düzlükte oturuyor, makineli tüfeklerini yukarı çekiyordu. Yukarı çıkan tayfaların sayısı gittikçe artıyor, steplerdeki asker sayısı çoğalıyordu. Önce makineli tüfekler ateş açtı, sonra ortalığı tüfek atışları kapladı.

"Peşlerinden gidin!" diye bağırdı biri sabırsızca.

Tayfalar güverteden hep bir ağızdan seslendiler:

"Gebertin onları! Gebersinler."

Ragozin dürbününü siperlere çevirdi. Atlar stepte dörtnala gidiyordu. Kızıl piyadeler saldırıya geçmişlerdi. Bir çit gibi sıraya dizilmişlerdi. Karaya çıkan diğer tayfalar da geri çekilen Beyazlar'ın üstüne yürüdüler.

Ragozin köprüye baktı.

Komutan, "Onları kuşattık!" diye bağırıyor, kollarını sallıyordu.

Ragozin tayfaların da kıyıya bakarken kollarını salladıklarını, güldüklerini, bağırdıklarını görüyordu. Ağızlarına ne gelirse söylüyorlardı. Yüzlerinde başarıdan dolayı çocuksu bir gülümseyiş vardı.

Ragozin birden karşısında Straşnov'u gördü. Yağlı yüzü güneşte ışıldıyor, mutluluktan gülüyordu.

"En zoru ilk adımı atmaktır," dedi.

Ragozin ona surat astı, "Niye hep beni izliyorsun?"

"Ben burdayım, çünkü güvertede bir şey olabilir."

"Benim bakıcım olduğunu mu sanıyorsun? Sizleri ben gözetliyorum, anladın mı?"

"Ne var bunda? Ben de herkes gibi davranıyorum..."

"Hayır öyle değil," dedi Ragozin beklenmedik bir tavırla, "senin koruyuculuğuna ihtiyacım yok. Ben general değilim. Peşimde adam gezdirmem."

Hızla dönüp uzaklaştı. Sanki bir zorunluluğu yerine getiriyormuş gibi rahatsız olmuştu. Adamları Denikin'in topçusunu susturmuştu, tayfalar da piyadelerle birleşerek düşmanı kovalıyorlardı. Orada durup dürbünle çevreyi izledi. Bu sonu zaferle biten gerçek bir savaştı. Ama Ragozin'in zafere ne katkısı olmuştu ki? Savaşta ne yapması beklenirdi? Durup izlemesi mi gerekirdi?

"Koruculuk!" diye inildedi.

Dürbününün kayışını hışımla çekti. Sonra köprüye çıktı.

Son basamakta şapkası görününce, orta yaşlı bir deniz subayı olan komutan onu selamladı.

"İşler iyi gidiyor, Piyotr Petroviç," dedi ona, sonra da sol eliyle şapkasını tutup kaldırır gibi yaptı. Sağ eliyle de, deminki gibi yine belli belirsiz istavroz çıkardı:

"Tanrı bizimle olsun."

Ragozin'e meraklı ama mesafeli baktı. Piyotr Petroviç bıyıklarını buruyordu. Eskiden kalma davranışlarına itiraz etmedi. İşler iyi gidiyorsa komutan niye istavroz çıkarmasındı?

"Bayrak gemisinden şu anda bir radyo mesajı aldık," dedi, komutan, hem rapor veriyor, hem de haberleri söylüyordu:

"Bütün cephe ilerliyor, filo da en başta gidiyor. Düşmanı kıyıdan temizlediler."

"Piyadeler ayrılmasınlar," dedi dedi Ragozin, deneyimli bir komutan edasıyla.

"Gözlerimiz niye var, Piyotr Petroviç? Onları açık tutmalıyız."

O sırada bir subay Ragozin'in dürbününe saygıyla dokundu. Komiser fazla konuşmadığı ve komutanın alışkanlıklarına karşı çıkmadığı için mutluydu.

"Yani, tam yol ileri. Değil mi?"

"Tam yol ileri, Piyotr Petroviç. Ben de şimdi emri vereceğim."

O gün Sovyet Güney Cephesi'nin saldırısı komuta merkezinin planına göre oldukça ilerlemişti. Fakat başlangıçta başarılı olsa da plan sonradan yenilgiye neden olacak, inisiyatif kaybedilecekti. Güney Cephesi'ndeki ön saldırının Beyaz Kazak Ordusu karşısında başarısızlığa uğradığı haberi, Kupyansk'da bulunan destek grubuna iki hafta içinde, Çarlık Kenti'ne doğru ilerleyen ordulara da üç hafta içinde ulaştı. Destek grubu Beyazlar'ın bölgesine iyice girmiş ve Valuiki'yle Kupyansk kasabasını almıştı. Ama geride kalan zayıf kanatlar toptan kuşatılma tehlikesi altındaydı. Don Kazakları'nın ve Şkuro'nun Kuban süvarilerinin yol açtığı bu tehlikeyi uzaklaştırmak için yaptıkları boşa gitmiş, geri çekilmişlerdi. Eskiden bulundukları noktadan bile daha geriye çekilmişler, savaşırken de çok kayıpları olmuştu. Saldırının ana hattında yapılan savaşlar az zafer getirmemişti fakat grup geniş bir cepheye dağıldığından görevlerini yerine getiremez hale gelmişti. Çarlık Kenti'ne yaklaşan bazı gruplar Wrangel süvarilerinin hücumuna uğrayınca bu kadar güçlü bir akına dayanamayıp kentin kuzeyine çekildiler.

Ama bu saldırı devrim bayrağı altındaki askerlerin ne kadar

muhteşem bir savaşma gücüne sahip olduğunu da gösterdi.

Ana saldırının yöneldiği yerdekiler özellikle çok cesurdular. Burada Sovyet piyadesi süvarilerle ve Volga-Kama filosuyla birlikte hareket etmişti.

Atlı birlikler Budyonni'nin yönettiği süvarilerle birleştiler. Kırsaldan sürekli destek alarak ve yeni birimler kurarak kalabalık Beyaz Kazak ordularıyla savaştılar. Sonuçta zafer de onların oldu. Kamenoçernovskaya yakınlarında bu birlikler General Sutulov'un Don Kazakları'ndan oluşan süvarilerini yendiler. Üç gün sonra da Serebryakov yakınlarındaki düşmana yıkıcı bir darbe indirildi. Kızıllar yerlerini hızla değiştirerek yaptıkları kısa süren savaşlarda, süvari ordusunun da gelecekteki zaferlerini müjdelediler.

Çarlık Kenti'ne doğru ilerleyen ordunun sol kanadı Volga'da, Sovyetler'in yeni kurduğu nehir filosundan destek alıyordu. Rus denizcileri bu harekat sırasında korkusuzluklarını ve fedakarlıklarını gösterdiler.

Ragozin'in de bunda bir payı olmadığına ilişkin düşüncesi değişti. Filoda çok önemli bir yeri olduğu açıktı. Bu insanları birleştiriyor ve görevlerini canla başla yapmalarını sağlıyordu. Harekatlar gitgide daha karmaşıklaştı ve daha uzun sürmeye başladı. Şimdi bir çıkarma birliği çıkıyor, aynı anda piyade saldırısına ateş desteği veriliyor ve düşman bölgesine bir keşif kolu gönderiliyordu. Harekatları aksatmadan onarımlar da yapılıyordu. Bu arada yaralılar artıyor, cephane azalıyor, insanlar da ölüyordu.

Ragozin bu savaş günlerinde bir şeyin de farkına vardı. İşin özü insanların savaşma gücünü canlı tutmaktaydı. Ne yapılırsa yapılsın mesele buydu.

Nikolayevskaya Sloboda alınırken tuhaf bir şey oldu. Ekim, Beyazlar kaçarken çıkarma yapan askerlere ateşle destek oluyordu. Bu sırada hatalı bir şarapnel mermisi patlayınca arkadaki top işlemez hale geldi. Topçu mürettebatın komutanı öldü. Silahı hep tetikte olan genç bir tayfaydı bu. Herkes ona "Tetikte" derdi. Neşeli yaratılışından ötürü sevilen bir insandı. Patlama yüzünden topçu mürettebattan iki kişinin yüzü yaralanmış, filo komutanı da köprüden aşağı düşmüştü.

Geminin tam olarak dönmesi ve kıçtan ateş edilmesi kararlaştırıldı.

Komutanlarının ölmesi üzerine çok korkmuş olan topçu mürettebat, bütün bombaların hatalı olduğunu sanıyordu. Bu durumda ateş edemezlerdi.

Ragozin ise savaş boyunca top kullanmayı öğrenmişti. Kıç tarafına giderek, mürettabatın işi bırakmasını söyledi. Topu doldurup kendisi ateşleyecekti. Üç bomba attıktan sonra arkasına döndü. Topçular durumdan utanmış duruyorlardı.

"Hadi arkadaşlar, durmayın! Korkmanıza gerek yok! Bombalarda da bir şey yok," dedi Ragozin onlara.

Mürettabat hızla topun yanına gitti, şimdi o kadar ateşliydiler ki topun ağzı ısındı.

Ragozin bir yana eğilince gömleğinin vücuduna yapıştığını fark etti. Ateş eden sanki kendisi değil, bir başkasıydı. Artık, geçmişte kalan zamanları anımsadıkça, yaşadığı gerginliğin azalmasını değil de artmasını isteyen bir sınıfa ait olduğunu anladı.

Bu sırada önemsiz iki şey oldu. Ragozin'e göre bunlar unutulmazdı ve onu gerçekliğin gerginliğinden endişeye sürüklüyordu. Ragozin sanki uzun zamandır pencereleri örtülü bir evde yaşıyordu. Buraya o kadar alışmıştı ki Kiev ona çok büyük görünüyordu. Birden pencerelerden biri açıldı ve ağaçlıklı yeşil düzlüklerin sudaki yansımasını gördü. Işığa boğulmuş manzara, evin içinden görülenden tamamen farklıydı. Sonra yine pencereler örtüldü, gözleri tekrar içeriye alıştı. Ev yine ona büyük görünüyordu. Ama anılarında farklı düzlüklerin, alanların, ağaçların ve o çarpıcı ışığın izleri vardı.

Tehlikeli'nin güvertesinde rapor veren gemi komiseri, savaşın ilk gecesinden sonraki akşam, tayfaların bir genci güverteye aldıklarını söylemişti. Ama onu çıkarmak gerekiyordu. Olmadık yerlere burnunu soktuğu için yaralanabilirdi.

"Nereden aldınız onu?" diye sordu Ragozin.

Sesi, komiserin sesine benziyordu.

"Saratov'dan."

"Büyük bir çocuk mu?"

"Hayır. Daha küçük. On iki yaşında bile değil."

"Adı ne?"

"Bilmiyorum. Ona çocuk diyorlar."

Ragozin sanki oturacakmış gibi koltuğun kenarlarını sıktı. Ama oturacağına biraz daha dikleşti ve sırtını döndü.

"Kendi mürettabatını tanımıyor musun?" dedi sert bir edayla.

Komiser buna güldü, "Serseri bir veledi mürettabatıma mı katacağım?"

"Senin gemin ne, herkese açık bir ev mi peki?"

"Onu çıkaracağım," dedi, komiser. Önemsiz bulduğu bu konuşmayı bitirmişti.

Ragozin bir şey söylemedi. Hava çok gergindi,

"Bir çocuğu kıyıda açlığa mı terk edeceksin? Bu barbarlıktır, kardeşim. Çocuk sonra serseri olur. Onu hastane gemisine ver. En azından orda karnı doyar. Üstelik orası tehlikesizdir."

Çocuk, Ragozin'in kafasını önce çok meşgul etmedi. Sonra, sanki birisi çocuğun omuzlarından tutup onu çevresinde döndürmeye başlamış gibi kafasında yeniden beliriverdi. Çocuk, tehlikeli'de ortaya çıkıvermişti işte. Bunun Ragozin'in aradığı Vanya'yla ilgisi olabilirdi. Bulup da kaybettiği çocukla ilgili kaygıları artıyordu. Ragozin, bir kez daha Vanya'nın peşine düşüp onu düşünmek istemiyordu.

Yüreğinin en hassas yerinde, onu çevresindeki her şeyden uzaklaştıracak bir başka hayat düşüncesi beliriyor, bu düşsel yaşam bir yara gibi acı veriyordu. Yüreğindeki acıdan hemen uzaklaşmalı, sinirleriyle ördüğü zırhı giymeliydi. İnsan bu zırhı tehlikelere karşı duyarsız olduğunda giyerdi. Bunu giyeceğini biliyor ve hiç de ağır gelmiyordu. Hatalı bir bombayla bozulmuş bir topu yükleyip ateşledikten sonra yaralanmadığı için mağrur ve mutluyken çocuğun anıları onu serseme çevirivermişti.

Filo, Aşağı Volga'da karpuz başkenti denilen Bikov Khutor'a doğru ilerliyordu. Nikolayevskaya Sloboda ve Kamişin savaşlarından sonra her yer çok sessizdi. Buradaki kıyılar şehrin en yüksek yerleriydi ve hareketsiz söğütlerle dolgu alanda biten çimenler suda yansıyordu. Bikov'a giden gemilerin karşısında karpuz tarlaları uzanıyordu.

Köylü çocukların çektiği karpuz dolu kayıklar savaş gemileri-

ne yaklaştılar. Çocuklar aşağıdan tayfalara sesleniyor, onlar da kahkahalarla karşılık veriyorlardı. Canlı bir alışveriş oldu bu. Karpuzlar kayıklardan gemilere elden ele geçti. Savaş gemilerinden de tuz, kibrit, sigara ve ekmek dolu paketler verildi. Tayfaların fırlattığı karpuz kabukları dalgaların üstünde dans ediyordu.

Ragozin sulara bakarken, gökyüzündeki güzelliği fark ediyordu. Gözlerini kaldırınca gökyüzünün mavi düzlüklerinde bulut sürülerinin yüzdüğünü gördü. Evet, gökyüzü ve suyun müthiş bir dinginliği vardı. Bu dinginliği çocukların sesleri canlandırıyordu. Kıyılarda ise toprak insanı büyük bir zarafetle büyülüyordu. Karpuz kabuklarının yüzdüğü Volga, dinginlikte çınlayan sesler ve o güzel sabah, Ragozin'e oğlunu hatırlatıyordu. Onunla birlikte geçecek bir hayat eskisinden de şimdikinden de çok farklı olacaktı. Onu gökgürültüsünden koruyan zırh, sessizlik karşısında ne yazık ki çaresizdi. Yüreği bir kere daha acıyla yanıyordu.

Uzaktan gelen bir top ateşi düzlükleri karıştırdı. Onu bir başkası izledi. Kayıklardaki çocuklar korkudan karpuz yığınlarının üstüne atıldılar. Tayfalar da kancalarıyla onları iterek gitmelerine yardımcı oldular. Kürekler inlemeye, su da küreklerin altında kabarmaya başladı. Derin ve kısa çekişlerle ilerliyorlardı. Bir şarapnel bu sırada suda patlayıverdi. Ragozin küçük kürekçilerin korktuğunu, patlama karşısında paniğe kapıldığını gördü. Kürekleriyle suyu çılgınca dövüyorlardı.

Ragozin küfrederek köprüye koştu. Şu anda hiçbir şey düşünemezdi; sessizlik, huzurlu sabah, kıyının zarafeti hep birer hayaldi. Topların hükmettiği bir yerde ne kahkahalara ne de şakaya yer vardı. Topçu mürettebat, yerine geçti, pedallar da hızla suyu dövmeye başladı. Haberciler mesajlarını büyük bir aceleyle geçiyorlardı. Bazı tayfalara göre Çarlık Kenti saldırısı bir gövde gösterisi niteliğindeydi. Kimilerine göre de art arda gelen şiddetli savaşlardan herhangi biriydi. Bütün savaşlarda ordunun bir kısmı canla başla savaşırken geride kalan kısmı hafif çarpışmalara girer ya da yoldaşların kazandığı zafere ortak olurdu. Volga filosunun tayfaları için de aynı şey geçerliydi. Binlercesi bir savaştan ötekine koşarken binlercesi de ya hiç savaşmamış, ya da hafif çarpışmalara katılmışlardı. Bunlar, düşmanın hiç direniş

göstermeden çekilmesine seviniyorlardı.

Denikin'e Dubyovka'da darbe yapan partizanlar ve çıkarma birlikleri ise zafere çok zor koşullar altında ulaşmışlardı. Önce yollarını kesen Beyaz bataryalarla mücadele ettiler. Düşman toplarına arkadan saldırarak bu silahları koruyan piyadeleri yeni bir yenilgiye uğrattılar. Dubyovka'ya doğru ancak şimdi ilerleyebilirlerdi. Bu çıkarma harekatına katılanlara göre Dubyovka savaşı zorlu bir manevraydı; çok cesaret istiyordu ve insan kaybı çoktu. Katılmayanlara göreyse bu, çıkarma birliklerinin kazandığı sayısız zaferden biriydi.

Filo mürettebatında herkes Çarlık Kenti savaşı hakkında aynı şeyi düşünüyordu. Tüm tayfalar katılmış, sonu hüsranla bitmişti.

Üç gün süren Çarlık Kenti savaşı, gemilerin ateşiyle de desteklenen bir bombardımanla başladı. Denikin'in birliklerinin ricatıyla sonuçlanan düşmanın harekatı güçlerinin azaldığının göstergesiydi. Kentin dış mahallelerindeki yangın, savaş gemilerinden de görülüyordu. Beyazlar yanlarında götürmedikleri her şeyi yakıyor, kenti boşaltmaya hazırlanıyorlardı.

Filo harekatını piyade ile birlikte yürütmek çok etkili olmuştu. Ve Volga'da daha önce bu ölçüde bir operasyon yapılmamıştı. Her şey başarılı olunacağını gösterirken beklenen gerçekleşmedi.

Gemilerden destek alan tayfalar nehrin Beyazlar'ın elindeki kısmına çıkarma yaptılar. Bu saldırı sonucunda Fransız fabrikası ele geçirildi. Kentin sağındaki hendeklerin dışında Kızıl Ordu'nun en ünlü birlikleri çarpışıyordu. Bunlar savunma hazırlığındayken Wrangel, süvari birlikleriyle manevra yapan piyadeleri birleştirdi. Böylece Sovyet birlikleri süvarilerin karşı saldırısıyla karşı karşıya kaldı. Zafer sarhoşluğu içindeki tayfalar fabrikadaki birliklerden ayrı olarak kente girerken Sovyetler bu saldırıyla geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Tayfalar da Beyazlar'ın saldırılarına uğradı. Umutsuzca direnirlerken aralarından çoğu öldü.

Beyazlar avantajlı duruma geçmişti; ellerinde büyük bir demiryolu kavşağı, süvariler ve keşif birlikleri vardı. Fakat savaş daha bitmemişti.

Beyazlar Filodan açılan perde ateşiyle durduruldu. Kızıllar tekrar tekrar saldırıyorlardı. Denikin'in birlikleri de toplar ve

uçaklar dahil ellerinde ne varsa hepsini harekete geçirmişlerdi. Üstelik İngilizler'le Fransızlar'dan da yardım alıyorlardı. Havacılar günde on iki sorti yapıyor, yüzlerce bomba atılıyor, bunlar gemilere isabet ediyordu.

Müthiş bir kıyamet vardı. Bombardımandan sadece yüzen limanlardan yapılan yaylım ateşi ve büyük kalibreli top atışları seçilebiliyordu. Acımasız topçu atışı, gemiler Beyazlar'ın siperlerinin karşısına dönünce başlamıştı.

Ragozin Ekim'in güvertesinden, Tehlikeli'nin vurulduğunu gördü. Önce ambara sonra da güverteye birbiri ardı sıra iki bomba isabet etmişti. Tayfalar tahribatı tamir etmek için denize indiler. Ekim, yardıma ihtiyaçları olup olmadığını sorunca şöyle bir yanıt aldı:

"Kendimiz beceririz.Teşekkürler! Beyazlar'ı öpeceğiz."

Fakat biraz sonra Ekim'in ön taraftaki topu da devre dışı kaldı. Zaman kazanmak için, gemiyi döndürmeyip, kırılan topu güvertedekiyle değiştirmeye karar verdiler. Ama civatalar paslanmıştı, pullar dönmüyordu. Duruma bakmak için ustalar geldi.

Ragozin, çekiç sallayan Straşnov'u gördü. Sağ kolu omuzunun altında bir top mermisi gibiydi. Giydiği gömleğin altından kasları görünüyordu.

Ragozin, "Güçlü şeytan," dedi onu takdir ederek.

Diğerleri gibi o da kendini işine vermişti. Kıyıdan gelen bombaları unutmuştu, topların patlamasını da duymuyordu. Bunlara zaten kulağı alışmıştı. Ekim yaklaşık üç bin bomba yolladı, diğerleri de aynı tempoyla çalıştılar.

Top güverteye çekilip işlemeye başladığında Ragozin Straşnov'un omzunu sıvazladı. O da alnını koluna sildi, çevresindeki dumanlı havaya bakıp "Cuk oturdu," dedi.

"Nasıl?"

"Cuk oturdu dedim."

Ragozin argodan anlamıyordu, ama bu üç gündür süren patlamaları ve çığlıkları açıklayacak bir sözcük de bulamıyordu. Kafasını sallayıp geçti.

Üçüncü günün sonunda kıyıdaki denizcilere yardım için her gemiden gönüllüler gönderilmesi emredildi. Ekim'den gereken-

den fazla gönüllü çıktı. Çok gerekli gördüğü kişileri de gönderen Ragozin, Straşnov'un gitme isteğini reddederek kalmasını söyledi. Ama karaya çıkan gönüllülerin arasında dev gibi duran, herkesten bir kafa boyu uzun, ceketli ve şapkalı birini fark etti. Straşnov'du bu. Başka tarafa bakıyor, Ragozin de onu görmemeye çalışıyordu.

Destek birliği hemen elli kişilik iki müfrezeye ayrılarak cepheye sevk edildi. Ragozin ve müfrezesi Fransız fabrikasını alan birlikten kalanların yanındaydı. Bu boş arazi çöplerle ve hendeklerle doluydu. Steplerin biraz yukarısındaki arazide tayfalar çapraz dizildiler.

Gemilerin ateşinden yükselen toz Beyazlar'ı saklıyordu. Burası Ekim'in güvertesinden daha sakin görünse de Ragozin'e göre gemi kadar hareketliydi.

Bir toprak yığınıyla korunan siperde rahatsız bir biçimde yatıyordu. Önü korunaklı olsa da hendeğin iki yanı açıktı. Sağ tarafını sürekli kontrol altında tutması gerekiyordu. Müfreze komutanı işareti o taraftan verecekti.

Güneş bulutların arasından battı. Bu rüzgârın habercisiydi. Bütün toprak, siperlerin önündeki yığınlar bile batan güneşin ışıklarını yansıttı. Ragozin yerde on iki tane İngiliz çantası gördü. Bunları geri çekilen Beyazlar bırakmıştı.

Top ateşi durduğunda siperlerin birinden bir adam çıktı. Ellerini kafasına götürmüştü. Ragozin de hemen deliğinden çıkıp dışarı fırladı. Kollarını kaldırıp o da aynı biçimde yürüdü. Diğerleri de kalkmışlardı. Ragozin bu birliğin yatarken göründüğünden daha güçlü olduğunu düşündü. Makineli tüfekleri getirip getirmediklerini yokladı. Maximler* kıyıya çıkmadan arabalara yüklenmişti. Topların tayfalar gibi hareket ettiğini görünce de güveni pekişti. Müfrezesinin sağındakilere ayak uydurup uyduramadığına baktı ve yeniden içi rahat etti. Topundaki emniyet sürgüsüne de göz attı, onun açık olduğundan emin olmak istiyordu. Evet gerçekten de açıktı. Sonra herkesin silahına süngü takıp takmadığını kontrol etti, ilerleyen tayfaların parıldıyan silahlarında da eksiklik yoktu.

* Bir makineli tüfek markası.

Bunları kontrol ederken önde uzanan boş araziye bakıyordu. Gün batışı rengarenkti.

Yürüyen tayfaların bir tarafında kırmızı sarı bir toz bulutu fark etti. Sonra sağındaki sıradan sesler duydu. Önce ne söylediklerini anlayamadı ama sonra şöyle bağırdıklarını duydu:

"Yatın! Süvarilere ateş edin!"

O da solundakilere uyup bağırmaya başladı: "Yatın! Süvarilere ateş..."

Toz bulutunun önünde, uçar gibi bir sıra atlı gördü. Sürücülerin başlarının üzerinde kılıçlar ışıl ışıl parlıyordu. Kazaklar sel gibi stepe dökülüyor, gittikçe de yaklaşıyorlardı.

O sırada tüfeklerin yaylım ateşi duyuldu, bunu makineli tüfek tarrakaları izledi. Süvarilerin hattı karıştı. Bazı sıralar bozuldu, bazıları da zayıfladı. Ama sel gibi akınaya devam ettiler, arttıkça arttılar, toynakları şimdi Ragozin'in gövdesini tekmeliyordu. Sanki kalbi artık durmuş, toprağa gömülüp, ölmüştü.

Yeni ateşler yeni karışıklıklar yarattı, bazı atlılar dağıldı. İleri fırlayan atlar geride kalmışlardı.

Ragozin öndeki atların rengini seçiyor, başlarının havadaki sıçrayışını görüyordu. Birden makineli tüfekler haykırdı, Kazaklar atlarından düştüler. Çıldırmış atlar ya sürücüsüz devam ediyor ya da yere kapaklanıyordu.

Sonra, Ragozin toynakların çok yakınında metalik bir ses çıkararak çınladığını duydu. Sesler beklemediği yönden geliyordu. Korkuyla çevresine bakınarak tabancasını sola çevirdi.

Barakaların arkasından bir grup atlı geliyordu. Çorak arazide, birer ok gibi atılmışlardı. Yüze yakındılar. Tayfa kılığındaydılar. Kılıçları da havada dalgalanıyordu. Ragozin'in atı öfkeyle kafasına çarpıyor, şapkasının kurdeleleri uçuşuyordu. Ceketi de sürekli dizlerine çarpmaktaydı. Dikildi, ağzı açık ilerliyordu. Onunla birlikte yüzlerce atlı, "İleri!" diye atıldı.

Ragozin önceden piyadelerle yan yana çarpışan atlı denizciler hakkında bir şeyler duymuştu. Şimdi onları savaşırken görüyordu. Gerçek biniciler gibi dörtnala gidiyor, yan yana dövüşüyorlardı. Sıçrayan gövdeleri ve rüzgâr her şeyi havaya kaldırmaktaydı. Sondaki sürücü Ragozin'in yakınından geçti. O da denizcinin

gülen yüzüne baktı.

"Sola doğru gidin, kardeşler! Beni izleyin! İşte böyle!...Cehenneme kadar yolları var!" diye bağırıyordu denizci.

Yüzlerce atlı da "İleri!" diye bağırarak dörtnala uçtular.

"İleri!"

Ateş kesilmişti. Dağılan düşman süvarisi hızla kaçıyordu. Binici denizciler atlarının üstünde dikilmiş gidiyor, kılıç şakırdatıyorlardı.

O anda hatta yeni bir saldırı başladı.

Ragozin Beyazlar'ı yenmeyi başardıklarını düşünüyordu. Biraz zaman ve çabayla direnişleri kırılacak, şehri alacaklardı.

Atlı denizcilerin görüntüsü onu böyle düşündürüyordu. Hatta, müfrezeler süvarilerden hiç de geri kalmamıştı. Tek bir kütle halinde, ateşli ve coşkulu ileri atılıyorlardı.

Denizciler Ragozin'in arkasından hızla koştular. Kimisinin şapkası çoktan düşmüştü, kimisinin de kurdeleleri uçuşuyordu. Bazılarının üstünde sadece mintan vardı bazılarının da yakaları uçuşuyordu. Yüzücüler gibi ıslaktılar. Kiminde ceket vardı kimisi de fişeklik kuşanmıştı.

"İnsanlar böyle ileri fırlarsa tabii ki zafer gelir," diye düşündü Ragozin.

"İşte zafer bizim. Çok az kaldı."

Nihayet arazinin sonundaki siperleri görebildiler. Burası Beyazlar'ın bölgesiydi. Hattan bir gürleme yükseldi.

"Yaşasın!" diye bağırıyordu denizciler.

Atlı denizciler Ragozin'e yaklaşmış, arazide dağılmış, dörtnala koşturuyorlardı.

Onların arkasından da yenilen süvarilerin geri çekildiği yerden Kazaklar geliyordu.

Bu sırada hendeklerden ateş açıldı.

Ragozin sendeleyerek düştü. Ayağa kalkmak istedi, ama sanki birisi omuzuna bastırıyor, kalkmasına engel oluyordu.

"Bırakın gideyim!" diye bağırdı, ama ağzı toprakla doldu. Hiçbir şey göremiyordu.

Kafasını eğip pisliği tükürdü.

Yirmi adım uzağından atının üstünde ceketli bir denizci geldi.

Yüzlerce Kazak'a karşın ona ulaşmıştı.

Ragozin onu tanımıştı, o da bütün gücüyle dizginleri çekip atın sağrısını tutuyordu. Birden dizginleri bırakıp yere çakıldı. Bir ayağı üzengide kalmıştı.

Hayvan bir sirk atıymış gibi arka ayakları üzerine dikildi, ön ayaklarıyla da havayı eşeledi. Gökyüzüne doğru ağan atın yanları batan güneşin ışıklarını yansıtıyordu. Yaratık bir an Ragozin'e küçük göründü. Sonra üstüne atlayıp dörtnala steplere koşturdu.

Çevresindeki kargaşada Ragozin kendisine, "Komiser! Komiser!" diye seslendiklerini duydu.

Başını eğip omuzlarına kimin bastırdığını görmek istedi. Çıkık elmacık kemikleri, açılmış burun delikleri ve güçlü çenesiyle tanıdık olmayan bir yüzü gördü. Adam gülüyordu, kulağına eğildi: "Nerede vuruldun? Nerede?" diye bağırdı ona.

Ragozin arkadaşının ne istediğini anlayamadı. Ama onun Straşnov olduğunu fark etti. Buna sevindi. Bağırmak istiyordu ama ağzından sadece bir inilti çıktı.

"Ben kendi başıma kalkarım," dedi, kalkmaya çalışarak. Omuzundaki ve köprücük kemiğindeki acı onu yatmak zorunda bıraktı.

"Kendi başıma ne demek, inatçılık yok. Kendi başınaymış," diye mırıldandı Straşnov.

Sonra Ragozin'i döndürüp sırtıyla dizlerini kavradı. Onu bir bebek gibi kaldırıp koşmaya başladı. Ragozin bir şey anlamıyordu, ama acılardan baygın düşmüştü. Straşnov hızını arttırdı, yükün ağırlığı belini büküyordu. Ragozin'i güvenli bölgeye götürmeden Kazaklar'ın yetişmesinden çekinmişti. Atlıların gürültüsü şimdi daha fazlaydı ve bir kere daha yaylım ateşi açılmıştı.

Straşnov kıyıya geldiğinde bir sedye aldı. Ragozin'i bir motorla Ekim'e götürdüler.

Ama gemi hasarlıydı. Alt güvertede bir bomba patlamıştı. Çarkların tamiri yandaki yüzen limanda yapılıyordu. Ragozin bu onarım limanının güvertesindeki bir kabine yatırıldı. Geminin doktoru muayenesini bitirdikten sonra filo komutanı Ragozin'i ziyaret etti. Doktor sol köprücük kemiğinin parçalandığını, sinir merkezinde hasarlar olduğunu söylüyordu.

Ameliyat gerekliydi. Komutan hastalarla konuşurken kullanılan yumuşak bir sesle, "Görüyorsun sevgili arkadaşım," dedi, "seni hastaneye göndermek zorundayız."

Ragozin kıpırdamadan yatarsa o kadar acı çekmiyordu.

"Ben sizin astınız değilim, Komutan Yoldaş."

"Beş yıldır savaşıyoruz sevgili arkadaşım ve sen astlıktan bahsediyorsun."

"İyi. Ben burdayım."

"Hayır. Seni imkanlar dahilinde göndereceğiz. Orada iyice bir inceleneceksiniz."

"Kıyıda işler nasıl gidiyor?"

"Ne kıyısı. Sıhhıyeciler sizi hastane gemisine alacaklar."

"Ben kıyıdaki savaşı sormuştum."

"Savaş için endişelenme. Onu kazanacağız. Ateş açmadan önce senin gidişini göreceğiz."

"Ateş açmadan da ne demek?"

"Ateş açacağız. Çekilmemizi sağlamak için."

Ragozin gözlerini komutandan alamadı. Gözleri ateş gibi yanıyordu. Belli ki ateşi vardı. Birden kafasını kaldırdı, ama hemen indirdi. Yüzünü ekşiterek sordu: "Geri çekilmek mi?.. Straşnov!.. Bu da ne demek... Bu geri çekilmek?"

Straşnov yarı açık kapıdan baktı, kabine girdi.

"Yatmana bak," diye fısıldadı Ragozin'e, "endişelenme. Her şey yolunda."

Ragozin inledi, "Beni niye aldatıyorsunuz, hastabakıcılar."

Bir süre sustu, sonra konuştu: "Sanırım buna dayanabilirim... Biz geri çekiliyorsak nasıl her şey iyi olabilir?"

Straşnov biraz gücendi "Ne var bunda?" dedi, "Onları Saratov'dan sürmedik mi? Volga'dan uzaklaştırmadık mı? Ural Kazakları'na ulaşmak isterlerken ellerini kırmadık mı?"

"Teselli vermeyi kes!" dedi Ragozin, gözlerini kapattı.

Giderlerken komutan Straşnov'a "Gidin," dedi, "tıbbi işlemlerini yaptırın. Onu motora çekeceğiz."

Doktor, hastanın taşınmasını, sedyenin makaralara bağlı hamağa yerleştirilmesini gemiden yönetti. Buharlar çıkıyor, ip de gerildikçe geriliyordu. Straşnov sedyeyi kontrol etti, hamağın içi-

ne göçmesini istemiyordu.

Denizci ona doğru eğilirken Ragozin hafifçe sağ elini kaldırdı. Straşnov da onu sıktı, "Evet," dedi.

Ragozin de "İşte böyle," diye karşılık verdi.

"Tamam," dedi Straşnov. İp iyice gerildi, hamak kaldırıldı, palangalar Ragozin'i götürdü.

"Yavaş, yavaş," diye seslendi Straşnov.

Güvertedeki tayfalar tekrarladılar: "Yavaş, yavaş."

Straşnov hamağı iterken Ragozin'in bir şey söylemek istediğini fark etti. İpi bir saniye tuttu.

"Oradakilere yardım et, tamircilere," dedi Ragozin hızlı hızlı.

Straşnov homurdandı: "Bir Volgalı'ya balık tutmayı öğretiyor."

"Sen bir Volgalı değilsin..."

"Hadi yollayalım," dedi Straşnov yüksek sesle.

İpi itti ve Ragozin'e bağırdı. Oysa çoktan geminin karanlığında kaybolmuştu.

"Biz Kuzeyliler Volgalı arkadaşlarımız kadar iyi balık tutarız. Güle güle, Piyotr Petroviç! Acele et, hemen iyileş!"

Denizciler de, "Acele et, hemen iyileş!" diye bağırdılar.

Palangalardan aşağıdaki karanlığa bakakalmışlardı.

İki dakika sonra motor yola çıktı.

Ekim'in yanından gürültüyle uzaklaştı, nehrin ortasına yöneldi. Sarı ışıkları nehirde yansıyordu. Bu sırada filo Beyazlar'ın kuzeye ilerlemesini önlemek için ateş açmıştı.

OTUZ BİR

Lisa, Eylül ortasında Anatoli Mihayloviç'le evlendi.

Yağmurlu bir gecede Kazan kilisesine giden iki taksinin birinden eteklerini toplayarak indi ve kilisenin avlusuna girdi. Giysisi, ilk gelinliğinin tersyüz edilmiş haliydi. Bir saniye durup parmaklıklardan Volga'ya baktı. Volga her sonbaharda böyle olurdu. Kendi hayatının da eskisi gibi olduğunu düşündü. Kiliseye de bu duygusuna şaşarak girdi.

Kilisenin ortasındaki çıkıntıda zarif mumlar yanıyordu ama köşeler karanlıktı. Görünüşe göre tören karanlıkta olacaktı. Oysa aydınlıkta yapılabilirdi.

Vitya daha önce hiç düğüne gitmemişti. Bu törenin ne kadar önemli olduğu annesinin yüzündeki ışıltıyla Anatoli Mihayloviç'in ifadesinden anlaşılıyordu. Anatoli Mihayloviç'in bundan böyle babası olduğu da belliydi. Ama damadı, başına bir taç koyup Vitya'nın annesiyle birlikte kilisenin ortasında döndürdüklerinde, bu ona çok komik geldi. Vitya, Anatoli Mihayloviç, mücevherlerle süslü tacıyla Çar Nikola'ya benzediği için güldü. Bunun üzerine birisi onu dürttü. Dönüp baktığında kendisi gibi töreni izleyen iki sokak çocuğu gördü.

Vitya, eli ağzında gülmeye devam ederek geriledi, düğüne gelenlerin arasına karıştı. Tören boyunca bir taş sütuna dayanarak beklemişti.

Sütunun soğukluğunu ancak tören bittiğinde ayrımsadı. Oradan uzaklaştı.

Karanlıkta uzun boylu, sakalı ayaklarına kadar gelen çıplak bir ihtiyarın durduğunu gördü. Adamın bakışları çok sertti ve açtı. Vitya biraz daha yaklaştı ama yanlış bir şey yaptığını anladı. Anatoli Mihayloviç'in tacıyla yaşlı adamın açlığı arasındaki karşıtlık onu endişelendirdi. Törenin geri kalan bölümünde, gözleri azizlere dikili hep bunu düşünüyordu.

Düğünü sevmişti. Hem kiliseye giderken hem dönerken iki

kez taksiye binmek çok eğlenceliydi. Düğüne gelen konuklar arasında Anatoli Mihayloviç'in hiç tanımadıkları da vardı. Grup masaya oturur oturmaz şamata başladı:

"Şimdi bunu denemeliyiz... Yut onu..."

"Hımm. Çok güzel!.."

"Tadı neye benziyor?"

"Nane mi desem? Bu durumda... tabii!"

"Limon da fena olmaz."

"Ama bununla kıyaslanamaz."

Bir ağızdan konuşuyorlardı, rüzgârda sürüklenen yapraklar gibiydiler. "Şimdi dene!" – "Ama bırak da şunu bitireyim!" – "Sessiz olun," – "Bir dakika!" – "Orada durun! Bu hızla size yetişemeyiz!" – "Ama ben aynen bunu söylemiştim! Kesinlikle!" – "Hayır, söylemedin!" – "Bırakın bitireyim! Bu imkansız!" – "Tamam öyle..."

Sonra rüzgâr dindi, yapraklar da sürüklenmeyi kesti. Konuklar durgunlaşmıştı, kafalar sallanıyordu. İç çekişler ve mırıltılardan sonra bir bekleyiş oldu. Nutuk atma yeteneği olanlar derin düşüncelere dalmıştı.

Oznobişin hanımlar gibi ellerini oynatarak, "Dikkatinizi şu gerçeğe çekmek istiyorum," dedi, "bir tür davranışın yasaklanması, başka tür bir davranışı ortaya çıkarır. Nefreti yasaklamak aşkı körüklemektir. Zulümü suçlarken de, biz iyiliği destekliyoruz. Şimdi, tersini yaptığımızı, iyiliği suçladığımızı düşünün. Bu bizi nereye götürür?"

"Kabalığa," diye bağırdı konuklardan biri, başını kaldırıp sonra tekrar eğmişti.

"İyiliği kim suçluyor ki?"

Konuşan, Lisa'ya kalsiyum iğnelerini yapan öğrencilerden biriydi.

"Sağlık için alınan önlemleri ele alalım..." diye sürdürdü.

"Buna iyilik mi diyorsun?" dedi Lisa, güldü, "İnsanın koluna iğne saplıyorlar."

Lisa gelinliği içinde çok güzel görünüyordu ve bunun da farkındaydı. Konukların sarhoş olup saçmalayarak, Oznobişin'in dikkatini kendinden uzaklaştıracaklarından korkuyordu. Bunun

bir düğün olduğunu ve mutlu olması gerektiğini unutuyorlardı. Yalnızca oğlu duyarlıydı. Ona her zamankinden daha özenle bakıyordu. Lisa onun kadehine şalgam suyu koydu:

"Benim için, kendin için ve Anatoli Mihayloviç için kadeh kaldırmalısın," dedi. Oğlu şalgam suyunu içerken Lisa ona mutlulukla, o da sevgiyle bakıyordu. Yüzü kızarmıştı.

Kendi arabaları yerine taksiyle gitseler de, şampanya yerine şalgam suyu içseler de ve müzik ve yeni giysiler olmasa da bu gerçek bir düğündü. Odadaki her şey sevinç havası yansıtıyordu, ya da en azından Lisa'ya öyle geliyordu.

Parti çabuk bitti, çünkü konuklar sokağa çıkma yasağı başlamadan evlerine dağılmalıydılar. Herkes gidince evde temizlik furyası başladı.

İş bittiğinde Anatoli Mihayloviç kanepeye, Lisa'nın yanına oturdu. Karısının elini ellerinin arasına aldı. Bakışları çok içtenmiş gibi görünüyordu ama sinsi ışıltılar saçıyordu. Şimdi yüreklerinin arzusunu yerine getirdiklerini söyledi. Artık bir aileydiler; bir evleri, bir oyukları, bir kabukları vardı. Dışarıda kopan fırtınaya karşı orada birbirlerine sokulup korunabilirlerdi.

Bir süre sessiz kaldıktan sonra "Ne kadar zenginim, senin olan her şey benim," dedi Oznobişin, "teşekkürler."

"Zaten senindi," diye yanıtladı Lisa.

"Ama şimdi benim ve hep öyle kalacak. Hiç kimse de bunu önleyemez. Toprak satıldığı zamanki eski gelenekler gibi. Yeni ekilenler, olgunlaşanlar ve harman edilenler hep alıcınındır."

O sırada kapının dışından birinin öksürdüğünü işittiler. Anatoli Mihayloviç ayağa kalktı.

Komşuları ihtiyar Matvey koridorda geziniyor, kapıyı çalıp çalmamaya karar veremiyordu. Görünüşe bakılırsa bir adam Elisaveta Merküryevna'yla görüşmek istiyordu ama Matvey düğünden sonra onları rahatsız etmemeleri gerektiğini düşünüyordu. Belki de dönen konuklardan biriydi. Hayır. İsmini vermek istemeyen bir yabancıydı

Lisa fısıldaşmayı duydu, koridora çıktı. Adamı telaşla içeri aldı.

Bir dakika sonra da Anatoli Mihayloviç geldi, yabancıyla birlikte odalarına girdiler.

Gelen kısa boylu, yaşını belli etmeyen, utangaç biriydi. Kara saçlarında bir tutam beyaz saç vardı, traşı uzamıştı. Hasır şapkasının kenarıyla oynarken, bir yandan paltosunun düğmelerini kontrol ediyor bir yandan da alttan alta odayı süzüyordu. Gelişinin aleyhine sonuçlar vermesinden korkar gibiydi. Gözlerini duvarda gezdirerek "Acaba," dedi.

"Ne var?" dedi Lisa da alçak sesle.

"Siz Elisaveta Merküryevna mısınız?"

"Evet. Lütfen ne istediğinizi söyleyin."

"Böyle uygunsuz bir zamanda geldiğim için özür dilerim. Bir görevi yerine getiriyorum. Babanıza sizinle görüşeceğime söz verdim."

"Babamın yanından mı geliyorsunuz?"

"Eğer siz gerçekten Merküri Avdeyeviç'in kızıysanız..."

"Evet, ben Merküri Avdeyeviç Meşkov'un kızıyım. Onun yanından mı geliyorsunuz? Hvalinsk'den mi geliyorsunuz?"

"Ben Saratov'dan geliyorum."

"Ama siz... Siz Hvalinsk'e gitmediniz mi?"

"Bir şans eseri babanızla karşılaştım. Onun için de bu beklenmedik olay oldu..."

Lisa yüksek sesle, "Ama onu gördünüz, değil mi? Ne oldu babama?" diye bağırdı. Korkuyla bir adım öne çıkıp geriledi. Kocasının elini sıktı. Saygınlık uyandıran, memur gibi konuşan bu küçük adamın şeytanın habercisi olduğunu anladı. İblisin darbesini karşılamak için bütün vücudu gerilmişti, fakat sadece elini gittikçe daha sıkı kavrayan kocasının elinden güç alıyordu.

"Siz Merküri Avdeyeviç'i Hvalinsk'de görmediniz, değil mi?" dedi, Oznobişin Lisa'nın elini tutmaya devam ederek.

"Önceden de söylediğim gibi, ben Saratov'daydım ve şehirden gitmeye hiç niyetim yoktu. Ama benim kontrolüm dışında gelişen koşullar nedeniyle kısa süre önce çok uzaklara gittim. Doğrusunu söylemek gerekirse götürüldüm. Neyseki bu fazla uzun sürmedi."

"Ama," dedi Oznobişin "bize Merküri Avdeyeviç'i anlatacaktınız"

"Doğru. Bizi bir araya getiren şartları anlatacaktım. Ne yazık

ki beni nehrin anaakıntısına götürdüler. Bu size bir şey ifade ediyor mu?"

Oznobişin, "Anaakıntı mı?" diye yineledi. Sormadan anlamıştı. Yüzünü yere eğdi sonra kaldırıp Lisa'ya baktı.

Lisa da anlamıştı, ama belli etmek istemiyordu, "Ne oldu?" diye sordu,

"Mavnada şimdi," diye açıkladı adam, "ben de mavnaya götürüldüm. Ama beni bugün serbest bıraktılar. Bir yanlış anlama olmuş. Pokrovsk'da serbest bırakıldım. Oradan gemiyle Saratov'a geldim ve zaman kaybetmeden sizi buldum. Verdiğim sözü yerine getiriyorum."

Lisa, "O orada mı?" diye sordu. Şimdi parmak uçlarında dikiliyordu, bu yüzden boyu uzun görünüyordu.

"Özür dilerim. Üzülerek söylüyorum, Merküri Avdeyeviç şu anda mavnada."

Lisa kocasının üstüne yığılıverdi. Oznobişin kollarından tutup Lisa'yı kanepeye götürdü.

"Beni bağışlayacağınızı umuyorum, sadece sözümü tuttum ve babanıza yardım ettim. Ben de onunla birlikte orada tutuluyordum. Öyle kötü bir durumda ki, bir dakikanın bile ne kadar değerli olduğunu size bildirmemi istedi."

Lisa, "Bir dakikanın mı? Niçin?" diye sordu.

Durumu gerçekten anlamıyordu.

"Babanız kötü adamların içine düştü. Sizin de biraz önce söylediğiniz gibi öteki mahkumlarla birlikte nehirden Hvalinsk'e getirildi. Merküri Avdeyeviç bunu o zaman bana söylemedi. Vardıklarında onları nehirde tuttular. Sonra mavnaya geçtiler, çünkü bu yüzen zindan çok yakındaydı. Birlikte olduğu grupta kendinden başka biri daha vardı. Ama Merküri Avdeyeviç'in bana söylediğine göre bu kötü biriydi. Eski bir jandarmaydı. Herkes onu Polotensev diye biliyordu."

"Tanrım!" diye bağırdı Oznobişin, elleri titriyordu.

"Öğrendiğimize göre, mavnaya geldikten hemen sonra kutsanmış topraklara gitti. (Bunu söylerken adam yüzünü ekşitir gibi gülümsedi.) Orada ağlamak ya da yas tutmak yoktur. Ya da başka türlü söyleyecek olursak zamanı dolmuştu."

"Bize babamızı anlatın!" dedi Lisa sert bir tavırla. Adam biraz duraksadı, sonra aynı şekilde konuşmasını sürdürdü.

"Merküri Avdeyeviç yazgısından endişe ediyor. Durumunun Polotensev'e bağlı olduğunu sanıyor."

Lisa, "Babamın bu jandarmayla hiçbir alakası yok," dedi.

"Bundan hiç şüphe yok. Yani sizin ve benim için bu böyle. Benim gözlemlerime göre babanız dua etmekten başka bir şey yapmadı. Bunda da bir kötülük yok. Merküri Avdeyeviç sürekli dua ediyor. Ama şu anda bana göre hayatımız kaderin ellerinde."

"Ne?" diye sordu Oznobişin birden.

"Hayatımız kaderin ellerinde. Ve Merküri Avdeyeviç onun için yapabileceğiniz her şeyi yapmanızı istiyor. Çünkü her an her şey olabilir..."

Bu sırada yabancı gizlice arkasına baktı.

Yan odadan gelen Vitya öfkeli gözlerle yabancıya bakıyordu: "Dedem yaşıyor mu?" diye sordu.

"Evet," dedi adam, saygınlık duygusu uyandırmaya çalışarak. Çocuğun bakışlarının karşısında erimişti. "Ben bu sabah serbest bırakıldığımda Merküri Avdeyeviç mavnadaydı."

Vitya yürekli bir edayla, "O anaakıntının üzerindeki mavnayı biliyorum," dedi.

"Arseni Romanoviç'le sahile gittiğimizde görmüştük. Orada demirliydi. Arseni Romanoviç karşıdevrimcilerin oraya tıkıldığını söyledi. Ama dedem onlardan değil. Hadi anne, bir kayık alıp onu kurtaralım." "Sessiz ol Vitya! Odadan çık!" dedi Anatoli Mihayloviç.

Ama Lisa elini oğluna uzatıp yanına çekti, "Buraya gel."

"Ben görevimi yaptım," dedi yabancı. Şapkasını göğsüne götürerek topuklarını hafifçe birbirine vurdu.

"Size acele etmenizi öneririm."

Oznobişin, "Nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum," dedi, "sadece teşekkürle de olmaz... Anlıyorsunuz... Böyle haberler..."

"Böyle düşünmeyin. Ben de sizi alıştırmaya çalışırken sıkıntı çektim."

Lisa, "Bizi alıştırırken mi? Niçin?" diye bağırdı.

"Özür dilerim. Sizi alıştırırken değil, ama babanızı kurtarma-

nız için önlemler alınanızı söylerken. Merküri Avdeyeviç için iyi dileklerimden başka yapabileceğim bir şey yok. Onun alçakgönüllüğü beni duygulandırdı. Değerli bir adam o. Bu yüzden ona hep saygı duydum."

Yabancı elini dudaklarına götürdü, "Aramızda kalsın. Merküri Avdeyeviç ticaret yaparken, ben de yandaki dükkanın müdürüydüm. Eskileri anımsıyorum, Elisaveta Merkuryevna. Babanızı kurtaracağınıza da inanıyorum."

Şapkasını bir kere daha saygıyla eğilerek göğsüne götürdü. Vitya için de eğildi.

Anatoli Mihayloviç onu kapıya götürürken hiç ses çıkarmamaya dikkat etti.

Dönünce Lisa'yı bıraktığı gibi buldu. Oğlu kollarında, boşluğa bakıyordu. Bakışları sertti. Anatoli Mihayloviç tam karşısına oturup kollarını kavuşturdu. Bir süre hareketsiz durdular. Sonra Oznobişin eğildi, Lisa'nın bakışlarını yakalamaya çalıştı.

"Eğer Merküri Avdeyeviç'i Polotensev'le karıştırmışlarsa çok kötü olur," dedi, sonra.

Lisa boşluğa diktiği iri gözlerini kaldırdı: "Onunla karışsın karışmasın bir şey fark eder mi?"

"Böyle bir şey yasal olarak suçu ağırlaştırır."

Lisa, "Ne suçundan bahsediyorsun?" diye sordu şaşkınlıkla.

Oznobişin, "Tabii, Lisa," dedi. Sözlerinin etkisini arttırmak için kibar bir sesle konuşuyordu, "Ben suçtan bahsetmiyorum. Ben de senin kadar Merküri Avdeyeviç'in suçsuz olduğundan eminim. Ona yardım ederken çıkacak zorlukları söylüyorum."

"Sence ne gibi zorluklar çıkar? Ona mümkün olduğu kadar çabuk yardım etmeliyiz."

"Tabii, tabii! Ama doğru yolu seçerken de, ne gibi zorlukların çıkacağını göz önüne almalıyız. Bu onları yenmek için gerekli. Haksız mıyım?"

"Ama ben mavnanın yolunu biliyorum!" diye bağırdı Vitya, onu anlamamalarına şaşıyordu.

"Arseni Romanoviç'in kayıkçı bir arkadaşı var. Matvey Amca da onu biliyor. Bir kayık alırız ve ben size gösteririm..."

Lisa elini oğlunun göğsüne bastırarak Vitya'yı susturmayı ba-

şardı. Kocasına, "Ragozin'i düşünmedin, değil mi?" diye sordu. Yanıtı kocasının yüzünde arıyordu.

Vitya annesinin kollarından kurtulup neşeyle bağırdı: "Ben Ragozin'i düşündüm, anne. Helal olsun! Pavlik'le ben onu görmeye gitmiştik. Ondan istediğimiz her şeyi yaptı. Piyotr Petroviç her şeyi düzeltecektir. Dedemi de tanıyor."

Anatoli Mihayloviç gülümsedi, "Hayır, ateşli kardeşim. Bir akıl hocası olarak çok gençsin," dedi. Lisa'nın sorusundan bir saniye için de olsa uzaklaşmıştı.

Aslında beklenmeyen konuğun getirdiği haberleri daha dinlerken düşünmüştü Ragozin'i. Meşkov'a yardım etmek için ne yapması gerektiğini biliyordu. Bu konuda bütün sorumluluk da onundu. Hassas ve umutsuz bir durum da olsa bundan kaçınamazdı. Gelişmelerin Lisa'nın sağlığını kötü etkileyeceğinden korkuyordu. Son zamanlarda iyi değildi ve eşinin umudunu söndürmemek için yürekli olmak zorundaydı. Lisa sonunda her şeyin düzeleceğine inanıyordu. Ama Meşkov için yaptıklarının Polotensev için yapılıyor diye anlaşılmasından çekiniyordu. Meşkov onunla bağlantısı var diye suçlanmıştı. Ayrıca kendisi cezaevindeyken Lisa ve Meşkov'un yardımlarının karşılığını verme zamanı gelmişti. Bu yardımları çok iyi anımsıyordu. Geçmişi saklayan bir görevli olarak, yetkililerden yardım beklemenin ya da ricada bulunmanın aptalca olacağının farkındaydı. Çabalarından da bir şey çıkmayacağını biliyordu. Meşkov'u serbest bırakacak tek kişi vardı: O da Ragozin'di. Karpuz kabuğuna basıp sokakta düştüğü gün karşılaştığı Ragozin'i anımsadı. Onu sert, anlayışsız ve alaycı biri olarak hatırlıyordu. "Bunu yapmak kolay değil. Kimseden de bir şey beklemiyorum," demişti Ragozin. Ragozin'in yanına arşivden evrak çaldığı anlaşılır korkusuyla nasıl ikircimli gittiğini unutamıyordu. Dahası, çalıp Volga'ya attığı dışında kendisini suçlayan bir başka evrakın daha ortaya çıkma ihtimalinden de çekiniyordu. Ne olursa olsun geçmiş tamamen yok edilemezdi. Bir yerlere gizlenen parçalar birer birer gün yüzüne çıkabilirdi. O zaman kim bilir neler olacaktı. İnsanlara ve yasalara duyarlı bir avukat olarak her şey aleyhine dönebilirdi. Uykusundan çalmışlardı, Ragozin'i bir daha görmekten korkuyordu.

Kendisi, karısı ve hayatlarına ilişkin korkuları onu sınamak için ortaya çıkıyordu. Beyninde ve yüreğinde hasır şapkalı adamın konuşmaları çınlıyordu. Lisa'nın sorusuna da yanıt vermeliydi.

Vitya birden annesinin kollarından kurtuldu, sıkıntıyla konuştu:

"Söylemeyi unuttum, anne. Ragozin artık orada değil. Pavlik, Piyotr Petroviç'in donanma komiseri olduğunu söyledi. Belki de yalan söylüyordur." Sonra umutsuzca ekleyip sustu: "Pavlik Petroviç'in donanmayla gittiğini söyledi..."

Oznobişin "Bu doğruysa şanssızız," dedi, aceleyle.

Fakat Lisa yanıtını, daha bu sözleri söylemeden kocasının yüzündeki ifadeden almıştı. Bütün duygu ve düşüncelerini değilse bile gerekeni anlamıştı. Lisa kocasının babası için bir şey yapmaktan korktuğunu sezdi ve o bunu söylemeye utanıyordu.

Acı acı gülümsedi.

"Bak benim tohumuma. Yeni ekilenlere, olgunlaşanlara ve harmanlananlara," dedi, kafasını sallıyor, kocasının gözlerine bakıyordu.

Oznobişin azarlanmasına dayanamadı, Lisa'nın ayaklarına kapandı. Ellerini oğlundan çekerek hararetle öperken bir yandan da bir şeyler söylüyordu:

"Umutsuzluğa kapılma. Her yolu deneyeceğiz, nasıl olursa olsun başaracağız. Belki başka çareleri vardır. Bize yardım edecek insanlar buluruz..."

"Ben çoktan böyle birini buldum," dedi, Lisa.

Oznobişin şaşırmıştı.

Lisa'nın sessiz, uysal bakışları ona bağışlandığını söylüyordu.

"Kim?" diye sordu.

"İzvekov."

Lisa yıllardır bu ismi ilk defa söylüyordu. Bunu da sessizce yapmıştı.

Oznobişin ayağa kalktı. Anılarında uzak bir beraberlik beliriyor, bu adı Lisa'ya bağlıyordu. Lisa'nın yüzünde yıllar önce gördüğü bir sıkıntı ya da korku ifadesi vardı. Savcılıkta mı, öğrenci salonunda mı hatırlamıyordu ama onu çekmişti. İzvekov isminin Piyotr Ragozin'le de ilgisi vardı. İzvekov'la görüşürlerse bu ber-

bat iş yine meydana çıkardı.

Anatoli Mihayloviç, "Bu çok iyi bir düşünce!" diye bağırdı.

Lisa, düşüncelerini anlamasın diye sürekli volta atıyordu. Ayrıca karısının doğal olmayan sessizliği sinirine dokunuyordu.

"Harika bir düşünce. Hiç şüphesiz, işe İzvekov'la başlamalıyız." "Ben yalnız gideceğim," dedi, Lisa.

"Ben de seninle geleceğim anne," diye araya girdi Vitya.

"İzvekov'u tanıyorum. Bir gün Arseni Romanoviç'le birlikte kumsaldaydık..."

"Sen ve şu Arseni Romanoviç!" diye bağırdı Oznobişin, "Yeter! Bu azizden mi medet umacağız?"

"O bir aziz değil," dedi Vitya alınmış bir halde, "merak ediyorsan söyleyeyim, kiliseye bile gitmez!"

Lisa, Vitya'yı aldı, "Gel de yatağını açayım. Uyku zamanın çoktan geçti."

Anatoli Mihayloviç aheste adımlarla volta atmayı sürdürdü. Ne kadar çaresiz ve şanssızdı. Eskiden olsa yuvaya döndüğünde kafası dağılırdı. Düğün sonrası hiç düşündüğü gibi geçmemişti.

Sabah yanan gözlerle pencereden baktığında, karanlıktan başka bir şey göremedi. Hava soğuktu ve camlar donmuştu.

Lisa'yla gitmek istedi ama o yalnız gitmek istiyordu. Eşini uğurladı, onun kendisini öpmemesine bozulmuştu.

Lisa'nın planı basitti. İzvekov'un makamına herhangi biri gibi çıkacaktı. Sonuçta, bir zamanlar sevdiği Kiril'i görmek için değil, durumundan ötürü ona gidiyordu. Sovyet sekreterini görecekti. Dokuz yıllık yokluktan sonra adını gazetelerde okumuş, o zamanlar onunla bir daha karşılaşmak istememişti. Mektuplarını ayırıp düzenlerken, Lisa gazetenin önünde hareketsiz kalmış, yüreği çarpa çarpa aynı satırları defalarca okumuştu. Onun sevdiği İzvekov artık yoktu, buluşmaları da olanaksızdı. İzvekov'un da onunla bir ilgisi kalmamıştı, bu yüzden bir daha görüşemezlerdi. Şimdi de onu görmek için giderken, göreceği kimsenin Kiril değil Sovyet Sekreteri olduğunu yineliyordu kendi kendine. Ama kalbi gazetede ismini gördüğü kişinin başka bir İzvekov, yardımına ihtiyacı olduğu insanın meçhul bir sekreter olmadığını söylüyordu.

Eğer o sekreterin Kiril olduğuna inanmasa, onu nereden tanır ve geçmişteki ilişkinin hatırına ondan bir ricada bulunurdu. Niye başka bir sekretere, Sovyet Başkanı'na ya da sorumlu başka birine başvurmamıştı? Öyle olduğunu inkar etse de Kiril'i arıyordu.

Sovyet'e vardığında İzvekov'un kente bu sabah geldiğini ve hemen evine gittiğini söylediler. Ne zaman iş yerinde olacağı da belli değildi.

Lişa yine yollardaydı. Bir bahçenin önünde durdu. Akasyalar daha sararmamıştı, ama yaprakları kuruydu. Rüzgârda acı acı inliyorlardı. Lisa bir dalı kırıp yolmaya başladığı yapraklarını teker teker yere attı. Çocukluğundaki gibi yapraklardan fal tutmaya başladı. İzvekov'u ya bekleyecek ya da evine gidecekti. Yaprakların tamamı yolunduğunda İzvekov'un evine gitmek göründü ona.

Yapraklar ne söylerse söylesin herhangi bir yere gidebilirdi aslında. Ama onlar da böyle dediğine göre bunun iyiye işaret olduğunu düşündü. Öyle ya, Sovyet sekreteri evinde de sekreterdi. Oraya gitmesi de Kiril'i görmeye gitmesi anlamına gelmiyordu.

Sovyet'e dönüp İzvekov'un ev adresini sordu. Fakat adresi ona vermediler. Bir kere daha kendini sokaklarda buldu. Kendini bir uyurgezer gibi görüyor, hedefine yaklaştıkça karşısına çıkan engeller artıyordu. İzvekov'un annesiyle yaşadığını, böyle olmasa bile Vera Nikandrovna'nın onu nerede bulunduğunu söyleyeceğini düşündü. Yani hemen gidip Vera Nikandrovna'yı görmeliydi. Kiril'den çok Vera Nikandrovna'yı görmeye gidiyor olmak onu cesaretlendirdi. Bunu daha önce düşünmemişti. Vera Nikandrovna'yla işe başlamak daha iyiydi. O her şeyi anlar ve oğlunu Lisa'ya yardım etmesi için ikna ederdi. Dokuz yıl önce Kiril tutuklandığında ikisi de onu kurtarmak için ellerinden geleni yapmışlardı. Ama Lisa yine bir engele takılmıştı.

Vera Nikandrovna'nın nerede yaşadığını da bilmiyordu. Eski adresine de gidebilirdi. Çok eskiden Lisa çocuk beklerken, Vera Nikandrovna'ya uğramıştı. Bu adresi Anoçka Parabukina'dan almıştı. İzvekov'a gidemiyor, korkuyor, ama Vera Nikandrovna'nın askeri garnizonda ders verdiğini biliyordu. Niye gidip Anoçka'ya başvurmasındı? Vera Nikandrovna onun patronuydu, adresini de bilirdi.

Lisa oğlunu ararken Parabukinler'e çok uğramıştı. Sovyet'in yakınındaydılar. Adresi almak için yine Parabukinler'e uğramaya karar verdi.

Yolda Pavlik'e rastladı. Boş bir sepetle pazara gidiyordu. Lisa'ya akşam yemeği için bir şeyler yakalayacağını söyledi.

"Anoçka provada," diye konuştu, sonra, "sanırım akşama kadar gelmez."

"Oyuncu mu oldu?"

"Ne oyuncusu, tek yaptığı prova, buna oyuncu mu denir?"

Pavlik Vera Nikandrovna'nın adresini anımsıyor ama İzvekov'un nerede yaşadığını bilmiyordu. İzvekov cephedeydi, onu araması boşunaydı. Bu Lisa'yı korkuttu fakat Sovyet'te ona İzvekov'un döndüğünü söylediklerini anımsadı.

Hemen tramvaya koştu. Zaman uçup gidiyordu. Oysa her dakika onun için çok değerliydi.

İzvekov evdeydi. Giysilerini değiştirirken annesine gezideki izlenimlerini anlatıyordu. Aklını kemiren veya Vera Nikandrovna'yı üzecek bir şey varsa susmayı tercih ediyordu.

Annesi masayı kurarken, kapalı kapının arkasından "Nasıl olduğunu anlayabiliyor musun?" diye bağırdı.

"Dibiç saat sekizde dönecekti. Ama gelmedi. Evini bulmaları için saat dokuzda bir haberci yolladım. Ama saat onda gelen adam Dibiç'in evini bulduğunu, yalnız onun ne sabah ne de akşam orada olmadığını söyledi."

Vera Nikandrovna oğlunun duygularına kapılmıştı, "Kim söyledi sana bunu?" diye sordu. "Haberci mi?"

"Ne demek istiyorsun? Annesi söylemiş. Annesi onu çok görmek istiyormuş."

"Ne korkunç! Bir düşün. Annesi."

Kiril odadan çıktı, gömleğinin kemerini çekiyordu. Banyo ve traştan sonra çok genç duruyordu. Yeni giysisi da okul üniforması gibiydi.

"Çok korkakça davrandım," dedi sonra sessizce.

"Ne zaman?"

"Annesini görecek cesaretim olmadığını düşündüm."

"Nasıl görmezsin?"

"İşte öyle. Ama başka bir durum vardı..." Cümlesini bitirmeden pencereye doğru yürüyüp sessizliğin önünde durdu.

"Otur. Her şey hazır."

"Sonra olanları sana anlatmadım," dedi, arkasını dönerek "askerleri aldım ve Dibiç'in kasabaya döneceği yola gittim. Manastıra gittiğimizde orada milisleri gördük. Sabah onu meyveliğe göz kulak olan bir papaz bulmuş. Görünüşe göre papazlar gece bir atış duymuşlar, ama ağaçlığa girmeye korkmuşlar. Bizi ona götürdüler. Meyveliğe giden patikada yatıyordu. Kan kaybından ölmüştü. Göğsünden yaralıydı."

"Hangi canavar yaptı bunu!" dedi Vera Nikandrovna, kadınsı bir edayla başını kaldırdı.

"Vurulduktan sonra çok yaşadığını sanmıyorum. Akçaağaçların altında, yattığı yerden üç adım ötede vurmuşlar onu. Patikada kan izleri bulundu. Kızıl Ordu askerleri ve milisler tepeyi kuşattılar ve akşam haydutlar yakalandı. Dört kokarca vardı. Dibiçin atını ve silahını önceden almış olmalılar. Manastırı soymak için ağaçlığın kenarına saklandıklarını söylediler. Birden Dibiç görününce, onu vurmuşlar."

Vera Nikandrovna, "Yani her şey bir talihsizlik sonucu oldu öyle mi?" dedi yüksek sesle. Onu en çok sarsan olayın böyle olmasıydı.

Kiril suratını astı, "Sadece bir tesadüf," dedi.

"Ama bu önceden görülebilirdi."

Kiril yine sustu. Alışılmışın tersine, omuzları sarkık, başı eğikti.

"Çayını yeni koydum. Soğuyacak."

Kiril, "Bunu önceden görmek benim görevimdi," dedi.

"Ne?"

"Böyle bir şey olabileceğini önceden tahmin etmeliydim."

"Nasıl olur? Anlattığın şartlar altında bu olmazdı."

"İşte böyle oldu. Şartlar kötü, her tarafta haydutlar vardı. Onları yakalamaya gitmiştik. Bu durumda Dibiç'in yalnız gitmesine nasıl izin verdim?"

"Ama kendisi... Ve bu arada sen onun üstü değilsin. Onun gitmesini önleyemezdin, değil mi?"

"Böyle bir şeye izin vermeye hakkım yoktu. Hatta bunu ken-

dim önerdim. Benim düşüncemdi onu yollamak."

Vera Nikandrovna, "Ama iyi niyetle yaptın bunu, Kiril," dedi. Oğlunun gözlerine acıyarak bakıyordu.

"İyi niyetle yaptım," dedi Kiril, fırlayıp pencerenin yanına gitti, "niye annesine bunu iyi niyetle yaptım diyecek cesareti bulamadım? Ona bir iyilik yapmak istemiştim. Niye annesini bir daha görmek bana korkunç geldi? Ona iyilik yapmak isterken yumuşak ve duyguluydum? Onlar onu öldürdükleri için sence suçlu muyum? Ne düşündüğünü söyler misin?"

"Bence kendine işkence yapman çok saçma. Bu trajik olayda senin sorumluluğun yok. İyi ve duygulu bir şey yapmak istediğin için kendini suçlayamzsın."

"İyi bir şey yaparken iyi bir adam gitti. Bilirim böyle iyilikleri. Dürtüyle yapılırlar. Duygusuz, düşüncesiz, mantıksızdırlar. Yalnızca hoş, yapanlar için hoşturlar. Başkaları da sizin ne kadar iyi olduğunuzu düşünürler. Sonuçta iyi oldu. Ben de birine iyilik yapma zevkini tattım. Bu arada iyilik yapılan insan yaşamıyor. Ama ne insandı o. Onu bir tanısaydın, anne."

Kiril pencere önüne oturdu, sabah serinliğini soluyordu.

"Eğer bir insan iyi davranışlarını sorgularsa, sevecen dürtüleri hep doğmadan ölür. Senin Dibiç hakkında bana neler söylediğini anımsıyorum. Eğer o çarlık ordusunda olduğunu düşünseydi, seni cephede bozguncu propaganda yapıyor diye tutuklardı. Ama böyle olmadı," dedi Vera Nikandrovna.

Kiril yanıt vermedi. Kısa bir sessizlikten sonra annesi devam etti: "Dibiç'in annesi seni nasıl karşıladı? Ona yardımcı oldun mu?"

Kiril masaya döndü. Gözlerinde acılı ve duygulu bir gülümseme vardı.

"Niye soruyorsun? Annesi beni nasıl karşılar? Sen anne değil misin?"

Vera Nikandrovna gözlerini yere dikti, "Tabii," dedi, "her şey çok açık."

Böyle konuşurken bir tıkırtı duydular. Kapıyı sanki biri, bir çocuk kararsızlığıyla açmaya çalışıyordu. Nikandrovna öğrencilerinden biri sanarak ayağa kalktı. Sonunda kapı sonuna kadar açıldı.

"Siz misiniz Vera Nikandrovna?" diye seslendi Lisa. Kiril'e takılan gözlerini ondan alamıyordu. Yine de vücudunun hareketlerinden annesine yaklaşmak istediği açıktı. Lisa çok solgundu, dudaklarındaki zarif tebessüm sıkıntılıydı. İfadesi de doğal değildi. Önceden hazırladığı sözcükleri iniltiyle söyledi:

"Geldiğim için beni bağışlayın..."

Vera Nikandrovna, "Lisa sen misin?.. Elisaveta Merküryevna?" diye araya girdi, dönüp Kiril'e baktı. Kiril de ayağa kalktı, gelenin kim olduğunu yeni anlamıştı.

"Davetsiz geldim," diye ekledi Lisa.

Kiril'e aradığını bulmuş bir insan gibi bakıyor, ama yine de şaşırıyordu. Uzun ayrılığa rağmen hiç değişmemişti. Demek ki, yaşamındaki değişikliklerin gücü onu değiştirmeye yetmiyordu. Lisa'ya göre, Kiril'in yalnızca ifadesi ve yüzü değil giysileri de aynı kalmıştı. Eskiden de bu gömleği giyer bu deri kemeri takardı.

Kiril de Lisa'ya baktı. Lisa çok değişmişti. Görünümündeki değişiklikler geçen zamanı ele veriyordu.

Önce Kiril davranıp elini uzattı.

Lisa, "Vera Nikandrovna'yı görmeye geldim," dedi. Kendi elleri soğuk, Kiril'inki sımsıcaktı.

Kiril, "Benim gitmemi mi istiyorsun?" diye sordu gülerek.

Lisa sıkıldı, "Hayır. Seni de görmek istiyorum."

Vera Nikandrovna da güldü: "O zaman benim gitmemi istiyorsun."

Lisa'nın elinden tutarak masaya götürdü.

Ana oğul Lisa'nın sıkıntısını gidermek için konuşmaya başladılar. Lisa pek sağlıklı görünmüyordu, zayıflamıştı. Vera Nikandrovna onu tiyatroda gördüğünde daha topluydu. Lisa'nın oğlu büyümüş, Kiriller balık tutarken onlara arkadaşlık etmişti. Harika bir gençti, annesinin kopyasıydı. Lisa ikinci kez evlenmiş miydi, kocası kimdi? (Bu konuyu tabii ki Vera Nikandrovna açtı.)

"İş yerimdeki meslektaşlarımdan biriyle evlendim. Bir noter. Aslında noter yardımcısı," diye aceleyle söyledi.

"Şimdi soyadın ne?"

"Eskisini taşıyorum... Oğlumunkiyle aynı."

"Kocanın ismi ne?"

"Oznobişin."

Vera Nikandrovna, "Oznobişin mi?" diye sordu, "Oznobişin" diye kendi kendine yineledi, ayağa kalktı ve öteki odaya gitti.

Lisa, "Lütfen gitmeyin," diye durdurdu onu.

"Size bir şey.."

"Hemen dönerim."

Ve Lisa Kiril'le yalnız kalmıştı. Bir saniye sessizlik oldu ve bu Lisa'yı korkuttu. İkisinin de gözünde bütün berraklığıyla geçmiş belirmişti. Lisa düşündüklerini kelimelere dökemiyordu. Bu geçmiş şimdi bir mücizeyle canlanmıştı.

Kiril ona bir soru sorarak yardımına yetişti. Açık ve anlayışlı bir soruydu bu.

"Bana bir iş için geldin herhalde, değil mi?"

"Böyle bir şey yaptığım için beni bağışlayın. Yalnızca kendim için gelmedim. Yardım edersiniz, değil mi?"

"Bunun için özür dilemene gerek yok."

"Bana bir tek sen yardımcı olabilirsin. Babam için bir ricam var." Lisa sustu, Kiril'in soru sormasını bekliyordu. Ama Kiril sessizdi, sanki gözleri kararmıştı.

"Babamın tutuklandığını öğrendim. Yani cezaevinde. Bir mavnada şimdi. Nehrin anaakıntısındaki mavnada. Bilirsiniz sanırım."

Kiril cevap vermedi.

"Ne diyordum? Eminim biliyorsunuzdur,." dedi Lisa. Kendi saflığına şaşıyor, Kiril'in sessizliğine hayret ediyordu, "Ne kadar zamandır orada bilmiyorum."

Lisa bir kere daha bekledi. Kiril'i izlerken onda bir değişiklik olduğunu fark etti. Bu yadsınamaz bir gerçekti. Bir an önceki Kiril'den eser kalmamıştı. Kiril'in yüzündeki çizgileri gördü. Kaşlarının arasında derin bir oyuk vardı. Lisa kendi kendine belki de böyle olması gerekiyor dedi. Yalnızca Kiril'e gelmemişti. O ayrıca bir sekreterdi.

"Babamı neden götürdüklerini bile bilmiyorum," dedi Lisa, "yakınlarda serbest bırakılan bir adam geçen gece onun tutuklandığını söyledi."

Kiril kafasını pencereye çevirmişti, "Yani niye tutukladıkları-

nı da bilmiyorsun."

"Onun suçlu olabileceğini düşünemiyorum. Nerede tutuklandığı hakkında da bir bilgim yok. Ağustosun başında onu Hvalinsk'e uğurlamıştım. O zamandan beri ondan haber alamadım. Bir şey yazmadı. Belki de oraya hiç gitmedi. Onun başına neler geldiğini tahmin edemiyorum. Korkunç bir hata yaptılar sanırım."

Kiril pencereye baktı, "İnsanlar yanlışlıkla mavnaya düşmezler." "Böyle bir zamanda mı? Belki de bu önemli değil, belki de sen haklısın. Hata yapmamış olsalar bile mavnada hata yapabilirler. Bunu yadsıyamazsın. Ve ben... Biz... Ona yardım edebilirsin. Sana yalvarıyorum."

Lisa kurnazca ve ağır ağır Kiril'e yaklaştı. Ricasının önemini bu davranışlarıyla vurguluyordu. Kiril iyice yabancılaşmıştı ve bu Lisa'nın umutlarını söndürüyordu. Duygularının sözcüklere indirgendiğini düşünüyordu.

"Bir insana yardım etmeden önce ne suçu olduğunu bilmek gerekir. Suçların belirlenmesi de mahkemelere düşer. Böyle bir durumda ben ne yapayım?"

"Suçlu olup olmadığını anlayabilirsin. Belki de hiç suçu yok. Bana bunu söylemezler, ama sana söylerler. Bunu sorman bile büyük bir yardımdır."

Kiril yine konuşmuyordu. Sonra Lisa acıyla konuştu: "Sana her şeyi açıklamak zorundalar. Hükümeti temsil ediyorsun. Bu yüzden sana başvurdum."

Kiril cüretkar bakışlarıyla Lisa'yı yerine mıhladı, "Bunun için mi bana geldin?"

Bu insanın içine işleyen bakışları, bu güvenli ses tonunu Lisa anımsıyordu. Yanıt veremedi, çünkü bu bakışlara bütün gücüyle karşı koyuyordu.

"Baban Hvalinsk'e niçin gitti?"

"Uzun zamandır bunu arzuluyordu. Orada ölmeyi kuruyordu."

"Arkadaşları arasında mı?"

"Hayır. İnzivaya çekilecekti. Bir manastıra girmek istiyordu. Bir rahip olmayı düşlüyordu."

Lisa bu sözcüğü söyleyince utandı, kızardı. Ama bu sefer bilmeceyi çözdüğünü düşündü. Cesaretini topladı: "Sanırım onu bu

yüzden cezalandırıyorlar. Buna eminim. Çünkü o bir manastıra girmek istiyordu. Ama insanları inançlarından ötürü kovuşturmak çok zalimce. O yaşlı bir adam. Onu değiştirmek imkansız. Değiştirmelerine de sanırım izin vermez. Onu iyi tanırım. Zayıflıkları ve tuhaflıkları vardır ama, dürüst biridir. İstediği gibi düşünmesini engelleyemezler."

"Sanırım onu düşündüğün kadar iyi tanımıyorsun," dedi Kiril.

Lisa hızlı hızlı solumaya başladı. Düşündüklerine yalnızca İzvekov'u değil kendini de inandırmak istiyordu. Bu gerçekleri daha yeni anlıyordu. "Ama sen onu hiç tanımıyorsun," diye karşı çıktı.

"Bu doğru değil. Ben onu biraz bilirim. En azından sana karşı tavrını bilirim. Senin kaderinde oynadığı rolün de farkındayım."

Lisa, "Kaderim mi?" diye bağırdı, "Bunu en iyi ben anlarım. Beni o yetiştirdi ve doğal olarak bunu kendine göre yaptı. Benim kaderime evet bir zamanlar yön verdi. Ama kimden önce? Bunu söylemeyeceğim. Sen bir yargıç gibi davranabilir misin?"

"Ben bir yargıç olmadığımı daha baştan söyledim. Bu yüzden yardımcı olamam."

"Ama suçlu olduğunu onu yargılamadan nasıl bilebilirsiniz?"

"Sadece dindar olduğu için tutuklandığına inanmak çok saçma."

"Onu kaderimden sorumlu tutmuyorum. Ona kin duymuyorum. Şimdi başı dertte ve o benim babam."

Lisa birden bağırmaya başladı, "Babam o. Anlıyor musun? Korumana gereksinimi olsa anneni korumaz mısın? Yüreğin yok mu?"

"Yüreğim mi?" diye yineledi İzvekov sessizce. Bu sözlere şaşırıp ayağa kalktı. "Baba, anne, kardeş... Bu kelimeler büyülüdür ve biz onları böyle kabul ederiz. İlkel insanlar gibi. Ama senin bir kocan vardı. Şubnikov. Sadece kocan olduğu için onu da korur musun?"

Lisa kocasının isminin söylenmesine ve Kiril'in sesindeki azarlayıcı tona şaşırmıştı. Yıllarca önce yapılması gereken konuşmanın şimdi başladığını anladı.

O zaman Kiril'le görüşmek istiyor ve kendisinin bile anlamadığı bir evliliği ona açıklamaya çalışıyordu. Sükünetle yanıtlamak istiyordu bunları. (Kendi kendine üzülmemesi ve İzvekov'la heyecanlanmadan konuşması gerektiğini yineliyordu.)

"Evet. Şubnikov kocam olsa, onu korumaya çalışırım. Bunu

şimdi de yaparım, çünkü oğlumun babası o."

"Bu aymazlık niye? Baba, koca sözcüklerindeki büyüyü anlamıyor musun? Bu sözcüklerin arkasında insanlar, insanların arkasında da davranışları var. Kabil de kardeşinin isminden sıkılmıştı."

Lisa kendini kaybetti, "Beni neyle suçluyorsun?" diye sordu.

"Akrabalarımdan mı sıkılıyorsun, yoksa onların bana yakın olmasından mı?"

"Suçlamak mı?" diye sordu Kiril şaşkınlıkla. Bu sözlerden yaralanmış gibiydi.

"Hayatlarımızın böyle olması benim suçum değil," dedi Lisa, ayağa kalktı.

"Kaderimiz bizi dinlemiyor. Benden uzaklara gitmene neden olan da ben değilim."

Kiril hareketsiz duruyordu. Lisa ne söylediğini anladı ve ellerini gözlerine götürdü. Sanki başı dönüyordu.

Kiril, "Hayatımda hiçbir zaman seni suçlamadım," dedi, "sen rahat hareket ediyordun, çünkü serbesttin. Gençliğimizdeki bir ilişki ne seni ne de beni bağlamazdı. Şimdi bağlamadığı gibi."

"Bağışla beni. Evliliğimden bahsettiğin için bunları söyledim. O zamanlar seni bekleyecek gücüm olmadığı için kendimi hep cezalandırdım... (Lisa kafasını kaldırıp hüzünle Kiril'e baktı.) Ama şimdi sana geldiğim için daha kötü cezalandırılmamı istiyorsun." Elini alnına götürdü. Sanki bu şaşkınlığı ona gerçekleri göstermişti. Kafasını çevirince kapıda bekleyen Vera Nikandrovna'yı gördü.

Kiril'in annesi, "İstemeden konuştuklarınızı duydum," dedi.

"Dert etme lütfen. Her şeye karşın bana ve oğluma geldiniz, değil mi?"

Lisa yorgun bir sesle "Sizden çok şey umuyordum," dedi. Gücü tükenmiş, bağıracak hali kalmamıştı.

Vera Nikandrovna "Her şeyi anlıyorum," dedi Lisa'ya yaklaşarak, "istekleriniz açık ve Kiril, ona bağırmanızı bağışlayacak." Söylediklerini onaylaması için oğluna baktı, "Ama, siz geçmişi anımsarken hata yapıyorsunuz," diye devam etti. "Geçmiş zavallı bir arkadaştır. Ama unutulamaz da. Kiril'in başı dertteyken Merküri Avdeyeviç'in ona yardım etmediğini anımsıyorum. Oz-

nobişin'in bulunduğu soğuk duvarları birlikte yumrukladığımız da aklımda. Eğer aynı Oznobişin'se..."

"Aman Tanrım," dedi Lisa.

Vera Nikandrovna, "Seni geçmişten ötürü suçladığını düşünme," dedi. Lisa'nın sözünü bitirmesine izin vermemesinden de korkuyordu. "Ama geçmişin acısını çekmiş ve onu hayatlarından silmek isteyen insanlara kalpsiz denir mi?"

"Hayır hayır," diye araya girdi Kiril, "bu doğru değil. Ben kimseye kin beslemiyorum."

Annesi gururla, "Tabii, Kiril. Senin, dürtülerine göre davranmadığını biliyorum," dedi.

Lisa, "Ne garip!" diye bağırdı, "Benim buraya gelmem kötü mü? Size gelmemin kolay olduğunu mu sanıyorsunuz?" İzvekov'a döndü, "Bana yardım etmeyeceğini söyle de gideyim."

Kiril'in yanına kadar gidecek gücü yoktu. Oturmak için bir sandalyeyi tuttu, ama dizleri titredi, haraket edemedi. Sanki böyle durmak istiyormuş gibi kollarını Kiril'e uzattı.

Kiril, kendisine uzanan kolları tuttu, bu sırada Vera Nikandrovna da onu ayağa kaldırmak için yanına koştu. Ama o anda kimsenin beklemediği korkulu bir ses duyuldu.

"Ne oldu?" diye çığlık atmıştı biri. Herkes kafasını Lisa'nın açık bıraktığı kapıya çevirdi. Koridorda Anoçka duruyordu. Elleri kapının tokmadığında, vücudu gergindi. Sanki son hızla koşarken, birden durmuştu.

Kiril hemen Lisa'nın ellerini bırakıp Anoçka'ya koştu. Lisa zaten ayağa kalkmıştı. Ama Anoçka Kiril'in yanından geçip Vera Nikandrovna'ya gitti. Onu defalarca öptü, kocaman gözlerini Lisa'ya çevirdi. Onu da selamladıktan sonra Kiril'le konuştu.

"Eve döndün mü?" diye sordu ona, "Vitya, Pavlik'e Merküri Avdeyeviç'in başına gelenleri anlatmış. Her şeyi biliyorum," dedi.

Biraz korkmuş, sesi sevecenlikle çınlıyordu: "Ayrıntıları daha öğrenemedin mi? Endişelenme. Göründüğü kadar ciddi bir şey değil. Gerekli girişimler yapılırsa her şey düzelir."

Anoçka Kiril'e baktı, "Yardım edeceğine söz verdin, değil mi?" diye sordu.

Kiril sözcükleri dikkatle seçti: "Elisaveta Merküryevna'ya ba-

basının neyle suçlandığını bulacağıma söz verdim."

Anoçka Kiril'in onaylamasını bekleyerek, "Ona yardım etmek için ne gerekirse yapacaksın, değil mi?" diye sordu.

Kiril "Yardım etmek mümkünse edeceğim," dedi yine kesin bir dille.

Lisa ikisine de bir şey anlamadan baktı. Bu tatsız anlar sırasında ilk defa Kiril'i iki farklı kişi olarak görmedi. İki kişinin karışımı, benzersiz bir insandı. Yeni ve üstün bir İzvekov'du. Anoçka'nın gözleri ona sevgiyle bakıyor, ayrıca çocuksu bir korkuyu içeriyordu. Şimdi mutlu ve coşkuluydu.

Lisa birden kalktı, "Ben gidiyorum. Beni bağışlayın. Elveda," dedi. Hiç kimseye bakmadan eğildi.

"Yalnız mı gideceksin? Ben de seninle geleceğim. Çok üzgünsün," dedi Anoçka.

"Hiç gereği yok. Teşekkür ederim. Acelem var."

Vera Nikandrovna araya girdi, "Senin yalnız gitmene izin veremem, kendine çekidüzen vermelisin. Seni tramvaya kadar uğurlayacağım."

Lisa kapıya doğru yürüdü. Vera Nikandrovna önüne geçip koluna girdi. Birlikte dışarı çıktılar.

Kiril Anoçka'ya şaşkın ve kararsız gülümsedi.

Anoçka, "Lisa değişmiş," dedi.

"Çok değişmiş."

"Onun için üzülüyorum, ya sen?"

"Ben de üzülüyorum."

Kiril Anoçka'nın karşısına oturup, ona başka sorular sordu. Anoçka da kaşlarının altından Kiril'e bakıyordu.

"Gelir gelmez sana gelmeyi düşünüyordum," dedi Kiril. Anoçka'nın yanıtını bekliyordu. Anoçka gözleriyle onu inceledi. Kiril de kızın yakınına gitti, "Döndüğümü bilmiyor muydun?"

Anoçka birden Kiril'in parmaklarını eline alıp kadınca bir dürtüyle göğsüne bastırdı, dokunmanın Kiril'i rahatlatıp gevşeteceğini biliyodu. "Tabii ki biliyordum. Bunun için koşarak geldim," dedi sevecenlikle.

Kiril kafasını Anoçka'nın göğsüne yasladı, korkunç ve gergin geçen bir haftadan sonra ilk kez rahatladı.

OTUZ İKİ

Kiril hastane koğuşuna girmeden önce gayri ihtiyari durakladı. Ona Ragozin'in yaralarının önemli olmadığını ama görünüşünün moral bozucu olduğunu söylemişlerdi. Yatağı sol kolunu destekleyen bir alete yer açmak için duvardan uzağa kurulmuştu. Ragozin'in sol kolu bandajlıydı, sargılar boynuna, omzuna ve göğsüne kadar uzanıyordu.

Ragozin bedenindeki bandajlı bölümü oynatmadan el salladı ve ziyaretçisine göz kırptı.

"Nasıl görünüyorum," diye sordu, "endişelenme, yakında demir alacağım. Sancakta her şey yolunda."

Gözleri ışıl ışıldı, "Bir sandalye çek. Hoş geldin."

Kiril kollarını kasıp, yatağın biraz uzağına oturdu. Böylece hastayı daha iyi görebilecekti, "Bu ne zaman oldu," diye sordu. Bandajları gösteriyordu.

"Yarın bir hafta olacak. Çarlik Kenti yakınında oldu."

Kiril gülümsedi, "Bana haber verdiler. Sana bir dikiş nakış kutusu getirmenin tam sırası," dedi, "daha önce gelirdim, ama zamanım olmadı. Bu sabah geldim."

"Teşekkür ederim. Benim için endişelenme. Bana iyi bakıyorlar."

Kiril yaralı omzu işaret etti "Alçıda mı?" diye sordu, "Kemik kırık mı?"

"Çok gencim. Hemen düzelirim," diye yanıtladı Ragozin gülümseyerek.

Katlanmaya zorunlu olmaktan sıkılıyordu. Dahası Kiril'in görünümü Ragozin'i sıkıntıya sokan endişeleri su yüzüne çıkarmıştı. Bunlar, içinde, gün be gün büyüyordu. İkisi de birbirlerinin dikkatini farklı noktalara çekiyor, ana konuya girmiyorlardı. Aslında ikisini birbirine yaklaştıran da bu anakonuydu. Ragozin endişesini artık gizleyemiyordu.

Çarlık Kenti'ndeki çekilmeyi ve özel vurucu gücün saldırılarının durduğunu öğrenince endişesi daha da artmıştı. Diğer cephe-

lerdeki durumlar da moral bozucuydu. Gelen bilgiler de yetersiz olduğundan olayların akışını tam olarak kestiremiyordu.

Ragozin, Kiril İzvekov ve binlerce Sovyet askeri merdivenin aynı basamağındaydılar. Bilgi bu basamakta hızla yayılıyordu. Yani katıldıkları olaylardan haberdarlardı. Gazeteler ise bilmek istediklerinin ancak bir kısmını yazıyor, nelerin yazılması gerektiği kimse için sır olmayan merkezlerden bildiriliyordu. Asıl planları kurmaylar çiziyor ve çok gizli tutuluyordu. Kiril ve Ragozin merdivenin herhangi bir basamağındaki herhangi biri gibi Rusya'da ne olduğunu anlıyor, önemsiz olaylardaki ana nedenleri değerlendiriyorlardı. Ama önemli olaylar ancak sonuçlandıktan sonra anlaşılıyordu. Bu olayların akışındaki değişiklikleri herkes öğrenene kadar onlar da bilmiyordu.

Sanki kuşatma altındaki bir kentin sokaklarında savaşıyor, bu sokaklardaki evler ve barikatlar öteki evlerle sokakları görmelerini engelliyordu. Ragozin ve Kiril öteki sokaklarda da insanların barikatların arkasında savaştığını biliyor ve kentin bir bölümünün düştüğü haberi geldiğindeyse bunun niye böyle olduğunu anlayamıyorlardı. Çünkü onlar kendi sokaklarında savaşırken baştakiler kentin kuşatılmadığı iddiasındaydılar.

Ragozin ve Kiril ellerindeki yetersiz bilgilere göre değerlendirme yapıyor, kendilerine ait bir gerçek oluşturuyorlardı. Bu da bazen zamanın gerisinde bazen de ilerisinde kalıyordu.

Kiril, Ragozin'i ziyaret ettiği gün Mironov'un Mamontov'un birliklerine katılıp katılmadığını düşünmekteydi. Mamontov'un birlikleri Voronej'den cephe yönünde çekilirken, Balaşov bölgesini kuşatan Mironov, Budyonni birliklerinin bir parçası olan Oka Gorodovikov Süvarileri tarafından kıstırılmıştı. Hem Kiril hem de Ragozin Güney Cephesi'ndeki olaylarla ilgileniyor ve tartışıyorlar, ama durumu Kızıl Ordu'nun ağustosta yaptığı karşı saldırıya göre değerlendiriyorlardı. Oysa eylül ortalarında Güney Cephesi'ndeki durum tamamen değişmişti.

Güney Cephesi komutanlarıyla üst komuta kademelerinin planlarına göre ağustos saldırısı yenilgiyle sonuçlanmıştı. Don bölgesinin kuzey sınırına ulaşan ve Çarlık Kenti yakınlarında yenilen özel vurucu güç kendini Beyaz Don Kazakları'yla karşı kar-

şıya bulmuştu. Don Kazakları, ne pahasına olursa olsun Kızıl Ordu'nun Kazak bölgesinde ilerleyişini durdurmaya kararlıydılar. Vurucu gücün sağındaki destek grubu da bu arada yenilmiş ve ağustostaki konumundan gerilemişti. Denikin'in Gönüllüler Ordusu gücünü toplayıp kuzeye bir darbe indirmeye hazırlanıyordu. Kurst-Orel ve Voronej yönünde ilerleyeceklerdi.

Ragozin'le Kiril Denikin'in Moskovayla ilgili talimatlarını, Moskova'ya saldırı planını biliyorlar; Beyazlar'ın harekat yönünü tahmin edebiliyorlardı.

Fakat Denikin'in eylül planı onların bildiğinden farklıydı. Yeni plana göre Denikin'in bütün orduları dört kol halinde başkente yürüyeceklerdi. Üç kol Kazak ordularından, bir kol da gönüllülerden oluşacaktı. Eylül planına göre ilerlemeyi esas olarak gönüllüler yapacak, Şkuro'nun süvarileri ve Mamontov'un Don Kazakları onları destekleyecekti. Denikin Kazakların Don bölgesindeki sınırı koruyacağına inanıyor, fakat kendilerine ait olmayan bölgelere girmeyeceklerini düşünüyordu.

Denikin, bu yeni planı hazırlarken Kazaklar'ın, sınırlarının gerisinde savaşmayı istemediklerini unutmuyordu. Onlar topraklarını koruyup ilerde karşıdevrimci, özgür bir Beyaz Kazak bölgesi kuracaklardı. Kazaklar'ın savunmasına güveniyor, onlar da bunu iyi başarıyorlardı. Bu arada Moskova saldırısında, başkente ulaşıp monarşik bir düzen kurma hevesinde olan çarcı subaylardan kurulu Gönüllüler Ordusu'na bel bağlıyordu. Bunu başarmak için Kızıl Ordu Başkomutanı'nın yaptığı bir hatadan faydalandı. Başkomutan Moskova yönünde savunma önlemleri almadan, Don ve Kuban steplerinden geçerek Novorossisk'e saldırmıştı. Halbuki Moskova, Sovyet Rusya için çok önemliydi.

Ragozin ve Kiril, Denikin'in yeni planından, Güney Cephesi'ndeki Kızıl Ordu Yönetimi'nin hatalarından habersizdiler. Başkomutan'ın Novorossisk üzerine saldırmakta ısrarlı olduğunu da bilmiyorlardı. Halbuki bu saldırının olanaksız olduğu ağustosta anlaşılmış, Güney Cephesi de çok değişmişti.

İkisi de, Denikin Kurst üzerine yürümeden dört gün önce, Devrimci Askeri Konseyin, üst komuta merkezinin planını onayladığını bilmiyorlardı. Bu planda Kurst-Voronej yönünün hiçbir

zaman ana yönleri olmadığı belirtiliyordu. Merkezi, sol kanattan Kurst-Voronej yönüne kaydırmanın insiyatifi düşmana vermek anlamına geldiğinin bilincindeydiler. Bu insiyatif düşmandan zorla alınmıştı ve kaybedilirse düşmanın arzusuna boyun eğilecekti. Kiril ve Ragozin bu raporun Gönüllü Kuvvetler'in Kurst yönünde bir darbe indireceği sırada onaylandığını bilmiyorlardı. Başkomutan, Güney Cephesi'ne saldırı planının değişmediğini söylüyordu. Ana darbeyi özel güç vuracaktı... Özel gücün görevi Don ve Kuban bölgelerinden düşmanı atmaktı.

Kiril ve Ragozin, başkomutanın isteklerini ya da Denikin'in planını bilmeden, Don bölgesini geçerek Kuban'a saldırmakta ısrarlı olmayı anlayamıyorlardı. Üst komuta, harekatlarını, Kazaklar'ın savunmasına güvenen düşmanın arzusuna göre belirliyordu. Kiril ve Ragozin, Kızıl Ordu'nun başarılı olmasını istiyor, kısa zamanda düzelip Beyazları yenmesini arzu ediyorlardı.

Ama bu buluşmadan önce, yani eylül ortalarında inisiyatifin Kızıl Ordu'dan çıktığının farkındaydılar. Bu, Çarlık Kenti yenilgisinden sonra olmuştu. İkisi de Ağustos'daki zaferleri düşündüklerinde bu durumu anlayamıyorlardı. Ayrıca Sibirya'da geri çekilen Amiral Kolçak ordusunun ağustos sonunda birden Petropavlovsk'a saldırdığını biliyorlardı. Bunun sonunda Doğu Cephesi'ndeki iki Sovyet ordusu Tobol Nehri'nin iki yüz verst gerisine çekilmişti. Buna da akıl sır ermiyordu. Ve en korkuncu da Denikin gönüllülerinin, iki Sovyet ordusunun birleştiği yeri yarıp geçmesiydi. Bu Güney Cephesi'nin ortasında oluyor ve düşman, yarığı genişleterek Kursk'a doğru ilerliyordu.

Bütün bu bilgiler Ragozin'in belli etmediği endişelerini artırmıştı. Ziyarete geldiğinde Kiril de bunu anlamış, ona göre yanıtlar vermişti. İkisi de bir şeylerin yanlış olduğunu biliyor, ama akıllarını toplayıp konuşmaya başlayamıyorlardı. Krizin ismini daha koymamışlardı. Orduların ve kolorduların kurmayları Güney Cephesi'ndeki moral çöküntüsünü saptamışlar, başkomutan ise bunun geçici bir çekilme olduğunu söylemişti. Bu yüzden Ragozin ve Kiril krizi tam olarak göremiyordu. Durumu algılıyor ve gerçeğin ortaya çıkmasını ya bir olaydan ya da büyük bir güçten bekliyorlardı.

Ve ağustostaki olaylar Kızıl Ordu'nun Güney Cephesi'ni tehdit ediyor, sonra Denikin göstermelik bir biçimde yeniliyordu. Ragozin ve Kiril, Güney Cephesi'ni felaketin eşiğine getiren ve sonra zafer kazandıran nedenleri anlayamıyordu.

Bunun nedenlerini yalnızca tarih açıklayabilirdi. Bu gerçekler güneydeki iç savaşın gidişinin değiştiğini gösteriyordu.

İşte bu sırada, (yani Ragozin ve Kiril, Güney Cephesi'ndeki gelişmelerden korkarken; Denikin hızla Kurst'a ilerlerken; Kızıl Ordu'nun üst komutası, vurucu gücün çekilmesine planın ilk bölümünün sonu derken; destekleyici gücün yanlış manevraları harekatta bir aksaklık diye görülürken; Mamontov'un güçlü saldırısı geçici bir başarı diye nitelendirilirken) Lenin Kızıl Ordu'daki yenilgilerden sorumlu olanları suçlayan bir mektup yazdı.

Mektup, Devrimci Askeri Konsey üyelerinden birine yazılmıştı. Bu üye ayrıca Güney Cephesi'nin Devrimci Askeri Konseyi'nin de üyesiydi.

Lenin şöyle yazmıştı. "... Bizi yaralarımızı sardırmak zorunda bırakan yanlış taktiklerdir. Şimdi yaralarımızı saracağız."

"Şimdi duraksama durumundayız. Nerdeyse parçalanacağız..."

"... Mamontov'a karşı yaptığımız harekatlarda duraksadık. Çok geç kaldık denilebilir. Kuzeyden Voronej'e giden birlikler çok geç kaldı. Yirmi Birinci Kolordu'nun güneye varması gecikti. Makineli tüfeklerle haberleşme araçları da bir türlü gelmedi. Başkomutan Orel'e gitti mi gitmedi mi bilmiyorum ama, hiçbir işe yaramadı. Selivaçev'le de ilişki kurulamadı, ayrıca kendisi izlenmedi. Halbuki Merkez Komitesi'ne bununla ilgili emirler vermiştim.

"Sonuçta Mamontov'a karşı yaptığımız harekatlar ve Selivaçev'in yaptığı harekatlar başarısızlıkla sonuçlandı. (Aslında zaferler vaat ediliyor, çocukça resimler çiziliyordu. Sana gösterdiğim resimleri anımsıyor musun? O zaman sana düşmanı unuttuğunu söylemiştim.)

"Eğer Selivaçev kaçarsa ya da kolorduların komutanları hainlik ederse, Devrimci Askeri Konsey suçlanacaktır. Çünkü o bir şeyler yapmak yerine uyumuş ya da boş boş konuşmuştur. En iyi,

en canlı komiserleri güneye gönderelim. Bir avuç uyurgezeri değil.

"Birlikleri düzenlemekte de geciktik. Sonbahar geçiyor, Denikin güçleniyor, tanklar, vs. alıyor. Bu böyle gidemez. Bu uyuşuk tempo hızlanmalı.

"Tabii ki bizim Devrimci Askeri Konsey'imiz emirler veriyor. İşlerin nasıl gittiğini önemsemiyor ya da kontrol etmiyor. Belki de bu hepimizin hatası, ama askeri konularda bu kötü sonuçlar doğurur."

Bu mektup gönderildikten sonra bile başkomutan, Don yönündeki olayların sonuçlarını bekliyordu. Sağ kanadımızı Don kıyısına getirecek olan vurucu güçten keskin manevralar görmek arzusundaydı.

Üç gün sonra Kursk düşünce, Lenin'in araya girmesiyle yedekler, tehdit altındaki Orel bölgesine gönderildi. Bu bile Başkomutan'ın yanlışlarını anlamasına yetmiyordu. O, kurtuluşu Don steplerinde görüyordu.

Ragozin bıyığını düzeltti ve gözlerini kısarak İzvekov'a baktı. Neyin önemli olduğunu söyleyeceğini sanıyordu. Kiril de Ragozin'in konuyu açmasını bekliyordu.

İğreti bir perde kazayla Ragozin'in bandajlarına yapıştı. Odadan dışarı çıkamayan bir eşekarısı cama çarpıp duruyordu. Emirerleri de terlikleriyle bir aşağı bir yukarı koşuşturmaktaydılar.

Kiril, üç ay evvel Dibiç'i dinlenme evinde ziyaret ettiğini anımsadı. Orada hastane havası yoktu. Neşeli bir atmosfer hakimdi, sanki bir mağazadaki güzel hediyelerin ortasındaydılar. Bulundukları yer ise insanı irkiltiyor, sessizlik oradakilerin zor durumda olduğunu düşündürüyordu. Herkese bir hüzün çökmüştü.

Kiril, "Oğluna bakamadım diye bana kızma," dedi, "zamanım olmadı. Ama sen buradayken araştıracağım."

"Evet," dedi Ragozin gülümseyerek, tavana bakıyordu, "biraz bekle, birazcık... Şimdi kişisel işlerimize bakacağımız zaman değil. Başkalarınınkini bırak, insanlar kendi çocuklarına bile bakamıyorlar. Sonra ona bakarız."

İzvekov, "Hayır, bu işi yapacağım. Bu işi başımdan atmak istemiyorum," diye ısrar etti.

"Tamam. Küsme. Duyduğuma göre zorlu anlar yaşamışsın.

Bana gezini anlat."

"Zubinski'yi tanıyor muydun?"

"O da kim?"

Kiril ona sabotaj girişimini anlattı.

Ragozin, "Arkandan bir kurşun sıkmadığı için şanslısın," dedi.

"Ona hiç sırtımı dönmedim."

"İşte burdasın. Bu askeri uzmanlara arkamızı döndüğümüz için başımıza çok dert geliyor. Belki bizim askeri komiser bile öyledir."

"Bilmiyorum."

"Gözümüzü ondan ayırmamalıyız," dedi Ragozin birden, "niye Zubinski'yi seninle yolladı? Başka gizli nedenleri olabilir mi?.. Güney'deki olaylar için ne düşünüyorsun?"

Kiril, "Ne güneyi?" dedi meraklanarak, saf numarası yapıyordu, "Kursk'un yakınlarında. Görünüşe göre biz Mamontov'dan bir şeyler öğrenemedik. Onlar bir kere denediler, işe de yaradı. Niye ikinci kez denemesinler? Beyazlar'dan bahsediyorum, Beyazlar'dan."

"Mamontov'unkinden daha kötü sonuçlar doğabilir."

"Ben de onu söylüyorum. Askeri uzmanlarımız olan eski çarcı subaylar kapıları düşmana açabilirler. O zaman kim bilir ne oluruz?" "Ama her konuda askeri uzmanları suçlayamayız. Hepsi de öyle değil. Dibiç'e bak istersen. Sana onu anlattım mı? Benim müfrezemin komutanıydı."

"Onu öldürdüler mi?"

Kiril bir an düşüncelere daldı. Sanki Dibiç'le olan ilişkisini anlatmanın zamanı gelmişti. Gözünde ortak anıları canlanıyordu. Akçaağaçların altındaki durumu da yeniden hatırladı. O zaman Dibiç, yoldaşının umutsuz bakışlarına cevap verememişti.

Kiril anlatırken Ragozin hiç sözünü kesmedi. O bitirince saçsız başını oğuşturarak konuştu: "İyi bir insanın arkasından istemesen de yas tutuyorsun. Gerçeği kabullenmek lazım."

Kiril, "Yas tutmak mı?" diye bağırdı, "Yas tutmak iyi de, onun için bir şey yapabilir miyiz diye merak ediyorum."

"Bir şey yapmak mı?" diye yineledi Ragozin, sessizliği dinliyordu.

"Evet, görülüyor ki onun için bir şeyler yapmalıyız... Olaylar böyle sonuçlandığına göre... Evet, onun için bir şeyler yapmalıyız."

Kiril gülümsedi, "Nasıl? Pişmanlık duyarak mı? Pişmanlık duyarak mı ona yardımcı olacağız?"

"Bence insanın yüreğinde pişmanlık duyması güzel bir şey. Niçin olmasın? Ruh temizliğidir bu. Ayrıca övgüye de değer. Ama senin sorumluluklarını düşündüğünde yeterli değildir bence."

Kiril ırkildi, "Ben de sana bunu sordum. Birisine yardımcı olmak için ne yapılabilir."

"İlk başta her şeyin hesabını vermelisin. Bir insan kendisine yürekten bağlı birine yardımcı olmalı. Nasıl ve kimin hatasıydı bu? Görevi rapor ederken bunu açıkça belirtmelisin."

"Yani benim suçlu olduğumu mu düşünüyorsun?" diye sordu İzvekov, dikkatle Ragozin'in yüzüne bakıyordu.

"Ne düşünüyorsun?"

Kiril bir şey söylemeden kafasını salladı.

Ragozin, "Sıkıyönetim kanununa göre ölen suçludur," dedi.

"Harekatın ortasında bölüğünü bırakıp gidebilir mi? Her şeye karşın o bir komutandı. Yönetmeliklere göre o suçludur. Ama ölmüş birinin hesabını tutamazsın. Borcunu ödemiştir o. Allah'a şükür sen yaşıyorsun. Dibiç senin izninle gitti, değil mi? Parti'nin görüşüne göre sen de bir komutansın. Sonuçta her şeye karşın sen masumsun. Ama duyguların... Görüyorsun işte..."

Kiril hemen, "Teşekkür ederim. Ben de böyle düşünüyorum," dedi. Bu düşünceden hemen kurtulmak istiyordu, "Sana bir sorum daha var. Ya da doğrusunu söyleyecek olursak, bir ricam..."

Bu yürekli girişten sonra duraksamıştı. Ricasını söylemeden önce aklına karşısındaki güçlükler gelmişti. Zorlukla gülümsedi,

"Şimdi sana başka bir şey anlatacağım. Yorulmadın, değil mi? Kısa keseceğim."

Kiril, Meşkov'un adını anar anmaz Ragozin başını eğdi, vücudunun sargılı olmayan kısımları da gerildi. Onun kocaman gövdesinin o yatakta ne kadar rahatsız olduğu belli oluyordu. Meşkov'un altınlarla ilgili hikayesini sonuna kadar dinleyecek sabrı yoktu.

"Bu tüccarın rezil ruhu!" diye bağırdı, "Yani beni aldattı. Nasıl da rol yapıyordu. İnanmıyorsanız şilteme bakabilirsiniz diyordu. Ama onun yastığına bakmak lazımmış. Beni aldattı, yaşlı tilki. Mütevazı pozlar takınarak bunu yaptı. Onun için ne yapacaksın?"

Bağırırken başı yastıktan kalkıp iniyordu.

Kiril, "El konulan para Saratov'a getirildi," dedi, "Meşkov da mavnada."

"Yakışığını bulmuş."

"Tabii ki mahkeme uygun görürse. Ama mahkemeye gitmeden önce sana danışmak istiyorum, Piyotr Petroviç. Meşkov'un kızı geldi ve benden mümkünse bir şeyler yapmamı istedi..."

Kiril bir an sustu. Ragozin de kıpırdanmayı kesip, İzvekov'un içine işleyen bir bakışla baktı. Biraz bekledikten sonra, "Senden aziz rolü oynamanı mı istiyorlar?" dedi.

Kiril kafasını salladı, "Onun gibi bir şey," dedi.

"Bu mahkeme yapılmalı. O kutsal adamın sözüne inandım ve beni aldattı. Onu içinde bulunduğu çukurdan çıkarmaya çalışıyorsun ve o seni aynı deliğe sokmaya çalışıyor."

"Ama oraya girmesini sağladım."

"Onu oraya soktun ve şimdi ona acıyorsun."

"Hayır. Başına ne gelirse çekecek. Yalnız az ya da çok olmasın."

"Biraz ağır bir cezaya uğramasından mı korkuyorsun? Yargıçlığı tüccar Salomon mu yapsın? Onu kendin yargıla. Dibiç'e borcunu ödedin, şimdi de Meşkov'a yardımcı ol."

"Ben görevimi yaptım."

"Şimdi niye yardımcı oluyorsun?"

Kiril omuzlarını silkti, bir yanıt bulamamıştı, ama Ragozin'in sözlerine de karşı çıktı, "Anlamıyorsun. Meşkov'u serbest bırakmak niyetinde değilim. Ama kızına olayları ve babasının suçunu öğrenmek için söz verdim."

"Kızı için mi acı çekiyor?"

"Hayır. Kız babası için acı çekiyor."

"Kızın senle ilgisi ne?"

Kiril, "Bu kadarı da fazla!" diye bağırdı. Konuşmayı bitirdiğini sert bir tonla söyledi, "Bana yalnızca bu bilgiyi kimin vere-

ceğini söyle. Benden iyi bilirsin."

"Git ve ne istiyorsan yap. Ben senin hocan değilim. O çakalın da suç ortağı olmam."

"Ama, sen benim hocam sayılırsın. Bana küçük bir çocukmuşum gibi konferans çekiyorsun. Meşkov'a yardımcı olmaya, ona suç ortaklığı yapmaya nasıl cesaret ederim? Onun düşmanımız olduğunu, hatta kötü niyetleri olduğunu bilmiyor muyum?"

"Güzel konuşuyorsun."

Kiril Ragozin'e baktı. Bıyıklarının altında alaycı bir gülümseme belirmişti. Hayır bu alaycı değil sevecen bir gülümsemeydi. Kiril bunu daha önce hiç görmemişti. Ragozin sanki utanıyor, ama yine de gülüyordu.

"İşte piknik sepetim geldi," dedi sonra, tıpkı gülümsemesi gibi tuhaf bir havayla. Önüne eğilip yatağında doğrulmaya çalışıyordu. Kiril onun gözlerine baktı. Koğuşa zayıf, uzun bacaklı, büyük alınlı, kaşları şakaklarına kadar uzayan bir çocuk girdi. Yüz ifadesi ve gözlerindeki merak avare görünümüyle uyuşmuyordu. O şimdilik bir çocuktu, ama gençlik belirtileri taşıyordu. Uzun bacakları ve kolları Kiril'e tanıdık geldi.

Ragozin, "Sepeti şimdilik kenara koy," dedi, "gel de Kiril Nikolayeviç İzvekov'la tanış."

Çocuk eğilmeden, çenesini kaldırarak elini uzattı, "Ragozin" dedi.

"Vanya bu," dedi babası yumuşak bir sesle.

"Görüyorum," dedi İzvekov. Yine Piyotr Petroviç'e döndü, "demek onu buldun."

Ragozin yine Kiril'i şaşırtan bir biçimde güldü. Sevecen ifadesine ek olarak esirgeyiciydi de. Bir anneanne gibi gülüyordu. Bu kel adam değişiyor, yaşlanıyordu demek. Bu gülümseme Ragozin'in bildiğimiz sert, alaycı gülüşünden çok farklıydı. Kiril de gülmekten kırılıyordu. Bu kez Piyotr Petroviç şaşırdı. Bütün koğuş gülücüklerle dolmuştu. Yalnız Vanya sessizdi. Babasına ve yeni tanıştığı bu adama kötü kötü bakıyordu.

Ragozin oğluna, "Otur," dedi, ayaklarını çekerek yatağın köşesinde ona yer açtı. "Şimdi bir şeyler anlatma sırası bende, değil mi?"

İzvekov, "Nasıl oldu bu?" diye sordu.

"Vanya'nın ve benim dost bir gemimiz var. İsmi Tehlikeli. Onu incelemeye gittiğimi anımsıyor musun? Neyse, Vanya o gemideydi."

Ragozin anlatmaya başlamıştı ama kısa kesmek istiyordu. Ama aklında yüzlerce tatlı ayrıntı vardı ve bunlar onun için önemliydi.

Piyotr Petroviç Ekim'den ayrıldıktan sonra hastane gemisinde onunla karşılaşmıştı. Yaralılarla dolu hastane gemisi Saratov'a gidiyordu.

O sırada Ragozin'in acıları biraz dinmişti, ama düşüncelerini bir sis bulutu sarıp onu zorluklara düşürdüğü için acı çekiyordu. Bu durumda düşünmek sadece zor değil aynı zamanda tatsızdı. Çünkü yaptıkları harekat başarısız olmuş, bunun nedenleri anlaşılamamıştı.

Ragozin yaralandığı güne kadar epey bir savaş tecrübesi edinmişti. Sanki yükseklere çıkar gibi bir hali vardı. Tanımlayamadığı ve söyleyemediği bir yetenek kazanmıştı. Doğru tahminler yapıyordu, sezgileri çok güçlenmişti ve bir şeyin uygun zamanda yapılması gerektiğini çok iyi anlamıştı. Yükseklerden insanların ellerindeki silahları yönlendiriyordu.

Ama bir anda Ragozin'in bütün yaptıkları bozulmuştu. Saldırı geri çekilmeyle sonuçlanınca çaresizliğine çok üzüldü.

Kafasından bunlar geçerken gemiden bir çocuğun kendisini görmek istediğini söylediler.

Ragozin sonra bu buluşmanın kendisini fazla etkilemediğini, çünkü daha Tehlikeli'nin komiseriyle konuşurken bunu düşündüğünü biliyordu. O zaman komiser çocuğu kıyıya bırakmak niyetindeydi. Hemşire çocuğu söylediğinde, hastane gemisine götürülmesini istediği çocuk olduğunu anlamıştı. Bikov Khutor yakınlarında karpuzlarla takas yapan çocukları, suda şarapnelin patlamasını, küreklerin korkuyla çekilişini ve öfkeyi bir anda anımsadı. Bu korku ve öfke, kaybolan oğluna olan özlemiyle birleşti. Şimdi göreceği çocuk mutlaka oğluydu. Başkası olamazdı. Bu gerçek karşısında beynine kan hücum etti. Mantığını karartan sis dağıldı ve acı bitti. Acı uzaklara bir yere gizlenmiş olmalıydı.

Gemide oğluyla yaptığı konuşma kısa sürdü, çünkü doktorlar

çocuğun yaralı adamın yanında kalmasına izin vermediler. Ama Ragozin oğluyla yaptığı konuşmayı aklında yüzlerce kez yineledi. Sözler beyninde parıldayıp duruyordu.

"Evden niye kaçtın?" diye sormuştu Piyotr Petroviç.

Vanya kabinin kapısına yaslanmış, suçlu gibi korkarak duruyordu.

"Ama kaçtığım iyi oldu."

"Niye iyi olsun?"

"Şimdi sana bakıyorum. Erkek bir hemşire gibi."

"Teşekkürler. Demek benim hemşirem olduğunu düşünüyorsun... Ama benim neyim olduğunu biliyor musun?"

"Evet."

"Biliyorsun, değil mi?"

"Eskiden de biliyordum. Evinde."

"Yine de kaçtın ama."

"Aman."

"Bütün söyleyeceğin bu mu?"

"Başka ne olsun?"

"Beni tanıdığına göre niye kaçtığını soruyorum."

"Ne olmuş kim olduğunu biliyorsam?"

"Ne demek istiyorsun?"

"Önemli değil."

"Çocuklar genellikle babalarından kaçarlar mı?"

"Çoğunluğu."

"Belki babaları kötüdür. Ama ben sana iyi bir baba olmak istiyorum. Seni bulduğuma seviniyorum. Sen de sevinçlisin, değil mi?"

Vanya ellerini arkasına götürdü, "Bana o zaman senin bir komiser olduğunu söyleselerdi... Ama ben sordum ve senin sayıları topladığını söylediler. Yurttaki muhasebeci gibi."

"Bir muhasebeci gibi ha. Bir muhasebeci olmanın ne kötülüğü var? Ben eski bir muhasebeci tanıyorum. Arseni Romanoviç. Bütün arkadaşları onu sever."

"O bir muhasebeci değil. Onu ben de tanıyorum."

"Ne öyleyse?"

"Bir sanatçı gibi o."

Ragozin gülümsedi, "Demek ondan hoşlanıyorsun," dedi,

"onun sanatçı olduğunu söylerken haklıydın. Sen de çalışacak ve iyi bir sanatçı olacaksın."

Vanya susmuştu. Ragozin ise sabırsızlıkla onun yanıtını bekliyordu.

"İnsanın içinde bir şey yoksa ne kadar çabalarsa çabalasın boşuna," dedi Vanya.

"Yetenek çalışmayla gelişir."

"O kadar çalışan çabalayan insan gördüm, ben bile onlar kadar çizebilirim."

"Deme!" diye bağırdı. Bu kendini beğenmiş şaşırtmıştı Ragozin'i. İlişkilerinin gelişmesinin oğlunun gayretine bağlı olduğunu biliyordu. Yeniden buluşmalarında bu konunun üstünde durmuştu. Hayatta önemli ve kaçınılmaz bulduğu şeyleri, oğlu da benimsemeliydi. Vanya'nın farklı düşündüğünü görünce üzülüyordu.

"Eğer sıkı çalışıp, iyi yapıtlar üretirsen hayata bir hizmetin olur."

"Bu da ne demek," dedi Vanya, bir şey anlamamıştı.

"Sana nasıl anlatayım... Hiç müzeye gittin mi?"

"Evet."

"Oradaki resimleri beğendin mi?"

"Bayıldım."

"Yani yapıtlarıyla o sanatçılar bir hizmet verdiler. Resimleriyle. Anlıyor musun?"

Vanya gözlerini kabinin açık penceresine dikmişti, Volga da hızla akıyordu. Geminin kocaman çarkları altında köpüren suları duyuyor, yeşil dalgalar her şeyi kaldırıyordu. Kıyı yıkanıyor, kumlar köpüklere karışıyordu.

Vanya, "Bu hizmet değil," diye yanıtladı. Ciddi yüzü başka hiçbir gerçeği kabul etmediğini, hizmetin ne olduğunu sadece kendisinin bildiğini söylüyordu.

"Ne öyleyse?"

"Bu yalnızca senin kıskançlığın. Çünkü resim yapamıyorsun. Benim gibi olamazsın."

Ragozin, "İşte böyle," dedi.

"Sen de başkalarının yaptığı kadar iyi şeyler yapmak istiyor-

sun. Sen onların yapıtlarını beğenirken onlar da senin yapıtlarını beğenecekler. Bunun bir hizmet olduğunu görmüyor musun?"

Vanya güldü, "Vaaz vermen çok komik," dedi.

"Ne vaazı?"

"Bir rahip gibisin."

"Rahipler hakkında ne biliyorsun?"

"Yurt'tayken şeker almak için rahibe koşardık. Herkese bir şeker verip vaaza başlardı. 'Barış ve uyum içinde koşun, oynayın çocuklar. Büyüklerin sözlerini dinleyin ve Tanrı sizi kutsasın' derdi."

Vanya rahibin konuşmalarını taklit ediyordu.

"Siz ne yapıyordunuz?" diye sordu Ragozin gülerek.

Vanya biraz şaşırmıştı, "Hiç. Şekeri yer sonra yine ona giderdik. Bize yeniden verir ve biz de vaaza başlardık... Ama sen bir komisersin," dedi ve konuşmasını bitirdi.

Bir başka seferinde de Ragozin konuya farklı bir yönden yaklaştı: "Çalışmazsan kağıtla boyaları nereden bulacaksın? Resmi bırakmayı düşünmüyorsun, değil mi?"

Vanya duraksamadan, "Neye ihtiyacım olursa araklıyorum," dedi.

"Yani..."

"Bana onları vermelerini mi bekleyeceğim? Bu şekilde hiçbir şey elde edilemez. Resim yapmak için ne gerekliyse araklıyorum."

"Buna hırsızlık derler, bunu hiç düşündün mü?"

Vanya gözlerini iri iri açtı. "Kalem araklamaya mı?"

"Kalem ya da başka bir şey. Bu kötü alışkanlıklarını bırak. Sana ihtiyacın olan her şeyi vereceğim."

Vanya biraz somurttu, sonra üzgün bir halde konuştu, "Her şeyin varsa benim için bir sakıncası yok." Sonra son derece içten ve duygulu devam etti, "Ama endişelenme. Sende olmayan bir şey varsa, onu da aşırırız."

Babası önce şaşırdı ama sonra çocuğun düşünce sisteminin bozulmasına ve doğasının cömertliğine sevindi.

Ragozin'in, oğlunu Volga'da nasıl bulduğuna dair Kiril'e anlatacağı şeyler vardı. Vanya, babasının ayak ucuna oturmuş tavana bakıyordu. İkinci kezdir ki, Ragozin'e ev sahibinin hazırladığı se-

peti getiriyordu ve sepetin yarısını geri götüreceğine de emindi. Ragozin, oğlunun halinden endişeleniyordu. Çocuksa babasının kendisini çok sevdiğinin farkındaydı. Büyüklerin zaafı da buydu işte. Bunu kabulleniyor ve babasının öpücüklerinden hoşlanıyordu. Üstelik babası şimdi yaralıydı, bakıma ihtiyacı vardı.

Ragozin, "O ve ben birlikte yaşamaya karar verdik," dedi, Vanya'ya sevecenlikle bakmıştı. "Bütün bu olanlardan nasıl bir sonuç çıkardım biliyor musun Kiril? Burada yatarken her şeyi baştan düşünecek zamanım oldu. Biliyorsun hedefimize doğru gitmek bizim çok hoşumuza gidiyor. Ama bu hedefe varmak bizi daha çok sevindirir. Hedef önümüzde duruyor, biz de ona ağır ağır yaklaşıyoruz. Anlıyor musun beni?"

Kiril güldü, "Biraz," dedi.

"Ben iyi soyutlama yapamam. O yüzden konulara pratik yaklaşırım. Şimdi kendime şu soruyu soruyorum. Gelecekte insan ilişkileri değişecek mi merak ediyorum. Bence tabii ki değişecek. O zaman biz bu değişimin işaretlerini şimdiden görmeliyiz. Geleceğin bir bölümü şimdiden hazırdır. Anlıyor musun? Nasıl söyleyeyim bilmem ki. Düşüncelerimiz insanların içinde yaşıyor. İnsan ilişkilerinde. Bu düşünceleri pratik olarak ifade etmeliyiz. Şimdi henüz böyle bir toplum olmasa da komünist bir toplumu ele alalım. Düşlerimize o kadar tutkunuz ki, sonuçta insanlardan uzaklaşıyoruz. Doğru değil mi? Ne istediğimizi şimdi bilmeliyiz. Geleceğin izlerini bugünün insanlarında bulabilmeliyiz. Bu yüzden onlarla ideal insanlar gibi iletişim kurabiliriz. Herkes böyle yaparsa gelecekteki düşlerimizi yakınımızda buluruz. Tohumları atmalı. Anlıyorsun değil mi?"

"Anlıyorum. Ama bu reçeteyi herkese uygulayamayız. Özellikle şimdi. Bana şunu söylemiştin. Zamana göre politikanı belirle demiştin."

"Tabii. Bunu gelecekten üzerinde izler bulunan birine uygulayacaksın. Bu, bir şekilde ya çalışmasından ya topluma hizmetinden belli olur. Bu insan ayrıca bir şeyler öğrenmeli. Ona ideallerimizi öğretmeliyiz. Böyle insanlar bulmalıyız," diye Ragozin yineledi. Gözlerini yine oğluna dikmişti.

Kiril, "Haklısın," dedi.

"Çernişevski'nin aynı şeyi söylediğini anımsıyorum. Geleceği yakına getir, gelecekten alabildiklerini şimdiye taşı demişti."

Ragozin, "Bak. Destek buldu mu düşünceler de daha inandırıcı oluyor," dedi, oğluna neşeyle göz kırptı.

Kiril de Vanya'ya döndü, oğlan esniyordu.

"Yoldaşını bırakıp nasıl da donanmaya katıldın?" diye sordu Kiril ona. Bunu söylerken gülümsüyordu.

"Pavlik Parabukin çok üzüldüğünü söyledi."

"Benim suçum değil. Denizcileı beni aldattı. Pavlik biliyor. Önceden bunu kararlaştırmıştık. Onunla sizi görmeye gelecektik."

"Niçin?"

"Şikayetimiz var."

"Kimden?"

"Onun babasından."

"Ne yapmış?"

"Arseni Romanoviç'in kitaplarından torba yapıyor."

Ragozin, "Arseni Romanoviç'in kitaplarından mı?" diye bağırdı. Başını yastıktan kaldırdı, sonra yavaşça geri koydu. Canı yanmıştı.

"Arseni Romanoviç kitaplarını bir kitaplığa vermiş, kitaplık da bunların yarısını Eski Mallar Bölümü'ne yollamış. Pavlik'in babası da onlardan kağıt torbalar yapıyor. Pavlik bunu görmüş."

Ragozin, "Buna ne dersin, Kiril? Oraya git de bir bak istersen," dedi. Biraz yorgun bir hali vardı. "Söz konusu olan Arseni Romanoviç'in kitaplığı, bu bir şaka değil. Dorogomilov üzülürse ayıp olur."

"Hemen oraya gideceğim," dedi İzvekov, ayağa kalktı, "bu belalı Parabukin'e uzun zamandır uğramayı düşünüyordum. Endişelenme," dedi.

Ragozin elini yataktan kaldırdı, Kiril'i sıkıca tuttu. Sanki ayrılırken bir şeyler söylemek istiyordu.

"Ateşin var gibi. Ben de seni çok konuşturdum."

"İyiyim. Bir banyo alacağım. Konuşmak beni diriltiyor."

Ragozin İzvekov'un elini hâlâ bırakmamıştı.

"Bir şeyler duyarsan benim de haberim olsun. Olur mu?"

Kiril'e biraz daha yaklaştı.

"Yoldaşlardan biri beni görmeye gelecek. Senin işi araştırırız. Arkadaş sorumlu bir yerde."

"Hangi işi?"

"Meşkov'un kızının sana söylediği işi," Ragozin güldü ve Kiril'i itti.

"Seni çılgın herif," dedi Kiril gülerek.

"Ben Meşkov'la ilgilenmiyorum. Onun işi bitti. Benim için önemli olan kızı. Belki onda gelecekten bir parça vardır."

Kiril, "Serserisin sen," dedi. Kapıya yönelirken yüzüne renk gelmişti, "Meşkov'da gelecekten bir iz olmadığı konusunda haklısın. Ama şimdi işimize yarayabilir. İster inan ister inanma, Polotensev'i tanıdı o."

"Jandarmayı mı? Deme. Sen de bana bunu anlatmıyorsun. Bu da yadsınamaz bir hizmettir."

"Onu sana başka bir zaman anlatırım. Çabuk iyileş."

Kiril koridora çıkınca Ragozin arkasından seslendi "Eski Mallar Bölümü'ne gidiyorsun değil mi?"

"Evet. Doğru oraya gidiyorum."

"Bana da okunacak bir şeyler al. Kendi raflarını da sakın unutma."

Eski Mallar Bölümü, İl Halk Ekonomi Konseyi'nin bir parçasıydı. Bu konseyin beyni Astoria Oteli'nde konuşlanmıştı, otelin cephesi modern sanat ilkelerine göre yapılmıştı. Anacaddeyi süslüyordu. Eski Mallar Bölümü'nün bu beynin yarısını işgal ettiğine bile zor inanılabilirdi. Ama aslında beynin tümünü kaplıyordu. O yüzden bütün bölümleriyle birlikte Astoria Oteli'nde barınamıyordu. Anacaddede otelin yanındaki başka bir binadaydı.

Burada birçok insan kuş gibi çırpınıyor, yine de Eski Mallar Bölümü'ndeki işlerin tamamıyla başa çıkamıyordu. Her birimin üstünde özel kadrosu olan başka bir birim vardı. Bu karışık yapının temelini dükkanlar oluşturuyordu. Bunlar kundura, şapka, sabun ve kese kağıdı dükkanlarıydı. Sessiz sakin dükkanların her biri temelden tavana kadar uzanıyordu. Yani sabun yapılan fıçıların yanına ya da botların yapıldığı sıralara geldiğinizde çok az insanla karşılaşır, çok sessiz bir ortam bulurdunuz. Bu çok dallı

organizasyon, çağın çelişkilerini de içinde barındırıyordu.

Büyük bir idarenin altında çok çeşitli girişimlerin birleştirilmiş olmasına karşın çok sade bir havası vardı. İşçiler atadan kalma usüllerle çalışıyorlardı. Şapkacılar iğne, makas ve ütü dışında alet kullanmıyor, marangozlar çekiçler ve testereler kullanıyorlardı. Gerçekte de bir tabuttan, bir torbadan çıkarılan asker giysisinden şapka yaparken başka neye ihtiyaçları olacaktı ki? Çok modern oteldeki insanların hiçbiri Eski Mallar Bölümü'nü yenilemeyi düşünmüyordu.

Ama bu atölyeler kapatılmayı beklerken, aslında çok da işe yarıyorlardı. Bu zamanda ekonomik hayat görülmemiş ölçüde çökmüş, devrimi tehdit eder duruma gelmişti. Bir parça sabun, bir sayfa kağıt, bir ayakkabı pençesi bir hafta dayanıyor, çok kısa bir süre iş görse de bir düğme çok önemli olabiliyordu.

Bu da, kullandığı teknik ne kadar eski olsa da Eski Mallar Bölümü'nün ürünlerinin neden bu kadar değer taşıdığını gösteriyordu. Buraya taze soluk kazandıran sayısız insan, yo olup gitmesini geciktiriyordu.

İzvekov kağıt torba kısmının yerini bulamadı. Eski Mallar Bölümü, Volga'dan Manastır Yerleşimine kadar uzanan alandaki dükkanları ve depoları, eski zahire ambarlarını, ambalaj depolarını, kasabanın eski bölümünü, pazardaki depoları ve ahırları da kapsıyordu. Kiril Parabukin'in nerede çalıştığını sordu. Bu ad iyi bilindiğinden memur hemen yerini söyledi.

Tihon Platonoviç iki büyük oda arasında, tahta bölmelerle ayrılarak oluşturulmuş bir küçük odada oturuyordu. Büyük odalardan birinde eski gazeteler, dergiler, ötekinde de sınıflandırılmamış eski kitaplar vardı. Duvardaki bir delik, kağıt torba odasını gazete odasına bağlıyordu. Kağıtların üzerinde insan gölgeleri dolaşıyor, gazeteler de cereyanda hışırdıyordu. Yapıştırıcı, deriler ve patiskalar pis bir koku yayıyor, bu koku kapıdan pencerelere kadar geliyordu.

Mefodi Siliç'in verdiği içkiyi içtikten sonra Tihon Platonoviç bardağını çekmecesine koydu ve dikkatini arkadaşına verdi.

Mefodi, "Bana Svetuhin'le ilgili neler söylemek istiyorsun? O benim ikizim gibidir. Ben onu kendimden bile iyi tanırım," dedi,

"o da benim gibi mazlumdur. Ama bunu belli etmez. Gururludur, boyun eğmez. Dehasını daha ortaya koymadı. Kabuğunu çatlatıyor, kıramıyor. Yani şimdilik acı çekiyor. Onunla karşılaştırılınca ben bir amip bile değilim. Ben de aktörüm ama onun gibi olamam."

"Ben de bir yumurtanın içindeyim," dedi, Parabukin. "Ben bunu inkar etmiyorum. Yalnızca kabulleniyorum. Gururlu da değilimdir, yalnızca çaresizim. Çok da güçlük çekmiyorum. Svetuhin'in durumu zor, çünkü o bir deha. Peki onu durduran ne? Tavır alması. Bazı prensipleri tanımıyor. Bir aktörün ne gibi prensipleri olabilir? İyi oynarsa, bütün prensiplere uymuş demektir. Ama kötü oynarsa, prensipler ne yapsın? Bir zamanlar bir trajedi oyuncusu vardı. Tam bir şeytandı. Hiçbir prensip tanımaz, bütün tiyatroyu da ağlatırdı. Bizim işte duyguların önemli, kardeşim. İgor çok şey istiyor."

Tihon Platonoviç, "Anoçkam onu yok edecek," dedi.

Mefodi alındı, "Ne diyorsun?" dedi, "Hamlet'ten bahsediyorsun. Seni yaşlı kurt! Svetuhin kızlarla zaman harcayacak biri değil. O kızlardan saflık bekliyor. Öğrencilerine aydınlık bir ruha sahip olmalarını salık veriyor. Stüdyosuna katılmak için iki ay ayaklarında süründüm. O yeteneğe önem veriyor, ayrıca iki şey istiyor. Dürüstlük ve ölçülülük. Kendi yeteneğini yiyip bitiren bir kişi ona göre hırsızdır. Doğanın ona verdiğinden insanları yoksun ediyordur. Çünkü yetenek çok az kişiye verilmiştir. Yetenek sarhoşlara verilmemişse, insanlar daha mutlu olurlar der. İçkiyi bırakırsan kumpanyama katılabilirsin diye konuştu. Ama eğer içkiyi bırakmazsan, cehenneme gidersin. Bana destek olacak genç yetenekler var elimde."

"Ya kendisi? Su mu içiyor?"

"Elbette. Bana bir içki daha versin diye onun ayaklarının dibinde süründüm. O kadar içki var, birlikte tüketsek ne olur sanki, dedim. Bana ne dedi biliyor musun? Svetuhin ayyaş değildir. Ben zevk aldığım için içerim. Benim için bir şölen bir kutlama yerine geçer. Ama umutsuzken içersen kendini kaybedersin. Sonra yanıp kavrulursun. Bu kendini inkara götürür. Bütün sarhoşlar kendilerinin dahi olduğunu düşünürler. Ama içmeden bir tek şey

söyleyemezler. Akıllı, farklı, özgün görünmeye çalışırlar. Ama sanatçı değildirler. Anladın mı dedi, konuşmasını noktaladı."

"Seni kızgın korlara atmış."

Mefodi yine alındı, "Beni niye atsın," diye sordu, "ben sıradan bir insanım. Boş bir şişeyim. İddialarım da yok. Diğer proleterler gibi likör içiyorum."

"Kendini proleter olarak mı görüyorsun, Mefodi baba?"

"Niye olmasın? Ben de fakir Rusya'nın bir parçasıyım. Öyle değil mi? Ülke bu insanların üzerinde duruyor. Sütunların üzerinde."

Parabukin, "Sütunların üzerinde," dedi alayla. Birden yüzü asıldı, parmaklarını saçlarında gezdirerek ayağa kalktı.

"Bütün bu zenginliğin vasisi kim?" diye bağırdı İzvekov alaycı bir ses tonuyla, kapıyı açıp küçük odaya baktı.

Parabukin kısa gömleğini çekti, "Sekreter yoldaş," dedi. Sonra bıyığını, sakalını düzeltti, boğazını temizledi ve bu uygunsuz durumda ne yapacağını düşündü.

"Sizi uzun zamandır bekliyorduk," dedi, "sizi Mefodi Siliç'le tanıştırayım. Svetuhin'in stüdyosundandır, kızımın meslektaşlarından biri. Devrimin dayanağıdır."

İzvekov şaşırdı "Size böyle mi hitap ediyorlar?"

"Benzetme yapıyorlar," dedi Mefodi.

İzvekov, "Yemeğinizi böldüm," diye konuştu. Koku yüzünden biraz geriledi. Bu sırada Mefodi'nin kırık burnuna baktı. Sonra Parabukin'in burada güçlü olduğunu düşündü.

"Paydosta bir şeyler atıştırıyorduk," dedi Tikhon Platonoviç aceleyle, "önemli değil. Bu günlerde her şey zor."

"Dorogomilov'un kitaplığını ne yaptınız?"

Bu hassas bir konuydu ve ardından başka bir şey gündeme gelebilirdi. Parabukin kendini toparladı, misafire hemen bir iskemle uzattı.

"Bizim dükkanlarımızı gezdiğiniz için size ne kadar teşekkür etsek azdır."

"Bana Dorogomilov'un kitaplarını göster."

"Sanırım Pavlik bir şeyler anlatmış. Onların doğru olmadığına inanabilirsiniz. Hep bilmediği işlere burnunu sokar."

"Bana kitapların yerini göster. Onları görmek istiyorum."

Kağıttan tepelerin ve vadilerin arasından geçtiler. Parabukin bir rehber gibi boyuna konuşuyordu.

"Dorogomilov'dan bir tek kitap almadık. Bunların hepsi bize verdiği kitaplıktan geldi. Çoğunluğu çer çöp. Bütün artıkları bize yollamışlar. Dergiler, gazeteler, muhasebe kitapları var. Bunlardan iyi hammadde olur. Bir kısmı torba, bir kısmı da zarf olur. Sağlam kağıtlardan dosya yaparız. İşte burada Dorogomilov'un mallarından bir tepe var. Pavlik bunların içinden geçti. Küçük maymun!"

Kiril yığının üstünden bir dergiye uzandı. Elinde, kent yönetiminin yirmi yıl önce verdiği bir raporu tutuyordu.

Parabukin, "Ne kağıt ama! Mükemmel!" dedi.

Kağıdı parmaklarının arasında oğuştururken gözleri kısıldı.

Kiril başka bir dergi aldı. Bu Şehir Tiyatro Komitesi'nin bir raporuydu ve tiyatronun gelirleriyle, masraflarını gösteriyordu. Bu dökümanın tarihini Kiril'in unutması mümkün değildi. O sıralar Lisa ile tiyatroya gitmişlerdi. O gecenin ertesi günü, sabah, hâlâ Lisa'nın etkisindeyken Kiril'i tutuklamışlardı.

Dergiyi ister istemez karıştırdı. Birden ikisi de durdular. Kiril dikkatini çeken şeyin ne olduğunu anlayamadı. Sayfanın sonunda tiyatro müdürünün Svetuhin'in gösterisinden elde edilen gelirin bir kısmının harcanmamasına karşı çıktığı yazılıydı. Svetuhin'in ismi büyük harflerle yazılmıştı.

Kiril dergiyi attı, "Peki kitaplar nerede?" diye israr etti.

"Kitaplar ayrı bir yerde duruyor. Depo dairesindeler. Bu taraftan lütfen."

Bitişikteki odaya geçtiler. Kitaplar tavana kadar yığılmış, sıradağlar, tepeler, vadiler, bayırlar oluşturmuşlardı.

Kiril bu karışıklığı ağır ağır süzdü. Burada yaşam, onur, ün var diye anımsadı. Ayrıca servet, mutluluk ve insanlık sevgisini ekledi.

Parabukin, "Bütün kitaplar bilimsel bir işlemden geçer," diye mırıldandı. Ayağına takılan kalın bir cilde tekme attı, "Araştırma, inceleme kitapları."

İzvekov, "Hımm..." dedi.

"Uzmanlar neyin değerli, neyin de talimatlara göre çer çöp olduğuna karar verir. İsterseniz buraya gelin. Bütün dini kitaplarımız duvarın karşısında. Yunan Ortodoksluğu, Roma Katolikliği, Alman Lutherciliği. Ciltleri çok güzeldir."

"Uzmanlardan birinin seninle arası kötü mü?"

"Hayır. Yakın arkadaşımdır. İyi okur, ayrıca dine de karşıdır. Latincesi iyi, sanatla eskiden beri ilgili, aynı zamanda bir aktördür. Ama sanatla ilgili kitapları seçmemiz için bize uzmanlar gönderiyorlar. Bir tanesi hatta kendi yazdığı kitabı buldu burada. Kitabın ismi Işık Gölge Oyunları Nelerdir? olacak. Hiç okudunuz mu? İgor Pavloviç Svetuhin, tiyatrosu için buradan kitap seçiyor."

İzvekov hemen onun sözünü kesti, "Ama ben Dorogomilov'un kitaplarını görmek istiyorum."

"Kapının oradalar. Bir araba yükü kadar tutar hepsi. Orada oldukça zengin bir edebiyat hazinesi var. Ama ciltli değiller."

"Lütfen beni yalnız bırak."

Parabukin sevindi, "Nasıl isterseniz," dedi. "Sizi neler ilgilendiriyorsa bakın. Buradan kitap alanlar çok memnun kaldılar."

Kiril yalnız kalmıştı. Zaman zaman pencereden sesler geliyor, sayfalar rüzgârda uçuşuyordu. Kitap yığınından seçilen bir kitap kayarak, diğer kitaplara çarptı. Sessizliğin içinde de küçük ve birbirinden farklı sesler vardı. Bu güzel ıssızlık çok dinlendiriciydi. Kiril bir kitabı almak için eğiliyor, orada çömelip kalıyordu. Sayfaları çeviriyor, kitaplara göz atıyordu.

Biri Arseni Romanoviç'i bu kitaplara göre değerlendirmeye kalksa onun kişiliği karşısında şaşırırdı. O birçok şeye merak sararken kitapları da birikip durmuştu. Saat tamirciliğinden fotoğrafçılığa, tarih felsefesinden gemi dizaynına kadar birçok alanla ilgilenmişti. Burada Budizm, jimnastik, meyve konserveciliği, Rus tarikatları ve balık üreticiliği ile ilgili kitaplar da vardı. Ufak kitapçıkların arasında sayı teorisi ile ilgili kalın bir kitap duruyordu. Sanki sandalların arasındaki bir mavna gibiydi. Birden Kiril, *Kazanova*'nın Almanca çevirisi, Hoffman'ın Gavarni'nin resimleriyle ilgili bir kitabının Fransızca çevirisi ve *Don Kişot*'un ilk Rusça çevirisiyle karşılaştı.

Bunların ilk sayfalarında alıcının imzasıyla kitabın alındığı tarih yazılmıştı. Bunları belki de pazardaki sahaf sergilerinden almıştı. Dorogomilov, Kiril'in hoşlanmadığı tuhaf tiplerden biriydi. Böylelerine "İhtiyar Kurt" derlerdi. Kiril çocukken yolda rastlamamaya dikkat ederdi. Bu adam Kiril'in babasının sevgisini nasıl kazanmıştı? Belki de bu, Arseni Romanoviçin garip ilgi alanlarına sahip olmasından kaynaklanmıştı. Rastgele meraklar gemi diplerindeki midyeler gibi yaşamı tırtıklıyorlardı. Geminin tabanı, suyun içinden bakıldığında sevimsiz görünür. Aslında ismini her küçük kitaba bile yazan bir adam neye ilgi duyar? Kiril'in saygısını kazanmış bir okur ona "Bir insan ancak kendi yazdığı bir kitabı imzalar," demişti.

Kiril, Solovyov'un *Rusya Tarihi* isimli kalın kitabını aldı ve elinde sıkıca tutup sayfalarını kaydırarak çevirdi. Sayfaların sağlam olup olmadığını anlamak isteyen bir müşteri gibiydi. Kenarlarda kalemle yazılmış notlar gördü. Bazı satırların altı çizilmişti. Bunlar Pugaçov'un konuşmasından yapılmış alıntılardı. Adamlarına toprak, tarlalar, denizler, ormanlar, para, erzak, kurşun, barut ve özgürlük vaat ediyordu. Kenarda şöyle bir yazı vardı: "Zaten öyle olmalı."

Birisi, bulduğu bu çarpıcı sözü başkalarının da düşünmesini istemişti. Bu sözlerin gerçekleşmesini bekliyordu. Yazan, Dorogomilov olabilir miydi?

Kiril kitabı kenara koydu. Şimdilik onu Leo Tolstoy'un Çarlık Rusya'sında yasaklanan bir kitabının yanına bırakmıştı. Sonra Dorogomilov'un kitap yığınından ayrılıp başka bir bölüme geçti.

Orada Şçedrin'in *Kent Krokileri*'ni buldu. Bu kitap, halı ve kumaş dokuma talimatlarının yanında bulunuyordu. Şçedrin'i diğer seçtiklerinin yanına bıraktı. Sonra İbsen'in oyunlarıyla karşılaştı. Kendisinde ikisi hariç hepsi vardı. Bunları da ötekilere ekledi. Kitap dağlarının içine dalınca *Lombroso* ile karşılaştı. Kitap bozulmuş, kenarları gitmişti. Dahilik ve delilikle ilgili bu çalışma itibar görmemiş, hakkında bir şeyler duymuş ama okuyamamıştı. Eskiden beğeni görmeyen bir eseri okumanın zararı yoktu. Beltov isminin yazılı olduğu eski bir cildi geçti ama sonra tekrar döndü. Kitap, *Tarihin Tek Yönlü Bakış Açısından Gelişimi* adı-

nı taşıyordu. Bu Plehanov'undu, çeyrek yüzyıl önce yazılmıştı. Belli ki bu takma adla basılmıştı. Şimdi çok görünür bir yerde duruyordu. Kiril, Plehanov olmadan yapamazdı. *Lombroso*'ya benzemezdi.

Birden karşısına Shakespeare çıktı. Adları siyah derinin üzerine altın harflerle yazılmış dört ciltten oluşuyordu. Kitaplar iyi durumdaydı. Kiril onları açtı, daha önce böyle ciltler görmemişti. Kağıtları ipek gibi zarif, sayfalar mavi kahverengi kuş ve çiçek desenleriyle süslüydü. Resimlerin arasında altın işlemeler vardı. İlkin "Anoçka görse ne kadar beğenir," diye düşündü. Sonra, "İsterse benden alır," dedi. Shakespeare'in kitapları Kiril gelmeden seçilmişti. Başka güzel kitaplarla bir arada duruyorlardı. Peki buraya gelip de kim seçmişti bunları? Uzmanları, sınıflandırıcıları kim tayin etmişti? Tabii Kiril de biraz istediğini yapabilirdi. Belki de onlardan daha çok buna hakkı vardı.

Durum böyle olunca, Shakespeare'in kitaplarını da öteki kitaplarının yanına koydu.

Birden acele etmeye başladı. Çok güzel kitaplar vardı. Bir yere takılıp kalırsa hiçbir şey alamazdı. Kitaplığının raflarını düşündü. Bu kitaplarla çok şık görüneceklerdi. Gelecekteki kitaplığını sistemli olarak oluşturuyordu. Önce temel konulara dair kitapları toplamalıydı. Ama istediğini seçemiyordu. Bu labirentte ilerlerken ancak önüne çıkanların en iyilerini toplayabiliyordu. Şimdilik istediklerini aldığı için mutluydu. "Allah kahretsin! Ben de Dorogomilov kadar kötüyüm," diye düşündü. Sonra kendini "Zamanı gelince fazlalıkları atarım," diye yatıştırdı.

Açgözlü davranıyordu. Aldıklarına gittikçe daha çok kitap ekliyor, bunlara gayri ihtiyari "kitaplarım" diyordu. Aklından, "eğitimle ilgili şu kitap annemi ilgilendirir" ya da "bunu okuması için Ragozin'e veririm" diye geçiriyordu.

Neredeyse akşam olmuştu, harfleri güçlükle okuyabiliyordu. Yalnız başınaydı. Onu hiç kimse rahatsız etmemişti. Kendinden geçiyor, kitap dağlarının gittikçe derinlerine giriyor, derinlerde belki daha iyi bir şey bulabilirim umuduyla tüneller açıyordu. Seçtiği bir yığının dibini sıkıca kavramış, çenesiyle de tepesine bastırmıştı. Sonra onları bırakıp kendi kitaplarının yanına dön-

dü. Kitapları arttıkça artmıştı. Sonra yeni bir köşe buldu ve tepeden tepeye ona tırmandı. Sırtlarda dinleniyor, zirveye tırmanıyor, aşağılara kayıyordu. Elleri tozdan kirlenmiş, boğazı bu güzel tozla tıkanmıştı. Öksürüyordu.

Sonunda bütün tepeler ve dağlar bir tek yığın oluşturdu. Bunları okumak olanaksızdı. Pencerelerin solgun örtülerinden sadece karanlık geçiyordu.

Kiril sendeleyerek yeni servetinin yanına gitti. "Tanrım," dedi "bunları nasıl götüreceğim? Bir at kiralamalıyım." Orada bir an durup neler olduğunu ve neleri seçtiğini düşündü. Kafası dönüyor, dengesini bulmakta zorlanıyordu.

Birden pencereden bir marş sesi geldi. Botların gürültüsüne karışan tok sesler "Korkmadan gideriz savaşa. / Dövüşürüz sovyetler için" marşını söylüyordu.

Kiril alnını gömleğine sildi. Başı dönmüyordu, ama hafiften ürperdi.

İki eliyle kapıyı açtı. Az kalsın Parabukin'i yere yıkıyordu. Adam korkuyla geriledi. Tihon Platonoviç bir lamba tutuyor, lamba saçlarını ve sakalını aydınlatıyordu.

"Size bir lamba getirdim. Her yer karardı. Uygun bir şeyler buldunuz mu?"

Kiril, "Hayır," dedi, "sonra yine gelirim. Hoşça kal."

"İsterseniz biz de size kitap göndeririz. Bize adresinizi bırakın."

"Önemli değil," dedi Kiril, "hoşça kalın."

Çürümüş kağıtların arasından kapıya koştu.

OTUZ ÜÇ

Sanatın, yalnızca deneyimli, sorunlara alışmış sanatçıların çözebileceği problemleri vardır. Bunları bir tek onların halledebileceğine inanılır. Yaşlı usta, kendisine sorunlarla gelen genç öğrencisine yardımcı olamaz. Sadece, yaşlandıkça deneyim kazanacağını söyler. Deneyim çözüm gibidir. Bu konuda da genel bir kural yoktur. Her sanatçı zamanına göre ve kendine özgü bir çözüm bulur.

Anoçka Parabukin de sahneye adımını atar atmaz, kendini bir çok sorunla kuşatılmış buldu. Burada sanki ormandaki ağaçlar gibiydi. Bunca bilmecenin ve karışıklığın arasında çok önemli bir soruyla karşı karşıya kalmıştı. Bu sorunun yanıtını da hemen bulmalıydı.

Soru şuydu: Kendi yaşamı ve kişiliğiyle bağdaşmayan bir rolü nasıl kotaracaktı?

Eğer Anoçka Parabukina, Anoçka Parabukina rolünü oynayacaksa bu kolaydı. Yaşamdan sahneye geçer, kendisini canlandırırdı. Ama Anoçka, Aşk ve Entrika'daki Luise rolünü oynayacaktı. Anoçka, Luise'i sadece küçük bir kızken Servier Parkı'ndaki Halk Tiyatrosu'nda görmüştü. Ama orada Luise'i bir aktris oynuyordu. On sekizinci yüzyılda, bir Alman dükalığında, yaşamış Luise Miller'i tanımıyordu.

Niye tiyatronun, yaşamı canlandırdığını söylüyorlardı? Hangi yaşamı canlandıracaktı? Kimsenin tanımadığı bir yaşamı mı oynayacaktı? Anoçka rolünü nasıl yapmalıydı? Servier Parkı'ndaki aktris gibi mi olmalıydı? Bunu İgor Pavloviç'e sorduğunda, o bir dakika bile beklemeden yanıtlamıştı, "Sen Luise'sin. Kendini oyna."

Anoçka, "Nasıl?" diye sordu, "Nasıl yapacağım? Ben kısa bir eteklik giyiyor ve asker gibi yürüyorum. Luise'in kabarık etekleri var."

"Böyle etekler giyince her şey yerine oturur. Yalnızca bir şe-

yi anımsa. Sen Luise'sin."

"Ellerim, kollarım ne olacak? Luise'in kolları böyle uzun mu?"

"Tabii. Onları düşünme. Yalnızca Ferdinand'a olan aşkını düşün. Onunla mutlu olabilirsin. Benimle de mutlu olabilirsin. Yani Ferdinand'la. Ama Ferdinand seni mutsuz edecek. Bana olan duygularını düşün."

"Düşünmekten başka bir şey yapmıyorum. Sen de biraz düşün."

Svetuhin güldü, "çık! çık! çık!" dedi, ona ne kadar alımlı olsa da bir öğrenci olduğunu anımsattı.

Bu Anoçka'yı sıktı. Ama ihtirasla ellerini kaldırdı, "Anlamıyorsam suç benim mi? Luise'e göre bu işten sıyrılmak zor, ama ben bir çıkış buldum. Yalnız o benim gibi değil."

"Harika. Sen müthiş bir Luise'sin. Luise Ferdinand'a yalvarırken de ellerini böyle yapıyor. Bunu anımsa."

"Ama ben kendimi asla onun ayaklarına atmazdım. Hiçbir şey için böyle yapmam. Onu gittiği yoldan döndürmem. Bırakırım gitsin. Nasılsa mutlaka geri gelecektir," dedi.

Svetuhin Anoçka'nın yüzüne sevgi ve beğeniyle baktı, "Dinle tatlım. Luise'de, kendi geçmişinde yaşadıklarından bir parça bul."

"Ama yaşadıklarım onunkine benzemiyorsa ne yapayım?"

Svetuhin, "Olur," dedi, "seni anımsatan bir şey arama. Ama kendinde ona benzeyen bir şeyler bul. Zor da olsa bunu yap."

Svetuhin daha sonra kendi kendine şunu sordu: "Anoçka umutsuzluğu ve sevdayı yaşamamışsa Luise'in umutsuzluğunu nasıl anlayacaktı?"

Anoçka'ya döndü, "Rolün yaratılması teknik bir konudur," dedi.

Konuşurken yalnızdılar. Prova sonrası, stüdyonun bulunduğu kulüpteydiler. Sandalyelerin duvara dayalı olduğu koridorun penceresine dayanmışlardı.

Svetuhin gülümsedi, "Ben senin için yalnızca ağlayabilirim. Eğer istersen," dedi.

Sonra pencereden dışarı baktı. Güzel bir yağmur yağıyordu. Taşlarla döşenmiş sokaktaki çamurlar ışıl ışıl parlıyordu. Bir arabacı kaftanının eteklerini kemerine sıkıştırmış, koşumlara asılıyordu. Zavallı hayvanın yükü çok ağırdı. Toynakları da taşların köşelerine takılıp kayıyordu. Düşe kalka ilerlerken kafası zayıf

boynunun üstünde sarsılıyor, koşumları boşalacak gibi oluyordu.

Anoçka, İgor Pavloviç'in siyah gözlerinin büyüdüğünü ve parladığını gördü. Sonra üst dudağı titredi, alt dudağında da bir damla belirdi. Bütün damlalar orada toplanıp yanaklarından süzüldüler. Sokağa bakarken İgor Pavloviç ağlıyordu.

Anoçka, "Yapma," dedi. Kendi gözleri de yaşlarla dolmuştu.

Svetuhin mendiliyle yüzünü sildi, "İstersen şimdi de sana rengimi nasıl soldurduğumu göstereyim."

Anoçka'nın elini tuttu, sıkıca da kavradı. Vücudunu da ondan uzaklaştırdı. Anoçka onun alt dudağını ve yarı açık ağzını görüyordu. Yüzünün rengi değişmiş, görünümü donuklaşmıştı. Anoçka, elini ondan zorlukla kurtardı.

Svetuhin gülüyor, dersteki başarısına seviniyordu, "Bunun ne olduğunu biliyor musun? Bir zamanlar yaşadığım acıyı, korkuyu yine yaşadım."

Yükseklerden bir şeyler umut ediyormuş gibi Anoçka'ya baktı.

"Hayatı yaşamalısın. Sonra deneyimlerin canlanır. Bir müzisyenin ellerindeki çalgı gibi yaşam da duygularına yanıt verir."

Anoçka Svetuhin'in gözlerindeki beklentiyi beğenmemişti. Bunun Luise'in nasıl olduğuyla ilgili soruya yanıt olmadığını biliyordu. Ama bir piyanistin parmaklarıyla yaptığı gibi, insanın da duygularını kullanmasına şaşmıştı. Böylece teknik ediniliyor, başkalarında benzer duygular uyandırılıyordu. Gözyaşlarını akıtmayı denedi. Yalnız kalınca ağladığı zamanları anımsadı. Ama eskiden ağladığı gibi ağlayamıyordu. Çabaları sonuçsuzdu.

Ama bir gece uyandığında Anoçka annesini düşündü. O anda güneşin kavurduğu, parmak uçlarında çizikler olan elleri anımsadı. Dudaklarının, çalışmaktan sertleşmiş ellere dokunuşunu aklına getirdi. İçi acıyla dolmuştu. Yastığının ıslandığını fark etti, her halde uykusunda ağlamıştı. Bir kere daha annesinin ellerini düşündü, yine ağladı. Gözlerini yastığa silip uykuya daldı. Kendini suçluyordu.

Sabah yine annesini düşündü. Yine elleri aklına geldi, tekrar ağladı. Annesinin anısını bu kadar çok kullanmaktan utanıyor ve aynı şeyleri anımsamayı saygısızlık olarak görüyordu. Ama korkusuna ve utancına rağmen yinelemeyi sürdürdü. İstediğini ba-

şardığı için mutluydu. Annesinin ellerini nasıl öptüğü aklına gelince ağlıyordu. Onun kendisini bağışlamasını istiyor, ağlarken samimi olduğunu düşünüyordu.

Annesinden ayrılmasının dışında acı yaşamamışsa Anoçka ne yababilirdi? Sadece bu, ağlamasını sağlıyordu. Tekniğini annesinin anısıyla geliştirmişti. Bunu sanat için yaptığı için de kutsaldı.

Aktris olmak istiyorsa aynı duyguyu yüzlerce kez sahnede yinelemeliydi. Eğer aşk ve nefret teknik bir konu olmayacaksa, aynı karakteri defalarca sevemez ya da nefret edemezdi. Tekniğini geliştirmeliydi ve bunun kaynağı da gerçeklerdi. Zaman ve yaşamdan derlediği bilgiler bunu sağlayacaktı. Şimdiye dek yalnızca tek rol oynamıştı ve hiç yaşamadığı bir duyguyu binlerce kez canlandırması gerekebilirdi. Bir aktörün başından geçmediği halde, sevdiği bir rolden yararlanarak bir duyguyu canlandırabileceğini bilmiyordu.

Bütün varlığıyla aktris olmak istediğinden Anoçka, bu düşe giden yolu hayalinde defalarca geçmişti, Belki de bu aktris olmak isteyen her kızın aklından geçen, sıradan, bilinen bir yoldu. Ama Anoçka'ya göre bu yol tekti ve sadece ona aitti. Onunla ilgili güzel anıları vardı.

Vera Nikandrovna, Anoçka'nın liseye kabulünü sağladıktan sonra onun sahne arkasına gitmesini yasaklamıştı. Olga İvanovna sahne kostümleri diktiği, kızı da onları götürdüğü için bu yasağa uyulmuyordu.

Vera Nikandrovna bu yüzden Olga İvanovna'ya "Kızının okumasına yardımcı olmak istiyorsan buna bir son vermelisin," demişti.

Olga İvanovna'nın bu öğüde uyması kızının uymasından daha kolaydı. Çünkü o kızının iyi bir eğitim almasını istediği halde kızı sahne gerisini sınıftan daha ilginç buluyordu. Vera Nikandrovna sonuçta çaresizdi.

Anoçka büyüdükçe tiyatronun büyüsü yeni bir biçim aldı. Sahne gerisi ilginçti ama sahnede oynananlar daha ilgi çekiciydi. Orada yaşamın büyüsü gözlerinin önüne seriliyordu. Vera Nikandrovna'nın olmasını istediği de buydu.

Anoçka, "Tiyatro insan ruhunu açıkladığı için, orayı her ziyaretimiz bir olaydır," dedi ona.

"Bir insanın ruhuna kahvehaneye bakar gibi bakamazsın değil mi? Tiyatroya da bir tapınağa girer gibi girmelisin."

Vera Nikandrovna pedagoji bilgisiyle, kitaplardan yaptığı alıntıları çoğaltti:

"Bir kitabı okumak ona bakmaktan ibaret değildir. Kitabı, birinin itirafını dinler gibi okumalısın. Onun içine işlemelisin ki kendini sana açsın. Sen de onun gerçek güzelliğini görebilesin. Uzaktan bakarak ya da kenarından geçerek bir ormandaki ağaçların güzelliğini anlayamazsın. Kendini tam olarak vermeden de kitabın sana verdiği bilginin değerini kavrayamazsın."

Vera Nikandrovna bunları söylerken gülümsüyor, kafasını sallıyordu. Anoçka da okuma işini ciddi yapmadığı için utandı. Şimdi tiyatroya gece gündüz, her zaman koşmaya hazırdı. Tiyatro onun için bir tapınak gibiydi. Üstelik dünyadaki bütün tapınakları kucaklıyor, yaşam gibi çekici görünüyordu.

Zamanla istenilenler öğüde dönüştü, öğütler de kabul gördü.

Anoçka okulu eski gelenekler ortadan kalkmadan bitirdi. Bir zamanlar edebiyat öğreten felsefe hocası dersin sonunda Anoçka'ya yaklaşmış ve kompozisyonunu beğendiğini söylemişti. Sonra da sordu,

"Parabukina, çevrendekiler yeni imla kurallarıyla yazmana izin veriyor mu?"

Öğrencisinin eskilerden bir şeyleri yaşatmasını istiyordu.

Ama eskiden kız lisesi olan bu okulda artık erkek öğrenciler de vardı. Başöğretmenin yerini Okul Müdürü almıştı. Bir sınıftan ötekine geçerken istavroz çıkaran yazı hocası artık bunu yapmıyordu. Öğrenciler de sahneye koyacakları Küçük adlı oyunu yönetsin diye profesyonel bir aktörü davet etmişlerdi.

Bu eski gelenekten bir kopmaydı. Mezunların oyununu eskiden felsefe öğretmeni yönetirdi. Bu değişiklik Anoçka Parabukina'yı etkilemişti.

Kızlar grubunun başı olarak Anoçka, İgor Pavloviç Svetuhin'i önerdi.

Kızların ziyaretini beklemeyen Svetuhin'in hazırlanması za-

man aldı. Onların gelişini tiyatroseverlerin bir vefa borcu olarak gördü. Bu zamanda böyle şeyler pek olmuyordu.

Dalgın bir edayla piposunu temizliyordu. Ondan para isteyen ve kafasının bulanıklığından yakınan Mefodi'den paçasını yeni kurtarmıştı.

Öteki odadan, boğazını temizleyerek sesini deneyen Agnina Lvovna'nın sesi geliyordu. Bir yıl önce yedinci kez döndüğü İgor Pavloviç'le karşılıklı bağlılığa dayanan yeni bir yuva kurma hayalindeydi. Svetuhin onun tütün içmekten kalınlaşmış sesiyle söylediği tiradı dinliyor, Agnina Lvovna'nın gözlerini dünyaya, ağzını da goncaya benzettiği zamanları anımsıyordu. O zamanki sevimliliği doğaldı, kadın yağlıboya bir resim gibiydi. Onun bu sevimliliğine kapılan yöneticiler yeteneksizliği ortaya çıkıncaya dek kendisine sürekli iş öneriyorlardı.

Agnina Lvovna, Svetuhin'in yaşamında önemli değildi, sanki gençliğinden kalma bir iz gibi duruyordu. Kendisini ilk terk ettiğinde Svetuhin, Agnina Lvovna'yı düşünmemeyi denemiş, ama o buna izin vermemişti. Sonuçta onu daha az beğenir, daha çok nefret eder hale gelmişti. Yine de Svetuhin onun tamamen gitmesini sağlayamıyor, kadının kalma arzusu Svetuhin'in arzusundan ağır basıyordu.

Agnina Lvovna gibi eşler kocalarının boynuna bir tasma takmayı başardıklarında mutlu olurlar. Kuşkusuz bu tam bir mutluluk değildir, çünkü köpek ipine hızla asıldığında rahatsızlık duyar, saçlarını başlarını yolmaya başlarlar. İp kopunca da ne yapacaklarını şaşırırlar.

Böyle bir köpekseverin istediklerini İgor Pavloviç yerine getiremiyordu. Araştırmalarına ve buluşlarına dalmak onun hayal gücünü geliştirmiş, boyun eğmez bir hale getirmişti. Belki boynuna bir zincir takılsa daha iyi olabilirdi, çünkü ipi hızla ileri geri çekiştirince koparabiliyordu. Fakat Agnina Lvovna zincir istemiyor, ip koptukça tamir ederek Svetuhin'in boynuna geçiriyordu.

Zamanla Svetuhin eski araştırmalarını bıraktı, ama hayatında hobilerinin ve huzursuzluğunun yeri eskisi gibiydi. Virtüöz olamadan parmakları esnekliğini yitirdiğinden keman çalmayı bırakmış, yeni çıkan makinelerle ilgilenmeyi de kesmişti. Savaş sı-

rasındaki gelişmeler onun cesaretli girişimlerini yolda bırakmıştı. Matematik hesaplarında da bir sonuca varamıyor, tüm zamanını oyunlara ayırıyordu.

Şimdi yaşamında sadece tiyatro vardı.

İgor Pavloviç bütün samimiyetiyle yanıp tutuşarak kendini sanatına adamıştı. Tiyatroda yenilikler yapmayı her şeyden çok istiyordu. Ama bu çabası da zamanla azaldı. Uçarken koşmaya, koşarken de yürümeye başlamıştı. Bazen yürüyüşü bile kesintiye uğruyordu.

Svetuhin aktörlerle de artık inançla tartışmıyor, bunu alışkanlık edindiği için yapıyordu. Sahne deneyimi nedeniyle kuralları öğrendiği için sorunları yenilikler olmadan da çözebiliyordu. Zamanla rutin bir yaşantıyı benimsedi ve yaradılışına ters düşse de her şeye kayıtsızlaştı. Eski meslektaşları bu yola çoktan girmişlerdi. Onlar bu kayıtsızlığın sanatın amaçlarına karşı gösterilmesini bile ayıplamıyorlardı.

"Bize bir şey öğretme," diyorlardı, "sadece yaptıklarını göster. Eğer beğenirsek biz de yaparız. Sarmatov ve Orlenev gibi aktörleri kendimize örnek almadık mı?"

Devrimin ilk fırtınası Svetuhin'i umutlandırmıştı. Görünüşe göre yeni çağda, yapabileceğinden fazlasını başaracaktı. Düşüncelerini bütün tiyatrolara aşılayabileceğini düşünüyordu. Ama ona önem veren çok az kimse vardı. Çelişkili sözler söylemesi kanıksanmıştı. Onun her zaman tuhaf olduğunu biliyor, tiyatrosunun devrimle ilgisi olmadığını düşünüyorlardı. Sonuçta herkes aynı yanıtı veriyordu:

"Bize hep ne yapmamız gerektiğini söylüyorsun, kardeşim. Ama sanat neyse odur. İlk başta bize bir şeyler göstermelisin. Senin kafanda ne olduğunu kim bilebilir? Aktör şüpheci bir insandır. Gözleriyle görmediğine inanmaz."

Svetuhin'in kaldırımsız bir yol döşemesi gerekiyordu. Belki de toprağı kazmalıydı.

İgor Pavloviç oturmuş böyle kaderini düşünüyor ve Agnina Lvovna'nın, nefret ettiği tiradını dinliyordu. Bu tuhaf ve yapmacık ses ne kadar da zoraki çıkıyordu. Agnina Lvovna sırnaşıyor, sofada ayaklarını piramitler gibi havaya kaldırıp yatıyordu. İgor

Pavloviç, onun laubali edalarla taklit ettiği aktristlere sırnaşmasına, sırtlarına şaplak atmasına, popolarını tokatlamasına sonra da uzun süre görüşmemişler gibi sarılıp öpmesine deli olurdu. Bir kadının yapabileceği ne kadar kabalık varsa hepsini yapıyordu bu kadın.

Kızlar gelmek üzereyken Svetuhin onun vokal çalışmasını kesti.

Kapıya doluştuklarında da robdöşambrını çıkarıp doğruldu. Kızlar, bir ilahın tapınağına girmeye cesaret edemiyor gibiydiler.

Birinin bir insanı kafasında büyütmesi ne kadar şaşırtıcıydı. Onların ışıltılı yüzlerini ve gözlerini gördüğünde İgor Pavloviç'in bütün eklemleri şarkı söylemeye başladı. Kızlar gözlerini bile kırpmaya çekiniyorlardı. Svetuhin'in üzerinde neşeli bir sarhoşluk hali vardı. Bu genç kızların karşısındaki, uzun boylu, zarif ve genç bir Svetuhin'di, elindeki kaşıkla oynayan Agnina Lvovna'nın şarkısıyla uykusu kesilen adam değildi.

Elebaşıları Anoçka başladı söze: "Biz okulun bu yıl mezun olan öğrencileri olarak size geldik İgor Pavloviç..."

Svetuhin zarif, alicenap bir gülümseyişle baktı. Anoçka daha teklifini yapmadan konuyu anladı. Provalarının bir kaçında bulunacak, oyunu sahnelemelerine yardımcı olacaktı.

"Küçük adlı oyunu mu sahneleyeceksiniz?" diye sordu, eski bir tanıdığına rastlamış gibi kafasını kaldırmıştı, "Hanginiz Sophia'yı oynayacak?"

Anoçka kızarınasına karşın cesaretle, "Ben," dedi.

"Yaa, sen..." dedi İgor Pavloviç, sözleri havada kalmıştı.

Anoçka'yı devrimden beri görmemiş ve kız savaştan bu yana çok değişmişti. Tabii aradan çok yıllar geçmişti. Bir kezinde, okul formasıyla gördüğünde onun Anoçka olduğuna inanamamıştı. Sarı saçlarıyla ortalıkta dolanıyor, aktörlere sigara almaya gidiyordu.

Svetuhin hemen okulu görmeye karar verdi. Bu, ne istediklerini tam olarak bilmeyen, çekingen ve coşkulu kızlarla bir araya gelince oluşacak durumları tahmin edebiliyordu. Dahası Anoçka'ya duyduğu arzu yüzünden bu rolü oynamayı kabul etmişti. Anoçka coşkuyla alev alev yanıyor, istekle çalışıyordu.

Svetuhin, sezgisinde haklı olduğunu okulda biraz çalışınca he-

men anladı. Bu gençler için her sözü kanun değerindeydi. Küçük'teki karakterlere ilişkin yorumlarını hemen kabulleniyor, hocalarının önerilerini benimsiyorlardı.

Tabii ki oyunda devrimci olan tek taraf bu etkileşimdi. Artık oyuncular, tiyatroya boyunduruk takmadan bağlanıyorlardı. Burada samimiyete saflık gözüyle bakılmıyordu. Bu kızlar, "Eyvah ben nasıl bağırdım!" diye hayıflanmıyor, doğal tepki göstermekten utanmıyorlardı. Bu şartlar altında bir oyuncunun eskiden söylemesi gereken sözlerden haberdar değildiler. "Bağırdım işte o kadar," deyip kestirip atıyorlardı.

Sonuçta Küçük de öteki oyunlar gibi sergileniyor, bu arada küçük kazalar da oluyordu. Dördüncü perdenin sonunda Madam Prostakova sahnede aşağı yukarı dolanırken süflörün lambasını söndürdü. Suflör de öksürmeye başladı. Bu ufak tefek aksilikler her yerde çıkardı.

Ama Svetuhin, provalardan çok zevk almış, sonunda düşünceleri için mümbit bir toprak bulduğunu anlamıştı.

Sahne deneyimi hiç olmayan genç bir kumpanya kurmaya karar verdi. Amatörlükle suçlanacağını bilmek onu korkutmuyordu. Sanattaki en büyük buluşların amatörlerin araştırmalarından çıktığını biliyordu.

Bu yeni oluşuma en büyük desteği Anoçka sağlıyordu. Svetuhin'in de onun sahneye çıkması gerektiğinden şüphesi yoktu. Sivri dirsekleri, ince boynu ve uzun kollarıyla olgun bir oyuncu olmadığı meydandaydı. Bu deneyimsizliğine karşın, Sophia rolüne hayat veriyordu. Kostümlerini giydiği andan beri bu apaçık ortadaydı. Çok canlıydı, yüzündeki ifadeler çok çabuk değişebiliyordu. Sıkıntıdan asık suratlılığa, alaycılıktan sertliğe hemen geçiveriyordu. Ama sahnede bu canlılık duygulara dönüşüyor, alaycılığı duyarlı, utangaçlığı saf, asık suratlılığı da düşünceli bir hal almıştı.

İgor Pavloviç, Anoçka'nın yeteneğine olan takdirinin birden nasıl kendisine yöneldiğini anlayamamıştı. Küçük'ün provalarında ve daha sonra stüdyoyu düzenlerken bir yenilik duygusuna kapılmıştı. Daha önce de böyle anlar yaşamıştı, ama şimdiki çok farklıydı. Sanki bahar gelmiş de bütün çiçekler açmıştı. Kendini işine kaptırmış Anoçka'nın dışında herkes de Svetuhin'in Anoç-

ka'yı gölgesi gibi izlediğini biliyordu.

Svetuhin'in bir araya getirdiği kumpanya rengarenkti. Deneyimli aktörler de gençlere katılmıştı. Askeri kulüp onlara ev sahipliği yapıyordu ki bu da ekmek yemek demekti. Aktörler provalara sırtlarında çuvallarla geliyordu. Hatta İgor Pavloviç'in bile tayını vardı. Mısır ve çirozla sakinleştirilen Agnina Lvovna ise kendi "tiyatrosunda" bile yeteneğinin fark edilmediğini söyleyip duruyordu.

İgor Pavloviç mutlu, provalardan da memnundu. Günlük yürüyüşünü Anoçka'yı evine bırakarak yerine getiriyordu.

Bir gün kırmızı çiçeklerle işli bir gömlek giydiğinde, Anoçka "Ne güzel!" diye bağırmış, Svetuhin de onu ölene kadar çıkarmayacağını söylemişti. Gençleşmişti ve yıllarca çok hoşlanarak oynadığı Ferdinand rolünü sanki ilk kez oynuyordu.

Svetuhin ilk gösterilerinin Aşk ve Entrika olmasını kararlaştırmıştı, çünkü bu romantik oyun devrim sırasında çok popülerdi. Eskiden insanların yaşamadığı tutkularla doluydu. Deneyimli aktörler ise oyunda, önceden defalarca yineledikleri roller dışında bir şey bulamadılar. Bu yüzden kendilerini fazla sıkmıyorlar, Svetuhin'in bu genç amatörlerle neler yapacağını merak ediyorlardı.

Anoçka'nın ne kadar yetenekli olduğu ortaya çıkınca herkes öğüt vermeye başladı. Biri Fransız okulunu önerdi, başka biri realizmi, bir diğeri Stanislavski'yi öne sürdü. Bir başkası da sahne isminin önemine değindi.

Yaşlı rollerini alan bir aktör "Bu Parabukina ne biçim isim çocuğum," dedi, "sana seslendiklerinde kulağa nasıl geldiğini bir düşün."

"Bir insanın adını yaptıkları güzelleştirir," dedi Anoçka. Gücendiğini belli etmedi.

"Tabii ki güzelleştirir. Ama soyadın Kılkuyruk'sa gel de güzelleştir bakalım. Daha havalı bir isme ihtiyacın var. Para...bella, Para...cella gibi. Eskiden şöyle bir şey başımızdan geçti. Bir arkadaş, kahraman rolünü oynuyordu. İnsanın o anda kalbini durdurabilirdi. Ama halk ondan hoşlanmadı. Çünkü ismini beğenmemişti. Stupkin diye isim olur mu! Sonunda başka bir kasabaya gitti. Orada o kadar kötü oynuyordu ki kendisi bile beğenmiyor-

du. Ama halk kendinden geçti. Niye? Çünkü ismini değiştirmişti. Artık Sylvester'di."

Konuşmaları dinleyen Mefodi, Anoçka'yı yatıştırdı, "Boşver ona kulak asma. Bir aktör değil garson o. Herkese öğüt verir, yılan gibidir."

Agnina Lvovna, "Anlayamıyorum Anoçka," diyordu "İgor Pavloviç, sözleri hatırlamanızın üzerinde niye bu kadar duruyor? Süflör ne yapacak peki? Balzac'ın yazdığı bir Fransızca romanı hatırlıyorum. Sanırım adı Florina'ydı, genç bir yıldız vardı. Odası hayranlarıyla dolar o da sahneye çıkmadan önce onları kovardı. Zil çalar çalmaz, gidin derdi, bırakın da rolümü okuyayım, neyle ilgili olduğunu anlayayım diye bağırırdı. Düşünün zil çalmış, sahneye adımını atacak ama oyunu bilmiyor. İşte bu bir oyuncudur. Sizse aylarca çalışıyorsunuz. Oynadıklarınız virgüller ve noktalar değil. Başka bir şey. Bunu anladınız mı? Şimdi sizi de göreceğiz tatlım."

Sahnenin bütün sadık neferleri, şöhretlerin kapılarında kuyruk oluşturanlar bu acemi oyunçuya öğüt veriyor, Anoçka ise bunların içinde kaybolmuyordu. Çünkü, İgor Pavloviç'e çok değer veriyor sadece onu dinliyordu. Belki Svetuhin oyunculuğun teorisini bilmez, Anoçka Parabukina'nın Luise Miller'ı nasıl oynayacağını açıklayamazdı. Ama gerçek bir oyuncuydu ve deneyimleri açıklamalarından daha önemliydi. Önerilerini Anoçka'nın anlayıp anlayamayacağını ya da benimseyip benimsemeyeceğini zaman gösterecekti.

Ve işte oyun hazırdı.

OTUZ DÖRT

Evet, oyun hazırdı.

Üniversitenin yanındaki alayın barakalarında sahne aldılar. Isıtılmamış kocaman koridor, yeni askere alınan gençlerle kaynıyordu. Gocuklarını ve paltolarını giyip gelmişlerdi, devriye mutafızları da tüfekliydi. Ama izleyicilerin arasında siviller de vardı. Karanlıkta kasabanın yarısını geçmekten korkmamışlardı fakat Svetuhin yüzünden olaya biraz soğuk bakıyorlardı. Ön sıralar doğal olarak aktörlerin ailelerine ve arkadaşlarına ayrılmıştı.

Daha önce sahneye hiç bu kadar yakın oturmamış Parabukin de kendini önemsiyor, başkalarından ayırıyordu. Evden çıkmadan önce biraz içip cesaretini toplamaya çalıştığını etrafından bir sır gibi saklıyordu. Yine de salondaki ateşi ilk o fark etti, alnını mendiliyle sildi.

Böyle şeylerden rahatsız olan Dorogoinilov çocuklar kalınasını istediği için kalmıştı. Küçük arkadaşları sandalyelerde oturuyor, sahneyi iyi görüp göremediklerini anlamak için başlarını oynatıp duruyorlardı. Şimdi de kafalarını salona çevirmişlerdi. Oyunun elektriğinden gözleri coşkuyla parlıyordu.

Bir tarafta oturan Lisa ve Anatoli Mihayloviç de Vera Nikandrovna'ya gözükmeden Vitya'yı gözlüyorlardı. Lisa göze batmıyordu. Çevresindenkilerden rahatsız olmuştu. Hiçbirinin tiyatroyla alakası yoktu. Orada başka başka nedenlerle bulunuyorlardı.

Vera Nikandrovna oyuna son dakikada gelen Kiril'e bir yer ayırmıştı. Kiril'se tam ışıklar sönüp izleyiciler sustuğunda gelebilmişti.

Bundan önce perdedeki bir yırtıktan salona bakan Anoçka'ya İgor Pavloviç, bir yüz seç ve onun için oyna demişti.

"Ben hep özel biri için oynuyorum ve sanıyorum o beni yargılayıp notumu verecek," dedi o da.

Birçok yüz arasından birini seçmeye çalıştı ama seçemedi. Sanki dünyaya bakıyor, karşılaşacağı geleceğine baktığını düşü-

nüyordu. Kalbi küt küt atıyordu.

Birden koridorda ilerleyen Kiril'i gördü. O anda salona karanlık çökmüştü. Anoçka'nın rengi soldu, nerdeyse düşecekti. Tam o sırada Ferdinand gelip kulağına bir şeyler fısıldadı:

"Yeter Luise. Hadi başlayalım."

Görmüş geçirmiş bir kitle olmadığı halde izleyiciler, Aşk ve Entrika'yı daha ilk sahnelemede sevmişlerdi. Sahnedeki olayı herkes anlıyor, kendini kaptırıyordu.

Aktörlerin yelekler, peruklar ve terlikler giymesi tuhaf gelmiyordu. Görünüşlerinin tuhaflığı yapılana ilgiyi arttırmıştı. Oyunun önemi daha derinlerdeydi.

O gencin heyecanına ya da o kızın aşkına hangi yürek dayanırdı? Bu aşk çok saf ve temizdi. Ayrıca saklanmıyor, ifade edilmek isteniyordu. Karısını, kızını tehlikeli ilişkilere sokuyor diye suçlayan acılı babanın karşısında kim üzülmezdi? Kendi açgözlülüklerini tatmin etmek için başkasının mutluluğunu bozan kötü tanrıları kim tanımazdı?

Bu salonun arkasında, kasabada, bütün geniş ovada vahşete karşı bir savaş veriliyordu. Savaşı sürdürenler vahşetin eski kurbanlarıydı, şimdi özgürlüklerini ele almak için ayaklanmışlardı. Salonu dolduran Kızıl Ordu askerleri sahnelenen bu burjuva trajedisinde duygularının karşılığını alıyorlardı. Sahnede vahşet hüküm sürmekteydi. Salon ise özgürlük hasretiyle doluydu. Sahnede adalet bozuluyor. İzleyicilerin sınırsız beğenisi dalga dalga yayılıyordu.

Hayır, Lisa boşuna acı çekmiyordu. Kaba kuvvete karşı savaşında yalnız değildi. Ama sahnede tek başına ve acılı olsa da baştakileri küçümsüyordu. Hayatın her alanında gerçeğin peşinde olan devrimin askerleri tiyatroda da bu tutumlarını sürdürüyorlardı. Bu munis kızda da gerçeğin bir parçasını bulmuşlardı. Luise'in acıları arttıkça ona daha çok yardım etmek istiyorlardı.

Salonda tıpkı aysız bir gecede olduğu gibi derin bir sessizlik hakimdi. Şaşkınlık, yaşanan en güçlü duyguydu. Bu renkli yelekler ve parlak şapkalar içindeki oyuncuların şaşkınlığı tıpkı gerçek insanlarınki gibiydi. Sözler sahneden bir nehir gibi çağlayıp akıyor, sıradan insanların kullandıklarına benzememesine rağmen bunların taşıdığı büyülü düşünceler kolaylıkla anlaşılıyordu.

Ferdinand'ın yapmacık ve cakalı feryatları halkın zarif ve tutkulu Svetuhin'e olan sevgisini köreltemezdi.

Parkalarına sarılmış askerler, aşkını feryat figan, cömertçe Luise'in ayaklarına döken Svetuhin'in hiçbir hecesini kaçırmamak için dikkat kesilmişler, öksürüklerini avuçlarıyla kesmeye çalışarak izliyorlardı. Her biri, belki bir gün kullanması gerekir diye Ferdinand'ın söylediklerini kendi diline tercüme ediyordu.

Ferdinand, "İsterse aramızda dağlar olsun, Luise'i kucaklamaya giderken merdiven olarak kullanacağım onları ben. Bana düşman olan kaderimin fırtınaları arzumun ateşini körükler sadece. Tehlike Luise'imin büyüsünü arttırır ancak," derken her asker, günün birinde, acılı ve tutkulu bir Luise'ten karşılık alacağını umuyordu.

"Yeter! Bilmezsiniz ki sessizliğe yalvarıyorum!.."

Parabukina diye tuhaf bir ismi olan Luise sadeliği, içtenliği ve acısıyla izleyicileri büyülemişti. Bu gerçek bir Luise'di. Ama belki de bir hayaldi. Bu zorlu görevi gerçekleştirememekten ürküyordu. Ama izleyiciye karşı duyduğu korkunun yerini başka bir duygu almıştı. Bu da umutsuz, talihsiz aşkıydı.

Lisa, Anoçka'yı gıpta ve şaşkınlıkla izledi. Bu kız, dünyanın en güzel zevki olarak gördüğü tiyatrodan büyük bir haz aldığı zamanlarda yanında gezen kız değil miydi? Yol kenarında biten yabani bir bitki gibi kimse fark etmeden serpilivermişti. Lisa buna inanamıyordu. Eski küçük bitki büyümüş, gelişmişti. Artık çocuk değildi. Çiçek açmak üzere olan bir kadındı. Anoçka bu hareketleri nerede öğrenmişti? Eski giysilerin içinde bu kadar zarif olmayı ona kim öğretmişti? Bunu yapan Svetuhin miydi? Anoçka onunla birlikte çalışıyordu. Küçükken "karanlık adam" dediği Svetuhin'le bir aradaydı. Lisa olsa Svetuhin'le acaba nasıl oynardı? Tabii ki o da iyi bir aktristi. Cüretkar adımları ve hoş bir yüzü vardı. Anoçka sıradan ve beceriksiz bir kızken aktris olmuştu. Lisa can sıkıcı bir belirsizlik içinde ölüp gidecekti. Kim bilir belki bu daha iyiydi. Belki de yazgısı onu küçümsemişti. Sıradan hayatının bir büyüsü vardı, sahnede ise önemsizdi. Ama bunu kim söyleyebilir, çoğu kadın gibi, tanrılar da Lisa'nın sahneye tapmasına izin vermemişler miydi?

Lisa gözlerini bir dakika oyundan uzaklaştırıp Kiril'i aradı. Kiril'in öne doğru eğilmiş vücudu gergindi. Sahneden gelen ölgün ışıkta solgun görünüyor, arkadan vuran gölgeler yüzünü karartıyordu. Lisa'nın oturduğu yerden Kiril'in yüzündeki ifade tam belli olmuyordu, ama Luise'e baktığı kesindi.

İzleyicilerin şaşkınlığını Kiril de çok iyi anlamıştı. Ama kumpanyaya şaşırmıyor, onu yalnızca Anoçka şaşırtıyordu. Onun kişiliğinin en önemli yanını, yeteneğini nasıl fark etmemişti? Anoçka'nın doğası tahmin edemeyeceği kadar zengindi. Kiril onu kimseyle kıyaslayamayacağını anladı.

Yüzüne duygulu bir gülümseme yayıldı ve bir süre orada kaldı. Işıklarla anlatılan acılar öyle candan ve içtendi ki en katı yürekli insan bile burada yumuşardı.

Luise, fırlayıp, kendini babasının ellerinden kurtararak Ferdinand'ın arkasından bağırdı:

"Burada kal! Burada kal! Nereye gidiyorsun? Anne! Baba! Bizi böyle bir anda bırakıp gidiyor."

Kiril biraz öne çıkıp boğazını temizledi. Sanki göğsünden garip bir ses geliyordu. O gece Anoçka'yı pencereden izlerken ne kadar güldüğünü anımsadı. O korkunç çığlığı duyduğunda Kiril önce korkmuş, sonra da hoşlanmıştı: "Burada kal! Burada kal!"

Ama şimdi gülmek istemiyordu. Kendini Anoçka'ya o gecekinden daha yakın hissediyordu. Duygularını gizlemeye çalışarak ilk o zaman onu kucaklamıştı. Öne eğildikçe eğildi. Nerdeyse yere düşecekti. Böyle durunca Vera Nikandrovna oturduğu yerden onu daha iyi gözlemleyebiliyor, bakışlarını Anoçka'dan kaçırdıkça oğluna çeviriyordu. Gördükleri karşısında bütün şüpheleri ortadan kalkmıştı. İkinci sahne de başarıyla bitti.

İzleyiciler oyuncuları alkışlayarak çağırıyor, onlar da el ele tutuşmuş yürüyor, arkalarındaki perde heyecanlarından deniz gibi kabarıyordu.

Seyircilere eğilirlerken Anoçka'nın gözleri Kiril'i aradı. Birden yüzündeki gülümseme kayboldu. Bir Kızıl Ordu askerinin İzvekov'a yaklaştığını ve kulağına bir şey fısıldadığını görmüştü. Kiril de hemen kalkıp askerle birlikte çıkışa yöneldi. İzleyiciler alkışlamaya ve oyuncuların adlarını bağırmaya devam ediyorlardı.

Anoçka, "Para-bu-u-kin-a!" diye bağıran bir ses duydu. Sondaki 'b-u-u-kina'da "u"yu uzatsa da Anoçka bundan etkilenmiş ve hoşlanmıştı. Ama son olay ilk başarısından çok mutlu olmasını önlemişti. Kiril ona bakmamış, belki de adamla birlikte salonu terk etmişti. Tabii ki amatörlerin gösterilerinden daha önemli işleri vardı.

Oyuncular dördüncü kez el ele tutuştu, erkek kahraman kadın kahramanla öteki oyuncuları kendine doğru çekti. O sırada Kiril'i dışarı götüren Kızıl Ordu askeri sahnenin yanında beliriverdi.

"Sizinle bir saniye konuşabilir miyim, Yoldaş Svetuhin?"

Svetuhin oyunu buraktı, birden her şey değişti. Sahne emekçileri durup heyecanla olacakları beklemeye başladılar. Ellerindeki çekiçleri ve kerpetenleri havaya kaldırmışlardı. Canı sıkılan suflör yerinde kımıldanıyordu. Yangın söndürmekle görevli çalışan yerinden çıktı, üniformalı izleyiciler sahneye fırladılar. Aktörlerin canı sıkıldı, çünkü salondaki alkış bitmemişti.

Yapımcı yardımcısı, "Gitmeyin yoldaşlar, gitmeyin," diye bağırdı. Kafasının üstünde Schiller'in bir büstünü sallıyordu.

"Bütün kumpanya sahneye!" diye seslendi Svetuhin.

Elektirikçi sahnenin bir ucundan sordu: "Salondaki ışıkları söndürecek miyim?"

Telaşlı yapımcı yardımcısının sesi yükseldi: "Yarım daire oluşturun, yoldaşlar, yarım daire oluşturun."

"Ne oldu? Fotografımızı mı çekecekler?"

"Makyajcıyı çağırın! Maria İvanovna'yı çağırın!"

"Aktörler öne çıkın! Yaklaşın! Yaklaşın! Luise ortada dursun! Başkan! Mareşal! Birbirinize yaklaşın!"

"Hangi şarkıyı söyleyeceğiz?"

"Sahne emekçisi yoldaşlar! Sıraya girin! Nereye gidiyorsunuz?"

"Sağdaki spotu yakın! Hay Allah spot zaten yanıyormuş!"

"Bir toplantı mı var? Neyle ilgili?"

"Salonda büyük bir daire oluşturun! Zili kim çalıyor?"

"Hazırız, İgor Pavloviç! Herkes burada!"

Svetuhin bütün kumpanyayı süzdü, dairenin ortasına geldi ve yardımcısına başıyla işaret verdi.

"Hadi başlayın!" diye bağırdı yardımcı, işaretini de Schiller büstünü kafasının üstüne kaldırarak verdi.

Perde yavaşça açıldı.

İzleyiciler mırıldanarak oturdular, yeniden alkışlamaya başladılar. Ne olduğunu kimse anlayamadı. Bu beklenmedik kutlamayı sıcak ilgilerinin bir karşılığı olarak görüyorlardı. Bugünlerde her şey yeniydi. Halk eski tiyatro geleneklerini bilmiyor, tiyatrolar da bu gelenekleri korumuyorlardı. Birden sahnenin ortasında İzvekov belirdi. Elini kaldırdı, herkes susmuştu.

"Yoldaşlar!" dedi, sesi hem sert, hem de gergindi, aktörlerinkine hiç benzemiyordu. Tiyatro beklenmedik bir biçimde geride kalmış, farklı bir olay başlamıştı:

"Biraz önce Güney Cephesi'nde görkemli bir zafer kazandığımızı bildiren bir telgraf aldık."

İzleyicilerden yine bir uğultu yükseldi ama hemen yatıştı.

"Yoldaş Budyonni'nin Kızıl Süvarileri, Mamontov ve Şkuro'nun süvarilerini Voronej yakınında bozguna uğratmıştır. Voronej..." İzleyiciler Kiril'in sözünü bitirmesine izin vermediler. Bütün salonda sanki fırtına kopmuştu. Çığlıklar alkışları bastırıyor, ayaklar ve dipçikler hızla yere vuruluyordu. Arka ve ön sıralardan fırlayan Kızıl Ordu askerleri koridoru aşıp sahneye akıyorlardı.

Kiril yine elini kaldırıp kalabalığa yaklaştı. Herkes ister istemez susmuştu:

"Voronej düşmandan temizlendi. Birçok zafer kazandık. Beyazlar kaçıyor."

Konuşması tekrar çığlıklar ve alkışlarla kesildi. Kalabalıktaki yüzlerin birleşip kocaman bir gülümseme oluşturduğunu gördü Kiril.

"Olayla ilgili ayrıntıları dakika dakika alacağız. Gelen telgraf düşmanı kovaladığımızı yazıyor. Mamontov'un Kazakları'nı ve Şkuro'nun gönüllülerini temizledik. Bu bir sonun başlangıcıdır, yoldaşlar. Denikin sonunda yenilecek. O ve yanındakiler sonsuza dek ortadan kalkacaklar. Kızıl Ordu onlara derin bir mezar kazıyor. Yaşasın Sovyet işçilerinin ve köylülerinin süvarileri!"

Kiril, kendinden geçmiş, vecd halinde meydan okuyordu.

Evet, kendinden geçmiş kalabalık da sanki binayı sallıyordu. Çığlıklar arka arkaya yankılanıyordu.

Öndeki siviller de yerlerinden kalkmışlardı. Pavlik, Vanya, Vitya da iskemlelerinin üzerine çıkmışlardı. Arseni Romanoviç ellerini başının hizasına kaldırmış, saçlarını sallayarak alkışlıyordu. Parabukin özenle katladığı mendilini sallıyordu. Lisa, sandalyede sallanmasını istemediği oğlunun dönmesini bekleyerek alkışlıyor gözlerini ondan ayıramıyordu. Oznobişin bile alkışla tempo tutuyordu.

Oyuncular sahnede İzvekov'un çevresinde toplanmış, yarım daireyi bozmuşlardı. Sürekli onu alkışlıyor, sahnenin arkasına geçmesini önlüyorlardı. Kiril'in gömleği bu on sekizinci yüzyılın renkli kostümleriyle uyumlu değildi. Mareşal'in düğmeleri, Norfolk Dükü'nün torunu olan Lady Milford'un dantelleri ve şifonu, Başkan'ın ipekleri ve kadifeleri onun kıyafetine benzemiyordu. Bu pudralı perukların ortasında yalnız İzvekov'un saçları siyahtı. Birden herkesin normal, kendisinin tuhaf olduğunu düşündü. Sıkılarak ellerini cebine soktu, sonra tekrar çıkararak Svetuhin'e uzattı. Bunu niye yaptığını bilmiyordu. Svetuhin'in elini hemen sıktı, sonra mutlulukla gülümseyen Anoçka'nın elini sıktı.

Alkışların çoğalmasından izleyicilerin dikkatinin zafer haberlerinden oyunculara kaydığını fark etti. Büyük bir hata yapmıştı. Döndü ve sahneden çekildi.

Anoçka ona yetişti, "Sanırım bu olaylardan sonra oyunun sonunu seyretmeyeceksin," dedi gülerek, yüksek sesle.

Kiril durdu, Anoçka'nın pudralı boynunu, çıplak omuzlarını, rujlu dudaklarını ve derin mavi gözlerini gördü. Bu ışıl ışıl gözler onun gözlerini kamaştırmıştı. Anoçka onu berrak bakışlarla süzüyordu. Bu, Kiril'in aklında yaşattığı Anoçka'yla aynıydı. Aklındaki Anoçka'yı hiçbir makyaj bozamaz ya da güzelleştiremezdi. Şimdi de sabırsızlıkla Kiril'in yanıtını bekliyordu.

"Hayır, oyunu sonuna kadar izleyeceğim. Yalnız arada bir telefona gideceğim. Oradaki odaya."

Kiril bekliyordu, gözlerini, Anoçka'nın makyajlı halinden ayıramıyordu. Sanki ona buzlu bir pencereden bakıyordu.

"Çok güzelsin," dedi Kiril.

Anoçka ondan biraz uzaklaştı, "Telefonda birini görevlendir," dedi sonra.

"Orada kendim olmalıyım."

"O zaman salonda yerine birini koy. Benim neler saçmaladığımı sana söyler."

Kiril, "Sadece arada gideceğim," dedi, gülüyordu.

Anoçka'nın ifadesinde naz-ya da kapris belirtisi yoktu. Sadece Kiril'in verdiği sözden kuşku duymuştu. Öteki oyuncular onları uzaktan izliyordu. Birden bir sahne görevlisi bağırdı: "Hadi sahneye!"

Kiril kafasını sallayıp uzaklaştı. Svetuhin hemen Anoçka'nın yanına geldi.

"Sana ne dedi?" diye sordu.

"Oyunu beğenmiş," dedi Anoçka.

Oyun sırasında Anoçka Kiril'i göremedi. Aslında salona bakmaya korkuyordu. Aralarda da iskemlesi boştu. Anoçka, onun sözünü tutup tutmadığını anlayamadı. Oyun güzel başladı, sonuna kadar da bir aksilik çıkmadan devam etti. Aslında çok coşkulu karşılanmıştı. Zafer haberi izleyenleri etkilemiş, izleyiciler daha duyarlı hale gelmişlerdi. Sürekli alkışlıyorlardı. Ama oyuncular başarının sadece kendi gayretlerinden kaynaklandığını düşünüyor, güvenleri artıyordu.

İzleyiciler son perdeden sonra oyuncuları büyük bir coşkuyla tekrar tekrar çağırdılar. Sahneye fırlayanlar bile oldu. Oyuncular da Svetuhin'i alkışlıyorlardı. O da diğerlerini alkışlayıp, Anoçka'nın elini tuttu. Birlikte öne çıktılar. Kaç kez eğildiklerini bile unutmuşlardı.

Bu arada Parabukin de gururla tebrikleri kabul ediyordu.

Arseni Romanoviç büyük bir hararetle onun elini sıktı.

"Buna ne diyorsun?" dedi, Parabukin.

"Ümit veriyor. Gerçek bir yıldız. Evinde keşfedildi o. Gerçeği söyleyecek olursak doğuştan yetenekli. Svetuhin'in yaptıkları ne kadar iyi. Harika!"

Tihon Platonoviç, başını bir yandan sallıyor bir yandan da ıslanmış ve kırışık mendiliyle siliyordu. Boğazını temizledi. Sonra oğlunun kolunu yakaladı ve kalabalıkta ilerlemeye başladı.

Yürürken kulağına eğilerek "Artık milyoneriz Pavlik! İgor Pavloviç kardeşini altınlara boğacak," dedi oğluna.

Lisa, Anoçka'ya bakarak arkasından gidiyordu. Işıkların önüne geldiklerinde Lisa ne kendini sabırla bekleyen Oznobişin'i ne de Vitya'yı düşünüyordu. Bu küçük kız böyle bir yarışmaya girip galip gelecek cesareti nereden bulmuştu? Buna bir cevap bulamadı. Birden Anoçka'nın yanında Kiril'i fark etti.

Kiril ileri çıkmış, Vera Nikandrovna'nın omzunun üstünden sahneye bakıyordu. Dudakları büzülmüştü, acımasız bir yargıç gibi davranmak istiyor ama duyguları buna izin vermiyordu. Gözleri sevinçten ışıl ışıldı. Kiril birden, izlendiğini hissedip arkasını döndü. Lisa'nın gözleriyle karşılaştı, yanına gidip onu selamladı.

Lisa, "Anoçka'nın başarısına seviniyorsun," dedi.

"Bana göre yeni bir tiyatro doğuyor. Svetuhin bunu başarır mı bilemiyorum. Kızıl Ordu askerlerinin onları karşılayışına bak," dedi, Kiril.

"Özellikle Anoçka iyiydi, değil mi?" diye ısrar etti, Lisa.

Kiril kaçamak bir edayla yanıtladı, "Evet," dedi, "ama böyle yozlaşmamış izleyiciye oynamak kolaydır."

"Sana katılmıyorum. Anlaşılsın, anlaşılmasın her şey görünür olmalı."

Kiril, "İzleyiciler yeteri kadar kültürlü," dedi, "ama bazı şeylerin açıklamadan bırakılmasının daha kolay olduğu konusunda sana katılıyorum."

Salon yine gürültülüydü, insanlar da yüksek sesle konuşuyorlardı. O kadar birbirlerine yakın duruyorlardı ki nerdeyse omuzları değecekti.

"Seni gördüğüme sevindim."

"Ben de."

"Size gelip teşekkür edecek cesaretim yok."

"Niçin?"

"Babama yardımcı oldun. Kendisi iki haftadır evde."

"O mu... Evet. Anlıyorum. Benimle alakası yok."

"Bu doğru değil."

Kiril güldü, "Niye bir başkasının hakkı olan kutlamayı alayım. Bunu Ragozin yaptı. Babanı tanıyor."

"Ama bu doğru değil. Ragozin araya girdi diye söylentiler duydum. Kocam ona teşekkür etmeye gitti, fakat Ragozin bu konuda bir şey bilmediğini söyleyip kocamı nerdeyse kovdu."

Kiril "Ragozin şakaya gelmez," dedi gülerek. "O sizin azizlerinizden de değildir. Babanın özellikle teşekkür edeceği biri yok. O cezasını çekti."

Lisa kalabalığın izin verdiği kadar Kiril'den uzaklaşıp sessizce gözlerine baktı.

Kiril, "Evlatlık görevini yerine getirdiğine göre mutlu olmalısın," dedi, "başka bir isteğin var mı?"

"Bu ne demek oluyor," dedi Lisa ters ters, "eski defterlerimi karıştırıyorsun?"

Kiril sakindi, "Bu bir gerçek," dedi, gözlerini kaldırdı, "oyuncular artık çıkmıyorlar. Eve gitme zamanı geldi."

Oradan aceleyle uzaklaştı. Salon gerçekten sessizleşmişti. Gerçi yine de alkışlayanlar vardı. Svetuhin son kez gözüktü. Anoçka'nın elini tutuyordu.

Anoçka başarıdan sarhoş olmuş gibi bakıyor, gülüşü suratından silinmiyordu. Kaşları gerilmişti. Panik içinde Kiril'i arıyordu ama hayal kırıklığı içinde perdenin arkasına çekildi.

Sonunda koşarak soyunma odasına gitti. Burası bir duvarla ayrılmış bir bölmeydi. Sandalyesine çöküp eliyle yüzünü kapadı. Yalnızken kurduğu düşleri anımsadı. Başrolde oynamış ve başarılı olmuştu. Ve şimdi burada yorgunluk dışında bir şey hissetmiyor, bir acı duyumsuyordu. Yorgunluktan ağlamak üzereydi.

Kapıya hızla vurulduğunda, derin bir nefes aldı. O anda kapı hemen açıldı.

Svetuhin içeri daldı. Peruğunu çekip çıkardı, kuyruğundan sallamaya başladı. Anoçka'nın bir adım ötesinde kollarını açtı.

"Sevgilim! Gel de seni öpeyim."

Anoçka'nın bütün yorgunluğu kaybolmuştu. Zıpladı, sandalyesini devirerek Svetuhin'in boynuna dolandı. Svetuhin de onu kucaklayıp dudaklarından öptü. Sonra kendini paralayarak yine bağırdı, "Bir kere daha, sevgili aktristim! Bir kere daha!"

Anoçka da onu öptü. Svetuhin'in ağzı yine Anoçka'nın dudaklarını arıyordu. Anoçka sıyrılmak istedi, ama Svetuhin onu

koluyla sıkıca kavramıştı. Anoçka kendini çekmeye çalışırken Svetuhin tekrarladı: "Bir kere daha, tatlım... Hemen!"

Anoçka onun tuhaf gözlerine baktı. Karanlık ve korkunçtular. Sonra eğilip sandalyeyi kaldırdı, sırtını Svetuhin'e dönerek oturdu. Aynada Svetuhin'in iki parçaya ayrılmış gibi görünen alnını sildiğini gördü. Alnının esmer olan üst kısmında beyaz saçlar vardı. Alt kısmı ise sarıya boyalıydı, kırışıkları belli oluyordu.

"Lütfen beni bırak İgor Pavloviç. Üstümü değiştirmeliyim."

Svetuhin orada biraz daha kaldı. Birden peruğunu fırlatacakmış gibi salladı, topukları üzerinde döndü ve uzaklaştı. Kapıyı arkasından dikkatle kapadı.

Anoçka hareketsiz oturuyordu. Üstüne öyle bir yorgunluk çökmüştü ki, saçlarına takılı iğneleri çıkartacak gücü yoktu. O gürültülü salondan sonra sahne arkasının sessizliğine geçtiğinde yeni ve zorlu bir hayatın başladığını anlamıştı.

Bir kadın sesi duydu, Anoçka bu sesi tanımıştı. Hemen soyunmaya başladı.

Agnina Lvovna kalın sesiyle, "Nereye saklanıyorsun, sevgilim?" diyordu, "Buraya seni tebrik etmeye geldik. Sense saklanıyorsun."

Sonra soyunma odasına dalıp Anoçka'ya arkasından sarıldı. Kulağını, boynunu ve yanaklarını öpmeye başladı. Bir yandan da konuşup duruyordu:

"Kimse bunu inkar edemez. Hayır kimse inkar edemez. Kelimelerle söylemek gerekirse çok tatlısın," diyordu, "gerçekten, buna asla inanmazdım. Ama tabii ki yeteri kadar ateşli değilsin. Bir çocuktan da bu beklenmez zaten. Gerçek bu canım, alınma. Ve sonra sen bu konuda yüksek eğitim de almadın. Ben dört yıl önce Luise'i oynadım. Ne tutkuydu o! Asla unutulmaz! Ve sen daha işin başında çok şey istiyorsun. Tabii ki senin yorumun biraz yapmacık. Ama bu önemli değil. Hiç önemli değil. Moralini bozma tanrı aşkına. Ağlama! En önemli şey tatlılığın ve halk da bunu biliyor. Okul zamanla olur. Ateşli olmana gelince..."

Bu sırada Agnina Lvovna yanan yanaklarını Anoçka'nın kulağına dayadı, "Bu bağlamda İgor Pavloviç'e boyun eğme."

"Ne diyorsun sen!" diye bağırdı Anoçka, şaşırmıştı.

"Çocuğum, onu çok iyi tanırım? Şimdi seni öpmeye gelir. Kaderinden şikayet eder. Ona acı çektirdiğimi, mahvettiğim yaşamını yalnızca senin kurtarabileceğini söyler. Ona inanma. Bunların hepsi saçmalık. O yaşlı bir çapkın ve ben onu gözetmesem asla Svetuhin olamazdı. Hep kızların peşinden koşar o. Ama ben onu bir dahi yaptım."

Anoçka, karşı çıkmak istedi. Bu öfkeli sözlerden kurtulmak için ayağa bile kalktı ama Agnina Lvovna eliyle Anoçka'nın ağzını kapadı. Ve sözcüklerini vurgulayarak fısıldadı:

"Unutma! İgor'un yalvarmalarına boyun eğersen seni toz bezi yaparım." Sonra gülüp bir aryaya başladı, "Kibirli olmak için çok gençsin, tatlım. Seni bekleyen bir kalabalık var. Sana tapınmaya gelmişler, başlarında da baban var. Sense onlara bir kez bakmak bile istemiyorsun. Onlara bak! İyi davran! Ben gidip İgor Pavloviç'i bulacağım."

Kalabalık yoktu, ama Tihon Platonoviç'le Pavlik koridorda Anoçka'yı bekliyorlardı. Parabukin, eğer duygulanırsam diye yanına aldığı şişeyle kimseye çaktırmadan kafayı çekmişti. Gerçekten de duygulanmıştı.

"Anoçka! Bir tane kızım!" diye güçlükle konuşarak kızının odasına girdi, "Gözlerime inanamıyorum. Gerçekten sen miydin? İtiraf edeyim ki, biraz ağladım. Yüreğime işledin. Kimin yüreğine? Parabukinler'in. Devlerin. Babana yine hayat verdin. Seni seven bir büyüğünün şükranlarını kabul et."

Tihon Platonoviç eğilip kızını kucakladı, "Senin aşkına hayatımın geri kalan kısmını tiyatrodan tiyatroya gezerek geçirmeye hazırım. Nereye gidersen ben de gelirim. Senin perdecin olurum. İstersen kostümlerini ütülerim. Ve Pavlik'i tamamen senin hizmetine veririm. Evet, onun annesi olacaksın. Zavallı annen bu günleri göremedi. Nasıl da ağlardı?"

"Tamam baba, gidin artık. Dışarı çıkmamı bekleyin."

Tihon Platonoviç parmaklarını şıklattı, "Seni bekleyen yalnız ben değilim. Başka biri de bekliyor. Kapıda, ben girerken..."

Tihon Platonoviç kızının yanına yaklaştı, "... Yoldaş İzvekov! Evet, o!"

Anoçka heyecanla bağırdı, "Nerede?" diye sordu.

"Gel, sana göstereyim," dedi Pavlik.

Ama Anoçka onlara bakmadan koşmaya başladı. Salonun girişine kadar neredeyse uçtu. Orada kimse yoktu. Yavaşça kapıyı açtı. Salonun merdivenlerden perdelerle ayrıldığı yerde, Kiril kafesteki bir aslan gibi üç adımda bir dönerek volta atıyordu.

"Hazırlanmadın mı?" diye sordu Anoçka'yı görünce sevinerek.

Anoçka, "Nerelerdeydin?" dedi, zorlukla nefes alıyordu.

"Hep buradaydım."

"Seni göremedim."

"Ama ben seni gördüm. Zaten böyle olmalı. Acele et, makyajını sil. Seninle evde görüşmek istiyorum."

"Acelen varsa ben seni tutmayayım."

"Daha çok birlikte olalım istedim."

Anoçka onu duymuyordu. Çocuksu bir umutsuzlukla kırıcı sözlerle azarladı.

"Git! Acelen varsa git!.. Hiçbir zaman beni bekleyeceğini düşünemezdim. İşinden vakit ayıramazsın. İşinin başına dön. Niye burda duruyorsun?"

Kiril ellerini oğuşturuyordu, "Sevgilim, sevgilim," dedi umutsuzca gülümseyerek, "böyle bir günde bunu yapma."

Anoçka'nın aklı başına geldi. Daha önce hiç bu kadar duygulanmamıştı. Sesi titriyordu.

"Mutluluğundan böyle konuşuyorsun, değil mi? Bana söyle. Yapma! Yapma Anoçka!"

Anoçka'nın gözlerinde yaşlar vardı, ama neşeliydi. Kiril ellerini kavrayıp sıktı.

"Bir saniye. Hemen gelirim," dedi aceleyle ve koşmaya başladı. Soyunma odasına giderken, şapkasıyla peruğunu çıkardı, "Bensiz gidin. Beni eve başkaları götürecek," dedi babasıyla Pavlik'e. Fakat kardeşine verdiği emirlerle gidişlerini geciktiriyordu.

"Önlüğümü. Önlüğümü çöz. Şimdi de askıları. Önce üsttekileri. Acele et. Korkma. İki yandan da itersen açılırlar. Aman ne kadar yavaşsın. Tamam. Kendim yaparım. Hadi git, çık..."

Luise'in elbisesini çıkarıp yüzünü vazelinle sildikten sonra kendi günlük giysilerini giydi. Makyajını havluya sildikten sonra terliklerini bir çocuk gibi fırlattı. Ayakkabılarını bağlaması çok

zaman alıyordu. Ayakkabılar dizlere kadar bağlıklıydı, Anoçka bu yeni modayı çok tuhaf buluyordu. Ama sonunda işkence bitti. Paltosunu aldı, bir topu yakalar gibi beresini kapıp koşmaya başladı. Şansına, yolda kimseyle karşılaşmadı.

Kiril ve Anoçka gece karanlığında yürürken izleyiciler çoktan dağıldığından sokaklar bomboştu. Büyük barakaların etrafını dolanmaları gerekiyordu. Köşeyi dönünce orada bekleyen bir otomobilin ışıklarını gördüler. Anoçka üzülmüştü: "Araba mı var?" diye bağırdı, "Biraz konuşacağız ve ayrılacağız, değil mi?"

Kiril onun kolunu tuttu, "Eski katedrale kadar ağır ağır git," dedi, şoföre.

Bu bütün kenti baştan başa geçmek demekti. Rüzgâr esiyordu, ama arabanın içi soğuk değildi. Arabanın ön ve arka koltukları bir ayna gibi bütün hareketlerini yansıtıyordu. Anoçka Kiril'in başının ona yaklaştığını camdan fark etti. Camda titreşen görüntülerden, belli belirsiz yansımalardan gözünü alamıyordu Anoçka. Kapıdaki bir çatlaktan içeri ince bir duman sızdı. Koltuğun altından sesler geliyor, araba homurtuyla kayıyordu.

Günün gerginliği, korkuları, umutları ve acılarından sonra, gecenin başarısı, yalnızlığı, aşağılanması gözyaşları ve mutluluğu gelmişti. Anoçka'nın içini huzur kaplamıştı. Sanki bayıldıktan sonra biri onu kendi yatağına atmış da kulağına yumuşak bir sesle tatlı şeyler fısıldıyordu. Bu değişikliğe şaşırmamış, tamamen rahatlamıştı. Ona her şey doğal görünüyordu. Sanki Kiril'le yüzlerce kez böyle gitmişti. Sanki yüzlerce kez Kiril'in vücudu dizlerinden omuzlarına kadar ona dokunmuştu. Zaten böyle olmalıydı ve fazlasını istemiyordu. Sadece, Kiril'le daha yüzlerce kez gezmek istiyordu.

Yolda kimseyle karşılaşmadılar. Pencerelerden bir şey görünmüyordu. Şoför de kornayı hiç çalmamıştı. Anoçka'nın yüzünde dolaşan temiz hava yüksek sesle bir şeyler fısıldar gibiydi. Kentin merkezine geldiklerinde araba asfaltın üzerinde ütü gibi kaymaya başladı.

Anoçka, "Bu gece, öğrenciyken tiyatronun galerisinde nasıl oturduğumuzu anımsadım. Beğendiğimiz bir aktris vardı. O zamanlar sen yoktun Kiril Nikolayeviç," dedi usulca.

"Kiril Nikolayeviç mi?" diye yineledi Kiril.

Anoçka bir an sustu, sonra Kiril'in dizinde duran elini tutup sıktı, "O zamanlar buralarda değildin Kiril. O aktrisi bilmezsin. Onun Katarina ya da Pribitkova'yı yorumlaması bizi kendimizden geçirmişti. Hepimiz onun gibi olmak istiyorduk. Şimdi herkesin benim gibi olmasını istiyorum. Benim hissettiklerimi hissetsinler."

Kiril susmuştu. Sonra dönüp Anoçka'ya baktı. Araba hiç sarsılmadan yuvarlanıyordu. Sonra asfalt bitti ve camdaki yansılar titremeye başladı.

"Svetuhin'den hoşlanıyor musun?" diye sordu Anoçka.

"Evet. Beklediğimden daha iyiydi. Bir gösterisinden sonra ondan tiksinmiştim. Sürgüne gitmeden önce."

Anoçka bir süre suskun kaldı, sonra, "Sanırım onun tiyatrosundan ayrılacağım," dedi.

Kiril sessizce Anoçka'nın yüzünü inceledi ve söylediklerine şaşırdı.

Anoçka Kiril'e bakmıyordu, "Bana sanattan başka şeyler de öğretmek istiyor," dedi Kiril'den uzaklaşarak.

Kiril hemen, "Tahmin etmiştim," dedi. Anoçka'nın söylediklerini onaylamasını bekleyerek devam etti, "Tabii ki sen ona fırsat vermiyorsun."

Anoçka omuz silkti.

Şoför camın arkasından, "Buradan nereye gideceğiz? Sola mı sağa mı?" diye sordu.

"Tamam, dur," dedi Kiril. Kapıyı açtı. Katedralin sivri çanı gece karanlığında kapkara görünüyordu. Volga'dan güçlü bir rüzgâr esiyordu. "Hadi çıkalım."

Kendilerini birden meydanda buldular. Bu ıslak ve keskin kokuyu tanıyorlardı. Kıyıdaki çamurun, köhne palamarların, yağ akıntılarının, çürüyen ağaçların kokularından oluşuyordu.

Kiril, "Her şey ne güzel," dedi. Kolunu, Anoçka'nın omuzuna atmıştı. Yavaşça kıyıya inmeye başladılar. Uzaklarda iki, üç şamandıra sallanıyor, ışıkları parlayan küçük kayıklar akıntıyla boğuşuyordu. Kayıklar gözyaşlarına boğulup gitmiş gibi gözden kaybolduklarında onlar kıyıya yaklaşmışlardı.

Durdular. Önlerinde uzanan geniş açıklığın kimi yerleri alev alev yanıyor, dalgaların sesi işitiliyordu. Rüzgâr ters dönmüş kayıkları kemiriyordu. Anoçka çok sakindi. Kiril kucaklamasına ona yaklaşarak cevap veriyordu.

Kiril, "Karanlığa baktığımda sayısız insan ve ışık görüyorum," dedi, "hiç susmadan konuşuyorlar."

"Ne zaman güzel şeylerden konuşmaya başlasak sen neden hep geleceği düşünüyorsun."

"Daha güzel bir yere varmak için."

"Ama şimdi de güzel şeyler yok mu? Karanlığa bakınca çok güzel şeyler görüyorum. Daha iyisini de istemiyorum."

Kiril Anoçka'ya daha sıkı sarıldı, "Ben de," dedi.

"Bu kadar güzel bir geceyi daha önce hiç görmedim."

"Ben de."

"Rüzgâr da böyle esmiyordu."

"Evet."

"Her şey de çok sakin."

"Burdan ayrılmak ne acı."

"Hemen gitmemiz mi gerekiyor?"

"Ne yazık ki. Çok acı. Ama gitmeliyiz."

"Bunlar ne zaman bitecek?"

"Neler?"

"Bu dayanılmaz zorunluluklar?"

"Beni dinle. Sonra da cevap ver. Cevapların benim için çok önemli. Tamam mı?"

"Evet."

"Söylemek istediğim şu. Toprağa değmeden cennete uçmak yok. İnsan havalanırken ayağı önce yere basmalı. Şimdilik bu yaşadığımız yerlerde bir şeyler yapıyoruz. Biz geleceği kuruyoruz. Bu uzun ve zorlu bir görev. Bunu en kararlı insanlar başarabilir. Bütün rahatımızdan vazgeçmeliyiz. Eğer gerekirse toprağı çıplak elle kazacağız, tırnaklarımızla tarayacağız ve ayaklarımızla düzelteceğiz. Bunu yapmadan da durmayacağız. Dinlenecek zamanımız yok. Gülümsemeye bile zamanımız yok. Acele etmeliyiz. Belki de bu iş bizi sert ve katı yaptı. Bazen annelerin çocuklarını korkuttuğu şeytanlara benziyoruz. Öyle aksi olduk. Bunu söylü-

yorum, ama değiştiremiyorum. Toprağı hazır olana kadar ezeceğim. Böylece hayalini bile edemediğimiz yükseklere çıkacağız. Buraları hep düşlüyorum. İnanır mısın? Hep boşlukları tıkıyor, çatlakları düzeltiyorum. Gözüm hep yükseklerde. İnsanları yeni, farklı ve daha iyi buluyorum. Ben de aralarındayım. Bende şeytanlık yok, inanıyor musun?"

O konuşurken Anoçka uzaklaşmıştı. Karanlıkta İzvekov'u daha iyi görüyordu. Bitirdiğinde şeytanla ilgili söylediklerine güldü,

"İnanıyor muyum? Şeytana mı?"

"Ne zaman bunların biteceğini sordun. Bilmiyorum. Yakında değil. Yine de yakında olabilir."

"Anlamıyorum."

"Sen bizim zorunluluklarımızı bilmiyorsun, çünkü onlarla ilgin yok. Eğer onlar hem senin hem de benim zorunluluklarımız olsaydı, sonunu görmek için bu kadar acele etmeyecektin."

Anoçka güldü, "Bu yüzden işler hızlanmaz, değil mi?"

Kiril de güldü, "Biraz hızlanır. Aramıza bir işçi daha katılmış olur... Şimdi de sormak istediğim bir soru var. Benimle birlikte bu işi yapmak ister misin?"

"Çoktan başlamadık mı?" diye yanıtladı Anoçka, ona baktı sonra gözlerini kaçırdı. Kiril güldü, Anoçka'nın çevresinde döndü.

Yukarı tırmanmaya başladılar.

Anoçka'yla, avluda vedalaşıp ayrıldılar.

"Tekrar buluşuncaya dek hoşça kal. Hemen görüşelim."

Parabukin ve oğlu, o geldikten sonra ortaya çıktılar. Anoçka yalnız kalmak istiyordu ama babası kutlamalara yeniden başlamıştı. Soğuk hava onu iyice çakırkeyif hale getirmişti,

"Özür dilerim kızım, ama böyle olacağını hiç düşünmemiştim. Senin bu kadar yükseklere çıkacağını umnazdım. Bir aktris oldun. Tihon Parabukin'in kızı bir aktris! Hayır, bunun yarın yamalak bir şey olduğunu düşünmüyorum. Orada oturdum ve halkın ne kadar beğendiğini gördüm. Beni bile gösterdiler, aktrisin babası dediler. Tebrikler kızım. Beni gururlandırdın."

Parabukin kızını alkışlıyordu, "İgor Pavloviç'e fazla güvenmiyorum. Bir günahkar o. Çok atıp tutuyor. Dikkatli ol. Senin gibi

temiz bir kıza bir şey yapmasın. Ama o gece sana iyi davrandı. Sana ün kazandırdı. Tebrikler!"

"Tebriklerinde acele etme baba. Sonra onlara ihtiyacın olabilir."

"Seni anlıyorum. Aktris olarak ilerki yaşamında bu tebriklere ihtiyacın olacağını söylüyorsun. Seni anlıyorum."

"Kariyerimde ya da başka bir şeyde ihtiyacın olur."

Tihon Platonoviç kızının ne demek istediğini önce anlamamıştı, sürekli olarak tebrik etmeye devam ediyordu. Ama birden aklı başına geldi ve yıldırım çarpmış gibi sandalyeye çöktü.

"Pavlik!" diye bağırdı, "Buraya gel! Sana ne söyledim? Svetuhin'in Anoçka'yı altına boğacağını söylemedim mi? Sana bunu o zaman dedim. Bunu Anoçka'ya da yinele. Şimdi İgor Pavloviç, Anoçka'yla evlenmek istiyor. Doğru mu? Doğru mu tahmin ettim?"

Tihon Parabukin bir an durdu, "Ama böyle bir şeyi nasıl yapar? Zaten evli o. Eşinden ayrılacak mı? Sana ayrılacak mı diye soruyorum."

Anoçka, "Dereyi görmeden paçaları sıvama," dedi, "şimdi yatma zamanı."

"Paçaları sıvama ne demek? Neyi kutlayayım o zaman? Beni kandırma. Bunları uzun zamandır düşünüyorum. Gözlerim yok mu sanıyorsun? Körmüyüm ben? Kör mü?... Bir dakika. Bu imkansız," diye bağırdı.

Tepiniyordu. "İzvekov yüzünden mi?"

Masaya, ellerini koyup dayandı. Gözlerini kızına dikmişti.

Anoçka neşeyle güldü, soyunmak için odasına gitti.

Parabukin, "Bu, kızın nişanlandı demek oluyor Tihon Platoniviç," diye kapıdan bağırdı, "Svetuhin'e ihtiyacın olduğu zaman saygı gösterdin. Ama şimdi onu başından atıyorsun. Seni adam eden o. Sana toplumda bir yer sağladı ve sen onu kovuyorsun. Peki kardeşine kim bakacak? İzvekov yoldaş mı? Bu İzvekovlar seni hep ailenden uzaklaştırıyorlar. Her şeyi kendilerine göre istiyorlar. Herkese bir şeyler öğretmek hevesindeler. İlk önce öğretmen olan, bana bir şeyler öğretmek istedi, şimdi de oğlu aynı sevdada. İlk başta bir işin olsun, sonra ne istersen yaparsın."

Babasının şikayetlerini uzun süre duydu Anoçka ama söyle-

diklerini hemen kafasından sildi. Uyumadan önce uzun süre bir düş aleminde gezindi. O gece olanlar, falcının önündeki iskambil kağıtları gibi aklında dönüp duruyor, kazanç ve kayıplarını ayrıştırıyordu. Gözlerinin önünden film şeridi akıyor, o İzvekovla yürürken Svetuhin de uzak, karanlık bir gölden peruğunu sallıyordu.

Anoçka'nın duyduğu son ses başını yatağa çarpan babasının iniltisiydi.

"Tanrı beni bağışlasın. Ne serseriyim ben."

Babası yaşlandıkça, özellikle karısının ölümünden bu yana Tanrı'dan daha çok korkar olmuştu.

Anoçka da bunun farkındaydı.

OTUZ BEŞ

SAVAŞ SAHNELERİ

Eylüldeki fırtınalı olaylar boyunca toplu halde Güneye doğru ilerleyen birlikler Kursk bölgesini ele geçirdiler. Kutepov'un seçkin subaylardan oluşan süvarileri kuzeye kuzeybatıya ve kuzeydoğuya yayılmışlardı. Kornilov'un kolordusu Orel'e, Drozdov'un kolordusu Briansk'a, Alekseyev ve Markov'un kolorduları Elets'e doğru harekete geçerken Şkuro'nun süvari birlikleri de Mamontov'un birlikleriyle birleşerek Voronej'e yönelmişlerdi. Bunlar, Don Ordusu'nun batı kanadıyla ortak harekat yapacaklardı.

Orel Ekim ortasında düştü. Denikin'in ordusu da Tula'ya doğru ilerlemeye başladı. Böylece Kızıl Ordu'ya fişekler, tüfekler ve makineli tüfekler sağlayan bir kent tehdit ediliyordu.

Moskova gün geçtikçe daha çok tehlike altına giriyordu.

Bu sırada Denikin'in zırhlı kuvvetleri başarılarının doruğundaydı.

Sovyetler ise karşıdevrimcilere karşı verilen iç savaşın en gergin anlarını yaşıyordu.

1919 yılı Rusya için oldukça zorluydu. İnsanlar tarihin üstlerine yüklediği felaketler altında ezildiler. Uğruna savaştıkları sosyalist devrimin getirdiği yeni yaşamdan yoksun kalmışlardı.

Rusya bir düşman tarafından işgal edildiği her zaman, yüzölçümünün genişliği nedeniyle saldırıyı savuşturmuştu. Oysa şimdi ülke karşıdevrimcilerin ve işbirlikçi yabancıların pençesindeydi. İç savaşın bu en kritik anlarında Avrupa Rusya'sının yalnızca, Moskova'nın çevresindeki birkaç bölgeden ibaret çok küçük bir bölümü Sovyetler'e aitti.

Rusya sadece Uzakdoğu'da ve Sibirya'da toprak kaybetmemiş, Urallar'la Volga bölgesi de düşmanın eline geçmişti. Türkistan dahil bütün güneydoğu gitmiş, Kafkaslar, Kuban, Don ve Donets dahil bütün güney artık düşmanın eline geçmiş; Ukrayna,

Moldovya, Belorusya ve Baltık bölgeleriyle bağlantısı kesilmişti. Göllerden ve kuzeydeki topraklardan yararlanamıyordu. Pusulanın dört yönündeki denizlerin hiçbirisiyle kıyısı yoktu.

1919'da, karşıdevrimciler, zenginliğini çevresindeki bölgelere borçlu olan bu büyük ülkenin buğday, petrol ve kömür kaynaklarını ele geçirmişlerdi. Urallar'daki cevherler, Orta Asya'nın pamuğu, steplerdeki ve dağlardaki otlaklar, ormanlar artık düşmanındı. İki başkent de dahil içerdeki bölgelerde yitirilenler yerlerini soğuğa ve açlığa bıraktılar.

1919'un sonbaharında, düşman Moskova'yı güneyden, Petrograd'ı batıdan ve kuzeydoğudan zorluyordu.

Müttefikler'in baharda başlattığı ilk saldırı başarısızlığa uğradıktan ve Kolçak doğuda yenildikten sonra, kapitalistler ikinci bir saldırı planladılar. Böylece devrimi bir vuruşta yıkacaklardı. İngiltere Savaş Bakanı ve saldırının mimarı Churchill'in planına göre harekatlara on dört ülkenin birleşmiş güçleri katılıyordu. Bu ülkelerin bir kısmı İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Japonya, Finlandiya ve Polonya'ydı. Ama bu on dört güç başarısızlığa uğradılar. Bunun da dört nedeni vardı. Birincisi Kolçak'ın yenilgisi Kızıl Ordu'nun artan gücünün bir göstergesiydi. İkincisi Müttefikler arasındaki küçük ülkeleri Sovyet Hükümetinin politikasından yarar umuyorlardı. Sovyetler bütün ülkelerin bağımsızlığını tanıdıklarını belirtmişlerdi. Üçüncü olarak Batı Avrupa askerlerinin Sovyet bölgesini ele geçirmesi müttefik askerleri ve işçileri arasında karışıklığa neden oldu. Bu ülkelerde grevler başladı. Dördüncü olarak Batı Avrupa ülkelerinin Sovyetler'le olan ilişkilerinde çelişkiler vardı. Bu, İngiltere ve Fransa'nın farklı politiklarında kendini belli ediyordu. Fransa Almanya'ya sürekli bir tehdit oluşturacak güçlü ve parçalanmamış bir Rusya istiyordu. İngiltere ise Asya'daki sömürgelerine tehdit oluşturmayacak parçalanmış bir Rusya arzulamaktaydı.

On dört anti-Sovyet ülkenin Churchill başkanlığında yaptığı saldırı başarısızlıkla sonuçlandı.

Müttefikler, Rusya içindeki karşıdevrimcileri güçlü bir destek olarak görüyorlardı. Bütün umutları Denikin'deydi. Sovyetler'e karşı ikinci saldırının elebaşısı oydu.

Altı ay boyunca Güney Rusya'nın Zırhlı Kuvvetleri'ne her türlü donanım sağlandı. Bunlar Karadeniz'deki limanlardan geliyordu. Denikin'in kendi açıklamasına göre İngilizler ona beş yüz elli top ve bir milyon yedi yüz bin top mermisi göndermişlerdi. Ayrıca yüz bin tüfek, yüz altmış sekiz milyon fişek ve iki yüz elli bin üniforma sağladılar. Amerika Birleşik Devletleri de, İngiltere'yle birlikte yüz bin tüfekle sayısız üniforma verdi. Tanklar ve uçaklar geldi. Denikin'in kasasına poundlar, dolarlar akıyordu.

Bu sırada Kızıl Ordu'nun tek kaynağı olan teçhizat fabrikaları savaşın taleplerini karşılayamıyordu. Bahrda tüfek ve fişek üretimi 1919'dakinin üçte birine düştü. 1919'un ilk dört ayında top mermisi üretimi eskisinin beşte biri kadardı. Bunun nedeni ekonominin genel olarak parçalanmış yapısıydı. Öte yandan hammadde azlığından, işçilerin cepheye gitmesinden, korkunç tifüs salgınlarından ve kıtlıktan kaynaklanıyordu. Kentlilere bile çok az ekmek sağlanabilmekteydi.

Peki nasıl oldu da Denikin'in Beyaz Ordusu yenilip yok edildi? Bütün çevresindeki bölgelerden ayrıyken, hammaddesi ve buğdayı yokken Sovyet Rusya nasıl galip geldi? Bu arada düşman baştan aşağı donanımlı ve Kızıl Ordu en önemli cephesinde felaketin eşiğindeydi. Moskova neredeyse düşmanın olacaktı.

Eylül'ün sonunda Rus Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi Stalin'i Güney Cephesi'nin başına geçirdi. Stalin o zamanlar Batı Cephesi'nin Devrimci Askeri Konseyi'nin üyesi ve o cephenin Harekat Başkanı'ydı.

Bu karardan sonraki gün, Stalin Güney Cephesi Askeri Konsey üyesi oldu. Ekim başında da Sergievskoye'deki kurmay başkanlığına gitti.

Komuta katındaki karışıklıklar, hızlanan geri çekilme ve harekatlardaki moral bozukluğu Stalin'in cephedeki durumu hemen kavramasını önleyememişti. Yaklaşan felaketin nedenlerini anladı. Bu arada Beyazlar'ın baskısıyla ordu kuzeye geri çekilmeye devam ediyor, Stalin yeni bir stratejik plan uyguluyordu. Buna göre Denikin'e Harkov ve Donbas'dan geçerek Rostov yönünde, Voronej bölgesinde saldırılacaktı.

Ekim'in on beşinde Serpuhov'daki yeni Kurmay Başkanlı-

ğı'nda, Stalin Lenin'e kendi planını anlatan bir mektup yazdı.

Bu Kornilov'un birliklerinin Orel'i almasından iki gün sonra oldu. Mektup en kısa biçimde eski planı eleştiriyordu. Eski plana göre Novorossisk yönünde ilerleyip, Don ve Kuban bölgelerini geçerek Denikin'e saldırılacaktı. Başkomutan da eski planda ısrar ediyordu. Stalin mektubunda stratejisini haklı çıkaran politik nedenleri bir bir sıralıyor ve sonunda yeni plandaki görevlerin askeri açıklamalarını sunuyordu.

Güney Cephesi'ndeki durumu incelerken, Stalin eski planın benimsenmesinden itibaren çok büyük değişiklikler olduğunu belirtiyordu. Eski plan yazın güneydeki güçlerin güneydoğuya çekilmesini esas alıyordu. Stalin Güney Cephesi'ndeki üç ana gücü tanımladı ve onların şimdiki durumlarını yazınki durumlarıyla karşılaştırdı. Bu güçler Donetz havzasının karşısındaki İngiliz Ordusu, Budyonni'nin Süvari Birlikleri ve Let Kolordusu'ydu. Bu kolordu batıdan güneye geçmişti.

Mektubunda Stalin şu soruyu soruyordu:

"Güney Cephesi'ndeki eski yerleşim düzeni değiştiğine göre niye Ana Komuta eski planda ısrar ediyor?"

Buna da şöyle cevap verdi: "Bu dikkafalılık ya da ayrılıkçılıktır. Aptal ayrılıkçılık. Ayrıca bu, Cumhuriyet'imize de bir tehdit oluşturmaktadır..."

Başkomutanın buyruğu uyarınca Çarlık Kenti'nden Novorossisk yönünde ilerlemenin neden tehlikeli olduğunu da açıklıyordu:

"... Don steplerini geçerken havacılarımız herhangi bir zorlukla karşılaşmaz, ama piyademiz ve süvarimiz buraları geçemez. Arazinin vahşi, o bölge halkının düşman olduğunu hepimiz biliyoruz. Yollar da kapalı olduğuna göre bu ilerleyiş felaketle sonuçlanacaktır. Önceden de olduğu gibi Kazak kasabalarının üstüne yürürsek, Kazaklar, bölgelerini korumak için Denikin'in saflarında toplanacaklar, Denikin'i Don bölgesinin kurtarıcısı ilan edeceklerdir. Bunun sonunda da Denikin eskisinden güçlü olacaktır...

Bu yüzden tecrübenin de gerektirdiği gibi eski plandan vazgeçmekte zaman kaybetmemeliyiz. Çünkü yeni plan Voronej'den ilerlemeye başlayarak, Harkov ve Donetz'den geçip, ana darbeyi

Rostov'da indirmeyi benimsemektedir. İlk olarak düşmanın değil de bizi seven bir halkın içinden geçeceğiz. Bu da ilerleyişimizi kolaylaştıracaktır. İkinci olarak Donetz bölgesini, yani çok önemli bir demiryolunu ve ayrıca Denikin'in ordusunu besleyen ikinci bir demiryolunu ele geçireceğiz. Bu ikinci demiryolu Voronej'den Rostov'a kadar uzanır, eğer kesilirse de Kazaklar'ın ihtiyaçları hiç karşılanamaz. Çünkü Don nehri donar, ayrıca Likhaya'dan Çarlık Kenti'ne giden doğu Donetz yolu da kesilmiştir. Üçüncü olarak bizim ilerleyişimiz Denikin'in ordusunu iki parçaya bölecektir. Bunlardan birincisi Mahno'nun sonunu getireceği Gönüllüler Ordusu, öteki de geriden gelen saldırıların tehdit ettiği Kazak Ordusudur. Dördüncü olarak Kazaklar'la Denikin'in arasını bozabiliriz. Başarılı bir ilerlemede Denikin Kazaklar'ı batıya alacaktır. Eğer biz de Kazaklar'la barış yapmak istersek, barış görüşmelerine başlarsak, Kazaklar Denikin'e düşman olacaklardır. Beşinci olarak kömür madenlerini ele geçireceğiz. Böylece de Denikin'e hiç kömür kalmayacaktır.

Bu planın uygulanmasını geciktirmemeliyiz. Çünkü eğer Başkomutan alaylarımızı düzenlerse Güney Cephesi'nde zafer kazanamayız. Merkez Komitesi'nin ve Hükümet'in son kararlarını Genel Karargah kabul etmemiş, hepsini iptal etmiştir.

Kısaca eski plan iptal edilmeli, bir daha da kullanılmamalıdır. Onu kullanmakta ısrar etmek Cumhuriyet'i tehlikeye atmak ve Denikin'e hizmet etmek demektir. Artık eskisinin yerine yeni bir plan konulmalı, yeni durum ve şartlar da bunu yapmanın zamanının geldiğini göstermektedir. Böyle bir değişimin zamanı gelmiştir. Artık alaylarımız da tamamen farklı olarak yerleştirilmelidir.

Bunlar olmadan benim Güney Cephesi'ndeki çalışmalarım anlamsız ve gereksiz olacaktır. Bu gerçek karşısında başka bir yere giderim, hatta ölürüm, ama Güney Cephesi'nde kalmam. Bu benim hem hakkım hem de görevimdir."

Stalin

Parti'nin Merkez Komitesi yeni planı benimseyip onayladı.

Lenin sahra karargahlarına da bir emir yollayarak Başkomutan'ın zamanı geçmiş talimatlarını dinlememelerini bildirdi.

Böylece Denikin'le savaşta yeni bir sayfa açılmış oldu. Bu sayfa bütün Beyaz hareketin ve bütün karşıdevrimcilerin kaderini belirleyecekti. Stalin bu kavga için stratejik bir plan hazırlayıp sunmakla kalmamış, onu benimsetmiş, başından sonuna kadar da yürütmüştü. Kavgası zaferle sonuçlandı.

Plan fazladan çaba ve kararlılıkla gerçekleşecekti.

Güney Cephesi, yığınağı savaş hattından başlattı. Geri çekilme durdurulup yeniden toparlanılarak saldırıya geçildi.

Bu yapılırken, cephede pek yarar göstermeyen işçiler de temizlenmekte, onların yerine enerjik liderler konulmaktaydı. Stalin yeni insanları yeni görevlere yerleştiriyor, cephenin başkomutanı da değişiyordu.

Voroşilov'un sonradan yazdığına göre Stalin Güney Cephesi'ne tayinini kabul etmeden önce bu düzenlemeleri Merkez Komitesi'ne sunmuştu: "... Stalin Yoldaş, cephede moral bozan insanların Güney Cephesi'nden hemen uzaklaştırılmasını uygun görüyordu..."

Başlarında eski kurmaylar varken bölüklerin moralini yükseltmek olanaksızdı. Lenin'e cepheden gönderdiği bir mektupta Orjonikidze o zamanki kurmayları inanılmaz diye nitelendirmişti. Sanki hepsi ihanetin eşiğindeydiler. Güney Cephesini yazarken birimlerin Sovyet davasını unutmuş bir tavıra girdiklerini, bunun için bir şey de yapılamayacağını belirtmişti. Hainleri çıkarmadan cephedeki güçleri birleştirmek olanaksızdı.

Planı uygulamadan önce yapılan geniş hazırlıkların sorumluluğu Stalin'inindi. Bu dönemi anımsarkem Voroşilov, Stalin'in geceleri uyumadığını, bütün zamanını örgütlenmeye verdiğini, bütün yönetimin kendisinde olduğunu yazıyordu. Stalin biraz acımasız ve kırıcıydı ama bir dönüm noktası yaratmıştı.

Bütün Rusya bu dönüm noktasının başarıyla geçilmesine yardımcı oldu, çünkü bu genç devletin kaderiydi. Seferberlik için düzenlenen "Parti Haftası"nda cepheye yirmi bin Bolşevik, on bin Komsomol üyesi ve otuz altı bin işçi katıldı. Ekim'in ilk yarısında da yüz bölük yeni asker orduya yazıldı, sayıları yirmi bini buluyordu. Bunlardan başka iki bin ilerici işçi Kızıl Ordu saflarında yerlerini aldı. Denikin'in işini bitirme arzusu o kadar güçlüy-

dü ki, Petrograd yakınlarındaki kritik duruma karşın Baltık denizcileri güneye bin tane tayfa gönderdi. Bu arada Komsomol örgütleri güneye doğru yola çıkmışlardı. Komite binasının kapısında şu yazı vardı:

"Komite kapanmıştır. Bütün üyeler cephededir."

Kaynaklarının azlığına karşın yorgun bölükler güçlendi, ordunun savaş kabiliyeti de hızla artıyordu. Voronej'den Donbas'a kadar olan ana bölgede Sekizinci Ordu, kolordularını cepheden birer birer çekti, sonra da onları birkaç gün içinde yeniledi. Döndüklerinde enerjiyle doluydular. Sekizinci Ordu kendisine destek sağlayan bitişiğindeki Budyonni süvarileri ile birlikte ana bölgedeki en büyük güçtü. Bir hafta içinde ordunun sayısal gücü üç katına çıkmıştı. Güney Cephesi'nin birliklerini yerlerine yerleştirme ve onları saldırı için gruplandırma kısa zamanda tamamlandı.

Stalin'in düşüncesine göre Denikin'e saldırma planı stratejik olarak iki safhadan oluşuyordu. İlk olarak Denikin'in güçleri Gönüllüler Ordusu ve Kazaklar olarak ikiye bölünecek, sonra da her biri ayrı ayrı yenilecekti. İlk safhanın başarılması iki operasyonun başarılmasına bağlıydı. İlki Denikin'in hattını Voronej yönünde yarmak ve Donetz bölgesine girmekti. İkincisi de Beyazlar'ın Moskova'ya doğru ilerleyişini geciktirmekti. Bundan ötürü Orel bölgesine fazladan birlikler koymak gerekliydi. Stalin Lenin'e stratejik planını sunmadan önce Güney Cephesi'nin Devrimci Askeri Konseyi'nden çıkan bir emri imzaladı.

Burada Orel'de bulunan Denikin'in ordusuna karşı kullanılacak bir vurucu gücün oluşturulması isteniyordu. Bu vurucu güç ilk savaşlarda çok faydalı oldu, Güney Cephesi'ndeki olayların akışını da değiştirdi.

Beyazlar Tula yolunu açmış ve Moskova her an Denikin'in toplarının hedefiyken Gönüllüler Ordusu neye uğradığını şaşırmıştı.

Kornilov'un birlikleri Orel'i almadan önce bile, Güney Cephesi'nin Devrimci Askeri Konseyi Batı Cephesi'nden gelen birliklerden oluşan vurucu gücün düşmanın ana birlikleriyle çarpışması için emir çıkardı. Buna göre vurucu güç Orel yönünden gelen birliklerle savaşacaktı. Darbeyi batıdan vuracak, güneydoğuya doğru ilerleyip Kornilov'un kanatlarına saldıracaklardı. Bunun amacı da

düşman hatlarının arkasındaki Orel-Kursk demiryolunu kesmekti.

Beyazlar'ın düzenli, büyük güçleri vardı. Sovyet Cephesi'ni iki ordunun birleştiği yerde keserek Orel'in güneybatısındaki Kromi kentini aldılar. Savaşlar çok şiddetli oluyordu. Beyazlar savaşın önemini anlamışlar, en iyi alaylarını esirgememişlerdi. Drozdov'un bölükleri Kromi'nin batısından kuzeyine doğru ilerlemeye çalışıyor, Kornilov'un birlikleri Orel'i savunan Sovyet kolordularını güneyde yeniyordu. Sonunda Kızıl Ordu birlikleri şehirden çekildiler.

Vurucu güç için çok kritik anlardı, çünkü kanatları ve gerisi cepheye yakındı. Bir yandan Kornilov'un birlikleriyle, öte yandan Drozdov'un birlikleriyle yüz yüze yaptığı uzun savaşlardan sonra yorgun düşmüştü. Savaşın dördüncü gününde yavaşça ilerleyerek Kromi'nin yakınına geldiler. Briansk'e varmaya çalışan Drozdov'un birlikleri vurucu gücün sol kanadının batısındaki birlikleri kovdular ve Kromi'yi sağ taraftan tehdit ettiler. Aynı zamanda Kornilov'un birlikleri de Tula yolunda ilerleyerek Kromi'ye ana darbeyi soldan vurmayı kararlaştırmıştı. Güney Cephesi'nin komutası iki düşmana karşı aynı anda savaşılmasını emretti. Vurucu gücün giderek uzaklaşmasına ana kuvvetlerin Orel'de Kornilov'a karşı kullanılması kararlaştırıldı.

Bu arada aynı grubun birimleri Dmitrovsk'da Drozdov'a karşı çarpışacaklardı. Bu harekat uzun sürdü ve Dmitrovsk'da kanlı savaşlar oldu. Burada dövüşen vurucu güç büyük başarılar kazandı. Ama Orel yakınlarındaki şiddetli çarpışmalardan sonra vurucu gücün ana kuvvetleri Kornilov'un kolordusuna güçlü bir darbe indirdiler. Bu savaşların sonunda da Kızıl Ordu Orel'i üç yandan çevirdi. Orel kuzeyden, batıdan ve güneybatıdan kuşatılmıştı. Yedekleri bitince Beyazlar Kornilov'un birliklerini Orel'den çektiler. Böylece güneye ulaşan tek serbest yol da açılmıştı.

Orel'in bağımsızlığına ulaşması Kızıl Ordu'nun kendine güvenini arttırdı. Şehri daha bir hafta önce alan Denikin'in üstünlüğünü de artık benimsemiyorlardı. Beyazlar yorgunluk belirtileri gösteriyordu, Sovyetler inisiyatifi ellerine almışlardı.

Yine de Orel'in alınmasına karşın, Güney Cephesi'nin orta kısmında savaş dönüm noktasında değildi. Denikin yine güçlüy-

dü. Gönüllüler Ordusu eski zaferlerinin sağladığı avantajları korumaya çalışıyordu.

Kromi'de süren savaş kızışıyordu.

Cephenin otuz kilometrelik bölümünde Drozdov'un birlikleri şehrin güneybatısından saldırıya geçtiler ve büyük kayıplar vererek Sovyetler'in direnişini kırdılar. Sonunda şehir Beyazlar'ın oldu. Ertesi gün Kromi'de eskiden kalan birliklerle sonradan gelip onlara katılan birlikler Beyazlar'ı ordan kovdular. Bir saldırıda düşmanı uzaklaştırdılar. Ama yirmi dört saat sonra Drozdov'un birlikleri yine ilerlediler, savunmayı zorladılar ve Sovyetler'i kuşatıp tehdit ettiler. Sonunda Sovyetler kuzeye çekilmek zorunda kaldı. Üçüncü kez Kromi Beyazlar'ın oldu.

İki hafta süren şiddetli çarpışmalar vurucu gücün kaynaklarını tüketti ve birimleri cepheye dağıldı. Beyazlar'sa Orel'de yenildikten sonra bütün kuvvetlerini Güney Cephesi'nin ortasında topladılar. Vurucu gücü dağıtıp Orel'i yeniden almayı umut ediyorlardı.

Stalin düşmanın ne yapmak istediğini anladı ve orta bölümdeki iki orduya karşı uygulanacak bir harekat planı hazırladı. Açık bir biçimde Orel ve Kromi'deki Beyazlara karşı hangi yönde saldıracaklarını belirledi. Dağınık değil toplu olarak ilerlemelerini söyledi. Stalin bu taktiklerin arkasındaki düşünceleri Orjonikidze ile konuşurken açıkladı.

"Son birkaç gündür düşman akıllıca manevralarla vurucu gücü parçalara ayırmaya çalışıyor ve onunla parça parça savaşmak istiyor. Size son talimatlarımız bu alayları birleştirip Denikin'i dağıtmanız biçimindeydi. Dağıtmak diyorum, çünkü aynen böyle yapılmalıdır. Kromi'yi düşmanın alması telafi edilebilir. Bu yüzden ana görevimiz vurucu gücün parçalara ayrılmasını önlemek ve düşmana tek bir yönden, toplu olarak saldırmaktır. Güneyden yaklaşan öteki birimler size destek olacaktır."

"Güneyden yaklaşan birimler," sözü askerleri cesaretlendirmek için verilen boş bir umut değildi. Stalin, talimatlarını ordunun Askeri Konseyi'ne bildirmiş, bunu 25 Ekim'in erken saatlerinde, cephenin sağ kanadıydayken telgrafla yollamıştı. Ama bir önceki gün Stalin'in planına göre ana yönde savaşan birlikler parlak bir zafer kazanmışlar, Budyonni'nin süvarileri ve Sekizin-

ci Ordu Voronej kentini almıştı. Bu olaydan sonra Gönüllüler Ordusu'nu arkadan vurabiliyor ve cephenin ortasındaki uzun süren savaşa destek verebiliyorlardı.

Voronej'in yakınındaki savaş alışılagelmiş bir biçimde sürmüyordu. Bu büyük bir süvari savaşıydı ve Beyazlar'ın bu alandaki üstünlüğü son bulmuştu.

Ekim'in başında Voronej alındıktan sonra Şkuro'nun süvari birlikleri kuzeye hareket ettiler. Onu Sovyetler'in Sekizinci Ordusu'na akınlar düzenleyen Mamontov destekliyordu. Bu ordunun sağ kanadı korunmasızdı ve Beyaz süvariler Güney Cephesi'nin içine iyice giriyorlardı.

Şkuro ve Mamontov'a karşı koyacak tek güç Budyonni'nin Süvari Birlikleri'ydi.

Ama birliklerin Don bölgesine ilerlemesini öngören eski talimatlara yine uyuluyordu.

Şkuro'nun kuzeye ulaşabileceğini anlayan Budyonni, süvarilerini o yöne çevirdi ve daha Voronej düşmeden düşmanın süvarisiyle karşılaşmak umuduyla saldırdı. Bu yüreklilik ve sorumluluk taşıyan kararını sonraki olaylar haklı çıkaracaktı.

Güney Cephesi'nin Devrimci Askeri Konseyi Budyonni'ye düşmanın süvarilerini Voronej bölgesinde yenmesini ve Sekizinci Ordu'nun Don Bölgesi'ne çekilmesine yardım etmesini emrediyordu. Budyonni, birliklerini hemen Voronej'in kuzeydoğusunda topladı.

Birimlerini harekata hazırlarken ve Beyazlar'ın toplandığı yerleri bulurken Budyonni bir savaş hilesi yaptı. Şkuro'nun telgraf hattına bağlandı ve Birinci Süvari Birlikleri'ne bir emir yolladı. Bu emirde Voronej'e yapılacak bir saldırının hazırlıklarından, düşmanın ana darbeyi güneydoğudan vuracağından bahsediliyordu. Halbuki ana darbe kuzeydoğudan vurulacaktı. Şkuro'nun kurmayları bu emri gerçek sanıp hazırlıklara başladılar.

İnisiyatifi kaybetmekten korkan Şkuro saldırıya on iki süvari alayıyla katıldı. Savaşta Budyonni'nin iki kolordusu sıkıştırıldı ama düşmanın kanatlarına ve gerisine saldıran başka bir birlik gelip imdada yetişti. Bu manevra savaşın sonucunu belirlemiş oldu. Budyonni'nin birlikleri Kuban Kazakları'nın bir kolordusunu yenmiş, bir Beyaz piyade alayını dağıtmış ve kaçan düşmanı

Voronej'in kuzeyine kadar kovalamıştı.

Bundan sonra Budyonni yine süvari birliklerini topladı. Ana güçleri Voronej'e kuzeyden saldıracaktı. Geriye kalanlarsa kasabaya güneybatıdan yaklaşacaklardı. Bu birimlerin olduğu yerlere de topçu bataryaları ve makineli tüfekler yerleştirilmişti.

Son savaşın olduğu günün sabahı kentin üzerine topçu ateşi yağdırıldı. Bu arada Budyonni'nin birlikleri atlarından indiler ve Voronej nehrini geçtiler. Beyazlar'ın ana kuvvetleri ise kentin doğu bölümünde başlayan savaşa katıldılar. Budyonni'nin Birinci Süvari Birlikleri'nin ana kuvvetleri kuzeyde ve kuzeybatıda belirip Voronej'e hızla yukardan saldırıyorlardı. Bu darbeyle Beyazlar darmadağın oldular. Şkuro'ya geri çekilmekten başka seçenek kalmamıştı. Onlar da toplarını ve makineli tüfeklerini bırakıp hızla Don'a doğru kaçtılar.

Ertesi gün Stalin Lenin'e şu telgrafı gönderdi:

"Müttefiklerin ve Denikin'in karşıdevrimciler için bir dayanak olarak gördüğü Şkuro ve Mamontov'un süvarileri Voronej'deki savaşlarda tamamen yok oldular. Bu birlikleri Yoldaş Budyonni'nin süvarileri dağıttı. Kızıl kahramanlar Voronej'i aldılar. Şimdi alınan ganimetlerin listesini çıkarıyorlar. General Şkuro da dahil düşmanın bütün zırhlı birliklerini elimize geçirdik. Düşmanı şimdi yine kovalıyoruz. General Mamontov ve Şkuro'nun isimlerinin çevresindeki ayla Budyonni yoldaşın atlı Birliklerinin kaldırdığı tozla silindi.

Güney Cephesi Devrimci Askeri Konseyi
Stalin

Voronej'de Don Ordusu'nun ve Gönüllü Süvariler'in yenilmesinden bir gün sonra vurucu güç, birliklerini Orel'den Kromi'ye götürdü, yeniden saldırı durumuna geçti. İki günlük çarpışmalardan sonra Kızıl Ordu, Kutepov'un birliklerini Orel-Kromi-Dmitrovsk hattında yenilgiye uğrattı. Böylece Denikin'in Moskova'ya yapacağı yürüyüş başlamadan bitti. Bir gece saldırısından sonra vurucu güç Beyazlar'ı Kromi'nin dışına sürdü. Vurucu gücün batısındaki kolordu da Drozdov'un birliklerini yenerek Dmitrovsk'a girerken solundaki birlikler de Kornilov'un birlikle-

rini Orel yakınlarında püskürtüp güneye doğru ilerlediler.

Beyazlar Güney Cephesi'nin ortasından toplu halde çekilmeye başlamışlardı.

Sovyet süvarileri başarı üstüne başarı kaydediyorlardı. Budyonni, Şkuro'yu Don Nehri'ne sürüp bir yenilgiye daha uğrattıktan sonra düşmanı Kurst yönündeki Kastornaya kavşağına kadar geriletti. Kasım'ın ortasında burada kışın erken geleceğini müjdeleyen bir fırtına koptu. Budyonni'nin süvari ve piyadeleri Beyazlar'a yeni bir darbe indirdi.

Denikin gönüllülerinin geri çekilişi hızla sürüyordu. Bu şartlar altında süvariler, takibi Birinci Atlı Ordu'ya bıraktılar. Bu ordunun başında Voroşilov ve Budyonni vardı, bunun da ayrı bir önemi vardı. Alaylar savaşma ruhuyla doluydu, zafere inanıyorlardı. Sovyetler'in her ileri adımı Stalin'in stratejik planının ne denli önemli olduğunu daha çok açığa çıkarıyordu.

Düşmana vurulacak ana darbe Voronej'den başlayacak, süvari ve piyadelerden oluşan ana ordu kuzeydoğudan güneybatıya, Donetz Bölgesi'ne kayacaktı. Aynı zamanda Orel Bölgesi'nden yapılan bir saldırı da ordunun sağ kanadının Kursk'dan Harkov'a doğru ilerleyerek güneye doğru inmesini sağladı.

Bu görevler birer birer yerine getirilirken Stalin'in planıyla kaydedilen başarılar Kızıl Ordu'da büyük bir hoşnutluk yaratıyordu. Donetz Bölgesi'nde işçiler Sovyet birliklerinin zafer kazanmasında yardımcı olmuşlardı. Bu zaferlerin sonunda Don Ordusu ve Gönüllüler Ordusu'nun yanında savaşan Atlı Ordu en kısa yoldan Azov Denizi'ne doğru ilerlemeye başladı. Bu da planın birinci safhasının başarıyla sonuçlandığının kanıtıydı. Böylece Denikin'in Ordusu ikiye bölünüyordu. Bunlar da Kırım'a ve Batı Ukrayna'ya kadar sürülen Gönüllüler ile Aşağı Don'la Kuzey Kafkasya arasına sıkışan Kazaklar'dı.

Kasım ve Aralık aylarında Denikin Dinyeper'le Volga arasındaki büyük alanlarda yenildi. Kızıl Ordu Ukrayna'yı özgürlüğüne kavuşturdu. Şimdi de Güneydoğu Cephesi ilerliyordu. Astrakan'dan yola çıkan Kirov komutasındaki ordu, Kuzey Kafkaslar'da bir grup Beyaz'a saldırdı. Böylece Güney Rusya'nın zırhlı kuvvetlerinin toplu zaferi tamamlanıyordu. Aralığın sonunda

Stalin kavganın ilk bölümünün sonuçlarını topladı. Bunu da "Güney'deki Askeri Durum" adlı yazısında anlattı.

Müttefiklerin, doğuda Kolçak'la yürüttükleri kampanyanın başarısızlığını anımsatarak, Stalin bu planın Denikin'in Kolçak'a yazdığı bir mektupta açıklandığını söyledi. Bu mektup da 1919'un baharında Grişin-Almazov karargahını aldığımız zaman elimize geçti. Denikin, en önemli hususun Volga'da durmamak, Moskova'ya, Bolşevikler'in kalbine kadar savaşmak gerektiğini yazmıştı. Kolçak'la Saratov'da buluşmayı umuyordu.

Ama ne Saratov'da ne de başka bir yerde bulaşabildi. Kolçak Volga'nın doğusunda yenildi ve birlikleri Urallar'ın ötesine kaçtılar. Stalin, "Sovyet Rusya sağlam ve güvenlikte" diye yazıyordu.

Denikin'in güçleri ikinci müttefik kampanya, zaferle ilerlerken savaşı kazanacaklarından emindiler. Aralık sonundan önce Moskova'da olmayı umuyorlardı. General Mai-Mayevski Beyazlar Orel'i aldıktan sonra böyle söylemişti. Ama Noel'de safları zayıflayan Gönüllüler Ordusu Poltava gerisine sürülmüş, Donetz Bölgesi'nden kaçmak zorunda bırakılmıştı. Donetz Bölgesi'nin ileri gelenleri de başkente ilk adımını atan alaya bir milyon ruble vermeyi önermişlerdi.

Stalin yine, "Şimdilik Rusya yine güvenlikte ve sağlamdır" diye yineliyor, sonra da ekliyordu:

"Karşıdevrimcilerin yenilgisi öyle beklenmedik ve ani oldu ki, Emperyalist Almanya'yı yenen Müttefik kurtlar Bolşevikler'in silahla yenilemeyeceğini söylemek zorunda kaldılar. Emperyalizmin bozgunu öyle büyüktü ki, karşıdevrimcilerin yenilgisinin nedenlerini bile anlayamıyorlardı."

Stalin, Rusya'yı, en iyi generalleri kendine çeken, en iyi birlikleri orada ölümün beklediği çöllere benzetiyordu. Yazısının ağırlıklı bölümünde karşıdevrimcilerin yenilgisinin nedenlerini inceliyor ve iki tanesini çok önemli buluyordu.

Stalin'e göre Beyazlar'ın yenilmesinin başlıca nedenlerinden biri karşıdevrimci birliklerin artlarının savunmasız olmasıydı. Bunu da bu birlikleri oluşturan Denikin-Kolçak hükümetine bağlıyordu.

"Denikin ve Kolçak Rusya'yı yalnızca ağalarla kapitalistlerin boyunduruğuna sokmakla kalmıyor, İngilizler'le Fransızlar'ın da

boyunduruğuna sokmakla tehdit ediyor. Denikin'le Kolçak'ın zaferi Rusya'nın özgürlüğünü kaybetmesi demektir. Rusya'nın, İngiliz ve Fransız para kasaları için sağılan sağmal bir inek olması demektir. Bu bakımdan Denikin ve Kolçak hükümetinin milliyetsiz bir hükümet olduğu, halkın çıkarlarına ters düştüğü görülecektir. Sovyet hükümeti ise halkın hükümetidir. Çünkü halkını sermayenin boyunduruğundan kurtarmakla kalmıyor Rusya'yı dünya emperyalizminden de kurtarmayı hedefliyor."

Stalin, Denikin-Kolçak ordusunun zafer kazanmak için gerekli arzu ve coşkuya sahip olmadığı sonucunu çıkarıyordu.

"Denikin-Kolçak ordusunun ardı parçalanıyor, cephe ortası zayıflıyor. Denikin-Kolçak hükümeti Rusya halkı için kölelik demektir. Nüfusun çoğunluğu bu hükümete güvenmiyor."

Stalin'e göre Beyazlar'ın yenilmesinin ikinci nedeni devrimcilerin ve karşı devrimcilerin bulunduğu bölgelerin özellikleriydi. Bunlar Ekim Devrimi sırasında belirtilmiş, iç savaş sırasında da daha iyi tanımlanmıştı. Karşıdevrimciler merkezden uzakta, kaçınılmaz bir biçimde geri çekilmekteydiler. Devrim taraftarları iç bölgelerde avantajlıydı. Rusya'nın içlerinde sağlam bir konumları vardı.

"İç Rusya'da endüstriyel, kültürel ve politik merkezler olan Moskova'yla Petrograd'ın esas olarak Ruslar'dan oluşan homojen bir nüfusu vardır. Bu da devrimin temelini oluşturuyor. Diğer yandan, Rusya'nın sınır bölgeleri endüstriyel, politik ve kültürel merkezler olmaktan uzaktır. Nüfusu da heterojendir. Bir tarafta ayrıcalıklı Kazak sömürgecileri, diğer yanda ise ezilmiş Tatarlar, Başkırlar, Kırgızlar, Ukraynalılar, Çeçenler ve Müslümanlar bulunur. Karşıdevrimcilerin dayanak noktaları bu bölgelerdir."

Stalin ardından bu coğrafi bölgelerin karşıdevrimcilerin aleyhine ve devrimin lehine olan özelliklerini açıklıyordu:

"Bütün şiddetiyle süren iç savaşta başarılı olmak için çevredeki halkın bir bütün oluşturması çok önemlidir. Çünkü askeri birimler çevrelerinden güç ve destek alırlar. Bu bütünlük savaşın başlarında milli, savaşın ilerki safhalarında ise sınıfsaldır. Bu birlik olmadan askeri başarı sağlanamaz. Ama Rusya'nın sınırlarında milli birlik ya da sınıfsal bir birlik yoktur. Bunun Denikin ve Kolçak'a da yararı yoktur, bundan ötürü zafer kazanmaları olanaksızdır.

Tatarlar, Başkırlar, Kırgızlar, Kalmuklar, Çeçenler ve Ukraynalılar arasında ne gibi bir milli birlik olabilir? Öte taraftan Kolçak ve Denikin'in kurmaylarının yüzde yüzü Rus değil midir?

Ural, Orenburg, Don ve Kuban bölgelerinin ayrıcalıklı Kazaklar'ı ile sınır bölgelerindeki halk arasında ne gibi bir sınıf birliği olabilir? Sınırlardaki halk, Kazak olmayan Ruslar da dahil olmak üzere Kazaklar tarafından ezilip sömürülmemiş midir?

Bu ayrı ayrı bölgelerden gelen insanların oluşturduğu bölükler Sovyet ordularının vurduğu ilk darbede dağılmamışlar mıdır? Vurulan her darbe Rusya'nın sınır bölgelerindeki Kazak olmayan halkların Sovyet Hükümeti'ne yaklaşımalarını sağlamamış mıdır? Bu insanlar emperyalist özlemlerden vazgeçip milli duygularını tatmin etmeyi istememişler midir?

Sınır bölgelerindeki karşıtlıklara karşın, iç bölgeler tamamen farklı bir tablo çizer. Öncelikle bu bölgeler birleşmiş ve milli bağlarla bağlanmışlardır. Nüfusun onda dokuzu da Rus'tur. İkinci olarak, Moskova ve Petrograd'daki proletarya burada sınıfsal birlik sağlıyor. Sınıf birliği sayesinde cephe ve cephe gerisi güçlenmiş, kuvvetlenmiştir. Köylüleri kendine bağlayan proletarya onları Sovyet hükümeti etrafında düzene sokmuş, böylece Sovyet Rusya'da cephe ve cephe gerisi arasında bir bağlantı kurulmuştur. Böyle bir şeyi Kolçak-Denikin hükümetinin başarması mümkün değildir.

Sovyet hükümeti ne zaman bir çağrı yapsa hemen bir çok alay kurulur. Bu da Rusya'nın kritik anlarda gösterdiği şaşırtıcı gücün ve kendini toparlama yeteneğinin göstergesidir.

Burada, müttefik şamanlarının nedense bir türlü anlayamadıkları bir gerçeğe işaret etmekte yarar var; karşıdevrimci birlikler Rusya'nın içlerinde ilerledikçe felakete uğrayacaklardır..."

Böylece Stalin, Denikin'i yenmek için gittikçe büyüyen harekatları idare ederken, Güney Rusya'da karşıdevrimcilere karşı ilk zaferlerini kazanıyor, bu zaferlerin nedenlerini ve Beyazlar'ın yenilmeye niçin mahkum olduklarını açıklıyordu. Bir gün önce Sovyet güçleri Rostov'a girmişler, stratejik planın birinci safhasındaki son hedefi ele geçirmişlerdi.

Stalin aralık ayının sonunda yazdığı bu yazıda Güney Cephesi'ndeki duruma gönderme yaparak ordularımızın daha güneye

ilerlemeye başlamasındaki belirleyici etkenleri açıklamıştı. Bunlar Sovyet piyadelerinin Orel ve Kromi-Dmitrovsk bölgelerinde aldığı zaferler ve Kızıl süvarilerin Voronej'de elde ettiği başarılardı.

Güney Cephesi ve güneydeki bütün savaşlar başarılarını Stalin'e borçluydular. Bu başarılar politik, stratejik açıdan çok önemliydi, ayrıca harekatların ve silahların idaresi de çok hassas konulardı. Orel ve Voronej, olayları Sovyet Rusya'nın lehine çeviren ilk dönüm noktalarıydı ve Denikin'in Moskova'ya yürüme umudu sönmüştü.

Mamontov Don Kazakları'yla yaptığı akınlarla, Kupetov da subaylardan oluşan kolordularıyla Rusya'nın içlerine kadar girdiler, çok da ilerlediler. Tula'ya bin beş yüz yirmi kilometre yaklaştılar. İlkin güneydoğudan sonra da güneybatıdan geldiler.

Müttefiklerin, Denikin'i ileri sürdüğü Rusya'nın içlerine doğru açılan savaşta köylüler Sovyetler'i destekliyorlardı. En kritik anlarda devrimi destekleyip, onun en güçlü düşmanı Denikin'e karşı koymaktaydılar. Bu savaşta işçiler yalnızca savaş için orduya yazılmakla kalmadılar, Beyazlar'ın bölgelerinde de kızıl bayraklarını dalgalandırdılar. Yalnızca Sovyetler'in kontrolündeki bölgelerde değil, Beyazlar'ın bölgelerinde de insanlar devrim gerçeğine inanıyorlardı. İşçi sınıfı, emekçi nüfusun en sağlam en güçlü kesimine güveniyordu. Nüfusun bu kesiminin de proleteryanın, yaşamı kitlelere hakça dağıtacağına inacı tamdı.

Bu tarihi bir gerçekti. Stalin planını yapıp yönetmişti.

Ocak başında Atlı Ordu Denikin'in cephesini yardı, Tagangrog'da düşmanı korkunç bir yenilgiye uğrattı, Rostov'da Beyazlar'ın direnişini kırıp şehri aldı. Gönüllü Ordusu da fena halde yenildi, şimdi Denikin'in ana gücü bozguna uğramıştı. Son umudu Kazak birliklerindeydi, ana gücü bunlardan oluşturarak hemen birlikleri düzenlemeye girişti.

Fakat, eskilerin deyimiyle tanrının yeni yılı gelmişti. 1919 iç savaşta zaferlerin elde edildiği bir yıl olmuştu, 1920 ise genç Sovyet Rusya'nın gelişiminde bir dönüm noktası olacaktı.

OTUZ ALTI

Kasım'ın sonunda bir sabah Pavlik ablasından para istedi. Anoçka ona niye para istediğini sorunca da Arseni Romanoviç'e süt almak için ilk kez para toplamadıklarını söyledi ona.

Demek Dorogomilov hastaydı. Anoçka bunu Kiril'e, Kiril de annesine söyledi.

"Ona yardımcı olamaz mıyız?"

"Tabii oluruz," diye yanıtladı Vera Nikandrovna.

Kiril annesinin sesinde bir tereddüt sezinledi. Kendisi de Dorogomilov'a nasıl davranacağını bilemiyordu.

"Ragozin'in ona büyük saygısı var."

Vera Nikandrovna susuyordu. Kiril bir insandan hoşlanmadan da ona saygı duyabileceğini düşündü. Anoçka'nın Dorogomilov'u çok sevdiğini söylemeye gerek yoktu. Vera Nikandrovna bunu Anoçka'dan öğrenmişti. Bunun da bir tek açıklaması vardı. Bazılarının insanlara karşı tutumu değişik olabilir diye düşünüyordu. O bazılarına göre, İzvekovlar'la Arseni Romanoviç'in ilişkisi çok özeldi. Böyle bir farklılığa gerek var mıydı?

"Her şey çok uzun zaman önce oldu ve gerçekler belli belirsiz. Bu durumda yaşlı adamı suçlamak yanlış olur," dedi Kiril.

"Ben uzun zamandır onu suçlamıyorum. Geçmişte o bana acı vermişti. Başka bir şey söylemeye gerek görmüyorum."

"Bunu ondan bekleyebiliriz."

"Anoçka'yla konuşacağım. Eğer kabul ederse birlikte Dorogomilov'u görmeye gideriz."

"Tabii kabul edecektir," dedi Kiril kendiliğinden, Anoçka'nın bir kez bir şey söyledi mi mutlaka yapacağını biliyordu.

Dorogomilov bütün sonbahları hasta geçirdi. Hastalığının belli bir tanısı yoktu. Yalnızca kendinde değildi. Rahatsızlığı paltosunun yerine bir ordu gömleği giymeye niyetlendiği sırada başlamıştı. Bu sıralar kitaplığını vermişti, bir askeri birlikte de iş arıyordu.

Demek ki hastalığının başlangıcı kitaplarının götürülmesine

dayanıyordu. Kapının önüne iki araba gelmiş, bunlar daha tamamen yüklenmeden rafların yarısı boşalmıştı. Kitapların gidişini protesto eder gibi bir tavır içindeydi Dorogomilov. En uzun rafın bir yanı boşalınca her şey birden çöküvermişti. Tavana doğru yükselen toz bulutunun içinde, kitapların arasından fareler koşuşturmaya başladı.

Dorogomilov bu görüntüye dayanamadı, kendini hemen divana attı. Sırtı ağrıyor, kolları ve bacakları titriyordu. Kitapların geri kalanını almaya geldiklerinde de kalkamadı.

Onları çocukların okuma odasına bağışlamıştı. Kitapları için daha yararlı bir çözüm düşünemiyordu. Dahası böyle yapmakla kesinleşmeyen cesur kararını daha kolay gerçekleştirecekti. Fakat onları verince uzun zamandır duymadığı bir yalnızlık duygusuna kapılmıştı. Eskiden ruhuna işleyen olaylarla hiç ilgilenmiyordu. Belki de böyle davranmasının nedeni bu olayların tehlikesinin geçmiş olmasındandı.

Çocuklar onu hâlâ ziyaret ediyorlardı ama kitaplar gittiği için bunu isteyerek yapmadıklarını düşünüyordu. Bu arada Pavlik'le Vitya'yı barıştırmıştı. Pavlik okuma odasını destekliyor, Vitya ise karşı çıkıyordu.

Arseni Romanoviç'in sağlığı gitgide kötüleşiyordu. Kötü gıdalar, sonbaharın soğuğu ve rutubeti, en önemlisi de yaşlılığı bu kötü gidişin nedenleriydi.

Küçük dostlarından Vanya Ragozin bundan babasına söz edince hemen bir doktor geldi, bir araba dolusu odun taşındı ve çocuklar yaşlı adamın bakımını üstlendiler.

Dorogomilov, gecelerinin gittikçe uzadığını, evinin de büyüdüğünü düşünüyordu. Zayıf bünyesi hastalığının ağırlığını kaldıramıyordu. Öksürürken sanki ciğerlerine iğne batıyordu. Uykusuzluktan da bitap düşmüştü.

Kafasında önemsiz düşünceler dolaşıyor, gözlerini açabildiği anlarda da üzerinde çalıştığı yüzlerce yazıyla oyalanıyor, anılarına dönüyordu. Bir zamanlar önemsediği bütün bu yazılar bir kuyrukluyıldızın kuyruğu gibi ona bağlıydılar. Hepsinin ayrı ayrı öyküsü vardı. Bu arada kaç yıldır aynı makasları kullandığını hesaplıyordu.

Bu makaslar şimdi kimsenin işine yaramıyordu ama o yine de

kullanıyordu. Ameliyat yapar, çivi söker, hatta onlarla müzik bile yapardı. "Kumdaki Dalgalar" melodisine onlarla tempo tutmuştu.

Aklına özel bir kitap geliyordu. Ama bu kitabın içindekiler değil de özel bir yaşam durumuyla veya biyografisindeki bazı ayrıntılarla benzerliği ilgisini çekiyordu. Onu nereden ve ne zaman aldığını, kitabı kimin bastığını, kitaplığında nerede durduğunu hatırlayamıyor ve niye sonuna kadar okuyamadığını merak ediyordu.

Arseni Romanoviç zaten bir kitabı sonuna kadar pek okumazdı. Yaptığı projeler de öyleydi. Bir şeyi yapmaya başladığında onu yapabileceğini kendine kanıtladıktan sonra başka bir işi yapmak için bırakırdı. Kitabı da eline aldığında coşkuya kapılır, düşüncelere dalar, sonra da okumaktan vazgeçerdi. Sanki kitabın sonunu imgeleminde getiriyor, insanları nasıl yüzlerinden anımsıyorsa kitapları da başlangıçlarına göre anımsıyordu. Bu yüzden eşyalarının ve kitaplarının dünyası tamamlanmamış bir dünyaydı, sonu yoktu. Gerçek buyken, şimdi bu sonsuzluğun niçin sonuna geldiğini açıklayamıyordu. Kitaplar gitmişti, eşyalar da gidecekti ve bu durumda artık kendisi de kalamazdı.

Anoçka ve Vera Nikandrovna'nın onu görmeye geldiği gün, güçten iyice düşmüştü. Ziyaret Dorogomilov'u yine de biraz hareketlendirdi. Dili çözülmüş, kıpırdanmaya başlamıştı. Kendini yalnızca yüzüyle ve elleriyle ifade ediyordu. Gözlerini Anoçka'ya dikmişti, diğer konuğa çok seyrek bakıyordu. Vera Nikandrovna, Dorogomilov'un Anoçka'nın konusmasını beklediğini anladı. Ama Anoçka söyleyecek bir şey bulamıyordu. Bu yaşlı adamın görüntüsü karşısında sarsılmıştı. Pembe yüzünü tepesindeki beyaz saçlar bir hale gibi çevreliyordu.

Anoçka konuşmaya burada tek başına yatmanın sıkıcı olacağını söyleyerek başladı.

Dorogomilov buna nefesi yettiği kadar karşı çıktı:

"Hiç yalnız değilim. Çocuklar hep çevremde."

Bir an soluğunu tutup yavaşça devam etti: "Eğer hiç kimse sizi istemezse sessizlik korkunçtur. Sokakta dursunuz ve herkes yanınızdan geçer... Çekileceğiniz bir köşeniz olması çok güzeldir. Kapıyı kapar, biraz dinlenirsiniz. Size ihtiyacı olanlardan bir anlık uzak kalırsınız."

Anoçka, "İyileştiğinizde bize bütün kapılarınızı kapar, yüreğinizdeki dinginliği dinlersiniz. Ama şimdilik insanlar gelip size bakmalı," dedi.

"Ama ben mutluyum. Sizin Pavlik sobamla ilgileniyor. Vanya Ragozin bulaşıkları yıkıyor. Hepsi de çok çaba harcıyorlar."

"Çocuklar bir şey bilmezler. Sizinle ilgilenen bir kadın olmalı. Bir tane bulacağız, değil mi Vera Nikandrovna?"

Dorogomilov korkuyla İzvekova'ya baktı, "Tatlım. Çalışmam lazım zaten, onun için gücümü toplayacağım."

"İşiniz bekleyebilir," dedi Anoçka.

"Cepheye gideceğim," dedi Dorogomilov, gözleri ışıdı.

Anoçka, "Pavlik gibi," dedi.

"Sonra da şairane bir işe koyulacağım."

"Harika. Ne gibi?"

"Olta ile balık tutacağım."

"Bu iş değil ki, zaman öldürmek," diye güldü Anoçka.

"Niye? Oltayla balık tutarak da para kazanabilirsin."

"Balıkçılıktan para kazanabilirsin, ama oltayla balık tutarak eline bir şey geçmez."

"Balıkçılık iyi, ama öteki daha şiirsel."

Dorogomilov yorulmuştu. Yanakları solmuş, gözleri hüzünlenmişti.

"Eski kitaplar satmak zaman öldürmek midir?" diye sordu beklenmedik bir biçimde.

"Pazarda kitap satmak mı?"

"Eski kitapları satmak."

"Kitap satmak mı istiyorsun? Kitaplıkta çalışmak daha iyidir."

"Hayır. Kitap satmak bence daha iyi. Sevdiğin bir kitap varsa, onu daha çok seven birine verirsin... Kitaplıkta çalışırsan herkesi memnun etmek zorundasın."

Anoçka, "Tamam tamam, sen kitap satacaksın," dedi, "ben de gelip kitaplarına bakacağım."

"Pavlik'i de yanına al. Teşvik etmen gerekir... küçük çocukları... sevmeleri için..."

Dorogomilov zorlukla konuşuyor, sayıklıyordu.

Vitya içeri girdi ve köşeye oturdu. Kadınlara sert sert bakıyor-

du. Onlar da ayağa kalktılar. Vera Nikandrovna hemen Arseni Romanoviç'in elini kavradı ve bir şeyler söyledi. Artık iyileşemeyeceğini düşünüyordu.

"İyileşince Kiril'i ve beni görmeye gel. Lütfen bunu yap."

"Sonunda geldin... iyi," dedi Dorogomilov güçlükle. Suratı asıktı. Titreyen gözkapaklarını kapadı. Bir gün sonra da dağınık dairesinde tek başına öldü.

Onu sabah Vanya Ragozin buldu. Vanya ölülerden korkmuyordu, bu kısacık yaşamında çok ölü görmüştü. Dahası Dorogomilov'un yüzünde iyi bir insanın ifadesi vardı. Yumruk yaptığı sağ eliyle ise sanki birilerini tehdit ediyor ya da el sıkışıyordu. Vanya yatağın yanında bir an durdu, sonra hızla babasına haber vermeye gitti.

Bu yalnız adamın cenazesine, gariptir ama çok insan katıldı. Her yaştan genç insanlar, askeri üniforma ya da okul giysileriyle gelenler vardı. Çoğunluğu birbirlerini çocukluk günlerinden anımsıyorlardı. Bu arada tabutu mezarlığa taşıyanlar arasında birbirini tanımayan olgun insanlar da vardı. Onun geçmişlerinde taşıdığı yer hatırına hiç değilse bir saatliğine gelmişlerdi. Tabii Dorogomilov'un Lisa, Parabukin ve Anoçka gibi, sevdiği çocukların akrabaları da gelmişti. Ragozin de oradaydı. Cenaze arabasının arkasından yürüyordu. Cenazenin düzenlenmesine yardımcı olmuştu, bu o zaman güç birişti.

Eski kentte cenazenin yanından geçenler, "Kim gömülecek?" diye soruyorlardı. Son zamanlarda pek duyulan bir soru değildi bu. Çok kişi ölüyor, kaldırılan cenazeler birbirine benziyordu. Yalnız bazı tabutlar kızıla boyalı, bazıları da boyasız olurdu. Bu kez cenaze alayının uzunluğu geçenlerin dikkatini çekiyordu. Bu kadar sade bir insanın cenazesi neden bu kadar kalabalık olmuştu?

"Kimdi o? Bir öğretmen mi?"

"Hayır, muhasebeci ya da ona benzer bir şeydi."

"Niye bu kadar genç var?"

Kasabanın kadınları kimin gömüldüğünü hemen anladılar.

"Dorogomilov mu? İhtiyar Kurt mu?"

"Ta kendisi."

"Ne çılgın bir adamdı."

"Ya. Demek onun sırası da geldi."

Bu, cenazeye neden bu kadar çok insanın katıldığını açıklıyordu. Çılgınlar, sıradan insanlardan daha çok ilgi çekiyorlardı.

Mezarlıkta herkes Dorogomilov'un mezarı başında toplanmıştı. Güçlü bir rüzgâr esmesine ve kar da yağmasına karşın kimse kafasına bir şey giymemişti. Küçük çocuklar bile anneleri israr etse de şapkalarını takmıyorlardı. Ayrılık anında herkes özel bir şey bekliyor ve konuşmak için mezarın yakınındaki tümseğe çıkan Ragozin'e bakıyordu.

Ragozin önce bir saniye durdu. Herkesten uzun olduğu için oradakiler onu kolaylıkla görebiliyorlardı. Kel kafası, azıcık kalmış kıvırcık saçları ve kafasının arkası dikkatleri çekiyordu.

Ragozin sakin bir sesle, "Bütün kasabanın tanıdığı bir adam öldü," dedi.

Otuz beş yıl çalıştığı yerdeki insanlar onu tanıyorlardı. Boş zamanlarını geçirdiği çocuklar da onu biliyorlardı. Çalışkanlığı, alçakgönüllülüğü ve çocuklara olan sevgisi kimsenin inkar edemeyeceği gerçeklerdir. Ama karakterinin hiç anlaşılmamış bir yönü vardır. Belki de en önemli özelliği buydu ve onu konuşmak bize düşüyor."

Piyotr Petroviç rüzgârın kapağından kar tanelerini uçuşturduğu kızıl tabuta baktı. Kafasını kaldırıp konuşmaya devam etti,

"Arseni Romanoviç Dorogomilov bir hayalperestti. Bütün yaşamı boyunca geleceği, insanlığın geleceğini düşledi. Bu geleceğin gerçekleştirilmesi için çalıştı, çünkü buna inanmıştı ve katkıda bulunmak istiyordu. Birçok kimse çarlık rejimi sırasında Saratov'da bulunan 'İşaret Ateşi' adındaki bir derneği bilir. Bu, eğitim amaçlı bir dernekti ve çalışmaları açıktı. Aynı sırada, devrimden beş yıl önce Bolşevikler bir yeraltı örgütü kurmuşlardı. Bu örgütte o zamanlar Vladimir İlyiç Lenin'in kız kardeşi de çalışmıştı. İşçiler ve esnaf partiyi seviyor, savaş sırasında açık bir Bolşevik gazete çıkarıyorlardı. Bu gazete Rusya'nın tümüne ulaşıyordu. Belarusya'da, Moskova'da ve Petrograd'da okunuyordu. Ama jandarmalar gazeteyi kapattılar. Sonra Bolşevikler kitlelerle temasa geçmek için başka yollar aradılar. 'İşaret Ateşi' adlı derneği kullandılar, içinde bir Parti birimi kurdular. 'İşaret Ate-

şi' fabrikalarda, öğrenci gruplarında ve garnizonlarda yürütülen devrimci çalışmalar için bir paravan oldu. Devrimin başlangıcında bu çalışmaların büyük sonuçları hissedildi. Altmış bin askerin olduğu bir garnizon propagandamız sayesinde Şubat ve Ekim devrimlerinde çok önemli rol oynadı. 'İşaret Ateşi'nde toplanan Bolşevikler parti komitemizi seçtiler. Bu, Şubat Devrimi'nden hemen sonra oldu."

Konuşmayı dikkatle dinleyen Vitya'ya göre Piyotr Petroviç'in konuşması Arseni Romanoviç'ten uzaklaşmıştı. Çocuk, kalabalıkta mezarların arasına sıkışmıştı, böyle rahatsız bir haldeyken de eğilip mezartaşlarını okumaya çalışıyordu: "Burada Koroçka köyünden Olga Rodionovna Kalinnikova'dan kalanlar yatmaktadır. Tanrı ruhunu şad etsin. Toprağı kutsansın."

Bir başka mezartaşında da mavi harflerle şunlar yazılıydı:

"Anne ve babasından Vera'ya."

Vitya, Koroçka köyünden kalanlarla fazla zaman kaybetmedi. Bu önemli bir konu değildi. Buradan kalanlar belli ki ölmüş Olga ile ilgiliydi. Bu bir gelenek sorunuydu. Ama toprağın kutsanması Vitya'yı düşündürdü. Arseni Romanoviç'in ruhu hangi topraklarda dinlenecekti. Ne gibi topraklar vardı ve Tanrı'ya başvurmayacaklarsa nereye, kime başvuracaklardı. Bu ciddi bir sorundu ve çözümü Arseni Romanoviç'in mezarına konacak yazıya bağlıydı. Koroçka köyünde olduğu gibi, kutsanmış topraklar Arseni Romanoviç için de iyi olurdu. Ama belki de daha iyi bir yer vardı. Piyotr Petroviç konuşmasında belki bu önemli konuya da değinirdi. Vitya yine dinlemeye başladı.

Ragozin, "Arseni Romanoviç devrimcilere 'İşaret Ateşi'ni kurmadan önce de yardımcı oldu," diyordu, "ama derneğin içinde Parti biriminin kurulmasıyla birlikte onlarla sürekli temas halinde oldu. Evi gizli bir toplantı yeri olmuştu. Evinde yeraltı işçilerini saklardı. Kamuflaj için topladığı birçok saçma kitabın arasında devrimci edebiyat eserleri de vardı. Bunu çok iyi başarır, gizli polisle temas halinde olsa da onun yakınındaki devrimciler asla yakalanmazlardı. Gizliliğinden ötürü 'İşaret Ateşi'ne üye olmamıştı, bu dernek onun için çok önemliydi. Başkaları da bu derneğe çok önem veriyordu. Burada toplananlar arasında öl-

müşlerin devrim öncesi çalışmalarını anımsayan kişiler de vardır.

"Yoldaşlar, Arseni Romanoviç'in, gemilere yolunu gösteren güçlü bir işaret ateşi olduğunu söyleyemem. Ama o küçük bir şamandıraydı. Üzerindeki fener de nehri gösteriyordu. Bu nehirden geleceğin denizine giden herkes rüzgâra ve fırtınaya karşın o fenerin ışıldadığını görürdü. Nehirdeki kişi yalnız olmadığını, birinin kendisiyle ilgilendiğini anlar, güvenle yoluna devam ederdi.

"Şimdi denize ulaştık, düşlediğimiz gelecek, şimdiki zaman oldu. Onun sınırı sonsuzdur; bu sonsuzlukta birçok fırtına ve rüzgâr bize musallat olacaktır. Fakat işaret feneri ışıldamaya devam ediyor ve herkesin yolu açık.

"Konuşmama Arseni Romanoviç'in bir hayalperest olduğunu söyleyerek başladım. Bu doğrudur ve doğuştan hayalci olan çocuklar bunu herkesten iyi anlarlar. Arseni Romanoviç'in düşleri belirsizdi. Sevdiği çocuklar bu düşlere kendi düşlerini, gelecek özlemlerini kattılar. Biz komünistler belirsiz düşlere zaman ayıramayız, çünkü yanlızca düş kurmuyor, geleceği kuruyoruz. Belli amaçlar ve bir model olmadan bir şey yapmak olanaksızdır. Ama bizim modelimiz düşlerimize esas teşkil eden enginlikleri de kapsar. Adil, güzel ve mutlu bir dünya hayal eden çocukları da bu enginlikler cezbeder. Biz de çocukları Arseni Romanoviç'e yaklaştıranlar gibi ateşli düşler kurmalıyız. Ondan gerçek coşkunun ne olduğunu öğrenmeliyiz. Ama düşlerimize giden doğru yolu da göstermeliyiz. Bu yolda çocuklar amaçlarının, gelecekle ilgili planlarının önüne çıkan her engeli yıkacaklardır. Çocuklarımız cephede Sovyet Cumhuriyeti için savaşan genç insanlarla birlikte komünizmi karşılayacaklardır.

İzin verin de Arseni Romanoviç'e veda sözlerini size bir müjde vererek bitireyim. Kısa zaman önce denizcilerimiz Kızıl Deniz'den geçerken şunları duymuşlar. Ocakcılar, geminin ambarını güverteden daha serin buluyorlarmış. Bir Bolşevik yeni dünya için savaşırken katlanılan sıkıntıları, eski dünyalı bir burjuvadan daha iyi göğüsler. Güvertede dinlenmek için kazanlarımızı terk etmeyeceğiz. Güverteyi daha boğucu buluyoruz. Ve dostumuz Arseni Romanoviç'e, kazanlara kömür atarken düş görmeye devam edeceğimize ve çocuklarımıza da düş görmeyi öğreteceğimize da-

ir söz veriyorum. Çocukları çok severdi o. Çocuklarımıza, geleceği gösteren işaret ateşlerini de unutmamalarını öğreteceğiz."

Piyotr Petroviç tümsekten bir adımda sıçradı. Onun ardından iki konuşmacı daha vardı. Diğerleri konuşmalarını kısa tuttular, çünkü önceden her şey söylenmişti. Şimdi insanlar daha hızlı esmeye başlayan rüzgârdan ve artan kar yağışından korunmak için birbirilerine biraz daha sokulmuşlardı.

Kalabalık dağılmaya başladığında mezar daha toprakla dolmamıştı. Tramvay da henüz mezarlığa girmediğinden üniversiteye kadar yürümek gerekiyordu. Mezarlıkta kar fırtınası esiyor, kement gibi dönen kar taneleri telgraf direklerinin etrafında dolanıyorlardı. Rüzgâr toprağın çorak kısımlarını traşlarken kar da kaldırımlara somurtur gibi bakan evlere doğru yönelmişti.

Mezarlıkta üşüyen küçük çocuklar, ellerini ya koltuk altlarına ya da ceplerine sokmuş, büyüklerinin önünde koşuşturuyorlardı.

Vera Nikandrovna, Anoçka'ya, "Zaman nasıl da geçiyor," dedi, "bu Lisa'nın oğlu Pavlik değil mi?"

"Evet, bu Vitya."

"Pavlik ne kadar da büyümüş."

"Bir zamanlar ona baktığıma inanamıyorum."

Anoçka güldü.

"Neye gülüyorsun?"

"Çikolata hikayesini anımsıyor musun?"

"Çikolata mı?"

"Savaştan önceydi. Doğum gününde Pavlik'e bir parça çikolata verdiğini anımsamıyor musun? Annesi onu benimle paylaşmasını söyledi. Pavlik biraz tartıştıktan sonra, tamam anne Anoçka'ya da birazcık vereceğim dedi. Annesi çikolatan büyük, neden birazcık veriyorsun diye sordu. Pavlik de, büyük parçanın işini o bir saniyede bitirir diye yanıtladı."

İkisi de gülmekten kırılıyorlardı. Ama birden bir cenazeye geldiklerini anımsayanak sustular. Anoçka rüzgârdan korunmak için koluyla yüzünü kapadı.

"Kiril Nikolayeviç niçin gelmedi?" dedi sonra.

"Üzgünüm gelmedi. Ragozin'in konuşmasını dinleseydi babasının Dorogomilov'la olan ilişkisinin mahiyetini anlardı. Kiril

gelmek istedi ama askeri komiserlik'te beklenmedik bir iş çıktı."

Anoçka kaşlarını kaldırdı, ama bir şey söylemedi. Yalnızca önünde koşuşan çocuklara yetişmek için adımlarını sıklaştırdı. Çocuklar yolun ortasında ilerlerken adımlarını patırdatıyor, rüzgârda iki büklüm ilerliyorlardı. Kısa kısa konuşuyor, sonra uzunca bir süre susuyorlardı.

Vanya, "Babam da doğru dürüst konuşamaz mıydı sanki, Pavlik?" diye sordu.

Pavlik biraz düşündükten sonra, "Tabii," dedi, "ama Ragozin çöpler hakkında kötü konuştu. Babam gülmekten ölüyordu."

"Neye gülüyordu?"

"Beni dürttü ve 'Bak görüyorsun değil mi? Yoldaş Ragozin de benim gibi düşünüyor. Arseni Romanoviç'in kitapları çöpten başka bir şey değilmiş' dedi."

"Bırak söylesin. Kim takar senin babanı?"

Vitya'ya göre Piyotr Petroviç, Arseni Romanoviç'le ilgili en önemli noktaya değinmemişti. En önemli nokta Arseni Romanoviç'in geçmişte ve gelecekte bir benzerinin olmayışıydı.

"Arseni Romanoviç için ne yazacağız?" diye sordu.

"Nereye?" dedi Vanya.

"Haçın üstüne."

"Bu çok önemli," dedi Pavlik ilgiyle.

"Haçın üstüne mi?" Vanya'nın sesi alaycıydı.

"Ne var bunda?" dedi Vitya tartışmayı göze alarak, "Arseni Romanoviç'in haçı olmayacak. Mezarında haç bulunmayacak."

Pavlik bu söze katıldığını belirterek, "Tabii. Ama bir mezar taşı olacak. Büyük bir mezartaşı," dedi.

Üçü de kulaklarını oğuşturdular.

Vitya, "Hey arkadaşlar bakın. Kızak kayan bir Mujik," diye bağırdı.

"Mankafa! Taşları bile kaplayacak kar yok. Nasıl kaysın!"

Pavlik derin düşüncelere dalarak, "Şöyle yazmalıyız," dedi, tekrar, "yalnızca, burada Arseni Romanoviç yatıyor deyip isimleri sıralamalıyız."

Vanya,"Ne isimleri?" diye sordu.

"Senin, benim, Vitya'nın ve ötekilerin."

"Bunu da nerden düşündün? Kimse mezartaşına imza atmaz. Bütün bir yaz mezarlıkta yaşadım. Bunu biliyorum."

"Ne yapayım yaşadıysan? İstersek isimlerimizi yazdırırız. Bizi kim engelleyecek?"

Vitya, "Kutsanmış toprak ne demek?" diye sordu.

"Bunu taşın üstünde gördün, değil mi, biliyorum," dedi Vanya.

Pavlik, "Haçın üstünde miydi?" diye merak etti.

"Bunlar hep papazların işi," diye konuşmasını sürdürdü Vanya, "dirilme, kutsanmış topraklar ve başkaları. Dua etme de bunlara dahil. Hepsi saçmalıktan ibaret bence. Bir kere seni oraya gömdüler mi, dirilme falan yok."

Pavlik, "Haklısın," dedi, "bir kere gittin mi tamam."

"Mars'ta ne oluyor?" diye sordu Vitya şüpheyle.

Pavlik omuz silkti, "Mars'ta mı! O da nerden çıktı?" dedi, "Benim okuduklarımı okumadın, o yüzden bilmiyorsun."

Vanya, "Daha geridekileri okumalısın," diye konuştu, "Mars'taki insanlar ölü değil. Yaşıyorlar onlar."

Pavlik, "Evet," diyerek ona katıldı, "onlara Marsist diyorlar."

Vitya, "Zaten böyle olmalı," diye devam etti. "Burada... (Biraz sustu. Kalanlar ya da toprak hakkında ne söyleyeceğini bilemiyordu.) Burada Arseni Romanoviç yatıyor. Dünyadaki en iyi insan."

Vitya yoldaşlarına kararsızca baktı. Pavlik bu yazıyı beğenmişti. Yalnız Vanya memnun olmamıştı, "Bir şey çizip taşa kazımalıyız," dedi.

"Bir resim mi?"

"Evet."

"Ne gibi?"

Bu sırada çocukların yanına Ragozin geldi. Ellerini çocukların omuzlarına koydu.

"Üşüdünüz mü?"

Hepsi, "Hayır," dediler ama bir yandan da kulaklarını oğuşturuyorlardı.

"Biz de mezartaşının üzerine ne yazılacağını konuşuyorduk Piyotr Petroviç."

"İyi. Neye karar verdiniz?"

Çocuklar yine tartışmaya başladılar, yeni öneriler getiriyor-

lardı. Sonunda ne yazılacağını Piyotr Petroviç'e sordular.

"Bence şöyle yazmalısınız. Arseni Romanoviç Dorogomilov. Bir devrimci."

Pavlik'in canı sıkılmıştı, "Başka bir şey yok mu?" diye sordu.

"Hayır, yok."

Vanya, "Başka bir şey yok," diye ona katıldı, "hepsi bu kadar."

Pavlik, "Hepsi bu kadar," diye bağırdı, "Arseni Romanoviç'in de hoşuna giderdi değil mi?"

Vitya suskun ve düşünceli bir hâle büründü. Arseni Romanoviç gibi bir adam için tek bir sözcük yazılmasına üzülmüştü.

Çocuklar Piyotr Petroviç'e yetiştiler, onun adımlarına uydular. Hemen meydana gelmişlerdi. Orada birçok insan tramvay bekliyordu.

Hava çok soğuktu ve akşamın çökmesiyle fırtına kuvvetlenmişti. Ama çocuklar soğukta ve karda sabırla bekliyorlardı. Kulaklarını oğuşturuyor, tipi yüzünden tam olarak gözükmeyen üniversite binalarına bakıyorlardı.

OTUZ YEDİ

Kiril'le Anoçka, Aşk ve Entrika'nın sahnelenişinden beri her hafta görüşüyorlardı. Dorogomilov'un cenazesinin kaldırıldığı gün de buluşacaklardı.

Kiril'e göre, buluşmaları yeterli sıklıktaydı. Bundan daha sık bir araya gelemezlerdi. İki ya da üç saatlik bir yürüyüş için işlerinden uzak kalmak ikisi için de zordu. Kiril'in durumu Anoçka'nınkinden daha da zordu. Bir daha ne zaman görüşeceklerini kararlaştırmaya çalışırlarken Anoçka şöyle dedi:

"İyi ama senin bir ajandan yok mu?"

"Ne ajandası?"

"Meşgul olup olmadığın zamanları işaretlediğin bir çizelgen."

"Meşgul olup olmadığımı mı?" diye güldü Kiril, "Her zaman beklenmedik bir şey çıkar," dedi ve şakayı fazla uzatmadı, "beklenmedik durumlar işimizin önemli bir bölümünü oluştururlar. Belki de en önemli bölümünü. Bize ileriyi görmeyi öğretirler."

"Yani beni hangi gün tam anlamıyla ziyaret edeceğini önceden tahmin edebiliyor musun?"

"Tam anlamıyla mı?"

"Evet. Birkaç dakikalığına değil."

Anoçka söylediklerini ciddiye almasından hoşlanmıştı.

Şu ana dek Kiril buluşmalarını hiç iptal etmemişti. Sadece en fazla ne kadar süre içinde görüşebileceklerini söylerdi. Ama o gün kasaba dışında bir toplantıya gitti. Kararlaştırdıkları saatte dönebileceğini sanıyordu ama işler biraz karıştı.

Toplantı süvari bölüklerine gönüllü toplamak için yapılıyordu. Tepedeki kasvetli askeri yerleşim bölgesindeki binalardan birinde yapılan toplantı o kadar kalabalıktı ki, iğne atsan yere düşmezdi. Herkes ayaktaydı. Toplantıda, Kızıl Ordu'ya yeni katılan askerler, yerleşim bölgesindeki işçiler, manastır yerleşiminde oturanlar ve bölgedeki fırın işçileri vardı.

İzvekov, yürüdükçe esneyen bir zeminde konuşuyordu. Zaten

konuşurken yürümek alışkanlığıydı. Kendini kontrol altında tutması, düşüncelerini toparlaması daha kolaydı. Fakat yürürken bayrakla kaplanmış masanın da sallandığını fark etmiyordu.

İzvekov'un rahat bir konuşma tarzı vardı ve anlattığı olaylar dinleyicilerin ilgisini çekiyordu. Onlara güneydeki zaferleri, yenilen Yudeniç'in Beyaz Estonya'ya kaçışını, Kolçak'a karşı Sibirya'da yeni açılan cepheyi anlatıyordu. İç savaşın bütün cepheleri hareketliydi, ama şimdi inisiyatif iki üç ay öncesindeki gibi karşı devrimcilerde değil Kızıl Ordu'daydı. Ve Kızıl Ordu bayraklarını dalgalandırarak düşmanı kovalıyor, Rusya'yı eski sınırlarına kavuşturuyordu.

Kiril'i izleyen yüzler tutkulu, asık suratlı ve dikkatliydi. Sanki Kiril'in dayanma gücünü ve bilgisini sınıyorlardı. Ama onların dikkatli bakışları altında Kiril konuşmaya devam ediyor, volta atıyor, arada bir duruyor, yumruğunu havada sallıyordu. Doğduğu yerde olduğu için kendinden emindi. Bilgisine gelince, bu da tamdı. Kızıl süvarilerin zaferlerini sıralamaya başlayınca, çatılmış kaşlar rahatladı, ayaklar hareketlendi ve bir uğultu başladı. Hep birlikte Kiril'i alkışlıyorlardı. Kiril toplantıdan başarıyla çıktı.

Düşmanın dağılmış, parçalanmış ve kaçmakta olduğunu söylemişti. Ama tam olarak yok edilmemişti ve cepheden silmek için yeni adamlara ihtiyaç vardı. Kiril dinleyenleri süvari ordusuna katılmaya çağırdı. Genç ya da yaşlı atlıları, tecrübeli ya da acemi makineli tüfek kullanıcılarını süvari birliklerine davet etti. Oradaki herkes kollarındaki gücü hissediyor, Beyazlar'a karşı nefret besliyor ve işçilerle köylülerin özgürlüğünü istiyorlardı.

Kiril isteğini gönüllülerin yanıtsız bırakmayacağını umuyordu. Yine de sorular soruldu, kimileri de konuşmak istedi.

Söz alıp platforma çıkan sarı şeritli geniş bir pantalon giymiş bir Astrakanlı sakin bir sesle yaptığı konuşmasıyla izleyicileri çok etkiledi. Doğrusu çok hoştu. Bu etkiyi sadece ses tonuna borçlu değildi: Kazaklar var diye söze girdi; generallerin uşaklarıdır. Kulak takımı ve esnaf da onlardandır. Ama kendisi gibi Kazaklar da vardır. Ve o gerçek bir Kazaktı, gerektiği zaman elini tas gibi kullanabilirdi. Bu konuşmayı orada bulunanlar önce güvensizlikle dinliyorlardı ama sözlerinin sonuna yaklaştığında herkes sakinleş-

mişti. Yerine geçerken dinleyenler ona sevgiyle bakıyorlardı.

"Gerçek bir Kazak'ın Kızıl süvarilere saygısı vardır," dedi, "bugünlerde renklerine bağlı kalanlar yalnızca Kızıllar'dır. Düşmanın karşısında bir an bile gözlerini kırpmazlar. Hepsi de aynıdır ve hiç değişmezler. Cephedekiler de geridekiler de aynı tavır içindedir. Hırsız polis oynamazlar. Ama madalyonun bir yüzü daha var. Urallar'da Beyazlar'a karşı kavgayı başlatan kim? Vasili İvaniç Çapayev. O Kazak olmayabilir, ama en iyi Kazak'la her konuda boy ölçüşebilir. Peki Yoldaş Çapayev şimdi nerde? Urallar'da Lübüşensk nehrinin dibinde. Niye öldürülmesine izin verildi? Niye adamları onu koruyamadılar? Niye onu Lübüşensk 'den zamanında çıkarmadılar? O Beyazlar'ı gebertmek istiyordu. Kartal kendini nasıl koruyorsa o da öyle korunmalıydı. O zaman sağ salim yanımızda olurdu. Bizim fazla Kızıl atamanımız yok. Daha yeni yeni ortaya çıkıyorlar. Herkesin rengine sadık kalmasını sağlayacak talimatlarımız olmalı, hizmetlerinden ötürü herkese hak ettiği koruma sağlanmalıdır. Atamanlarımızı korumalıyız. Benim önerim budur yoldaşlar."

Bu konuşmacıdan sonra da başkaları konuştu ve insanlar ellerini kaldırmadan ya da başkandan söz istemeden konuşmaya başladılar. Toplantının çığırından çıkmak üzere olduğunu anlayınca Kiril yeniden platforma çıktı.

Kiril sorulan soruları yanıtlayarak konuşmacının Çapayev konusunda haklı olduğunu söyledi. Çapayev'in yoldaşları onu yeteri kadar gözetmemiş ya da kendi güvenliğini fazla düşünmemişti. Hem gece hem de gündüz tetikte olmak gerekliydi, çünkü Beyazlar kadar acımasız ve hain bir düşman yoktu.

"Çapayev'in kahramanca ölümü bütün Sovyet Rusya'yı yasa boğdu ve oğlunu kaybeden Volga da hüzne boğuldu. Ama Çapayev'in ölümü bizim efsanevi milli kahramanlarımızın ölümlerine benziyor. Tıpkı Vasili Buslayev gibi o da ölüm karşısında ürküp duraksamadı. Yermak Timofeyeviç gibi kahramanlıklarıyla yücelttiği nehirde öldü. Başka kahramanlar gelip onun yerini alacaktır. Orduya ve süvarilere ne kadar çok adam katılırsa o kadar çok yeni liderler ortaya çıkacaktır. Onlar halkın saflarından, sizlerin arasından geliyor yoldaşlar."

Kiril şimdi masaya çıkmış eline aldığı bir kağıdı sallıyordu: "Şanlı süvarilerimize destek sağlayacak birliğimize kim katılmak istiyor? Listeyi açıklayacağım ve Atlı Ordu için ilk gönüllü benim. Benden sonra kim istiyor? Hadi gelin."

Kiril kalemi mürekkep hokkasına batırdı. Fakat dizlerini dayadığından masa sallandı ve sarsıntıdan kağıt delindi. Kendi adını yazarken herkes alkışladı.

Gönüllüler platforma tırmanıp, masanın yanında bir sıra oluşturdular. Alkışlar gittikçe artıyordu. Kiril listedeki isimleri okudu, masanın önündeki gönüllüler el sıkıştılar. Sonra coşkuyla ordan uzaklaştılar. Platformdan ayrılırken diğerlerini de kendileri gibi yapmaya ikna etmeye çalışıyorlardı.

Kiril listeyi imzalarken er geç cepheye gideceğini biliyordu. Bu durumda yola ertesi sabahtan önce yola çıkması gerekiyordu. Savaş Komiserliği'nden gelen kağıt cebindeydi. Başkalarını da aynı şeyi yapmaya ikna ettikten sonra onu imzalamamak olmazdı. Bu durumda kişisel inisiyatif başka durumlardan daha önemliydi. Adını ilk sıraya yazdırırken Kiril kendinden geçmiş bir haldeydi. Bu, her şeyi başlatan bir adım olacaktı.

İlk adımı atıp yanılmadığını anlayınca da her şey yoluna girdi. Coşkuya kapılmıştı. Kendisi için zorunlu ve değişmez görünen durumu halk da anlamıştı. Başlangıçta eksik gibi görünen, harekete geçirici güç ortaya çıkıvermişti. Kalabalığı meydana getirenler değişik insanlardı ve bunlar Kiril'le iletişime girmişlerdi. Askere yeni yazılanlar çok coşkuluydular piyadeden süvariye geçmek istiyor, ateşleri başkalarını da körüklüyordu.

Kiril toplantıdan önemli bir işi halletmenin verdiği doyumla çıktı. Anoçka ile olan randevusuna geç kalmadığını düşünerek, mutlulukla arabaya bindi. Ama yola çıkacaklarken bir gürültü koptu.

Öğleden sonra başlayan tipi iyice şiddetlenmişti. Kış erkenden gelmişse kar fırtınaları toprağın üstündeki her şeyi biçip parçalardı. Yağan kar aşağılarda üst üste birikirken, yükseklerdeki çimenler sökülürdü. Yine öyleydi, cam keskinliğindeki tozlar kar taneciklerine karışmış dönüyor, evler rüzgârdan titreyip inliyordu. Eğilip sallanan nesnelerden garip sesler çıkıyordu.

Kiril, arabaya binmeye yeltenir yeltenmez ayağı yerden kesil-

di. Rüzgârın hışmı o denli şiddetliydi ki biraz gerilemek zorunda kaldı. Karlar sanki onu Beyaz bir kefenle sarıp sarmalamak istiyordu. Elleri ayakları bağlanmış gibiydi. Rüzgâr hem tepelerdeki hem de yerdeki karları süpürüyordu. Şoför muhtemel kazalar için sakladığı krikoyu çıkardı.

Kiril'se arabada gizlenmeyi düşünüyordu ama bundan vazgeçti. Yolun kalan kısmını yürüyerek gitmek orada donup kalmaktan iyiydi.

Paltosunun yakasını kaldırıp ellerini cebine sokarak yola koyuldu. Etraf tanıdık gelmiyordu ona ve bu yolun nereye ulaştığını da bilmiyordu. Her yan karanlıktı. Soğuk içine işliyor, rüzgâr paltosunun önünü açmaya zorladıkça paltosunu bacaklarına sarıp eteklerini dizlerine sıkıştırarak yürümeye çalışıyordu. Bu yüzden zayıf ve kararsız adımlar atıyordu.

Kiril, canlılığını yavaş yavaş yitirdiğini hissediyordu? Anoçka'ya da geç geleceğini söylemediği için canı sıkılıyordu. Fakat sıkıntısı, onu birkaç gündür huzursuz eden şeyle birleşince artıyordu. Aslında, cepheye gideceğini önceden de biliyordu. Bunu Anoçka'ya da, annesine de söylememiş, vedalaşma süresi ne kadar kısa sürerse herkes için o kadar iyi olur diye düşünmüştü. Oysa şimdi bunun kaba bir davranış olduğunu anlıyordu. Hiç kuşkusuz Anoçka onu kalpsizlikle suçlayacak, duygularına önem vermediğini söyleyecekti. Kiril kendini savunmak için bir şey de söyleyemezdi.

Kiril birden tipinin ortasında küçük bir evden yansıyan sıcak bir ışık gördü. Orada olmak istiyordu. Ama ne kadar da uzaktaydı. Aklına o evin ayrıntıları geliyor, sıkıntısı artıyordu.

Rüzgâr onu sırt üstü devirecek gibiydi. Bir an yokuş tırmandığını sandı. Anoçka'nın evinin döşemelerini hatta duvarlarından birini gözünün önüne getirdi. O evdeki arı kovanı desenli bir kumaştan yapılmış masa örtüsünü anımsadı. Duvarda Quinji'nin Huşağacı Korusu'nun bir röprodüksiyonu vardı. Anoçka'nın annesinin fotoğrafının üstüne sarı ve kahverengi çiçekler yapıştırılmıştı. Koni biçimindeki kağıt lambanın bir tarafı çikolata rengindeydi. Üstü örtülmüş dikiş makinesinin üstünde "Aile bir arada olunca her şey düzelir" yazıyordu. Bu tanıdığı sevecen evin bü-

tün ayrıntıları bir bir aklından geçiyordu. Anoçka da işte orada, yatağın üstünde oturmuş, mavi gözleriyle pencereye bakıp "gelmedi, gelmedi" diyordu. Kiril şapkasını başına daha çok bastırdı, başını eğdi, yakasını kulaklarına çekerek adımlarını hızlandırdı.

Bu kadar uzaktan bile olsa Anoçka'nın odasını ve Anoçka'nın davranışlarını hayal etmek çok zor değildi. Ama Anoçka Kiril'i beklerken onun düşündüğü gibi hep oturmuyordu. Bilki yirmi kez oradan oraya koşuşturmuş, hop oturup hop kalkmıştı. Kapıya ya da pencereye hamle ediyor, fırtına patırtısının arasında Kiril'in kapıyı çalışını duyamayacağından korkuyordu.

Dorogomilov'un cenazesinden dönünce hemen semaveri kurmuş, beklenmedik bir tarzda, Pavlik'in Vitya'yı ziyarete gitmesine izin vermişti. Tihon Platonoviç ise bir devlet işi için çıkacağını söyledi. (Anoçka buna inanmasa da böyle bir işe nasıl karşı çıkardı.) Anoçka, yalnız kaldığı için mutluydu.

Bir saat sonra en güzel giysisini giydi, her yer temiz, düzenliydi. Semaveri yine yaktı, Kiril geldiğinde herhalde sıcak bir şey içmek isterdi. Dışarıda tipi vahşice uluyor, rüzgâr penceredeki küçük çatlaklarda sinekler gibi vızıldıyordu.

Zaman acılar vererek geçiyor, Anoçka umutsuzluğa kapılıyordu. Anoçka Kiril'in, başka bir şeyi açıklamak ya da haklı çıkarmak için işini, görevini öne sürdüğünü düşündü. Kiril kendi yaşamıyla Anoçka'nın yaşamı arasındaki farkı anlatıyor, halka, devrime ve çağına karşı olan sorumluluklarını hatırlatıyordu. Kiril'in yaşamını tek başına sürdürmek için ne çok zorunluluğu vardı. Bu, Anoçka'nın sıradan, sade yaşamından çok farklıydı.

Bütün yaz ve sonbahar boyunca görüşmelerini engelleyen özürlerin, mazeretlerin ne anlama geldiklerini niye daha önce düşünememişti? Anoçka kendisinin heyecanla beklediği buluşmalarından Kiril'in sıkılıp bunaldığını nasıl olup da fark etmemişti. Kiril'in verdiği sözler onu üzüntüye boğuyordu. Yollarında engel gibi duran görevleri Kiril niye göz ardı etmiyordu? Tabii görevleri önemliydi, Anoçka da bunun farkındaydı. Onlar devlet işiydi. İzvekov, Parabukin gibi değildi. Kaçamak yapamazdı. Ama görevlerini abartmasına gerek de yoktu.

Durum gerçekten böyleyse Kiril'in önemli işleriyle Anoç-

ka'nın sıradan hayatı hiç birleşemezdi. Tersine aralarındaki uzaklık artar, derinleşirdi. Bu Anoçka'nın Kiril'e daha büyük bir yük olacağı anlamına mı geliyordu? Anoçka onu boşuna mı bekliyor, Kiril, değerli zamanını ve ilgisini büyüklük göstermesini umarak kendine ayırmasını mı istiyordu?

Niye Kiril kendini ayrıcalıklı hissediyordu? Anoçka'nın zamanı da onunki kadar değerli değil miydi? Kiril'le allahın cezası randevusu yüzünden Svetuhin'in ona rol verdiği oyunun metnini okuyamamıştı. Sevdiği, çocukluğundan beri kafasını meşgul eden tiyatrodan uzak mı duracaktı? Bu bir fedakarlık değil miydi? Peki Kiril ne yapıyordu? Anoçka'yı aldatıyordu. Aldatmıştı. Gelmemişti.

Ama Kiril belki de gelirdi. Belki de acil bir iş yüzünden gecikmişti. Her şeye karşın bu günlerde önemli işler oluyordu. Kiril de böyle bir adamdı. Onun işini, Anoçka'nın belki de hiç oynamıyacağı rolü okumasıyla kim karşılaştırabilirdi? Svetuhin'i çok kırmıştı, şimdi ona rol vermezdi.

Kiril gibi bir adamı sevdiği ve onun tarafından sevildiği için şanslıydı.

Kiril Anoçka'yı sevmişti. Tabii sevmişti. Şimdi sadece geç kalmıştı. Anoçka'yı aldatmazdı. Anoçka ne yapmalıydı? Tanrım, Anoçka bir şeyler yapmaya hazırdı. Yeter ki gelsin, Kiril için her şeyi yapardı. Ama Kiril gelmiyordu. İki saat gecikmişti. Hayır, iki saat dört dakika gecikmişti. Dört dakika. Sevgili tanrım, onu geri getirecek olan neydi? Semaveri bir kere daha mı yaksındı? Hava soğuktu. Baca kurt gibi uluyordu. Ama semaver soğumuştu. Kiril İzvekov da soğuktu. Tanrım, neler saçmalıyordu.

Biraz odun kesip semaverin içine attı, sonra döndü ve yatağa oturdu. Dirsekleri dizlerinin üzerinde, elleriyle başını kavradı. Belki de en iyisi yatmaktı. Alnı yanıyordu.

Birden yatağından fırlayıp hareketsiz kaldı, dışarıyı dinliyordu. Birisi kapıya mı vuruyordu. Evet yanılmamıştı. Bu hızlı, ısrarlı bir çalıştı. Kiril gelmişti.

Anoçka kapıya koştu ve hemen mandalı kaldırdı. Karanlığın içinden gelen bir şey üzerine yürüdü. Boydan boya karla kaplıydı bu ve iki büklümdü.

Anoçka, "Çabuk çabuk," diye mırıldandı. Dizi ve eliyle dış

kapının çarpmasını önleyerek içerdeki odanın kapısını açtı. Mandalı zorlukla tutmuştu. Hızla odaya dalıp, kapıda durdu. Nerdeyse bağıracaktı.

Karşısında paltosunu düzelten ve karları silkeleyen Svetuhin duruyordu.

"Allah kahretsin! Ayakları temizlemek de ne zor! Merhaba tatlım. Yalnız mısın? Bu iyi."

Sırtını kapıya yaslamış, Anoçka İgor Pavloviç'e bakıyordu. Çaresiz ve ürkmüş bir görüntüsü vardı. Kaşlarındaki kırağıları temizlerken "Semaver yanıyor mu?" diye sordu İgor Pavloviç, "Bir bardak sıcak bir şeye ihtiyacım var. Ama burası sıcak ve güzel. Ailenin gelmesini mi bekliyorsun?"

Svetuhin elini çırptı, "İyi değil misin? Niye oyunu okumuyorsun? Şimdi tiyatrodan geliyorum. Sanırım sen gerçekten hastalanmışsın."

Sonunda Anoçka'nın kendine güveni geldi ve bütün soruları aynı anda yanıtladı. Evet cenazeden geldiğinden beri iyi değildi ve bu yüzden evde oturuyordu. Babasıyla Pavlik her an gelebilirdi.

"Ah, Dorogomilov!" diye bağırdı Svetuhin, "Zavallı adam. Ben de cenazesine gitmek istiyordum, ama yine bir sürü iş çıktı. O farklı bir kuştu. Ender rastlanan bir cins. Kaybolan türlerden biri. Ama sen de sıradışısın."

Anoçka çay hazırlamakla meşguldü. Duygularını davetsiz konuğa belli etmek istemeyen ev sahibi hamaratlık yapıyordu.

Svetuhin Anoçka'nın elini aldı ve onu karşısına oturttu.

"Dinle Anoçka. Seninle konuşmak için geldim."

Anoçka'ya kararlılıkla baktı, ama alt dudağı sanki yaralanmıştı.

"Sen ve ben bu durumu çözmeliyiz. İşler şimdi... Senin davranışından ötürü..."

"Benim davranışımdan mı? Kime kötü davrandım ben."

"Sanırım, insanları meraklandırmanın iyi mi kötü mü olduğunu değerlendirecek olan sensin. Söz konusu olan bütün kumpanya olunca..."

"Ben mi merak uyandırdım? Bütün kumpanya mı merak ediyor? Kötü bir merak mı?"

Anoçka sandalyesini Svetuhin'den uzağa çekti.

"Lütfen böyle konuşma," diye yalvardı İgor Pavloviç, "sana yakışmıyor. Maalesef seni merak ediyorlar."

"Başka kimi merak ediyorlar?"

"Ben yokmuşum gibi davranıyorsun."

"İgor Pavloviç, seni gücendirdim mi?" Anoçka sesini alçaltarak ağarbaşlılıkla sormuştu.

"Gücendirmek mi?" diye bağırdı Svetuhin. Sesinde, bir erkeği komik duruma düşürecek biçimde öfke ve üzüntü birbirine karışmıştı.

"İnsanların arkamızdan fısıldaştığını ve gülüştüğünü görmek gücendirici değil, aşağılayıcı oluyor."

"İgor Pavloviç!"

"Seni kastetmedim. Sen fısıldaşmıyorsun. Ama ötekiler yapıyor. Eminim ki sen neler olduğunu bile bilmiyorsun. Seni suçlamıyorum. Bağışla ama sana bazı şeyleri açıklamalıyım. Sen görmüyorsan ya da kasıtlı olarak yapıyorsan..."

"Yemin ederim senin ne dediğini anlamıyorum," dedi Anoçka, sesi biraz öfkeliydi.

"Bu nasıl olur? Bir aydır bana karşı mesafelisin. Kusura bakma ama bu çok acı. 'Nasılsın', 'Hoşça kal' ve 'Teşekkür ederim' demekten başka bir şey söylemiyorsun. Bu ne biçim davranış? İnsanların gözüne batıyor. Eğer sen dalavereci bir insan olsan kimsenin dikkatini çekmez. Ama her şeye karşın sen benim öğrencimsin. Herkes ne olduğunu merak ediyor. Aramızda bir şey olduğunu seziyorlar. Belki yanlış belki doğru bir şey. Beni soktuğun durumu anlayamıyor musun?"

Anoçka gözlerini Svetuhin'e dikti ve yavaşça, "Anlasam ne olur?" dedi, "Ya bilerek yapıyorsam?"

Svetuhin ayağa kalktı, ellerini saçına götürdü ve ölçülü adımlarla volta atmaya başladı, "Buna inanmak istemiyorum. Seni iyi tanıyorum. Böyle davranman için yüreğinde başka birinin olması lazım."

Anoçka suskundu. Duygularını anlamak için kırgın yüreğinin sesini dinliyordu. Ama hayır. Svetuhin için bir şey hissetmiyordu.

"Hayır," dedi coşkuyla, "özgür kalmak istiyorum. Kırıldım. O zaman beni çok kırdın. Gösteriden sonra. Kırgın ve mahçubum."

İgor Pavloviç yalvarır gibi konuştu, "Ben de özgür olmak isterim," dedi, "durumu gerçekten göremiyor musun?.."

Anoçka da ayağa kalktı, "Hayır. Her şeyi görüyorum. Birden her şeyi anladım ve korkarım geçen yaz Pastuhov haklıydı."

Svetuhin tanınmayacak bir sesle bağırmaya başladı, "Pastuhov mu? O centilmen, hayatında hiç samimi olmamıştır. Yalnızca poz verir ve bütün tavırları yapmacıktır. Esin geldiği zaman yazdığını söylerken nasıl övündüğünü anımsıyor musun? Ertesi gün Kozlov'dan gelen oyuncular Pastuhov'un karikatürleri kopya ettiğini söylediler. Mamontov ordayken de küçük düştü. Şimdi değiştiğini, her şeyi yapmaya hazır olduğunu söylüyor. Bunun için burnu havada dolaşmaktan vazgeçip ayağını yere basmalı."

İgor Pavloviç durdu, söylediklerinden utanmıştı. Daha sakin bir sesle konuşmaya başlamadan kuşağını düzeltti ve bir iki adım attı. Ama yine canı sıkkındı,

"Bana Pastuhov'un görüşünü paylaştığını söylemen çok tuhaf. Onun sözlerini kötü bulmuştun."

"Anımsıyorum. Ama haklı olmasından korkuyorum."

"Ama nasıl haklı olabilir?"

"İgor Pavloviç, onun söylediklerini anımsamam suç mu?"

Svetuhin Anoçka'ya doğru yürüdü, ellerini tuttu. Onu kendisine doğru çekmeye çalışıyordu. Öyle coşkulu konuşuyordu ki, Anoçka onu ne durdurabiliyor, ne de karşı çıkıyordu.

"Dinle, dinle beni! Kim seni yanılttı? Oyuncuları alçaltıcı düşünceleri kim soktu kafana? Görüyorum ki bunlar senin düşüncelerin değil. Eskiden olsaydı senin soğukluğunu, kuşkunu, nefretini anlar, bağışlayabilirdim. Ama beni iyi tanıyorsun. Senin için çok şey yaptım. Sana olan duygularından ötürü daha fazlasını yapmaya hazırım. Bana nasıl güvenmezsin? Seni hiç aldattım mı? Hayatımda daha önce hiç kimseye bu kadar temiz duygularla bağlanmadım. Bana hayat verdin, anlıyor musun? Yeni bir gelecek getirdin. Senden umduklarımı niye saklayayım?"

Anoçka onu durdurmaya çalıştı "Ama ben nasıl başka birini.." diye bağırdı.

Svetuhin konuşmasına izin vermiyordu, "Dur, sadece soruma yanıt ver. Bana bak. Bak diyorum sana. Senin kadar kimseyi sevmedim dediğim zaman bana inandın mı?"

"Ama bu işkence. Konuşamayacak durumdayken beni zorluyorsun."

Svetuhin öfkeyle bağırdı: "Konuşamıyor musun? Tamam. Bekleyeceğim. Yanıtını bekleyeceğim. Seni zorlayamam. Ben sabırlıyım. Ne sabır ama!" dedi.

"Senin sabrını denemiyorum," dedi Anoçka karşı çıkarak.

"Bekleriz. Şimdilik bir şeye karar vermedik. Kesin bir şey yok. Senin aklına yatacak. Durumu anlayacak ve acıma hak vereceksin."

Anoçka'nın çenesi titremeye başlamıştı. Ağlıyor muydu gülüyor muydu anlamak olanaksızdı.

"Acı mı... Yeniden acılar..." diye mırıldandı kendi kendine mırıldanarak.

İgor Pavloviç umutsuzca iç çekti, "Bu temiz, saf yürekte de gaddarlık var," dedi, Anoçka'nın ellerini daha çok sıkıyordu.

"Bırak beni, duyuyor musun? Birisi kapıyı çalıyor," dedi Anoçka. Kendini zorla kurtarıp koşmaya başladı. Bir süre kapıyı dinleyip dışarı fırladı. Fırtınanın uğultusunun içinden kapının hızla, sabırsızca vurulduğunu duymuştu. Mandalı kaldırır kaldırmaz kapı birden açıldı, koridora biri girmişti. Kiril'di bu.

Kiril fırtınayla savaşmaktan kalınlaşmış sesiyle, "Ben kapatırım. İçeri gir, hasta olacaksın," dedi.

Anoçka hızla odaya daldı. Pencereye dayanmış, zor anlar yaşayan Svetuhin'e bir sürpriz yapmak için elini kaldırdı ama Kiril içeri girince indirdi.

Kiril uyuşmuş elleriyle düğmelerini çözmeye çalışıyor, paltosunun katlarından karlar dökülüyordu. Botlarının üstündekileri silkeledi. İlk önce Anoçka'ya, sonra Svetuhin'e baktı. Gülümsemeye çalıştı, ama donup kıpkırmızı olmuş yüzü hiç oynamıyordu.

"Bundan kötüsü olamaz. Tam şubat havası."

Kiril ikisine de elini uzattı, sonra sobanın yanına gitti. Sobaya birkaç saniye sarıldı, sonra da sırtını dayadı, "Bana kızgın mısın Anoçka? Askerlerin mahallesinden geliyorum. Birden fırtına çıktı ve mezarlıktan buraya kadar yürüdüm."

"Mezarlıktan buraya kadar ha!" diye aynı şeyi tekrarladı Anoçka.

Kendi şaşkınlığını paylaşsın diye Svetuhin'e baktı.

"Gecikmiş bir gezgin gelip pencereye vurdu," dedi İgor Pavloviç, elleriyle arkasındaki pencerede tempo tutuyor, gizemli bir sesi dinler gibi yapıyordu.

Anoçka yumuşak bir edayla, "Sen misin?" diye sordu.

"Benim," dedi Kiril korkulu bir fısıltıyla, "başka bir gezgini mi bekliyordun?"

Sonra güldü. Semavere eğildi, tepesindeki külleri üfledi, kaldırıp masanın üzerine koydu.

"Bizi şereflendirdin Anoçka!"

Anoçka, "Üşüdün mü?" diye sordu. Neşelenmişti. Sanki Svetuhin'e bizim ne kadar samimi olduğumuzu işte görüyorsun der gibiydi.

Kiril Svetuhin'i masaya çağırdı ama o reddetti. Kalkmalıydı. Anoçka hasta mı diye bakmak için şöyle bir uğramıştı.

"Hasta mı?"

"Yeni oyunun okumasını yapıyorduk, Anoçka bizimle olmalıydı. Ama gelmedi. Daha önce hiçbir okumayı kaçırmamıştı."

"Bana niye söylemedin?" dedi Kiril Anoçka'ya, "Başka bir gece buluşurduk."

Üçü de bakıştılar ve Anoçka beklenmedik bir biçimde yandaki odaya koştu. Yaramazlık yaparken yakalanmış bir çocuk gibi gülüyordu.

İgor Pavloviç'in yüzünde yine acılı bir ifade belirmişti. Böyle anlarda alt dudağı biraz ileri çıkar, üst dudağına yapışırdı.

"Anoçka'nın bildiği gibi oynamasına izin vermeyin," dedi Kiril, "inatçı bir karakteri vardır."

Svetuhin öfkeyle, "Çocuksu bir yanı var," diye konuştu.

"Tabii ki doğal olmak güzel bir şey. Ama yalnızca doğal olarak sanat yapamazsınız. Sanat çalışmak, çalışmak, çalışmaktır." (Son sözcüğü iyice vurgulamıştı.) Sanat, insanın kendini bütünüyle vermesini ister. Özel hayat arka plana itilmeli, bırakılmalıdır. (Son sözcüğü bı-ra-kıl-ma-lı-dır diye parçalara ayırdı.) Kendini sanata adamak isteyen bir insan da bunları yasa gibi kabullenmelidir."

"Sana katılıyorum," dedi Kiril alaya almadan, "Anoçka'nın bu kurallara uymasında ısrarlı olmanı rica ediyorum."

Susup kaşlarını indirerek gözlerini Svetuhin'e dikti, "Anoçka'nın özel hayatını işiyle karıştırmasından hoşlanmam. Özellikle benim yokluğumda. Uzaklara gittiğimde."

Anoçka öteki odadan, elinde bir kağıtla çıktı. Yaklaştıkça eli aşağı iniyordu.

"Uzaklara mı gidiyorsun?" diye sordu.

Kiril'in cevap verecek cesareti yoktu, durumu geçiştirdi.

"Durum böyle. Sizden başka kime güvenebilirim?" dedi Svetuhin'e.

Anoçka Kiril'in gerçeklerden kaçtığını sezmişti, gülümsedi.

"İkiniz de beni azarlıyorsunuz. Ama ben övüldüğüm zaman daha iyi çalışıyorum. İgor Pavloviç, biraz beni pohpohlar mısınız?" dedi yine de temkinli olmaya çalışan bir sesle.

Getirdiği kağıdı Kiril'e uzattı.

Bu bir onur sertifikasıydı. Kırmızı, sarı ve mavi harflerle yazılmış belge, süvari müfrezesinin savaşçıları tarafından Luise Miller'a verilmişti. (Anoçka kulüpte bu rolü yedi defa oynamıştı.) Bu sertifikayı yazanlar aktrisin ölülere karşı yaklaşımını övüyorlardı. Anoçka'nın erdemlerini çok beğendiklerini söylüyor, kendilerini hiç hayal kırıklığına uğratmayacağına inanıyorlardı. Acımasız monarşilerde de fakirlerin sıkıntıya dayanacağını gösterdiğini belirtmişlerdi. Aşk ve Entrika gibi güzel oyunlar askerlere burjuvaziye karşı savaşlarında güç veriyor, zafere ulaşmalarını sağlıyordu. Yoldaş A.T. Parabukina'yı eşsiz ve benzersiz buluyorlar, bazılarının oyunu iki kez seyrettiğinden söz ediyorlardı. Bu oyun iki kereden fazla da seyredilebilirdi. A.T. Parabukina ve öteki oyuncuları cepheye çağırıyor, "Orada bize proletarya sanatını öğretirsiniz, biz de sürüngen Denikin'in tozunu atarız," diyorlardı. Anoçka'nın hayranlarının attığı imzaların yanında şöyle sözler vardı: "Tekrar buluşuncaya kadar", "Bize cephede uğrayın", "Rostov'a gidelim!"

Kiril kağıttaki imzaları inceledi, bu coşkulu ve içten sözleri algılamıştı. Elini cebine soktu ve kalemini aldı.

"Ne yapıyorsun?" diye bağırdı Anoçka. Kağıdı kapmak için atıldı.

"Ben de imzalamak istiyorum."

"Hayır. Yapmamalısın. Bununla alay edilmesine izin vermem. Onu hep saklayacağım."

Kiril kağıdı Anoçka'dan uzaklaştırdı, ayağa kalkıp sırtını döndü ve kağıdı duvara dayayarak üst köşesini imzaladı.

Anoçka nerdeyse ağlayacaktı, "Niye bunu yaptın?" diye sordu.

"Birincisi, ben de tiyatronuzun cepheye gitmesini istiyorum," dedi Kiril, çok sakindi, "ikincisi, benim de herkes kadar bu sertifikayı imzalamaya hakkım var."

"Hiç de değil. Yalnızca oyunu izledin. Şimdi onunla alay ediyorsun."

"Hayır. Bunlar benim süvarilerim. Onların başındayım ve onları cepheye götüreceğim. Yarın yola çıkacağız."

Anoçka hareketsiz kalakaldı. Soğuktan kızaran Kiril'in yüzü şimdi solmuştu. Söylediklerinin Anoçka üzerindeki etkisini görünce sarsıldı. Hemen otursun diye bir sandalye getirdi.

Svetuhin ise boğazını temizleyip yüksek sesle iç çekti, "Evet. Bu gerçekten harika. Cepheye gitmekten daha güzel bir şey yoktur. Bu bizim de düşlerimizi süslüyor. Ama repertuvarımız ne olacak? Şimdilik bir tanecik oyunumuz var. O da çok özel bir oyun. Tabii ki dekorları azaltır, bir kısmını atar, sadeleştiririz..."

Svetuhin arzuyla bir yanıt bekledi. Gürleyen sesi bu küçük oda için çok yüksekti, "Ama elimizden geleni yapacağız, değil mi Anoçka?"

Anoçka aptallaşmış bir haldeydi "Elimizden geleni yapacağız," diye yineledi.

"Demek yarın gidiyorsun?" dedi, Svetuhin akortsuz sesiyle, "Denikin'e karşı, ha? Elimdem sadece size şans dilemek geliyor. Bize gelince, elimizden geldiği kadar çalıştığımızı söyleyebilirim."

Kiril'in coşkuyla elini sıktı, paltosunu giymeye başladı.

"Anoçka için endişelenmenize gerek yok. Ben onun erdemlerini ve zayıflıklarını biliyorum, gerekli olanı yapacağım. Tam anlamıyla. Hoşça kalın. Eğer yardımınız gerekli olursa, sanırım bunu bizden esirgemezsiniz. Tiyatronun demek istiyorum. Biliyorsunuz ki biz müttefikiz."

"Bir şeyler yaparız," dedi Kiril.

Kiril'in kapıya doğru hareketlenmesi Anoçka'yı kendine getir-

di. Onu geri döndürüp Svetuhin'le birlikte koridorda yürümeye başladı. "Görüyorsun tatlım. Yapacak bir şey yok. Benim için yerin hep aynı. Umarım mutlu olursun. Yalnızca..." dedi Svetuhin karanlıkta, umutsuz bir sesle. Eşiği geçerken son sözcükleri fırtınaya karışmıştı.

Anoçka hızla kapıyı vurup odaya koştu. Kiril karşısında hiç kıpırdamadan duruyordu. Kiril'in kendisine söylediklerini kabullenmeye çalışıyor ama yapamıyordu.

"Senden tek istediğim bu haberleri birdenbire söylememendir," dedi sert bir ifadeyle.

Kiril ona kollarını uzattı, ama Anoçka bu af dileme davranışını fark etmedi.

"Niye? Niye hep son dakikada söylüyorsun?"

"Daha iyi olur diye düşündüm."

"Benimle fazladan bir saat geçirmemek için mi?"

"Zaten açık olan durumu daha fazla konuşmamak için."

"Durumu daha üzücü bir hale sokmak için mi?"

"Acıyı azaltmak için."

"Bunun insafsız bir tavır olduğunu düşünmüyor musun?"

"Cesaretin insafsızlık olduğunu söylerler. Niye aynı hatayı yapıyorsun? Mutluluğumuz için tek yapacağın biraz cesaretli olmaktır."

Anoçka Kiril'e kadınsı bir bakışla karşılık verdi, o da bunu bir cesaret göstergesi olarak kabul etti. Birlikte yatağın kenarına oturdular. Kiril Anoçka'nın ellerini tuttu, gözlerine baktı.

Dışardaki rüzgâr odanın sessizliğini daha da artırıyordu. Birbirlerinin soluk alışını, lambadaki ateşin cızırtısını, penceredeki çatlaklardan gelen hırıltıyı ve duvardaki guguklu saatin tıkırtısını duyuyorlardı.

Kiril'e, imkansızmış gibi görünse de Anoçka yatışmıştı.

"Sevgilim beni yargılarken daha olgun davran. Sana yalvarıyorum," dedi Anoçka.

"Ben hep yaşımdan olgun davranıyorum. Ama bunu benden niye istiyorsun?"

"Kendim ya da sevdiklerim için iyi olanı yapmaya hakkım yok. Davranışlarımı açıklayabilmeliyim, anlıyor musun? Açıkla-

malıyım."

"Anlıyorum ama bu çok zor değil. Herkese açıklıyorsun da bana niye açıklamıyorsun?"

Kiril, "Mümkün olduğu kadar sana da açıklıyorum," dedi. Sevecen bir ifadeyle gülümsüyordu.

"Komik ama buraya gelirken sana ayrılacağımı daha önceden söylemem gerektiğini düşündüm."

Anoçka Kiril'in parmaklarını sıkıştırdı, "Yani pişman mısın?"

"Belki de benim düşüncesizliğim."

"Ama biz her şeyi düşünerek yapmalıyız."

Kiril yanıt vermeden eğilip Anoçka'nın avucunu öptü. Anoçka da Kiril'in ince saçlarını kavradı. Kiril kafasını kaldırıp bir kere daha Anoçka'nın gözlerine baktı.

"Ah, sevgilim..." dedi Anoçka. Kiril de onu öptü. Bir süre Anoçka sessiz kaldı ve sonra yüzü yeni, şaşkın bir gülümsemeyle aydınlandı.

"Şimdi ne yaptığını biliyor musun?" diye sordu. Kocaman, kara gözleriyle Kiril'e döndü.

Kiril onu yine tutkuyla öptü. Anoçka geriledi ve çenesiyle pencereyi işaret etti.

Kiril sıçradı, masanın üstündeki lambayı söndürdü hemen.

OTUZ SEKİZ

Fırtına, gece dinmişti.

Anoçka evden çıkarken sabah oluyordu. Bu aralık sabahında sokaklardaki ıssız kaldırımlar, yığılan karlar yüzünden bir kumsala benzemişlerdi.

Yollar çıplaktı, oraya buraya yığılmış kar öbeklerinin tepeleri pırıl pırıl parlıyordu. Karaağaçlara kargalar tünemişti.

Bu fırtınadaki sessizlik Anoçka'nın sıkıntısını hafiletmek bir yana tersine artırmıştı.

Çok telaşlıydı. İstasyonda uykulu, sabırsız insanlar bir yere doğru akıyor, başka bir yerde kayboluyorlar, sonra yine kaybolmak için bir araya geliyorlardı. Kapılar hızla açılıp kapanıyor, yüksek sesler ve iniltiler işitiliyordu. Uzaklardaki lokomotif ıslıkları şimdi yakınlardan geliyor, sanki istasyon binasını yıkacakmış gibi tehdit ediyorlardı.

Anoçka, Kiril'le bir gece önce kararlaştırdıkları gibi, istasyon sahanlığına bakan ana salonda bekliyordu. Epey bir zamandır buradaydı. Gözleri bir girişten diğerine akan kalabalığa bakmaktan yorulmuştu.

Kiril geldiğinde onu hemen tanıyamadı. Dizlerine kadar uzun bir kürk manto ve kahverengi kürkten bir Kazak şapkası giymişti. Ne kadar ağır bir görünüşü vardı. Anoçka'ya doğru sanki yürümüyor da yuvarlanıyordu.

Anoçka gülümsedi, "En azından donmazsın," dedi, Kiril kürklü eldivenlerini çıkardı, bir asker gibi kolunun altına sıkıştırdı.

"Gideceğini önceden söyleseydin ellerim boş gelmezdim," dedi, Anoçka.

Kiril onun ellerini tuttu, parmaklarını sıktı.

Sonra, "Ellerin hiç de boş değil," dedi.

Bir an birbirlerinin gözlerine baktılar.

"Herkes trene bindi. Birazdan ayrılacağız."

"Hemen mi?" diye sordu Anoçka gözlerini indirerek,

Kiril, "Hadi gidelim," dedi Anoçka'nın dirseğini tuttu. İstasyon düzlüğünde yürüyüp trenleri boydan boya geçtiler. Vagonların kapılarından buharlar yükseliyor, tavanlardan sarkıtlar sarkıyor ve nakliye vagonları at gibi kokuyordu.

Anoçka, "Yolumuz uzun mu?" diye sordu.

"Sondaki vagona gideceğiz."

"Acele etmeyelim."

İkisi de ne çığlıkları, ne şarkıları, ne de armonikalardan çıkan hareketli ezgileri duyuyorlardı. Ağır ağır yürüyorlardı.

İlerde Ragozin'le Vera Nikandrovna'yı gördüler. Bir an durdular, önemsiz şeylerden konuştular. Sonra lokomotifin ıslığı duyuldu. Çıkardığı güçlü ve tiz sesten hava dalgalanmıştı.

"Pekala," dedi Kiril annesine bakarak. Ona sarıldı.

Sonra Anoçka'ya döndü. Onu kollarına aldı ve dudaklarını acıtırcasına sımsıkı öptü.

Kiril Anoçka'yı bırakıp yine annesine baktı. Vera Nikandrovna gülümsüyor, başını sallıyordu. Sonra oğluna yaklaşıp, onun başını göğsüne yasladı.

"Anoçka'ya gözkulak olacağım. Korkma," dedi fısıltıyla. Başını sallamayı sürdürüyordu. Yüzündeki çizgiler artmış, yaşlandığı iyice belli olmuştu.

Kiril Ragozin'e döndü. Tren hareket etmişti, askerle dolu platformda vagonun arkasından koşuyorlardı. Hemen basamağa atladı.

"En kısa zamanda yanına geleceğim," diye bağırdı Ragozin şapkasını sallayarak

"Önce sağlığına dikkat et, Piyotr Petroviç. Kendine iyi bak. Hoşça kal."

Kiril'in konuşacak zamanı yoktu, Ragozin'in saçsız kafasına bakıyordu.

Anoçka'nın kolu havada hareketsiz kalakaldı. Kiril el sallamaya başlamıştı. Kendilerinden başka birçok kişinin de treni uğurlamaya geldiğini o an fark ettiler. Sallanan eller, şapkalar ve mendiller arasında birbirlerini kaybettiler.

Sonra insanların sesi trenin sesini bastırdı. Anoçka tekerleklerin uzaklaşan gürültüsünü gitgide duyamaz oldu.

Bu an sevgilisinden ayrılanlar için en zor andır. Son vagon da

gözden kaybolduğunda insan kendisine ait birinin yitip gittiğini duyumsar. O biraz önce yanınızdadır, ama sonra ona ulaşamazsınız.

Ragozin ve Vera Nikandrovna o anın acısını duymuşlardı, ama Anoçka fazladan bir duygu karmaşası da yaşıyordu. Bunun onun yüzündeki yansımalarını diğer ikisi de fark etti. Yaşadığı, sadece ayrılığın acısı değildi. Başka bir sıkıntısı daha vardı. Yüzü o kadar solmuştu ki, yıkıldı yıkılacak haldeydi.

"Yanıma gel," dedi Ragozin Anoçka'ya, kolunu ona uzattı. Sesi neşeli ve ilgiliydi.

"Biraz oturalım istersen," dedi Vera Nikandrovna da yaklaşarak "sonra bize gideriz."

Anoçka, "Teşekkür ederim, yapamam," dedi, "gitmeliyim. Ah, Vera Nikandrovna, keşke siz de benimle gelseniz."

"Tabii tatlım, nasıl istersen. Ama böyle aceleyle nereye gideceğiz?"

"Hastaneye."

"Hastaneye mi? Hasta mısın?"

"Hayır. Babam hasta. Dün gece hastaneye götürdüler."

"Niye? Nesi var?"

Yarı boşalmış istasyon düzlüğünün ortasında duruyorlar, Annoçka bir gece önce Tihon Platonoviç hakkında duyduklarını anlatıyordu.

Kiril gittikten sonra Pavlik, Parabukin'in birlikte çalıştığı bir adamla eve girmişti. Birbirleriyle kapıda karşılaşmışlardı. Bütün gece Eski Mallar Bölümü'nde çalıştıktan sonra Parabukinler'in evini bulmak için fırtınayla boğuşan adam Tihon Platonoviç'le ilgili kötü şeyler anlatmıştı.

Dorogomilov'un cenazesinden döndükten sonra Parabukin, arkadaşı Mefodi ile küçük odasına kapanarak ziyafet çekmişti. İki kafadar hemen eğlenmeye başlamışlar ama Mefodi, Arseni Romanoviç, Dorogomilov gibi bir adamı kaybetikleri gün böyle bir ziyafetin pek uygun düşmediğini söyleyince duruma uygun düşsün diye dışarı çıkmaya karar vermişlerdi.

Parabukinler'e gelen adam üç saat sonra tam işini bitirip çıkacakken hastaneden bir telefon geldi. Görünüşe göre, Tihon Platonoviç ve Mefodi sokaktan alınıp hastaneye getirilmişlerdi. İki-

sinde de zehirlenme belirtileri vardı.

Anoçka bu haber üzerine fırtınada hastaneye gitmenin çok güç olacağını düşünerek sabahı bekledi. Bütün gece uyuyamamıştı.

Anoçka, şimdi diğerlerini de endişelendiren, babasının durumuyla ilgili, geceki olaylar yüzünden acısının arttığını biliyordu. Farklı farklı olaylar yaşamıştı. İgor Pavloviç'le yaptığı konuşma, Kiril'in sarsıcı ayrılış haberi, ilk kez birlikte oluşları ve acılı bir yalnızlık... Çok hareketli bir gün geçirmişti.

"Benim arabam orada. Sizi istediğiniz yere götürebilir. Eğer yardıma ihtiyacınız olursa bana söyleyin," dedi Ragozin, yatıştırmaya çalışarak.

İki kadın hastaneye gitmek için ayrıldılar. Yolda Vera Nikandrovna Anoçka'ya bir soru sordu. Anoçka Kiril'e babasının hastalığını söylemiş miydi?

"Hayır. Niye söyleyeyim? Onun bir şey yapacak zamanı yoktu ve zaten kafası karışıktı."

Vera Nikandrovna Anoçka'nın bileğini tuttu, sıktı. Uzun, acılı yolculukta yan yanaydılar. Araba kar öbeklerine takılıyor, tekerlekleri yoldaki yarıklara dalıyordu.

Anoçka kendisini toparlamak için sessizlikten güç almaya çalışıyordu. Hastanede de kendisini kaybetmemeye çalışarak sıkıntılı bir sürü olaya katlanacak, sonuçta bütün vücudu gerilecekti.

Oraya vardıklarında yüzü solgun ve kayıtsızdı. Çok bekleyeceklerdi, çünkü İzvekova ve Anoçka'nın yaklaştıkları herkesin çok işi vardı. Doktor ve hemşireler koridorlardan aceleyle geçiyor, arada bir endişeli ziyaretçilerin sorularını yanıtlamak için duruyorlardı. Bu onların görevlerinin bir parçasıydı. Yaşamları boyunca gece gündüz hastanede bulunacaklardı. Fakat buraya arkadaşlarının veya akrabalarının hastalık ya da ölüm nedeniyle gelenler için acılı, kötü ve çaresiz bir deneyimdi burada olmak. Hastalar için elden gelenin yapıldığını düşünen hastane çalışanları için ziyaretçilerin endişeleri aşırı ve can sıkıcıydı, ziyaretçiler içinse hiçbir şey yeterince yapılmıyordu. Doktorların ve öteki sağlık emekçilerinin soğukkanlılığı korkutucu ve hatta rahatsız ediciydi. İnsan burada, bir mahkeme salonundaymış gibi, bir insanın kendisine ve başkalarına karşı davranışları arasındaki far-

kı berrak olarak görebiliyordu.

Masada oturan genç kadın önündeki defterden bir gece önce yapılan kayıt girişlerine baktı ve Tihon Platonoviç'le Mefodi Siliç'in buraya getirildiğini, falanca no'lu koğuşa gönderildiğini söyledi, hastaların durumunu danışmadan öğrenebilirlerdi. Danışmada ise o koğuştaki iki hastanın da durumlarının ciddi olduğu söylendi. Ateşleri yükselmişti. Bu sabahki durumlarını bu koğuşa bakan hemşireden ya da doktordan öğrenebilirlerdi. Koğuş hemşiresini yarım saatte buldular, fakat kadın, kendisi o sabah görev başındayken yeni hiçbir hastanın kaydedilmediğini söylüyordu. Başhemşireden ya da doktorların odasından bir şeyler öğrenmeye çalışacaktı. Ama bunu yaparken onları danışmanın önünde çok bekletti. Gözlerinin önünde başka bir hemşireyle dedikodu yapıyor, çizmesindeki bir deliği gösteriyordu. Bir yarım saat daha geçtikten sonra önlüğünde bir haç olan başka bir hemşire geldi ve hastaların önceki koğuştan alınıp filanca no'lu özel bir koğuşa götürüldüklerini söyledi. Oraya da kimsenin girmesine izin verilmiyordu. Bilgiler danışmaya gelmeden önce hastaların durumunu öğrenmek istiyorlarsa bölüm şefinden izin almalıydılar. Bu da olanaksızdı; çünkü şef sabah vizitesini yapıyordu. Başhekim de izin verebilirdi ama o da ameliyathanedeydi.

Hemşire, beyaz önlüklülerin gelip geçtiği kapıya doğru gidip durdu ve yanakları çökmüş bir adamı gösterdi.

"İgnati İvanoviç orada işte," dedi, "ona sorun. Bu bölümün başı odur."

Hemşire şefin yanına gidip bir şeyler söyledi. Şef, Vera Nikandrovna ve Anoçka'ya bakarak kafasını salladı. Sonra konuşurken sürekli parmaklarıyla oynayan bir kadınla bir süre konuştu. O sırada Danışma'dan bir kız yaklaştı ve ona bağırarak kimseden ödünç kitap almadığını söyledi. Birlikte danışmaya girdiler, sesleri küçük pencereden duyuluyordu. Belli ki kızın kimseden ödünç almadığını söylediği kitabı tartışıyorlardı.

Danışmanın önündeki küçük pencereden "İgnati İvanoviç!" diye bir ses geldi, "Benim kitabı alıkoyduğumu düşünmüyorsunuz, değil mi?" Sonunda İgnati İvanoviç tekrar göründü. Kapıdan çıkarken Anoçka ve İzvekova'yı fark ederek onlara döndü.

"Parabukin için geldiniz, değil mi?" diye sordu güvenli bir sesle, "Akrabaları mısınız? Ah evet, sizin babanızdı."

Gözleri geçtiği kapıya takılıyor, zorlukla konuşuyordu. Sonunda, sadece "Evet" dedi. Sesinden, Vera Nikandrovna ve Anoçka ne söyleyeceğini anladılar.

"Evet. Saat yedide öldü."

Vera Nikandrovna, "Ne.. böyle pat diye mi?" diye zorlukla konuştu. Ne söyleyeceğini şaşırmıştı. Güçlükle Anoçka'yı kolundan tuttu. Destek mi olmak istiyor, yoksa destek mi arıyor belli değildi.

"Aslında ani bir ölüm olmadı. On saat yaşadı. Kalbi güçlüymüş. Bir süre dayandı. Bünyesi dayanıklıymış."

"Başka biri daha vardı," dedi Vera Nikandrovna yine şaşkınlıkla,

"Evet. Biri daha vardı. O daha zayıfmış. Bünyesi güçsüzmüş. Babanızdan bir iki saat önce öldü. O da akrabanız mıydı? Hayır, ha?"

Doktor Anoçka'nın yanına geldi "Fazla üzülmeyin. Böylesi daha iyi oldu. Kurtulsaydı kör olacaktı. Çok içmişlerdi," dedi yatıştırıcı bir ses tonuyla. Gizlice tekrar kapıya bakmıştı,

"Nerede o?" diye sordu Anoçka cansız bir sesle.

Doktor, "Otopsiden sonra görebilirsiniz," dedi.

Bileğini karnına bastırarak gömleğinin düğmelerini iliklivordu:

"Kusura bakmayın. Vizitemi bitireceğim. Siz oturun. Yanınıza birini göndereceğim."

Saygıyla eğildi ve bir atlet gibi sıçrayarak uzaklaştı. Ona sanki hep bir şeyler anlatan kapıdan geçti.

Anoçka ve Vera Nikandrovna bir banka çöktüler. Yan yana, omuz omuzaydılar. Bu yakınlık onlara destek oluyordu.

Kızıl haçlı bir hemşire onlara yaklaştı, hastaları göremeyeceklerini söyledi. Anoçka'ya zarif bir bardakta sert bir içki sundu.

"Bunu için. Yapmalısınız," dedi, ikna edici, sakin bir sesle. Az önce söyledikleriyle şimdi söyledikleri arasında hiçbir benzerlik yoktu.

Vera Nikandrovna bardağı alıp Anoçka'nın dudaklarına dayadı. Anoçka söz dinleyerek ilacı yuttu.

Yüzü eskisi gibi hareketsiz ve solgundu. Çevresinde olanları algılayamıyor, kayıtsız bir ifadeyle oturuyordu. Ona göre zorunlu olanla gereksiz arasında, önemliyle önemsiz arasında bir fark yoktu. Pencereden bağıran danışmadaki kıza ilgisiz gözlerle baktı.

"Onu hiç görmedim diyorum sana. Kitabı alıkoyduğumu mu düşünüyorsun?"

Anoçka Vera Nikandrovna'nın, acısını dağıtmak için söylemeye çalıştığı tatlı sözleri de aynı ilgisizlikle dinliyordu.

"Korkma, yanında olacağım. İkimizin de dostları var, yalnız değiliz."

Onca acısına ve ilgisizliğine karşın Anoçka'nın gözlerinde bir ışıltı vardı ki, o anda düşüp hasta olsa da içindeki saklı güç yaşamının geri kalanında ona yeterdi.

Yaşamındaki en dokunaklı anı da bu ışıltı sayesinde yakalayabildi. Rayların üstünde tekerleklerin uğultusunu duyuyor, uzaklaşan trenin son vagonunun da kayboluşunu görüyor ve "yaşından olgun davran" sözünü anımsıyordu. Ama bir başka ses de "kalbi oldukça sağlamdı" diyordu. Bu ikisinin arasındaki uyumsuzlukta bir uyum vardı, aynı anda bir arada olamazlardı. Anoçka'nın ruhu iki parçaya ayrılmıştı. Bir bölümü trenin son vagonuyla birlikte parçalanıyor, gelecekte yaşıyordu. Diğer bölümüyse hastaneydi, yaşamdan sonsuza dek kopmuştu.

Anoçka sonsuz bir hüzünle gülümsedi. Bir şeyi yeniden keşfeder gibiydi.

"Biliyorsunuz Vera Nikandrovna," dedi, "Kiril babamı çok severdi."

Vera Nikandrovna Anoçka'nın elini göğsüne bastırıp analık duygusuyla konuştu.

"Haklısın. Bilemezsin ne kadar severdi."

"Babam çok iyi yürekli bir insandı," dedi Anoçka üzüntüyle.

"Yalnız şanssızdı."

"Onun kaçırdığı mutluluğu sen bulacaksın."

Anoçka, "Niye burada oturuyoruz?" dedi. İç çekerken yeniden ağlamıştı, "Bir şeyler yapmalıyız. Gidip Ragozin'i görelim. Sonra İgor Pavloviç'i. Mefodi Siliç yüzünden bugün çok endişelenmiştir."

"Evet, gidelim. Yalnız değiliz, yalnız değiliz," diye yineledi Vera Nikandrovna.

Soğuğa çıktılar, gerçeklere yeniden dönmüş gibiydiler. Arabanın tekerlekleri yine yoldaki mıcırlardan takırdayarak ve karların üzerinden inleyerek geçti. Hâlâ sessiz olan kent tipiden yeni kurtulmuştu. Hastaneden uzaktaki her evde, her blokta Anoçka beyaz tarlalardan geçen vagonu görüyordu. Kiril'in karşısına oturmuş onun ela gözlerinden aklından geçenleri okumaya çalıştığını düşündü.

Tabii ki Kiril de Anoçka'yı düşünüyordu. Onu yalnız bırakamazdı. Rusya'nın düzlüğünde yuvarlanarak giden bu uzun trenin son vagonuna Anoçka'yı da alıp gitmek istiyordu.

Epey uzaklarda, vagondan dışarıya adımını attığında, kardan bir battaniyeyle kaplı stepler gözlerini kamaştırıyordu. Birden Tolstoy'un gezginlerle ilgili söylediklerini anımsadı.

"Yolculuğunun ilk yarısında insan geride bıraktıklarını, ayrılık anını düşünür. İkinci yarısında ise insan kendini bekleyenlere, yazgısına kafasını yorar."

Tren yol aldıkça Kiril de oradakilerle dostluğunu pekiştiriyordu. Bu, yolcuların şans eseri bir araya geldiği, sonra da çeşitli yönlere dağılacağı bir tren değildi.

Bölük treni tekerlekli küçük bir kasaba gibiydi. Bir kasabanın sakinleri nasıl aynı yollarla, aynı nehirlerle ve aynı toprakla birbirine bağlanmışsa, bu trendeki yolcular da aynı amaçla birbirlerine bağlanmışlardı. Bu amaç bu trenin sınırlarını ve hareketini aşardı. Trendekiler gelecekleri için savaşacaklarını düşünüyorlardı. İnsanların ve hayvanların beslenmesi, kağıt oynamak, müfettişler, sigara içmek, şarkı söylemek ve tren geciktiği zaman kenarlara tutunmak onlar için önemli değildi.

Kiril bu tekerleklerin üzerinde giden kasabayı gittikçe daha çok benimsiyordu. Zamanla cephedeki görevini daha çok düşünüyor, Saratov'u ve geride bıraktıklarını daha az aklına getiriyordu. Tolstoy'un gözlemlediği gibi, günler geçtikçe Anoçka'yı bile daha az düşünür oldu. Ama bundan kaygı duymuyordu. Anoçka Kiril'in yüreğinin derinliklerine çekiliyor, yüreği attıkça da orada duruyordu.

Bölük treni Balaşov ve Povorino'dan geçti. Cephenin hemen yakınında oldukları için gecikmeler ve beklemeler oluyordu. Üç gün önce Voronej ve Kastornaya'da büyük savaşlar olmuştu. Kış da bütün gücüyle hüküm sürüyordu. Tipi kanlı savaşların izlerini kardan bir battaniyeyle kaplamıştı. Yalnızca anayolun üzerindeki demiryolu istasyonları ve köyler, yanmış binalarla moloz yığınlarının yasını tutuyordu.

Sonunda müfreze, yedeklerden oluşan süvari tugayının bir parçası oldu. Bu arada İzvekov, birliği yerine götürme görevini yerine getirmiş oldu. Volgalı arkadaşlarına hoşça kalın diyerek Birinci Atlı Ordu'nun bulunduğu güneye doğru yola çıktı.

Novi Oskol'a geldiğinde kentte bir heyecan vardı. Evlerin üstünde bayraklar dalgalanıyor, süvariler atlarını bir aşağı bir yukarı sürüyorlardı. Avluların kapılarından eyerli atlar ve attan inenlerin kuşakları seçilebiliyordu. Sıcak giysilere sarılı çocuk grupları sokaklarda koşturuyor, onları büyükler izliyordu. Hepsi bir yöne, kentin dışına doğru yol alıyorlardı.

Birkaç kez yolunu sorduktan sonra nereye gideceğini bilemeyen Kiril başlarında bir komutanla bir grup Kızıl Ordu askerine rastladı. Bir evin önünde, kocaman bir masayı içeri sokmaya çalışıyorlardı. Kapı dar olduğundan masayı yana çevirmişlerdi. Önce ayakları girecek, sonra masa yukarı kaydırılacaktı.

"Bacaklarını dışarı çıkarın," dedi askerlerden biri, "içeri girdiğimizde onları da içeri çekeriz."

Komutan umutsuzca uzaklara baktı, "Hadi!" dedi. Bir yandan da Kiril'i süzüyor, o ise surat asıyordu. "Burada ne yapıyorsunuz yoldaş?"

Kiril ona nereyi aradığını söyledi ama bu onun hoşnutsuzluğunu daha da arttırdı.

"Kağıtlarına bakalım."

Kiril komutanın konuşmasından doğru adrese gelmese bile yakınlarında olduğunu anladı. Kağıtlarını gösterdi. Komutan kalın eldivenlerini çıkarmadan kağıtları kavradı ve dikkatle incelemeye başladı. Bu arada masa bir fındık gibi çatırdamıştı. Arkasına dönünce hem masanın, hem de askerlerin kaybolduğunu gördü. Bu arada Kiril'in kağıtlarını içtenlikle uzattı:

"Demek Saratov'dan geliyorsun? Oraya hiç gitmedim. Bir keresinde Yoldaş Voroşilov'la birlikte Çarlık Kenti'ne gitmiştik... Hadi içeri girelim."

Komutan, Voroşilov'un tezkere işi için Novi Oskol'a gönderdiği emirerlerinden biriydi. Kiril ondan Güney Cephesi ile Birinci Süvari Ordusunun Devrimci Askeri Konseyleri'nin komşu köylerden birinde toplanacağını öğrendi. Stalin cephe karargahının bulunduğu Serpuhov'dan gelecek, Denikin'i yenmek için Birinci Süvari Ordusu'nun planda benimseyeceği görevleri söyleyecekti. Süvari Ordusu yakınlarda hızla oluşturuluyordu ve Novi Oskol yakınlarında önemli bir teftiş yapılacaktı. (Cephede her kolordudan bir tugay savaşıyordu.)

Emireri "Benimle gelmek ister misin? Bir saat içinde kızağım gelecek," dedi.

Konuştukça daha çok yardımsever oluyordu. Masa onu iyice yormuştu. Şimdi her şey yoluna girmiş, burjuva görünüşlü salonda mobilyaları düzenliyordu. Saksıları taşıyor, resimleri yükleniyordu. Kendine gelmiş, çenesi açılmıştı:

"Tamam, hadi gidelim. Tayininizi Yoldaş Voroşilov her zaman onaylar. Bu da müfrezenizle ilgili rapor'la birlikte yerine gider. Yani zamanınız bol. Gelin kolordularımıza bakın, nefesiniz kesilecek."

Emireri bir an durdu. "Sizce bunu burada bırakayım mı yoksa yanıma mı alayım?"

İsten kararmış bir yağlıboya taklidi bir resime bakıyordu. Resimde şapkalı bir bayan vardı.

"Niye kafanı takıyorsun?"

"Buraya Devrimci Askeri Konsey'e rapor verecek komutanlar ve komiserler gelecek."

"Ne çıkar bundan? Hepsi hepsi bir Makovski bu."

"Bunu ancak şeytan bilir. İlerde ne olacağını kimse bilemez."

Kendilerine göre nedenlerle ikisi de güldü. Cephede askerler hemen samimileşir ve her şey unutulurdu. Ama yaşam boyu sürecek bir dostluk başlar, bu da kendini şimdiden belli ederdi.

Teftişi izlemek için yola çıktıklarında, Kiril ve emireri arkadaş olmuşlardı. Kızağın pervasız yolcuları, gidecekleri yere doğru

ilerlerken tiz bir çığlık duyuldu. Kızak bazen aşağıya doğru dalıyor, bazen de yokuş tırmanıyordu. Adamlar birden ileri fırlıyor, sonra sırtlarını vuruyorlardı. Konuşmaları da ivme kazanmıştı.

Kasabadan sonra uzanan sınırsız step bazen tepelerle kesiliyor kar fırtınası bembeyaz düzlükleri yalıyordu. Bu kışın en parlak günüydü, ama alçaktan geçen bulutlar hüzün veriyorlardı.

Kiril uzaktan merasim halindeki süvari sıralarını gördü. Küçük gruplar kocaman bölgeyi saran demiryolu ağı gibi dağılmışlardı. Kızak öndeki insanları geride bırakarak hızla geçiyordu.

Kiril ve emireri kalabalığa ulaşıp kızaktan çıktılar. Bu kadar insanın arasında ilerleyip merkez noktasına varmak çok zordu. Merkezde bayraklar dalgalanıyordu. Yürüyüşü teftiş edenlere de yerler ayrılmıştı. İkisi yine kızağa bindiler ve kalabalığın peşinden gittiler. Daha az kalabalık olan bir yer bakıyorlardı.

Uzaktan, atılan naraların yankısı geliyor, rüzgâr beraberinde müzik taşıyordu. Sonra teftiş başladı. Devrimci Askeri Konsey üyeleri kolorduların yanından yürüyerek geçiyor, çeşitli kısımları selamlıyordu.

Sonunda uygun bir yer bularak birinci sıraya yerleştiler. Kiril önünden ve sağından uzanarak ufukla birleşen ovaya baktı. Kardan bazen görünmeyen telgraf direkleri dışında manzarayı kesen bir şey yoktu. Süvariler Kiril'in solundaydı. Yakınında bir sıra at ve üzerindeki sürücüleri görüyor, çevrelerinde bir bayrak rüzgârda dalgalanıyordu.

Birden müzik ve coşku bitti. Haberciler koşuşturuyorlardı. Avadanlıklarını omuzlarında taşıyan kolları şeritli sıhhiye emirerleri. Bu unutulmaz hareketlilik yatışınca Kiril bir avuç atlıyla yanlarında gelen bir kızak gördü. İzleyicilerin solundan merkeze doğru ilerliyorlardı.

"Geliyorlar," dedi emireri, bu arada dirseğiyle Kiril'i dürtüklemişti. O sırada dörtnala giden bir grup atlı izleyicilere o kadar yaklaştı ki, nerdeyse onlarla bütünleşecekti. Kiril kalabalıktan bir adım öne çıkmasına karşın bundan bir şey anlayamadı.

Sonra trampetlerin güçlü ve sert sesi duyuldu, uzaklarda da komutanın sesi çınlıyordu. Ama bütün bunlar Kiril'in solunda oluyordu ve nerdeyse stepte kaybolacaklardı. Kiril olaylardan ne

kadar uzak kaldığını düşündü. Kenarda kalmış olmasına canı sıkılmıştı, merkezde olmalıydı. Buna karşın harekete geçmek için bekleyen bölüklerin görüntüsü karşısında coşkuya kapılıyor, bu atlıların yanında ovanın görüntüsünün ikinci plana düştüğünü düşünüyordu.

Komutanın sesi kesildi. Stepin sessizliğinde yeri döven rüzgârın ve yerde sürüklenen karların hışırtısı duyulmaktaydı. Yakınlarda bir yerde bir bando çalıyordu. Bu canlı süvari marşı, bir tür yiğitlik gösterisiydi. Temposu, sıçrayan bir at gibi coşkuluydu. Bando çaldıktan sonra gürleyen bir sel gibi çevresine ışık saçan figürler geçti, bandonun çaldığı şarkının da içine girmişlerdi. Bunlar süvarilerdi, teftiş başlamıştı.

Bu farklı, görülmemiş bir devinimdi. Ne güvercinlerin uçuşuna, ne de insanların yürüyüşüne benziyordu.

Başta dördüncü kolordu olmak üzere kolordular sırayla geçiyordu. Baştaki bölük tırısa kalkmış, sonra birden dörtnala koşmaya başlamıştı. Adamlar kılıçlarını havaya kaldırıyorlardı. Bayrağı taşıyan adam atın eğerine doğru eğilmişti ve kızıl bayrak üstte dalgalanıyordu. Bayrağın soğuk havayı kesen metal sopasını bir zıpkın gibi kavramıştı. Arkasından açık kapılardan hışımla geçerek alana dolan süvari bölükleri geldiler

Güçlü gümbürtüye, donmuş toprağın çınlaması eklendi. Kar örtüsünü parçalayan demir toynakların altında toprak davul gibi yankılanıyordu. Süvariler neşeliydiler. Bölük şimdi dörtnala koşuyor ve yeri döven toynaklar karları uçuruyor, çağlayanlar gibi döküyordu.

İlk dalga, nefes kesen bir hızla biraz önce marş söyleyenlerin bulunduğu yere aktı. Şimdi toprağın çınlayışı müziği yutmuştu. Atlıların neşesi ve toynakların yeri dövüşü çok güçlüydü. Yanlarından geçen çığdan etkilenmiş insanlar gülücükler ve çığlıklarla onları yanıtlıyorlardı. Her şey bir gökgürültüsü gibi olmuştu.

Kiril birden ışıldayan bir yüzdeki gülüşü yakaladı. Başında sarı kürk bir şapka olan bu adamı çok kısa bir an için fark etmişti. Kafası öne uzanmış kara atı, ağzını öfkeyle sağa sola oynatıyor, kılıcı havada savruluyordu. Büyük siyah çizmeleri atının sağrısına yapışmış, kansız yüzü, doru yeleye eğilmişti.

Kiril bütün bunları hareket eden beyaz bulutların arasından görmüştü. Atlı grup sağa geçince onun yerini almak için hemen bir başkası sola doğru fırlamıştı. Çığlıklar, bağırışlar, nal sesleri ve buz kesmiş atların nefesi duyuluyordu.

Kiril'in üstüne tabur tabur alacalı bulacalı giysiler yığılır gibiydi. Kürkler, paltolar, yünlü ceketler, Kazak giysileri ve Beyazlar'dan alınmış üniformalar giyinişlerdi. Önünden omuza asılmış tüfekler, kepler, şapkalar, bereler ve miğferler geçiyordu. Atlar çeşit çeşitti. Aynı olan tek şey başların üzerinde ışıldayan, Rus çeliğinden yapılmış kılıçların şakırtısıydı.

"Altıncı! Altıncı Kolordu geliyor," diye bağırdı yoldaşı, İzvekov'a dönerek.

Kiril bayrakları izlemeye başladı. Rüzgâr gönderin tam karşısından esiyordu. Bu sırada Dördüncü Kolordu'nun son bölüğü bir top güllesi yuvarladı, gülle karlarda hızla ilerliyordu.

"Atlardan inin!" diye bağırdılar, "Parçalanacaksınız! Çiğneneceksiniz!"

Düşen biri olursa, atlı kalabalığın on adım ötesinde duruyor, atı havayı çiftelerken ayağa kalkmaya çalışıyordu.

Kiril fırlayıp adamın yanına geldi. Onu omzundan tutarak karda sürüklemeye çalıştı. Atlının öteki eli belinde, kılıcındaydı. Yere saplanan kılıç sahibinden ayrılmak istemiyordu. Kiril kılıcı yerden söküp adamı taşımaya devam etti. Bayrakların çığlığını duydu. Altıncı Kolordu'nun birinci bölüğü üzerine geliyordu. O sırada bir sıhhıye eri belirdi, adamı alıp birlikte güvenli bir yere taşıdılar. Binicisiz kalan at şaha kalkınca bir muhafız da onu tutup bölük gelmeden kenara çekti. Bölüğün sağ kanadındaki bir süvarinin atı, binicisiz ata arkadan çok kötü vurdu. Darbeyi yiyen at dengesini kaybederek izleyicilerin üzerine yığıldı.

Bütün bunlar bir göz açıp kapayıncaya kadar oldu. Kiril ve emireri olan biteni yakından izliyorlardı. Kedilerini güvende hissettikleri an kurtardıkları adamı hemen kenara, karların üzerine bıraktılar.

Adam sarsılmıştı. Güçlü bir askerdi. Birinci Atlı Ordu'da Don Bölgesi'nden olanların ve Kızıl Kazaklar'ın giydiği bir üniforması vardı. Dağınık sarı saçlarını örten şapkasını geçen bölükler ez-

mişti. Yerden kalktı ve kalabalığı şaşkın şaşkın süzdü. Eli Kiril'in kabzasına soktuğu kılıcını aradı, sonra da gerili bir yay gibi zıpladı. Sonra avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı:

"Maşa! Nerede bu orospu! Maşa!"

Kalabalığın arasında atını gördü. Hayvan başını sallayıp duruyordu. Ona doğru atılıp hayvanın gözlerinin arasına eliyle vurdu. Sonra koşumları tutup sallamaya başladı. Bir yandan da bağırmaya devam ediyordu:

"Postunu yüzeceğim! Niye böyle yaptın? Seni sefil Beyaz!"

Uçarak geçen bölükleri izleyenlerin dikkatinden bu olay hemen çıktı.

"On Birinci Kolordu!" diye bağırdı emireri coşkuyla.

Bu sırada Budyonni miğferleri giymiş güçlü atlılar göründü. Bu miğferlerle hepsi bir aradayken görünümleri çok çarpıcıydı. Savruluşları görkemli, bağırtıları vahşiydi. Sanki ölümcül bir saldırıya geçeceklerdi.

Kiril düşen atlıya yardımcı olduktan sonra, coşkuyla kendisinin de bu olaya katıldığını düşünmeye başladı. O artık parlayan bölüklerin geçişini izleyen bir seyirci değildi. Görünmez bir ata binmiş gibiydi. Aradaki tek fark, bölüklerin grup grup geçiyor olmasına karşın Kiril'in her bölükle birlikte geçmesiydi. Yüzü ışıl ışıldı, damarlarındaki kan da coşmuştu. Hızla soluk alıp veriyordu.

Teftiş yıldırım hızıyla tamamlandı. Bu sırada Birinci Atlı Ordu'nun üçte ikisi komutanlarının önünden geçmişti.

Merasim bitince insanlar yerlerinden çıkıp alanın ortasına doğru akmaya başladılar. Bir kere daha aynı müzik duyuldu. Bayraklar rüzgârda dalgalanıyordu. Süvariler teker teker kalabalığın arasında farklı yönlere dağıldılar.

Kiril'in arkadaşı, "İleri bak, ileri," dedi ona yaklaşarak. "Beyaz atı görebiliyor musun? Orada bir grup atlı sana doğru geliyor. Gördün mü?"

Kiril kalabalıktan bir şey göremiyordu. Sonra bir bayrak geçti, arkasından bir bayrak daha.

"Sağına, sağına bak! Acele et!"

Kiril kolorduların peşinden giden grubu gördü. Binicilerin her birini ayrı ayrı görmek istiyor, ama onlar bir arada gidiyor-

lardı. Hiçbirini tam olarak görememişti. Çevresinde şöyle bağırdıklarını duydu:

"Budyonni, Budyonni!

Emireri Kiril'i bir tarafa çekti.

"Kızaktakine bak! Stalin! Stalin o!"

Kiril kızaktaki adamı bir an net olarak gördü. Kocaman bir ordu paltosu ve kürklü bir şapka giyiyordu. Şapkasının kulaklarını kapayan kısımları yüzünü saklıyordu.

Kiril'i kasabaya getiren hafif Rus tipi kızak, hızla ortadan kaybolduğu için sadece halıyla kaplı oturulacak yerlerini görebildi.

Kiril uzaklaşan kızağı gözleriyle izlerken emirerinin ona söylediği bir şeyi anımsadı. Ama çevresine bakınca ne emirerini, ne de atıyla kızağını gördü. Demek, Kiril'i açık arazide kasabada olduğundan daha güvenli bir halde bırakmıştı.

Kiril güldü ve kasabaya doğru yürüyen kalabalığa katıldı. Kendini iyi hissettiği zamanlarda olduğu gibi kafası iyi çalışıyordu.

O anda algıladıkları kafasında dönüp duran çağrışımlar ve izlenimlerle birleşti. Buna görüntülerin tekdüze akışı ile kendi adımlarının sıradanlığı yardım etmişti. Neşeyle yürümeye başladı.

Kafasını karıştıran bu deneyimi tam anlamıyla idrak edememişti ama bu bütünlük duygusunu bozmadan içinde taşıyordu.

Stepteki bu hoş yürüyüş sırasında aklı tekrar tekrar edindiği son izlenime gidiyor, bu da ona sıradan geliyordu. Kızak dönüp uzaklaştığı zaman görünen halıyla kaplı oturacak yer, kızaktaki adam, ordu paltosunun içindeki omuzları, kafasını kaplayan kürklü şapkası hep aklındaydı.

Denikin'i silip süpürdükten sonra Güney Cephesi'nin ismi Stalin'le anılır olmuştu. Bu isim sadece kurmay başkanlığında konuşulmuyordu, bütün orduya yayılmıştı. Stalin'le 1918'de Salsk Stepi'nde ilk karşılaşmalarını anımsayan süvariler vardı. Bir yıl geçmeden Stalin Çarlık Kenti'nde Krasnov'un Kazaklarını yenmişti. Güney'de devrimin ilk savaşlarını anlatacak pek çok komutan ve komiser vardı. Şimdi Stalin ismi cephelerde yankılanıyordu. Voronej'deki zaferi bildiren telgrafından sonra da adı bütün cepheleri sardı. Bütün Kızıl Ordu'da askeri dehanın bir işareti sayılıyordu. Telgraftaki son sözleri Sovyet Rusya'nın hafı-

zasına kazınmıştı.

"General Mamontov ve Şkuro'nun adlarının çevresindeki yenilmezlik halesi tuzla buz olmuştur. Bunu Yoldaş Budyonni'nin Atlı Birlikleri başarmıştır."

İzvekov da dahil komünistlerin çoğuna göre Stalin'in cephelerdeki etkinliği Ekim Devrimi'nden sonra azalmak bir yana artmıştı. Kiril bile onu daha çok bir asker olarak benimsiyordu. Petrograd'daki Temmuz olaylarında, Krasnaya Gorka ve Seraya Loşad limanlarındaki karşıdevrimcileri bastıran oydu. Sovyet süvarilerinden bahsedilecek olduğunda da Birinci Atlı Orduyu oluşturan da yine Stalin'di. Kiril'e göre Stalin büyük bir parti lideriydi, fakat aynı zamanda büyük bir Sovyet askeriydi de.

Kalabalığın arasından gördüğü halı kaplı kızağın hayali Kiril'in aklından çıkmıyordu. Garip görünse de olağan bir durumdu bu. Stepteki iki ayrı süvari izleniminden tek bir görüntü çıkmıştı. Ordu paltosu giymiş bir adam, hafif bir Rus kızağının içinde ilerliyordu.

Kiril kasabaya hava kararırken geldi. Geceyi nerede geçireceğini bilmiyor ama bundan hiç endişelenmiyordu. Ordudaydı ve bu her şeyi yoluna sokardı.

Dörtyol ağzında biri ona seslendi. Yolun ortasından ona doğru bir at koşuyordu. Küçük kızakta da dört yoldaş vardı. Bir tanesi sıçradı. Emireriydi bu.

"Daha önce bulunduğumuz eve git," dedi Kiril'e, "seni içeri almazlarsa iki ev ötede küçük bir köşk göreceksin. Ben sana orada yetişirim."

Kiril'in yanına gelmeden döndü ve koşmaya başladı.

At hareketlenmeden kızaktan içeri, yoldaşlarının dizlerine atladı.

Kiril hemen tanıdık eve gitti. Gece oluyor, pencereler parıldıyordu. Eyerli atlar parmaklıklara bağlanmıştı. Ön kapıda kızıl bir bayrak gördü. Karanlıkta kalan bayrak da kararmıştı. Bir süvari burasının genel karargah olduğunu söyledi. Girişte iki muhafız duruyor, diğer görüntüler ise karanlıkta seçilemiyordu. Bunlar sürekli karları ezerek yürüyorlardı.

Evin elli adım gerisinde ışıltılı pencereleriyle bir köşk vardı. Kapı açıktı. Yükses sesle konuşan Kızıl Ordu askerlerinin sesleri

geliyordu. Kiril tam onlara yönünü soracakken arkasından atlı bir kızak yetişti.

Kızaktan çıkan emireri Kiril'in kolunu tuttu, "Geldin mi? Karnımızı doyuralım," dedi.

İçerdeki büyük salonda komutanlar toplanmıştı. Yuvarlak masada ekmek, bonfile ve Ukrayna rostosu duruyordu. Turşu ve kırmızı lahana da vardı. Bir kadeh elden ele dolaşıyor, geniş omuzlu, sakallı, kürk giymiş bir adam da kadehe sürekli, koyu renkli likör dolduruyordu.

"Toparlanın yoldaşlar. Volgalı arkadaşa yol verin," dedi emireri.

Birisi Kiril'in kadehini doldurdu. Yemeklerin kokusu ona aç olduğunu anımsatmıştı. Ona güçlü bir av kılıcı verdiler, o da bununla ekmeğin köşesini kesti. Başka biri nereden geldiğini sordu. Kiril kadehini bir dikişte bitirdi ve cevap vermeden önce soluk aldı. Böylece konuşmaya başladılar. Yemekten sonra köşkteki odalara bakmaya çıktı. Emireri geceyi burada geçirebileceğini, sabah da her şeyin yoluna koyulacağını söyledi. Ama odalardaki yataklar ve mutfaktaki ranzalar doluydu.

Kiril yine demiryolu istasyonundaki gibi masanın çevresinde toplanıp bir şeyler atıştıran askerlerin bulunduğu salona döndü. Bir köşede yayları gevşemiş eski bir koltuk buldu. Kürkünün önünü açıp oraya oturdu. Sıcaktan ve yorgunluktan sersemlemişti.

Gözlerini kapayınca, biraz dinlenir dinlenmez bir mektup yazacağım diye aklından geçirdi. Yazması gereken düşünceleri ve izlenimleri seçti. Yeni izlenimler birikmeden onları kaleme dökmeliydi. İlk mektubunu Anoçka'ya yazmayı düşündü. Annesine de yazmak istiyordu. Burada olmaktan çok hoşnut olduğunu söyleyerek başlayacaktı. Bunu açıklayamıyordu ama öyle kabul etmelerini istiyordu. Bu coşkuyu açıklaması lazımdı. Stepten gürleyerek geçen süvarilerin kendisini nasıl etkilediğini ve sürüklediğini anlatmayı düşünüyordu. Dünya bu gürlemeyle dile gelmişti. Bu tarihin ileriye doğru yürüyüşe geçmesiydi. Bu yürüyüşe az da olsa kendisinin de bir katkısı olduğu için böyle coşkulanıyordu. "Tarihin yürüyüşü" deyince mektubu Anoçka'ya ya da annesine değil de aslında Ragozin'e yazdığını anladı. Aklındaki üç mektup

da birbiriyle bir bütündü. Yine de Anoçka'nın mektubunu ötekilerden ayırdı. Anoçka'ya yıllar önce yaptıkları bir konuşmayı anımsatmayı düşündü. O zaman ilk kez, annesinin evinde görüşmüşlerdi. Kiril bu görüşmeyi hayal etti.

Annesi nasıl da Anoçka'nın saçlarını okşamış, ona gülümsemişti. Kiril Anoçka'ya sanattan konuştukları bu buluşmalarını anımsatacaktı. Gerçekten de sanatı çok seviyordu. Kendini çok iyi hissettiğini, çünkü yaşamın şiirini burada çok iyi duyumsandığını yazıyordu. Bu başka hiçbir yerde olmazdı. Sonra algılamaları sisler arasında kayboldu, düşüncelerinin arasında yitip gitmişti. Ama aslında derin, huzurlu bir uykuya dalmıştı.

Uyandığında, etraf sessizdi. Uzun kürklü bir şapka giymiş bir asker masada et yiyordu. Başka bir tanesi yerde, başı omzuna eğilmiş uyuyordu. Lambanın titreyen fitili bitmek üzereydi.

Kiril ceketini giyip çıktı. Rüzgâr dinmiş, hava soğumuştu. Gökyüzünde yarım ay parlıyordu. Karlar parıldıyor, yükselen beyaz yol bakanlara gözdağı veriyordu.

Hava almak için çıkan iki, üç kişi vardı. Kış gecesinden memnun, ayaktaydılar. Sessizlik kusursuzdu. Yalnız uzaklarda bir yerde bir at kişniyordu.

Tam o anda bir Kızıl Ordu askeri kulübesinden ateş etti ve koşmaya başladı. Karlar çizmelerinin altında eziliyordu. Adam köşkte kayboldu, bir dakika sonra da geldi.

"Hey, yoldaşlar!" diye bağırdı, "Orada İzvekov isminde biri var mı?"

Kiril ona cevap verdi.

"Gelin. Sizi istiyorlar."

Adam Kiril'le birlikte korumaların arasından geçti.

Geçen gün emireriyle geldiği büyük oda kalabalıktı. Komutanlar ve komiserler duvarlara dayanmış, ötekiler masanın çevresindeki pencerelere yaslanmışlardı. Kiril kapıda biraz duraksadı. Oda çeşitli büyüklükte lambalarla aydınlatılmıştı. Kiril masanın arkasındaki duvarda duran Güney Rusya haritasına gözlerini dikti. Haritaya küçük bayraklar iğnelenmişti, ayrıca kırmızı ve mavi kalemle işaretlenmiş kutular, yuvarlaklar ve oklar hep bir şey gösteriyorlardı. Masanın üstünde bir semaver vardı, komşu

köşktekine benzer bir sofra kurulmuştu. Yalnız renkli şarap kadehleri boştu. Tabaklar masanın bir kenarına yığıldığına göre belli ki yemek bitmişti.

Duvara, pencerelere dayanmış adamlar alçak sesle konuşuyor, masanın çevresindekilerse Kiril'in göremediği küçük bir grubun konuşmalarını dinliyorlardı. Oda sigara dumanıyla doluydu. Duman lambalara mavi bulutlar gibi asılmıştı.

Kiril masadaki adamları daha iyi görmek için bir adım ileri çıktı. Tam o sırada emireri dirseğinin yanında belirdi.

"Gelin sizi onlara tanıştırayım," dedi. Bunu Kiril'in kulağına fısıldamıştı. Yine de söyledikleri duyuluyordu. Masaya yaklaşırken de Kiril'in kolunu sıktı ve sırtı ona dönük bir askerle tanıştırdı.

"Voroşilov Yoldaş, işte size rapor ettiğim Saratov'lu arkadaş."

Voroşilov hemen dönüp İzvekov'a baktı, "İyi akşamlar komiser yoldaş," dedi ona.

İzvekov, "Korkarım ben komiser değilim, Voroşilov yoldaş," diye yanıt verdi.

"Nasıl olur bu? Duyduğuma göre size bir tugay vermişler."

Kiril bir şey söylemedi. Topuklarını birbirine vurarak selamladı. Ama keçe çizme giydiğini unutmuştu. Buna biraz canı sıkıldı.

Voroşilov, "Sen de ata binmiştin, değil mi?" diye sordu.

"Evet. Bindim."

"Nasıldı? Sıkı tutuyor muydun?"

"Evet. Tutabildiğim kadar."

Voroşilov kafasını sallayarak güldü "Hadi, gel," dedi Kiril'e.

Masada konuşmaya dalmış gruba doğru yürüdüler. Komutanlar acele etmeden konuşan birinin çevresinde kümelenmişlerdi. Voroşilov ayakta duranları ikiye ayırarak geçti, Kiril de onu izledi.

Ortada Stalin ve Budyonni oturuyordu. Adamlardan biri onlara bir şeyler anlatıyor, elleri dizlerinin üzerinde öne doğru eğiliyordu.

Konuşurken ellerini oynatmadan doğru sözcükleri seçmekteydi.

Stalin ona sert bir ifadeyle bakıyor, kara bıyıklarının altından sigarasının dumanını üflüyordu.

Adam, "Voronej'den sonra Mironenko'yu Beyazlar'ın kucağına yolladım," dedi.

"O görev almamış eski bir subaydır. Aslında madencidir. Tugayıyla ona keşif yapmasını emrettim. Beyazlar'ın köylerinin nerede olduğunu, ne kadar zamandır orda olduklarını, güçlerinin durumunu ve dahasını öğrenmesini istedim. O da gecikmeden, görevini yapar yapmaz rapor verecekti. Bir saat, iki saat, üç saat geçti. Geceyarısı oldu ama tek bir haber gelmedi. Sonunda sabahın erken saatlerinde, habercilerden biri yanında bir raporla geldi. Zarfı açtım ve baktım. Yalnızca iki satır vardı. 'Düşman panik halinde Rostov yönünde kaçıyor' yazılıydı. Rostov'sa beş yüz verst ötedeydi."

Stalin güldü. Bitmemiş sigarasıyla yeni sigarasını yaktı.

"Rostov'a gitmek için telaşlanıyorsan keşife fazla önem vermezsin," dedi neşeyle.

Konuşmaya başka kişiler de katıldı.

"Yönetmelikleri uygulatmak zorlaşıyor," dedi birisi.

"Geçenlerde durmalarını söyledim. Bana adamların şikayet ettiğini bildirdiler. Durarak çok zaman kaybediyormuşuz. Hep ilerlemeliymişiz."

"Evlerine gitmek için acele ediyorlar," diye konuştu birisi de.

"Evlerine mi?" diye sordu Stalin.

"Benim birimimdeki adamların çoğu Don ve Kuban bölgelerinden. Mümkün olduğu kadar çabuk evlerine dönmek istiyorlar."

Stalin alaycı bir gülümsemeyle grubu süzdü, "Genelde ben de yönetmeliklere uyuyorum. Ama gerçeği söylemek gerekirse gereksiz duraksamalara karşıyım. Yoldaşlar çok geç kalmadık mı?"

Stalin ayağa kalktı. Bütün oturanlar da yerlerinden kalkıp ceplerinden saatlerini çıkardılar. Bir kere daha ciddi bir ifadeyle çevresindeki yüzleri inceledi ve ağır ağır şunları söyledi: "Yineliyorum. Acele etmeliyiz. Size tekrar başarı dileyeyim komiser yoldaşlar ve komutanlar. Başarı Denikin'in ordularının ortadan kaldırılmasıdır. Bugün Budyonni'nin süvarilerini inceleyerek yaptığımız teftiş bunu gerçekleştirebileceğimizi gösterdi."

Stalin Budyonni'nin elini sıktı ve dönüp gitti. Voroşilov birden onun yanına geldi.

"Size Saratov'lu bir yoldaşı tanıştırmak istiyorum, Stalin Yoldaş, yeni birimlerimiz için süvari müfrezesiyle geldi."

Stalin Kiril'i selamladı sonra ona sorular sormaya başladı. Müfrezesi ne kadar büyüktü, adamları nasıldı, iyi eğitilmişler miydi, ne kadar zamandır yoldaydılar, trenden nerde inmişlerdi, ayrıca Kiril'in ismi ne anlama geliyordu, çarlık ordusunda bulunmuş muydu, nerede çalışmıştı, Saratov'da insanlar nasıl düşünüyorlardı.

Kiril, "Süvariye katılan gönüllüler artıyor. İnsanlar çok istekli," dedi. Askeri yerleşim bölgesindeki toplantıyı anımsamıştı.

"Bu iyi. Volga insanları tezcanlıdır. Tezcanlı insanlardan iyi süvari olur," dedi Stalin, "Denikin'i Donbas'da parçalamak için Saratovlular Volga'daki tehditi kaldırmalıdırlar."

Sonra Voroşilov'a baktı, "Bu yoldaşa Birinci Atlı Ordu'da bir görev vermeliyiz."

Voroşilov, "Ben ona bir tugay vermeyi düşünüyordum," dedi.

"Bu yeterli mi? Genç ama görünüşe göre tecrübeli. Volga halkı değerlidir."

Stalin Kiril'e gülümsedi, elini sıktı. Herkes kapıya yönelmişti. Vızıltılar artıyor, koridordaki döşemeler adamların ağır adımları altında inliyorlardı.

Voroşilov çevresine baktı ve Kiril'in yüzünü duvardaki lambanın ışığında inceledikten sonra, "Genç adam sabah gel ve beni gör. Erken gel," dedi.

Konuşmasının resmi olmayışı Kiril'i heyecanlandırmış ve ona gençliğinde tattığı bir duyguyu anımsatmıştı. Eskiden Saratov tepelerinde bir adam ona ömründe ilk kez yoldaş demiş, o da bu duyguyu bastırmak için tepelere koşmuştu.

Diğerleriyle birlikte açık kapıdan çıktı. Bu sırada bir duman bulutu havaya karışıyor, karla kaplı yol gittikçe yükseklere tırmanıyordu. Kiril, yeni yoldaşlarıyla birlikte askeri görevler için yola düşecekti. Yeni şafağı karşılamaya hazırlanırken canlanmıştı.

1945-1948

Konstantin Aleksandroviç Fedin (1892-1977) Uzun yıllar Yazarlar Birliği başkanlığını yürüten ünlü Sovyet yazarı. Saratov'da doğdu. Ekim Devrimi'nden sonra çeşitli dergilerin redaksiyonunda çalıştı. Maksim Gorki ile yakın dostluk kurduğu '20'li yıllarda, edebi çalışmalarına başladı. Kendine özgü anlatımıyla I. Dünya Savaşı ve Devrim dönemini anlattığı ilk romanı Kentler ve Yıllar (1924) ile adını yurtdışında da duyurdu. Ekim Devrimi arifesinden '50'li yıllara dek uzanan süreci, İlk Sevinçler (1945), Olağandışı Bir Yaz (2 Cilt, 1948) ve Ateş (1961) roman üçlüsünde anlattı. Fedin bu romanlarda halkın çeşitli katmanlarının temsilcilerinin karmaşık, zaman zaman da çelişkili gelişimini ustalıkla ortaya koyar ve Sovyet halkının katettiği büyük yolun etkili bir tablosunu çizer.

Devrimin Denikin'in Beyaz Orduları'nı ve onun destekçisi dış güçleri yendiği günlerin, 1919 yılının romanı Olağandışı Bir Yaz. Devrim öncesinin anlatıldığı İlk Sevinçler'in devamı olan bu iki cilt, hem roman kahramanlarının yaşamlarının hem de bütünüyle açık aktarılmamış olayların arka planlarını da yansıtıyor. Romanda Çarlık döneminde profesyonel devrimcilerin çalışmaları, yaşamları anlatılırken, ilk cilde ek yapılmakla yetinilmiyor, dünyayı sarsan bir devrimin kökleri de açıklanıyor. Konstantin Fedin'in, Stalin Ödülü'nü kazanan bu romanı, güzel bir gelecek için savaşanların çabalarının boşa gitmediğinin kanıtı.

EVRENSEL BASIM YAYIN

ISBN 975-6865-52-0
9 799756 865520